

DEMOKRAT PARTİNİN EĞİTİM POLİTİKASI VE CUMHURİYET HALK
PARTİSİNİN MUHALEFETİ

Caner YÜCE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sadiye TUTSAK

Afyonkarahisar

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2008

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ**DEMOKRAT PARTİNİN EĞİTİM POLİTİKASI VE CUMHURİYET HALK
PARTİSİNİN MUHALEFETİ****Caner YÜCE****Tarih Anabilim Dalı****Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü****Haziran, 2008****Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sadiye TUTSAK**

Mustafa Kemal kurduğu Yeni Türk Devletinde demokratik rejimin en önemli unsurlarından olan düşünce özgürlüğünü savunulmuştur. Bu amaçla 1923–1930 yılları arasında iki parti kurularak çok partili hayata geçilmek amaçlanmıştır. Ancak iki parti de Cumhuriyet'e karşı yönelimlerin merkezi olmuş ve kapatılmıştır. İki girişimin başarısız olması üzerine çok partili hayat denemelerine 1946 yılına kadar ara verilmiştir. 1946 yılında demokrasi söylemiyle kurulan DP, 1950 seçimlerini kazanarak yönetimi ele geçirmiştir. Değişim ve gelişimin temel dayanağı olan eğitim, DP idaresinde CHP döneminden farklı bir şekle bürünmüştür. Bu çalışma bu farklılıkları ortaya koyarak, farklı bakış açılarından 1950 – 1960 yıllarındaki eğitimi incelemiştir. Eğitimin bir süreç içinde değerlendirilmesi zorunluluğundan, DP iktidarından önce eğitim ana hatları ile ele alınmış, DP'nin kurmak istediği sistem tarihsel süreç içinde ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Eğitim, Tarih, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Politika.

ABSTRACT**DEMOKRAT PARTY'S EDUCATION POLICY AND OPPOSITE OF
CUMHURİYET HALK PARTY****Caner YÜCE****Department of History****Afyon Kocatepe University, The Institute Of Social Sciences****June, 2008****Advisor : Yrd. Doç. Dr. Sadiye TUTSAK**

Mustafa Kemal defended thought freedom that was one of the most important elements of democratic regime in new Turkish Government that he founded. For that purpose, two political parties had been founded and it was aimed that every ideas would be disputed by means of adopting a multipartied life. However those two parties had been the center of orientations against the Republic so they had been closed. Because of the fact that those two attempts were unsuccessful, it was discontinued to pass on the multipartied life style until 1946. Education that was basic support of change and development had taken a more different from under DP's administration than CHP's term. This study examined the educational system between 1950 and 1960 from differences in educational area in DP's term. For the fact that it is an obligation to scrutinize the education in a process, the education had been dealt with basic lines and the system that DP had wanted to set was put forward in a historical process.

Key Board : Education, History, Demokrat Party, Cumhuriyet Halk Party, Policy.

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

İmza

Tez danışmanı:

Yrd. Doç. Dr. Sadiye TUTSAK

.....

Jüri Üyeleri :

Yrd. Doç. Dr. Türkmen TÖRELİ

.....

Yrd. Doç. Dr. Filiz ÇOLAK

.....

.....

Caner Yüce'nin "Demokrat Partinin Eğitim politikası ve Cumhuriyet Halk Partisinin Muhalefeti" isimli tezi 09 / 06 / 2008 tarihinde yukarıdaki jüri üyeleri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Tarih Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ

Enstitü Müdürü

ÖZGEÇMİŞ

Caner YÜCE

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Yüksek Lisans : Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tarih Eğitimi

Lisans : Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih

Lise : Eskişehir Yunusemre Lisesi

İş/İstihdam

2004 – Uşak Susuzören İlköğretim Okulu Tarih Öğretmeni

2005 – Uşak Muharremşah İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretmeni

2007 – Uşak/Eşme Güllü İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretmeni

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı : Eskişehir, 5 Mayıs 1981 Cinsiyeti: Erkek

Yabancı Dil : İngilizce

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iv
ÖZGEÇMİŞ.....	v
ÖNSÖZ.....	xi
TABLolar VE ŞEKİLLER.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNE KADAR EĞİTİM (1923 – 1950)

I. ATATÜRK DÖNEMİ.....	4
A) ATATÜRK'ÜN EĞİTİM ANLAYIŞI.....	4
B) ATATÜRK DÖNEMİ EĞİTİM ÇALIŞMALARI.....	8
1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu.....	8
2. Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mektepleri.....	10
3. Yabancı Okulların Denetim Altına Alınması.....	13
4. Yeni Sistem Arayışları.....	16
5. Yabancı Uzmanların Raporları.....	19
6. Örgün Eğitim Çalışmaları.....	21
II. İNÖNÜ DÖNEMİ.....	23
A) EĞİTİME YÖN VEREN FİKİRLER.....	23

B) ÖRGÜN EĞİTİM ÇALIŞMALARI.....	25
C) MİLLİ EĞİTİM ŞURALARI.....	27
1. Birinci Milli Eğitim Şurası.....	28
2. İkinci Milli Eğitim Şurası.....	29
3. Üçüncü Milli Eğitim Şurası.....	31
4. Dördüncü Milli Eğitim Şurası.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN EĞİTİM POLİTİKASINI OLUŞTURAN UNSURLAR

I. PARTİ VE HÜKÜMET PROGRAMLARINDA EĞİTİM.....	35
A) PARTİ PROGRAMINDA EĞİTİM.....	35
B) DEMOKRAT PARTİ HÜKÜMETLERİNİN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ.....	38
1. Birinci Menderes Hükümetinde Eğitim.....	39
2. İkinci Menderes Hükümetinde Eğitim.....	42
3. Üçüncü Menderes Hükümetinde Eğitim.....	44
4. Dördüncü Menderes Hükümetinde Eğitim.....	45
5. Beşinci Menderes Hükümetinde Eğitim.....	45
II. MİLLİ EĞİTİM ŞURALARI.....	47
A) BEŞİNCİ MİLLİ EĞİTİM ŞURASI	47
1. Şura Komisyonları	48
2. Şura Sonuçları.....	57
B) ALTINCI MİLLİ EĞİTİM ŞURASI.....	60
1. Şura Komisyonları	61
2. Şura Sonuçları.....	66

III. YABANCI UZMANLARIN RAPORLARI.....	68
A) WATSON DICKERMAN RAPORU.....	70
B) KATE WOFFORD RAPORU.....	71
C) JOHN RUFİ RAPORU.....	73
D) ROBEN J. MAASKE RAPORU.....	74
E) ELLSWORTH TOMPKİNS RAPORU.....	75
F) LESTER BEALS RAPORU.....	75
G) TÜRKİYE EĞİTİM MİLLİ KOMİSYONU RAPORU.....	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN TARTIŞILAN UYGULAMALARI VE CHP’NİN TAVRI

I.KÖY ENSTİTÜLERİ.....	79
A) KURULUŞU VE FAALİYETLERİ.....	79
B) KÖY ENSTİTÜLERİNE YÖNELİK SUÇLAMALAR.....	87
C) KÖY ENSTİTÜLERİNİN KAPATILMASI.....	93
II. HALKEVLERİ.....	100
A) KURULUŞU VE FAALİYETLERİ.....	100
B) HALKEVLERİNİN KAPATILMASI.....	103
III. DİN EĞİTİMİ.....	110
A) DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNE KADAR DİN EĞİTİMİ.....	110
1. İmam Hatip Kursları.....	117
2. İlkokullarda Din Bilgisi Dersi.....	119
3. İlahiyat Fakültesi.....	121

B) DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ.....	122
1. İmam Hatip Okulları	124
2. Genel Eğitimde Din Dersi	132
3. Yüksek İslam Enstitüsü.....	136

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN EĞİTİM ÇALIŞMALARI VE CHP'NİN TAVRI

I. ÖRGÜN EĞİTİM ÇALIŞMALARI.....	140
A)OKUL ÖNCESİ EĞİTİM	140
B) İLKÖĞRETİM.....	142
C) ORTAÖĞRETİM.....	151
D) MESLEKİ VE TEKNİK ÖĞRETİM.....	158
E) ÜNİVERSİTELER.....	164
1.Yeni Üniversite Kurma Çalışmaları.....	165
2. Yüksek Öğrenimdeki Gelişmeler.....	173
3. DP'nin Üniversite ile İlişkileri.....	176
4. DP'nin Üniversite Öğrencileri ile İlişkileri.....	182
II. ÖRGÜN EĞİTİMİN DESTEKLENMESİ.....	192
A) ÖĞRETMEN YETİŞTİRME.....	192
B) ÖZEL EĞİTİM VE KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR.....	197
III. DP DÖNEMİ EĞİTİM SORUNLARI.....	200
A) EKONOMİK KAYNAKLAR VE NÜFUS	200
B) EĞİTİM'DE İSTİKRARSIZLIK.....	205
C) EĞİTİM KADROSUNUN YETERSİZLİĞİ	209

D) EĞİTİM PROGRAMININ YETERSİZLİĞİ.....	212
E) SİYASET-EĞİTİM İLİŞKİSİ	214
IV. DP'NİN EĞİTİM İLKELERİ.....	216
A) MİLLİLİK VE MANEVİYATÇILIK	216
B) EĞİTİMİN TEMELİ İLKÖĞRETİM.....	220
C) TEK KAYNAKTAN ÖĞRETMEN YETİŞTİRME.....	221
D) ÜNİVERSİTELER.....	223
E) DİN EĞİTİMİ VERİLMESİ.....	225
F) HALK EĞİTİMİ VE MESLEKİ EĞİTİMİN YAYGINLAŞTIRILMASI.....	226
SONUÇ.....	228
KAYNAKÇA	237
EKLER.....	251

ÖNSÖZ

Türkiye’de 27 yıllık CHP iktidarının ardından iktidarı ele geçiren DP’nin en önemli seçim vaadi demokratikleşmeyi hızlandırmaktı. İktidarı ele geçiren her partide olduğu gibi DP’de kendi iktidarını güçlendirecek, sağlamlaştırarak bir eğitim politikası oturtmak istemiştir. Halka seçim öncesi din eğitimini tekrar getireceğini, öğretmen yetiştirmede birlik sağlayacağını ve eğitimini yaygınlaştıracağı sözünü veren DP, 10 yıllık iktidarında eğitim alanında önemli adımlar atmış, kendi sistemini kurmaya çalışmıştır. 1938’e kadar M. Kemal tarafından idare edilen, daha sonra İsmet İnönü liderlerinde yürütülen eğitim işleri bu dönemde bazı değişikliklere uğramıştır. Bir devletin sağlam temellere dayanması için sistemli ve istikrarlı bir eğitim politikasına sahip olması gereği tartışılmayan bir gerçektir. Türk Tarihinde önemli bir dönem olan DP iktidarının eğitim hedefleri ile gerçekleştirdikleri bakımından, CHP’nin de bakış açısını yakalayarak değerlendirme ihtiyacı bizi bu araştırmayı yapmaya götürmüştür. Bu çalışmada ilk defa farklı bir iktidarı gören Türkiye’de eğitim atılımlarının önceki döneme göre farkını ve sonraki dönemlere etkisi değerlendir altına alınmıştır. Çalışmanın siyasi bir değerlendirme olması nedeniyle mümkün olduğu kadar farklı kaynaklar değerlendirilerek, farklı bakış açıları yakalanmaya çalışılmıştır.

Yapılan çalışmanın amacı daha sonraki araştırmalar rehberlik etmesi ve tarihsel gerçekleri ortaya çıkarmaktır. Çalışmamızda yardımlarını esirgemeyerek bize ışık tutan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Sadiye TUTSAK’A teşekkürü borç bilirim.

Caner YÜCE

Haziran 2008

TABLOLAR

		Sayfa
Tablo 1.	Atatürk Döneminde Yabancı Okullar.....	16
Tablo 2.	DP Döneminde Milli Eğitim Bakanları.....	39
Tablo 3.	Türkiye’de Okur Yazar Durumu.....	59
Tablo 4.	DP Döneminde Türkiye’ye Gelen Yabancı Uzmanlar.....	70
Tablo 5.	Açılış Tarihlerine Göre Köy Enstitüleri ve Yerleri.....	83
Tablo 6.	Köy Enstitülerinde Genel Kültür Derslerinin Dağıtımı.....	84
Tablo 7.	Köy Enstitülerinde Tarım Ders ve Etkinliklerinin Dağıtımı.....	85
Tablo 8.	Köy Enstitülerinde Teknik Derslerin Dağıtımı.....	85
Tablo 9.	Köy Enstitülerinin Öğretmen ve Öğrenci Sayıları.....	86
Tablo 10.	Kur’an Kurslarının Sayısal Gelişimi.....	113
Tablo 11.	İmam Hatip Kursları Ders Dağıtım Çizelgesi.....	118
Tablo 12.	Açılış Yıllarına Göre İmam Hatip Okulları ve Öğrenci Sayıları.....	127
Tablo 13.	İmam Hatip Okulları I. Devre Okul Ders Dağıtım Çizelgesi.....	128
Tablo 14.	İmam Hatip Okulları II. Devre Okul Ders Dağıtım Çizelgesi.....	129
Tablo 15.	Ana Okullarında Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları.....	142
Tablo 16.	DP Döneminde İlkokul Sayıları.....	148
Tablo 17.	DP Döneminde İlkokul Öğrenci Sayıları.....	149
Tablo 18.	DP Döneminde İlkokulda Görevli Öğretmen Sayıları.....	150
Tablo 19.	DP Döneminde Ortaöğretim Kurumları.....	156
Tablo 20.	DP Döneminde Ortaokullarda Öğrenci ve Öğretmen Sayıları.....	157
Tablo 21.	DP Döneminde Liselerde Öğrenci ve Öğretmen Sayıları.....	158
Tablo 22.	DP Döneminde Mesleki ve Teknik Eğitimde Okul Sayıları.....	162

Tablo 23.	DP Döneminde Mesleki ve Teknik Eğitimde Öğrenci Sayıları.....	162
Tablo 24.	DP Döneminde Mesleki ve Teknik Eğitimde Öğretmen Sayıları.....	163
Tablo 25.	DP Döneminde Yükseköğretimde Okul ve Öğretmen Sayıları.....	175
Tablo 26.	DP Döneminde Yükseköğretimde Öğrenci Sayıları.....	176
Tablo 27.	Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma Oranları.....	199
Tablo 28.	DP Döneminde Devlet Bütçesinden MEB'E Ayrılan Ödenekler.....	202
Tablo 29.	DP Dönemi Eğitim Okula Devam Etme Durumu.....	203
Tablo 30.	DP Dönemi Cinsiyetlerine Göre Okula Devam Eden Öğrenciler.....	204
Tablo 31.	İlkokuldan Ortaokula Geçiş Oranı.....	206
Tablo 32.	Tek Parti Döneminde Milli Eğitim Bakanları.....	247

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
AÜ	: Ankara Üniversitesi
bkz.	: Bakınız
B	: Baskı
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BM	: Birleşmiş Milletler
C	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	: Demokrat Parti
E	: Erkek
EÜ	: Ege Üniversitesi
FAO	: Dünya Tarım Örgütü
İMF	: Uluslararası Para Fonu
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
K	: Kadın
KTÜ	: Karadeniz Teknik Üniversitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MTTB	: Milli Talebe Teşkilatı Birliği
No	: Numara

ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	: Milletlerarası İktisadi ve Kalkınma Teşkilatı
RAM	: Rehberlik Araştırma Merkezi
s.	: sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TMTF	: Türkiye Milli Talebe Federasyonu
TTK	: Talim ve Terbiye Kurulu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
vb.	: ve benzeri

GİRİŞ

Eğitim üzerinde çok tartişılan ve birçok tanımı yapılan bir kavramdır. Eğitim bireye bilgi ve beceri kazandıran, bireyin topluma uyum sağlamasını amaçlayan etkinliklerin tümüne verilen ortak isimdir. Eğitim, toplumu oluşturan bireyleri, ağdaş gelişmeler ve ülkenin gereksinimleri doğrultusunda yetiştirme görevini üstlenmiştir. Bir toplumun, sahip olduğu insan gücü kaynağının niteliğini geliştirmesi, yükseltmesi, aklın ve bilimin yol göstericiliğinde ağdaş bir eğitim sistemi kurmasına ve bunu da etkili bir biçimde sürdürmesine bağlıdır. Bu nedenle toplumların bilimsel ve teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmeleri; hızla gelişen dünyada değişmeye öncülük eden ülkeler arasında yer alabilmeleri ancak eğitimle olanaklıdır Eğitim hayat boyu devam eder ve birçok faktörden etkilenir. Toplumun sahip olduğu kültür, dini inanış, örf ve adetler, tarihsel birikim ile bireyin çevresi ve ailesi eğitim sürecini etkilemektedir.

Eğitimin işlevlerini yerine getirebilmesi için eğitim politikalarının belirlenmesini, maddi şartların hazırlanmasını, öğretmen yetiştirilmesini ve eğitim yönteminin belirlenmesini zorunlu kılmıştır. Siyasal düzen ve ülke yönetimine yön veren etkenler eğitimi de etkilemektedir. Demokratik rejimin ve çok sesliliğin varlığı eğitimi politikası üzerinde tartişmalar yapılmasına neden olmuştur. Eğitime yön verme görevi demokratik ülkelerde ülkeyi yönetenlere verilmiştir. Halk, ortak bir düşünce, görüş ve çıkar çevresinde toplanan kişilerce oluşmuş ve ülke yönetimini yürütmek amacıyla kurulmuş olan siyasi partilerden birini ülkeyi yönetmek için seçmektedir. En çok oy alarak ülke yöneten partiye iktidar partisi, iktidar partisine düşünceleriyle yön veren partiye ise muhalefet partisi denir.

Sağlam temellere dayalı bir devlet kurmanın en önemli koşullarından birisi de sistemli, programlı, istikrarlı bir eğitim sistemi kurmakla mümkündür. Bunun bilincinde olan diğer devletler gibi Türk devletleri eğitime önem vermişlerdir. İlk olarak askeri eğitimin verildiği, daha sonra tarih, dil, toplum hayatı gibi çeşitli alanlarda verilen eğitimden toplum hayatının değişmesine paralel olarak beklenenler de değişmiştir. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte eğitim sistemli bir hale getirilmiştir.

Selçuklu Devleti'nin eğitimini örnek alan Osmanlı Devletinde en önemli eğitim kurumları sıbyan mektebi ve medresedir. Günümüzdeki ilkokulun karşılığı olan sıbyan mekteplerinde okuma yazma gibi temel becerilerin yanında bazı dinsel bilgiler verilirdi. Osmanlının en önemli eğitim birimi olan medreseler vakıflar aracılığı ile kurulur ve dinsel ağırlıklı eğitim verilirdi. Çeşitli basamakları olan medreseler orta ve lise düzeyinde öğretim yapabildiği gibi, Fatih ve Süleymaniye medreselerinde en üst düzeyde eğitim yapılırdı. Devletin ihtiyaç duyduğu imam, hatip, kadı, müderris gibi devlet görevlilerini yetiştirirdi. Ayrıca Osmanlı sarayında, saray görevlileri ve yüksek dereceli devlet adamları yetiştirmek için Enderun denilen bölümde eğitim yapılırdı. Ancak Osmanlı Devletinde XVII. yüzyıl sonlarından itibaren her alanda görülen bozulma eğitim alanında da etkisini göstermiştir. İlk olarak askeri alanda batı'nın üstünlüğü kabul edilmiş ve bu yönde yenilik hareketlerine girilmiştir. İlk olarak I. Mahmut fen alanında öğretim veren Humbaracı Ocağını kurmuştur. Daha sonra 1773 yılında Deniz Mühendishanesi, 1793 yılında Kara Mühendishanesi kurulmuş ve buralarda batı tarzı eğitim verilmiştir. II. Mahmut döneminde ilköğretim zorunlu hale getirilmiş, Tıp ve Harp Okulu açılmıştır. Gelişmiş Avrupa Devletlerine öğrenciler gönderilerek, Batı ile ilişkiler eğitim yoluyla arttırılmıştır. 1845 yılında Maarif Meclisi kurularak eğitimin belirli bir sistem altına alınması yolunda ilk adım atılmıştır. 1857 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti kurularak her okulun uygulayacağı eğitim belirlenmiştir. Öğretim kademeleri ilk, orta (rüştiye) ve lise (idadi) olarak belirlenmiş, öğretmen okulları açılmıştır. 1863 yılında Darülfünun (üniversite) kurularak eğitim basamakları tamamlanmıştır.

Milli Mücadele yıllarında eğitim zor şartlar altında devam ettirilmiştir. M. Kemal eğitimi milli değerler üstüne oturtarak, sistemli bir şekilde devam ettirilmesini istemiştir. Bu amaçla 1921 yılında Ankara'da Maarif Kongresini toplayarak, Yeni Türk Devletinin eğitim sistemi üzerinde fikir alış veriş yapmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra eğitim çalışmaları artarak devam etmiştir.

M. Kemal kurduğu demokratik devlette her görüşün meclis çatısı altına yansımaları ve tartışılmasını istiyordu. Bu amaçla yakın arkadaşlarından yeni patiler

kurarak halkın görüşlerinin savunulmasını istedi. Bu amaçla Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası kurularak çok partili hayata geçilmek istenmiştir. Nacak bu iki deneyimde çıkan ayaklanmalar sonucunda başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu nedenle çok partili hayat denemelerine 1946 yılına kadar ara verilmiştir. Bu dönemde devlet tek parti ile CHP tarafından yönetilmiştir. 1946 yılında Türk siyasi hayatının en önemli partilerinden birisi olan DP Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Körelten tarafından kuruldu. DP ilk olarak katıldığı 1946 seçimlerinin ardından, 1950 seçimlerinde 393 milletvekili çıkartarak seçimlerden galibiyetle çıktı. Bu seçim galibiyeti 27 yıllık CHP idaresine son vermiş ve Türkiye ilk defe CHP dışında bir partinin idaresine geçmiştir. DP iktidarı her anlamda tek partili yönetimden farklı olmuştur. Bu farklılık kendisini toplum hayatının en önemli yapı taşlarından olan eğitimde fazlasıyla hissettirmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNE KADAR EĞİTİM

I. ATATÜRK DÖNEMİ

A) ATATÜRK'ÜN EĞİTİM ANLAYIŞI

M. Kemal, Milli Mücadelenin başarılarıyla tamamlanmasının ardından yeni bir ulus yaratma mücadelesine girmiştir. Bu mücadelesinde, Türk ulusunun dünya milletleri arasında hak ettiği yere getirmeyi, Türk ulusunu çağdaşlaştırmayı ve ileri uygarlık düzeyine ulaştırmayı amaçlıyordu. Bu savaşı kazanabilmenin tek yolu da bilim ve teknolojiye ilerleme ile yani çağdaş eğitim ile mümkündü. Bunun farkında olan M. Kemal, birçok konuşmasında eğitimin önemini vurgulamıştır.

“Bugün eriştiğimiz nokta hakiki kurtuluş noktası değildir. Kurtuluş için bilim gerekir, teknik gerekir. Bilim ve teknik okulda kazanılır. Eğitim okul demektir. Okul insanlığa saygıyı, ulusa ve ülkeye sevgiyi, istiklalin şerefini öğreten kutsal bir yerdir. Okul adını saygıyla analım.”¹.

“Milletimizin yüzyıllarca başkalarının hırs ve faydalanma aracı kılan en büyük düşmanı bilgisizliktir. Milleti yüzyıllarca kendi benliğine sahip yapmayan, milleti yüzyıllarca ihtiyatsız bulunduran hep bu bilgisizliktir. Hükümdarın, şunun-bunun milleti esir gibi, köle gibi kullanmaları bütün arzileri kendi öz arzileri gibi saymaları hep milletin bu bilgisizliğinden istifade edebilmek sayesinde. Gerçek kurtuluşu istiyorsak her şeyden önce, bütün kuvvetimiz, bütün suretimizle bu bilgisizliği yok etmeye mecburuz. Burada bilgisizliği sadece okuma yazma manasında almıyoruz.”².

¹ Menendi ERDEM, “Bir Eğitim Lideri Olarak Atatürk”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1998, C. 14, S.40, s.307.

² ERDEM, *a.g.m.*, s.307-308.

M. Kemal çocukluk ve gençlik yılları Osmanlı'nın en buhranlı döneminde geçmiştir. Bu dönemde eğitim alan M. Kemal, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kalan eğitimin durumu hakkındaki görüşleri şunlardır.

1. Toplumda yaygın bir bilgisizlik vardır.
2. Eğitim öğretim yöntemlerimiz uygun değildir.
3. Çocuklar üzerinde aile baskısı vardır.
4. Bir milletin yükselmesi ve alçalması eğitimin milli olup olmaması ile ilgilidir. Bizim eğitimimiz milli değildir.
5. İstikrarlı bir eğitim politikamız yoktur.
6. Osmanlı eğitiminin amacı kendini, hayatı bilmeyen, her konuda yüzeysel bilgi sahibi, tüketici insan yetiştirmek olmuştur³.

M. Kemal, bağımsızlık savaşının başarıya ulaşmasının ardından yeni bir eğitim sistemi kurma çalışmalarına hemen başladı. Yeni yetişecek nesli, eskiden beri süregelen, zararı kanıtlanmış eğitim sistemi içerisinde yetiştiremezdi. Türk milletini ileriye götürecek, insancıl, akılcı yeni eğitim ilkelerine ihtiyacı olduğunu düşünen M. Kemal'in, eğitime yüklediği görevler şu şekildedir.

- M. Kemal eğitimin milli olmasına büyük önem vermiştir. Ona göre; eğitim başka bir ülkeden taklit edilmemeli, milli özelliklerimizle uyuşmayan bir nitelikte olmamalıdır. M. Kemal önceki dönemlerde yaşanan felakete, eğitimin milli olmaması neden olduğunu önemle vurgulamıştır. Ona göre Milli Eğitim birleştirici, bütünleştirici bir nitelikte olmalıdır. Milli Eğitim ırkçı ve bölücü değildir, onda gericiliğe, bağnazlığa, tutuculuğa yer yoktur. Milli Eğitim eski devrin hurafelerinden sıyrılmalı, çağdışı yabancı fikir ve ideolojilerden

³ Yahya AKYÜZ, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, B.8, İstanbul, 2001, s.304-307.

etkilenmemelidir. Milli Eğitim, ulusal karakterimize uygun bir kültür veren eğitimidir.

“Milli Terbiyenin ne demek olduğunu bilmekte artık bir belirsizlik, bulanıklık kalmamalıdır. Milli terbiye esas olduktan sonra onun lisanını, yöntemini, vasıtalarını da milli yapmak zarureti tartışılmaz. Milli terbiye ile inkişaf ve yükseltmek istenen genç dimağları bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, hayali gereksiz şeylerle doldurmaktan dikkatle kaçınmak lazımdır.”

“Yetiştirilecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun en evvel ve her şeyden evvel Türkiye’nin istiklaline, kendi benliğine an’anatı milliyetine düşman olan bütün anasırıyla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir.”⁴.

- Eğitim, genç kuşakları Türkiye’nin bağımsızlığını koruyacak, Cumhuriyet’i koruyup yükseltecek biçimde yetiştirmelidir.
- Eğitim bilime dayalı ve laik olmalıdır. M. Kemal, eğitimde rehberimizin her zaman ilim ve fen olması gerektiğini savunmuştur. M. Kemal birçok konuşmasında bilimselliği ön plana çıkartmış, Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasının da sırrının bilimsel düşünce olduğunu açıklamıştır.

“Milletimizin siyasi, içtimai hayatında, milletimizin fikri terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır... İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve milletin her ferdini kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur.”⁵.

“Muallimler; yeni nesli, Cumhuriyetin fedakar muallimler ve mürebbileri, sizler yetiştireceksiniz. Yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti sizin

⁴ Ayten SEZER, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s.18.

⁵ Yahya AKYÜZ, *a.g.e.*, s.309.

maharetiniz ve fedakarlığınızın derecesiyle mütenasip olacaktır. Cumhuriyet, fikren, ilmen, fennen, bedenen, kuvvetli ve yüksek, seciyeli muhafızlar ister. Yeni nesli, bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir.”⁶.

- Eğitim üretken bireyler yetiştirmelidir. M. Kemal, eğitimde izlenilecek yolun bilgiyi günlük yaşamda kullanılabilir bir araç haline getirilmesi gerektiğini, yeniliklere açık, aktif bireyler yetiştirmeyi hedef göstermiştir.

“Bir taraftan yaygın olan cehaleti yok etmeye çalışmakla birlikte, diğer taraftan da sosyal yaşamda bizzat işe dönük etkin ve verimli uzuvlar yetiştirmek lazımdır. Bu da ilk ve ortaöğretimin amali bir tarzda olmasıyla mümkündür. Ancak bu sayede toplumlar iş adamlarına, sanatkarlara sahip olurlar.”⁷.

- Eğitim yaygınlaştırılmalı ve tüm halka dönük olmalıdır. M. Kemal, eğitimin sadece bireye meslek kazandırmanın bir unsuru olmadığını ve tüm halkın eğitilmesi gerektiğini önemle belirtmiştir. M. Kemal, toplumun bilgisizliğini felaketlerin en önemli nedeni olarak görmüş, bu bilgisizliğin bir an evvel aşılması gerektiğini, bilgi ve ahlak düzeyinin yükselmesiyle toplumun önündeki bütün engelleri aşacağını ifade etmiştir.
- M. Kemal eğitimin uygulamalı, disiplinli ve karma olması gerektiğini belirterek fırsat eşitliği yaratılması gerektiğini dile getirmiştir. Aydın halk arası ilişkilerin sağlıklı olmasına, aydınların halkı aydınlatması gerektiğine inanmış, öğretmenlere değer verilmesini istemiştir.

⁶ Rifat OKÇABOL, “Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Kuruluş Mantığı ve Temelleri”, *Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı, İnönü Üniversitesi Matbaası, Malatya, 2005, s.24.*

⁷ Gürhan CAN, “Atatürk’ün Eğitim Görüşü, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 1, Ocak 1990, C.111, s.111.*

M. Kemal'in eğitim anlayışı yeni bir millet kurma ülküsüne dayanıyordu. Kurduğu devletin siyasi emellerine hizmet edecek bireyler yetiştirmek isteyen M. Kemal, bunun için sağlam ve donanımlı öğretim kadrosuna ihtiyacı olduğunu biliyordu. Bu nedenle öğretmen yetiştirmeye her zaman önem vermiştir. Bağımsızlığın en önemli göstergelerinden birinin iktisadi bağımsızlık olduğuna inanan M. Kemal, okullarda siyasi, kültürel ve iktisadi eğitim verilmesini istemiştir. Kısaca M. Kemal'in eğitim ülküsü Milli Mücadelede kazandığı askeri başarıları destekleyecek nitelikte olmuş, kazanılan başarıyı siyasi, iktisadi, kültürel alanda devam ettirerek milletine ve vatanına bağlı, fikri hür, yenilikçi bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır.

B) ATATÜRK DÖNEMİ EĞİTİM ÇALIŞMALARI

1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu

Cumhuriyet ilan edildiğinde Osmanlı'dan kalma eğitim kurumları varlığını sürdürüyordu. Osmanlı Tanzimat döneminden itibaren mektep medrese ikilemi arasında kalmış, iki farklı kurum farklı nitelikte eğitim yapmışlardır. Medreseler din ağırlıklı eğitim vermekte ve toplumun eğitilmesinde önemli rol oynamaktaydı. Tanzimat mektepleri ise batı tarzı, daha modern eğitim vermesine rağmen, toplumun çok küçük bir bölümüne hitap etmekteydi. Yine azınlıkları kurduğu okullar yabancı ülkelerin amaçlarına hizmet ediyorlardı. Bu durum Osmanlı'nın son döneminde devleti olumsuz etkilemişti. Bu ikiliğin yeni Türk Devletinde devam etmesi beklenemezdi. M. Kemal henüz Milli Mücadele devam ederken, Tevhid-i Tedrisat kanununun hakkında ifadeler kullanmıştır. 1921 Maarif Kongresinde eski eğitim metotlarının terk edileceğini belirten M. Kemal, 1923 İzmir İktisat Kongresinde medreselerin durumundan bahsetmiş ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu için halkı hazırlamıştır. Bu yasadaki önce ülkenin eğitim durumu M. Kemal'in çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırma gayesinden uzaktı. Yamaner bu durumu şu şekilde ifade etmiştir.

“Osmanlıdan Cumhuriyet yönetimine kalan ve %90'ından fazlası okuma yazma bilmeyen; din, tarikat ve aşiret liderlerinin etkisinde kalmış Türk toplumu,

Atatürk'ün amaç edindiği çağdaş uygarlı aşamasına ulaşmak için yeterli kapasiteden yoksundu. Bunun başlıca nedeni de; Osmanlı'da uygulanan kontrolsüz, denetimsiz, çok yönlü ve dinsel ağırlıklı eğitim sistemi ve bu sisteme temel teşkil eden görüşlerdir.”⁸.

Bu eğitim sistemi, ulusal egemenliğe, temel hak ve özgürlükleri yaymak isteyen bir yeni Türk Devleti için uygun değildi. Ulusal egemenliği temel alan, bunu yaşam biçimi haline getirerek, ulusal kültürü güçlendirmek ve ulusal birlik sağlamak için farklı tarzda eğitim veren eğitim kurumlarını birleştirmek ihtiyacı doğdu. İşte bu gerekçelerle 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi. Kanunun maddeleri şunlardır.

1. Türkiye dahilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekaletine merbuttur.
2. Şerriye ve Evkaf Vekaleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekaletine devir ve raptedilmiştir.
3. Şerriye ve Evkaf Vekaleti bütçesinde mekatip ve medarise tahsis olunan mebalığ Maarif bütçesine nakledilecektir.
4. Maarif Vekaleti yüksek diyanet mütehasısları yetiştirmek üzere darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hutebat gibi hidameti diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir.
5. Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştagil olup şimdiye kadar Müdafaa-i Milliyeye merbut olup askeri rüşti ve idadilerle Sıhhiye Vekaletine merbut olan darü'l-eytamlar bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile beraber Maarif Vekaletine rapt olunmuştur. Mezkur rüşti ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin ciheti irtibatları atıye ait olacağı

⁸ Muharrem GÜNEŞ, Hasan GÜNEŞ, *Türkiye'de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005, s.31.

vekaletler arasından tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir⁹.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile askeri okullar dışında kalan tüm eğitim kurumları Maarif Vekaletine bağlanmıştır. Bu kanunda medreselerin kapatılmasıyla ilgili herhangi bir madde yoktu. Ancak medreselerin ikili öğretime neden olduğu, okul medrese çatışması yarattığı, bilimsel öğretim yapamadığı gibi gerekçelerle Maarif Vekili Vasıf Bey'in emri ile 11 Mart 1924'te medreseler kapatılmıştır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu eski eğitim sistemine son vererek, bilimsel ve çağdaş öğrenmenin önünü açmıştır. Tüm eğitim ve öğretim kurumları Maarif Vekaletine bağlanarak eğitim tek elden yönetilmiş, eğitimde laiklik ilkesinin gerçekleşmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır. Türk eğitim tarihinde önemli bir yer tutan medreseler ve sıbyan mektepleri kapatılmış, burada eğitim gören öğrenciler seviyelerine göre ilk, orta, lise ve öğretmen okullarına yerleştirilmiştir. Yasanın 4. maddesinde belirtildiği üzere Maarif Vekaletinde imam, hatip gibi din adamları yetiştirmek üzere 1924'te Darülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi kurulmuştur.

2. Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mektepleri

Türkler Orta Asya'da kurdukları ilk uygarlıklarda Göktürk, Uygur harfleri gibi kendilerine özgü harfler kullanmışlardır. Daha sonra Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte , İslam Devletleri ile Türk Devletleri yakın ilişkiler kurmuşlardır. Kültürel alanda İslam dünyasının etkisi altına giren Türkler, bu etkileşimle birlikte Arap alfabesini kullanmaya başlamışlar, Osmanlılar son dönemine kadar bu harfleri kullanmışlardır. Ancak Tanzimat ile birlikte Osmanlı aydınları Arap alfabesini kullanmaya başlamışlardır. İlk olarak Münif Paşa Arap harflerinin iyileştirmesi gerektiğini öne sürmüştü, bu harflerin okuma yazma ve kitap basımını zorlaştırdığını savunmuştur¹⁰. Hayrettin Bey, Ebuziya Tevfik, Ali Suavi, İbrahim Şinasi gibi aydınlar

⁹BCA, E17, 30.1.0.0, 90.562.6., Kazım ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM II. Dönem, C.1, TBMM Vakfı Yayınları NO:1, Ankara, 1993, s. 275.

¹⁰ Verimer TONGUL, "Türk Harf İnkılabı", *Atatürk Yolu*, C.9, s.23, s.33-34. s.105.

harflerin sadeleştirilmesi fikrini daha sonra geliştirmişler ve Arap harflerini tartışmaya devam etmişlerdir. II. Meşrutiyet'in özgürlükçü yapısı içinde tartışmalar artarak devam etmiş, bu dönemde ilk defa Arap harflerinin terk edilerek, Latin harflerine geçiş fikri doğmuştur. Hatta Musullu Doktor Davut Bey Mebusan Meclisine bu konuda bir tasarı sunarak tartışmayı en üst seviyeye çıkarmıştır¹¹. Ancak bütün bu düşünceler din merkezli yapı ve gelenekçi kişiler nedeniyle başarıya ulaşamamıştır.

Milli Mücadelenin kazanılmasının ardından Latin harflerinin kabulü tekrar gündeme gelmiştir. 1923 İzmir İktisat kongresinde Latin harflerinin kabulüne dair bir önerge verilmesine rağmen, tasarı Kazım Karabekir tarafından Maarifi ilgilendirmedeği ve İslam birliğini bozacağı gerekçeleriyle reddedilmiştir. Ancak tartışmalar devam etmiş, 1926'da Bakü'de toplanan I. Türkoloji Kongresinde Latin harflerine geçiş fikri benimsenmiştir. Ülke içinde Latin harflerini savunanlar daha kolay okuma yazma öğrenileceği, Türkçe'nin zenginliğini koruyarak geliştirileceğini ve uygar milletlerle ilişkilerin artacağını savunurken, Arap harfleri taraftarları, Müslümanlarla Türkler arasında ayrılıklar doğacağını savunmuşlardır.

Tartışmalar devam ederken M. Kemal'de bu konuya eğilmeye başlamıştır. Yaratmak istediği düzende eğitime büyük önem veren M. Kemal cehaleti sona ermekte kararlıydı. Maarif bakanlığı 1928 yılında "Latin harflerinin lisanımızda surat ve imkan-ı tatbikini" incelemek üzere bir komisyon kurmuştur. Komisyon çalışmaları sonucunda değişimin zorluğuna vurgu yaparak bunun 5-10 yıl süresinde süreceğini belirtmiştir. Bunun üzerine M. Kemal 1 Kasım 1928'de TBMM'de tarihi bir konuşma yapmıştır.

"Türk milletine kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lazımdır... Bu anahtar Latin esasından alınan Türk alfabesi olacaktır... Yeni Türk harflerinin kanunlaşması ülkemizin yükselmesi çabalarında belli başlı bir geçit olacaktır. Milletler ailesine münevver, yetişmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçe'ye bu yeni

¹¹ TONGUL, *a.g.m.*, s.108.

canlılığı kazandıracak olan Üçüncü Büyük Millet Meclisi yalnız ebedi Türk tarihinde değil, ütün insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır.”¹².

M. Kemal’in bu konuşması yeni bir dönemin başlangıcı olmuş ve Latin harflerine geçişi sağlamıştır. Latin harflerinin kabulüne dair yasa mecliste görüşülerek, 1 Kasım 1928 gün ve 1353 sayılı yasa ile kabul edilmiştir¹³. Maarif Vekaleti yasanın çıkarılmasından hemen sonra tüm halka okuma yazma öğretmek için seferberlik başlatmış ve olumlu sonuçlar almıştır. Latin harflerinin kullanılmasıyla şu ilkeler hedeflenmiştir.

- Arap harfleri Türkçe’ye uygun değildi ve okuma yazmayı zorlaştırıyordu. Latin harfleriyle okuma yazmanın kolaylaşması ve Türk toplumunun bilgi seviyesini arttırmak
- Batı dillerinin öğrenilmeni kolaylaştırarak batı ile iletişimi güçlendirmek

Cumhuriyet döneminde eğitim alanında ulaşılmak istenilen en önemli hedeflerden birisi okuma yazma öğrenen sayısını arttırarak cehaleti önlemektir. Latin harflerinin kabulünden okuma yazma seferberliği başlamıştır. Ancak örgün eğitim dışında kalan kişiler bu hizmetten yararlanamıyordu. Bu nedenle kurslar düzenlenerek yeni yazı Türk halkına öğretilme fikri doğdu. Böylece Türk Eğitim Tarihinde önemli bir yeri olan “*Millet Mektepleri*” doğdu. İlk olarak 1929 yılında açılan millet mekteplerinde okuma yazma eğitimi ile yetinilmemiş, basit hesap, sağlık işleri ve vatandaşlık bilgilerinin eğitimi de verilmiştir. Her biri dörder aylık olan kurslardan ilk bölüme hiç okuma yazması olmayanlar, ikinci bölümüne biraz okuma yazma bilenler ile eski yazıyı bilenler kabul ediliyordu. Kurslar okullarda, okul bulunmayan yerlerde gezici kurslar vasıtası ile uygun görülen yerde yapıyordu. Kurslar 15 – 45 yaş aralığındakiler için zorunlu, 45 yaş üstü için isteğe bağlı idi. Kurs ve gerekli yayınlar ücretsiz olarak veriliyordu. Millet Mekteplerinden ilk beş yıl içinde bir buçuk milyona yakın insan

¹² ÖZTÜRK, a.g.e., TBMM III Dönem, C.1, s.108.

¹³ Yasa için bkz. ÖZTÜRK, a.g.e., TBMM III Dönem, C.1, s.116-117.

okuma yazma öğrenmiştir¹⁴. Millet Mekteplerini bitirenler halka ihtiyacını hissettiği konularda eğitim veren Halk dershanelerine veya dil, ticaret, sanat kurslarına katılabiliyordu. Okuma yazma ihtiyacından doğan millet mektepleri zamanla zorunlu ve genel halk eğitimi şeklini almıştır¹⁵.

3. Yabancı Okulların Denetim Altına Alınması

XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı ülkesinde yabancı okullar açılmaya başlamıştır. Bu okullar buldukları bölgedeki azınlık halkı örgütleyerek misyonerlik faaliyetlerinde bulunan bu okulların sayısı hızlı bir şekilde artmıştır. Fransız, İngiliz, Alman, Rum, Ermeni, Amerikan okulları Osmanlı ülkesinde açılarak hizmet ettikleri devletlerin amaçlarına ulaşmaya çalışmışlar, Osmanlı'nın zayıflamasında önemli rol oynamışlardır. Osmanlı yöneticileri yabancı okulları denetim altına almak istese de, çok uluslu ve kapitülasyonların yürürlükte olduğu bir devlette bu çok zordu. Milli Mücadele yıllarında yabancı okullar zararlı çalışmalarına devam etmiştir. Örneğin; Rum okulları buldukları bölgeyi Rumlaştırarak Yunan işgalini kolaylaştırmayı, Trabzon'da Pontus Devletini canlandırmayı amaçlıyordu. Okulların çalışmaları o kadar genişlemiştir ki, Merzifon'daki Amerikan Koleji'nin öğretmeni Zeki Bey okulun zararlı eylemlerini hükümete bildirdiği için katledilmiştir. Bu dönemde Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey yabancı okullar için şu sözleri sarf etmiştir.

“Bazı sakıncaları olmasa, Türkiye dahilinde bir tek ecnebi mektep bırakmam. Fakat bu dahili olduğu kadar harici bir meseledir. Amerikan mekteplerini kapattığımız gün, Amerika üzerinde bunun yankıları ne olacaktır, düşünüp incelemeliyiz. İtalyan mekteplerini kapattığımız zaman yine ortaya çıkacak etkileri göz önüne almalıyız. Demek ki elimizde bir çare vardır, o da mekteplerimizi, ailemizi, ecnebi mekteplere ihtiyaç göstertmeyecek bir surette yükseltmektir. Kendi mekteplerimiz, lazım gelen irfan ve terbiyeyi temin etti mi, emin olunuz bir tek aile çocuklarını ecnebi mekteplerine yollamaz.”¹⁶.

¹⁴ İlhan BAŞGÖZ, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1995, s.121.

¹⁵ GÜNEŞ, *a.g.e.*, s.43.

¹⁶ AKYÜZ, *a.g.e.*, s.294.

Milli Mücadelenin kazanılmasının ardından imzalanan Lozan Barış Antlaşmasında yabancı okulların bir iç mesele olduğuna karar verilmiş ve bu okulların Türkiye'ye bağlanması kararlaştırılmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bu okullara karşı tavır netleşmiş, bütün okullar Maarif Vekaletine bağlanmıştır. M. Kemal'in millilik ve laiklik ilkesi ile yabancı okullar birbirine tamamen zıttı. Bu nedenle yabancı okullar hakkında farklı dönemlerde düzenlemeler yapılmıştır. 1924 yılında yabancı okulların uyması gereken kurallar uygulamaya konulmuştur.

- Yabancı okullarda, mabetler dışında dersane ve salonlarda bulunan dini semboller; salip, heykel, dini tasvirler kaldırılacaktır.
- Müslümanların ve başka mezhepten öğrencilerin okuldaki dini ayinlere katılması yasaktır. Bunun için sık sık denetimler yapılacak ve suçlular cezalandırılacaktır¹⁷.

Bu kurallara bazı okullar uysa da, bazı okullar bu kurallara riayet etmemiştir. Bu nedenle İstanbul'da bazı Fransız ve İtalyan okullar dini sembollerini kaldırmadığı için kapatılmış, Türk hükümeti kararlılığını göstermiştir. Ancak bu kapatma okul idareleri, bağlı oldukları devletler ve din adamları tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Buna rağmen hükümet kurallarını kararlılıklarını uygulamıştır. Hükümet dış ülkelerle yaptığı yazışmalarda bu okulların mezhep yönünden tarafsız olması, milli duygulara yer verilmesini şart koymuş ve konuyu bir iç mesele olarak görmeye devam etmiştir.

Maarif Vekaleti 1926 yılında yabancı okullar için bir tüzük hazırlayarak yürürlüğe koymuştur. Buna göre; okul kitaplarında Türklerin hakkında olumsuz ifade kullanması, okul kitabında Türk tarihi ve coğrafyasına dair yanlış bilgiler bulunması, yabancı devlet propagandası yapılması, dini propagandası yapılması, dini semboller okullarda bulundurulması yasaklanmış, Türk Dili, Türk Tarihi, Türk Coğrafyası öğretmenleri Türk olacak ve Maarif Vekaleti tarafından seçilmesi kararlaştırılmıştır. Bu

¹⁷ SEZER, *a.g.e.*, s.21.

yasa daha sonra yenilenmiş, 1935 yılına yabancı okullar yönergesi çıkarılarak uygulamaya konulmuştur.

- Türkçe derslerini takip edemeyen öğrencilerin Türkçe kur olarak öğretilmesi sağlanacak, Türkçe kitapları Bakanlıkça basılan kitaplarla aynı olacak, Türkçe dersleri Türk öğretmenler tarafından verilecek.
- Türk öğretmenleri tarafından, Türkçe, tarih dersleri verilecek. Yabancı öğrenciler için ulusal tarihlerini kendi dilleriyle öğretilebilecektir.
- Lise düzeyindeki okullarda Türk öğretmenleri tarafından, Türkçe, sosyoloji dersleri verilecek. Ayrıca sosyoloji dersleri ulusal dillerinde öğretililecek. Yurt Bilgisi Türkçe okutulması okul idaresinin inisiyatifinde olacak.
- Türk öğretmenleri tarafından, Türkçe, Türk coğrafyası öğretililecek. Genel coğrafya ulusal dillerde gösterilebilecek.
- Yabancı okullar yalnızca kanunla belirtilmiş resmi tatil günlerinde tatil yapabilirler. Yabancı okulların kendilerine has tatil günleri yalnızca yabancı öğrenciler için geçerli olacak, Türk öğrenciler öğrenimlerine devam edecek.
- Türkçe yazılmamış kitaplar bakanlık tarafından denetlenecek, gerekli düzenlemeler yapılabilecek¹⁸.

¹⁸ SEZER, *a.g.e.*, s.28-30.

Tablo 1. Atatürk Döneminde Yabancı Okullar

Bağlı Olduğu Devlet	Okul Sayıları				Öğrenci Sayıları			
	İlk	Orta	Lise	Toplam	Ana	İlk	Orta	Lise
Alman	-	1	2	3	-	163	361	229
Amerikan	-	1	4	5	-	-	566	548
Bulgar	-	1	-	1	-	100	20	-
Fransız	4	3	5	12	26	335	1216	770
İngiliz	-	2	-	2	6	27	234	-
İran	1	-	-	1	-	114	-	-
İtalya	5	2	1	8	61	602	376	223
Toplam	10	10	12	32	93	1341	2773	1771

(Kaynak: Ayten SEZER, *a.g.e.*, s.30)

Tablo 1.'de görüldüğü gibi Milli Mücadele sonrasında yabancı devletler Türkiye'de okul açmaya devam etmişlerdir. Osmanlı'nın son dönemine göre yabancı okulların sayılarında önemli düşüşler görülmesine rağmen, Cumhuriyet'in ilk yıllarında açılan bu okulların sayısı azımsanacak derecede değildir. Bu okulların sayısı artarak devam edecek ve günümüze kadar gelecektir.

4. Yeni Sistem Arayışları

M. Kemal, kurmak istediği yeni devlette eğitime büyük önem veriyordu. Eğitimi yaygınlaştırmak ve belli bir sisteme oturtulmasını isteyen Mustafa Kemal Paşa, daha Milli Mücadele yıllarında eğitim işlerini görüşmek üzere bir toplantı tertip edilmesini istemiştir. Onun bu isteği ile 1921 yılında Maarif Kongresi toplanmıştır. Eğitim sisteminin ilk örgütlenme ve reform çalışmalarının ürünü olan toplantıda iki konu ön plana çıkmıştır.

- İlkokulların öğretim programları ve öğretim süreleri
- Ortaöğretim programları ve dersleri ¹⁹

Kongrenin açılış konuşmasını yapan M. Kemal Paşa milli bir terbiyenin oluşturulmasını ön plana çıkartarak, mevcut maarif teşkilatının daha işlevsel hale getirmenin önemini, eğitim konusundaki düşüncelerini, öğretmenlerden beklentilerini ve yapılacak işleri açıklamıştır. Kongre savaşın devam etmesi nedeniyle planlanan derecede çalışmamış, gündemdeki konuları yeteri kadar inceleyememiştir. Kongrede ilköğretimin beş yıla çıkartılması, köy ve kent çocukları için farklı eğitim programlarını düzenlenmesi, orta öğretim programının sadeleştirilerek mahallileştirilmesi konularında görüş birliğine varılmıştır.

Milli Mücadelenin kazanılmasının ardından eğitim işlerinin bütün yönleriyle ele alınacağı, düşüncelerin tartışılacağı bir toplantı yapılması gündeme gelmiştir. Bu amaçla ilk olarak 15 Temmuz - 15 Ağustos 1923 tarihleri arasında, Maarif Vekili İsmail Sefa Bey başkanlığında bakanlık müsteşarı, bakanlık genel müdürleri, üniversite profesörleri, yüksekokul müdürleri ve çeşitli eğitim kurumlarının temsilcilerinin katılımıyla Birinci Heyet-i İlmiye toplantısı toplanmıştır. Toplantıda milli kültür, müzeler, ilk ve orta dereceli okulların öğretim programları, öğretmen okulları, din eğitimi, izcilik, okutulacak kitaplar vb. eğitim konuları ele alınmıştır²⁰. Toplantıda bütün özel ve yabancı okulların Maarif Vekaletine bağlanması, küçük köyler için yatılı okullar açılması, din dersi programının bir komisyon tarafından düzenlenmesi ve kadınları ilköğretim müfettişi olabilmesi gibi kararlar alınmıştır. Birinci Heyeti İlmiye toplantısı Maarif Kongresinin devamı niteliğinde olması ve eğitim sorunlarının görüşülerek planlanması bakımından önemlidir.

¹⁹ Reşat ÖZALP, Aydoğan ATAÜNAL, "Milli Eğitimde Kongreler ve Şurular", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.293.

²⁰ Toplantıda görüşülen konular için bkz. *Milli Eğitim Şuruları (1921-2006)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2006, s.11.

Birinci Heyet-i İlmiye toplantısının ardından Türk eğitim sistemi önemli değişiklikler geçirmiş, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile edilerek Türk eğitim tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Yasa ile eğitimin laikleşmesi yolunda önemli bir adım atılmış, medreseler kapatılmış, bütün okullar Maarif Vekaletine bağlanarak okul yelpazesi genişlemiştir. İşte bu yeni dönemde oluşan durumu görüşmek, eğitim sorunlarını görüşmek üzere 1924 yılında İkinci Heyet-i İlmiye toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıda alınan kararlar şunlardır.

- İlkokulun altı yıldan beş yıla indirilmesi
- Ortaokul ve liseleri ayrılarak bağımsız okullar haline getirilmesi ve öğrenim sürelerinin üçer yıl olarak düzenlenmesi
- Öğretmen okullarının dört yıldan beş yıla çıkarılması
- Kız liselerinin erkek liseleri gibi tam sınıflı hale getirilmesi
- Ortaokul, lise ve öğretmen okullarına sosyoloji dersinin ilave edilmesi
- İlkokul öğretim programının geliştirilmesi
- Ders kitaplarının yazdırılması²¹

İkinci Heyet-i İlmiye toplantısının sonuçları eğitim alanına hemen yansımış, ilkokul beş yıla indirilmiş, ortaokul ve liseler üçer yıl olarak düzenlenmiştir. Kitap yazımı için komisyonlar oluşturulmuş, eğitim sisteminin incelenmesi için John Dewey Türkiye'ye getirilmiştir.

Eğitimin sorunlarını görüşmek üzere 26 Aralık 1925 – 8 Ocak 1926 tarihleri arasında Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısı düzenlenmiştir. Mustafa Necati Bey'in bakanlık döneminde gerçekleşen toplantıda alınan kararlar şunlardır.

²¹ ÖZALP, *a.g.m.*, s.113.

- Devlet ve il bütçelerinden Milli Eğitime ayrılan ödeneklerin daha yararlı bir şekilde kullanılması
- Okul kapasitelerini arttırıcı önlemler alınması
- Liselerin yeniden düzenlenerek, liselerin çoğaltılması
- Öğretmen okulları ve meslek okullarının belirli merkezlerde toplanarak güçlendirilmesi
- Yatsız ortaokullarda karma eğitim uygulanması
- Talim ve terbiye işleri ile ilgilenmesi için, Talim ve Terbiye Dairesinin kurulması²²

Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısının kararlarını uygulamak için hemen çalışmalar başlanmıştır. Milli Eğitim ile ilgili her kararın alındığı, bakanlığın en önemli danışma kurulu olan “Talim ve Terbiye Dairesi” ve Türk Dilini geliştirmek için “Dil Heyeti” kurulmuştur. Öğretmenlik mesleğinin yasal çerçeveleri belirlenerek, özlük hakları belirlenmiş ve öğretmenlik daha çekici bir meslek haline getirilmiştir.

İlki 1923 yılında yapılan Heyet-i İlmiye toplantıları, Cumhuriyet’in ilk yıllarında Milli Eğitim siyasetinin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Toplantıda alınan kararların uygulanması için hemen çalışmalar yapılmış, alınan kararların çoğu hayata geçirilmiştir. Daha sonra yapılacak olan Milli Eğitim Şuralarının temelini oluşturarak, eğitim tarihinde önemli bir basamak oluşturmuştur.

5. Yabancı Uzmanların Raporları

M. Kemal’in en büyük hedefi, Türkiye’yi çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmaktı. Bu amaca giden yolun eğitimden geçtiğini bilen Mustafa Kemal Paşa, bu dönemde eğitim konusunda uzman olan kişilerden raporlar alınmasını istemiştir. Bu

²² ÖZALP, *a.g.e.*, s.115.

amaçla Türkiye'ye gelen ilk uzman John Dewey'dir. Dewey 1924 yılında Türkiye'ye gelmiş ve Türk Eğitim sistemi hakkında rapor hazırlamıştır.

Dewey, Türk eğitiminde yapılacak yenilikler için, Türk uzmanlar tarafından genel bir planlama yapılmasını zorunlu bulmuştur. ABD'li uzman bunun başarılması için ilk olarak uzman kadrosu yetiştirmeyi zorunlu görmüştür. Yapılan planlamasının uzun süreli olmasına önemle değinen Dewey, okul binaları, öğretmen yetiştirme, meslek eğitimi, eğitim yayınları, tarım gibi konularda planlama ihtiyacının olduğunu belirtmiştir. Dewey, her ilde sabit kitaplıkların kurulmasını, okullarda kitaplık için oda ayrılmasını, okul binalarının sağlık ve okuma koşullarına uygun tasarlanmasını, Avrupa'ya öğrenci ve öğretmen gönderilmesini tavsiye etmiştir²³.

Dewey, köy okulları ve öğretmenler konularına hassasiyetle yaklaşmıştır. ABD'li uzman öğretmenlerin maaş sorunu olduğunu ve bu sorunun aşılmadıkça eğitimin başarıya ulaşamayacağını ifade etmiştir. Dewey, köy okullarının programlarının çevrenin çalışma şartlarına göre düzenlenmesi gerektiğini köy okullarının buldukları çevrenin sağlık merkezi olması gerektiğini, köy okullarının oyun, eğlence, toplanma yeri olması gerektiğini ifade etmiştir²⁴. Dewey'in köy okulları konusundaki düşünceleri ileride kurulacak Köy Enstitülerine temel oluşturmuştur.

Atatürk döneminde Türkiye'ye gelen yabancı uzmanlardan birisi de Alman uzman Kühne'dir. Kühne raporunda Türkiye'de öğretmen maaşlarının az olduğunu, bu nedenle öğretmenlerin kendilerini yeteri kadar işlerine veremediklerini belirtmiştir. Kühne, öğretmen maaşlarının arttırılmasını, öğretmenlerin çok sık yer değiştirmemesini, okul binalarının yetersiz kaldığı yerlerde ikili eğitim yapılmasını, lise sayılarının arttırılmasını, öğretmenlerin iş içinde yetişmelerini mesleki eğitimin geliştirilmesini, özellikle ev idaresi, çocuk bakımı, dikiş derslerinin yaygınlaştırılmasını, genel okulların Milli Eğitim Bakanlığına, sanat okullarının yerel idarelere bağlanmasını önermiştir²⁵.

²³ John DEWEY, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, B.2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1952, s.10-15.

²⁴ DEWEY, *a.g.e.*, s.19-21.

²⁵ KÜHNE, *Mesleki Terbiye'nin İnkişafına Dair Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939, s.10-30.

Türkiye'ye gelen yabancı uzmanlardan birisi de Belçikalı uzman Omar Buysa'dır. 1927 yılında Türkiye'ye gelen uzman teknik eğitim konusunda incelemelerde bulunmuştur. Buysa, teknik eğitimin geliştirilmesi gereği üzerinde önemle durarak, sanat okullarının buldukları bölgenin iş koşullarına uygun olması gerektiğini, bu okullarda öğretmen sıkıntısını azaltmak için iş hayatında başarılı ustaların kullanılabileceğini, böylece ustaların kendilerini geliştirebileceği gibi, öğrencilerinde ustaların deneyimlerinde faydalanabileceğini belirtmiştir. Tarım eğitiminin geliştirilmesi gerektiğini ifade eden Buysa, orduya sanat eğitiminin verilmesi gerektiğini açıklamıştır²⁶. Bununla beraber Türk ekonomisi hakkında rapor tutan ABD'li Edwin Walter Kemerrer, eğitim konularını da raporuna dahil etmiştir. Ona göre ekonomi ile eğitim sıkı sıkıya birbirine bağlı iki unsurdur ve birbirinden ayrı düşünülemez. Eğitimin gelişmesinin ekonomik kalkınma ile olacağını belirten uzman, üç sınıflı okulların beş sınıfa çıkarılmasını ve eğitimin yaygınlaştırılması gerektiğini açıklamıştır. Yabancı memleketlere gönderilen öğrencilerin geri döndükleri zaman yararlı olabileceği yerlere gönderilmesi gerektiğini raporunda belirtmiştir.

6. Örgün Eğitim Çalışmaları

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren eğitimde gerçekleştirilmek istenen en önemli hedeflerden birisi eğitimin yaygınlaştırılmak ve her vatandaşa okuma yazma öğretmek olmuştur. Bu amaca ulaşmak için eğitimin en alt ve önemli kademesi olan ilköğretime mümkün olduğunda öğrencinin faydalanmasını sağlamak gerekiyordu. Ancak Yeni Türk Devleti ilk yıllarında öğretmen ve okul sayısının yetersiz olması, savaş yıllarının getirdiği mali yetersizlikler eğitimin en büyük sorunları idi.

Atatürk döneminde ilköğretimde atılan en büyük adım, 1924 Anayasasında ilköğretimin parasız ve zorunlu olmasıdır. Bu kural tam olarak uygulanamamasına rağmen, eğitimin yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır. 1926 yılında çıkarılan "Maarif Teşkilatına Dair Kanun" ile ilköğretim okulları şehir ve kasaba gündüz, şehir

²⁶ BAŞGÖZ, *a.g.e.*, s.139-141.

ve kasaba yatılı, köy gündüz, köy gece olmak üzere dört bölüme ayrılmıştır. Özellikler köylere yeni okullar yapılarak, kırsal bölgelere eğitim hizmeti götürülmüş, küçük köy öğrencileri ve kimsesiz çocuklar için yatılı bölge okulları açılmıştır. Ancak kırsal bölgelere yeterli sayıda ve nitelikte okul açılmamıştır. 1936 yılında Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan, 40 bin köyden 35 bininde okul ve öğretmen olmadığını, olanlarda da ilköğretimin ancak 3 yıl süreli olduğunu itiraf etmiştir²⁷. İlköğretimi yaygınlaştırmak için 1934 yılından itibaren köy öğretmeni yetiştirilmeye başlanmış, bu daha sonra köy enstitülerini doğurmuştur.

Ortaöğretim kurumları Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren büyük değişiklikler geçirerek Cumhuriyet'in ilk yıllarına gelmiştir. 1926 yılında çıkarılan "Maarif Teşkilatına Dair Kanun" ile ortaöğretim kurumları; ortamektepler, liseler, ilk muallim mektepleri, köy muallim mektepleri olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısında ortaöğretim ortaokul 3 yıl, liseler 3 yıl olmak üzere 6 yıl olarak belirlenmiş ve uygulanmıştır. Bu dönemde ortaöğretim programında önemli değişiklikler yapılmıştır. Programdan din dersleri, Arapça ve Farsça dersleri çıkarılmıştır. Edebiyat ve tarih derslerinin eğitimine ağırlık verilmiş ve eğitim programında düzenlemeler yapılmıştır²⁸.

M. Kemal, Yeni Türk Devletinde sanayinin gelişmesini sağlayarak Batı seviyesine ulaştırmayı amaçlıyordu. Bunun için mesleki ve teknik alanda yetişmiş, kaliteli insan gücü büyük önem taşıyordu. Bu amaçla Maarif Vekaletine bağlı olarak "Teknik Öğretim Teşkilatı" kurulmuştur. Mesleki ve teknik eğitime önem verilerek, sanat enstitüleri, kız enstitüleri, ticaret okulları, teknik öğretmen okulları açılmıştır.

Cumhuriyet ilan edildiği yıllarda Türkiye'de yükseköğretim istenilen seviyede değildi. Osmanlı son döneminde yükseköğrenim seviyesinde Avrupa'ya birçok öğrenci göndermiş, ancak yükseköğretim kurumlarını yaygınlaştırma yoluna gitmemiştir. Bu nedenle yüksek öğretimin yapılandırılma ihtiyacı vardı. Osmanlı'dan kalan tek yüksek

²⁷ AKYÜZ, *a.g.e.*, s.315.

²⁸ AKYÜZ, *a.g.e.*, s.320.

öğretim kurumu Darülfünun'dur. Ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren bu okula karşı eleştiriler gelmeye başlamıştı. Darülfünun'un yenilikleri tam olarak benimsemediği, yeniliklere karşı olumsuz tutum takındığı, topluma faydalı ürünler ortaya koyamadığı nedeniyle bu okulda reform yapma ihtiyacı doğdu. Öte yandan eğitim sistemini baştan oluşturan Yeni Türk Devleti'nin bu kurumu aynen bırakması düşünülemezdi. Bu amaçla Türkiye'deki yüksek öğretim kurumlarını incelemesi ve yapılması gerekenleri belirlemesi için İsviçreli Prof. Dr. Albert Malche Türkiye'ye geldi. Malche'nin raporu doğrultusunda 1933 yılında Darülfünun kapatılarak İstanbul Üniversitesi haline getirildi. Üniversiteye Darülfünundan kalan bazı hocalar ile Hitler'den kaçan Alman bilim adamları getirildi. Yine bu dönemde Ankara Üniversitesine kaynaklık yapacak olan Hukuk Mektebi, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Siyasal Bilgiler Okulu, Dil ve Tarih-Coğrafya fakültesi açılmıştır. Yine Atatürk Doğu'da kalkınmayı sağlayacak bir üniversite kurulması fikrini ortaya atmıştır. Ancak bu DP döneminde gerçekleşecektir.

II. İNÖNÜ DÖNEMİ

M. Kemal'in vefatının ardından Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü döneminde eğitimde Atatürk'ün çizdiği temel ilkeler sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu dönemde II. Dünya Savaşının çıkması, ardından başlayan soğuk savaş ve dünyadaki kutuplaşma etkisini eğitim alanında da göstermiştir.

A) EĞİTİME YÖN VEREN FİKİRLER

İnönü döneminde batılılaşma eğitimde en önemli ilkelerden biridir. Eğitimdeki milli amaçlardan da uzaklaşmak itemeyen Milli Şef kalkınma ve modernleşme için batılılaşmayı hedef olarak seçmiştir. Bu hedefe ulaşmak için laiklik ilkesi daha belirgin olarak ön plana çıkarılmıştır. Atatürk döneminde de etkili olan batılılaşma fikri bu dönemde milliyetçilik fikrinden uzaklaşarak gerçekleşmiştir. İnönü batılılaşmak için laikliği, laikliğin gelişmesi için en önemli unsur olarak ekonomi ile beraber eğitimi görmüştür. Ekonomik bağımsızlığın eğitim ile desteklenmesi ile yeni yetişecek

nesillerin Türk milletini ileriye götürecekti. Laik yaşantının oluşması için kız çocuklarının eğitim içerisine daha fazla çekilmesi, yanlış anlayışlardan arınması üzerinde önemle durulmuştur. İnönü'nün bu konuda görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır.

“İçtimai eksikliklerimizi düzeltmenin en kısa ve feyizli yolu kızlarımızı iyi yetiştirmektir. Kızların iyi terbiye edilmesi sayesinde ki, aileleri temdin imkanını kazandıracaktır. Sıhhi cehillere galebe etmek, hurafeleri yenmek, iyi yaşamaya engel olacak maniaları devirmek, hayatın en nezih zaruretlerinden olduğuna herkesin ittifak ettiği sanayi nefise zevki vermek gibi bir aileyi medeni bir seviyeye çıkaracak inkılabın bütün temelini bugünkü kızlarımız teşkil ediyor.”

İnönü döneminde hümanizm eğitime yön veren önemli unsurlardan biri olmuştur. Batının sadece tekniğinin alınmasının yeterli görmeyen bu anlayış, onun iç dünyasını, fikrin oluşmasına sebep alan unsurların benimsenmesini ifade etmektedir. Böylece batının sahip olduğu bilime ve yetiştirdiği bireylere sahip olunacağı düşünülmüştür. İnönü döneminde liselerde klasik kolun kurulması yoluyla Latince'nin öğretilmesine olanak sağlanmış, Tercüme büroları kurularak, Dünya klasikleri Türk Diline çevrilmesi için çalışmalar başlatılmıştır.

CHP yöneticileri 1947 yılında gerçekleştirdikleri kurultayda eğitime büyük önem vermiştir. Kurultayda ulusal eğitimin prensipleri belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin dayandığı esaslara bağlı vatandaş yetiştirmeyi esas alan parti, milli karakter ve benliği ön plana çıkarmıştır. Eğitimin yaygınlaştırılması, özellikle de köylere eğitim götürülmesi öncelikli hedef olarak seçilmiş, halk eğitiminin yaygınlaştırılması, kızları eğitime önem verilmesi, güzel sanatlar eğitiminin teşvik edilmesi, tarih öğretimine önem verilmesi kararlaştırılmıştır²⁹.

CHP'sinin hükümet programları dönemde yürütülen eğitim politikası hakkında bilgi vermektedir. 1946 yılında kurulan Recep Peker hükümet programında Türk Tarihi

²⁹ GÜNEŞ, *a.g.e.*, s.59-62.

ve Türk devrimlerinin öğretilmesi ve halka anlatılması önemli yer tutmaktadır. Köy Enstitülerinin geliştirilerek işlevinin artırılması programın en dikkat çekici noktasıdır. Doğu’da bir üniversite kurulması, köy bölge okulları programında yer almaktadır. Ancak CHP’nin iktidarı kaybetme düşüncesi, daha önce savunulan bazı fikirlerde yumuşama olmasına neden olmuştur. 1949 yılında kurulan Şemsettin Günaltay hükümetinde, din eğitiminin isteğe bağlı olarak yapılması ve çocukların din bilgisi hakkını kullanması ön plana çıkmıştır. CHP’nin böyle bir düşünceye gitmesi çok partili hayatın eğitime getirdiği en önemli yeniliklerdendir³⁰.

B) ÖRGÜN EĞİTİM ÇALIŞMALARI

İnönü dönemi ilköğretim alanında önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde ilköğretimi yaygınlaştırmak, eğitimde fırsat eşitliği yaratmak ve kız çocuklarının eğitilmesi ilköğretimin en önemli hedefidir. 1939 yılında gerçekleşen Birinci Milli Eğitim Şurasında alınan üç sınıflı köy okullarının beş sınıfa çıkarılması kararı 1940 yılında uygulamaya girdi. Okul kitapları devlet eliyle basılıp ücretsiz dağıtılarak tüm çocuklara fırsat eşitliği yaratıldı. Yetişen öğretmenlerin köylerde görev yapmak istememesinden dolayı köylerde eğitimin yaygınlaştırılması için Köy Enstitüleri kurulmuş ve sayıları yıldan yıla artmıştır. Bunun yanında 1948 yılında yasa değişikliği yapılarak il özel idarelerin bütçelerinden karşılanan ilkokul masrafları ve öğretmen maaşlarının devlet bütçesinden karşılanması kararlaştırıldı. Bu karar daha büyük bütçe ile çalışılmasını sağlayarak ilköğretimin gelişmesini sağladı. 1948 yılında yayınlanan ilköğretim programının ilkler bölümünde ilkokulun amaçları somutlaştırılarak şu ifadelerle yer verilmiştir.

“Millet, hayatı ve geleceği için gerekli gördüğü bütün değerleri ve ülküleri yurttaşlara aşlamayı her şeyden önce ilkokullardan bekler. İlkokullar, çocuklara milli kültürü aşlamak mecburiyetindedir. İçinde yetişen bütün vatandaşlara aynı ülküleri,

³⁰ GÜNEŞ, *a.g.e.*, s.64-66.

aynı milli amaçları vermek için, gereken bütün bilgileri, alışkanlıkları ilgileri hizmet arzusunu verimli bir şekilde kazandırmak ilkokulların önemli ödevidir”³¹.

İnönü döneminde yapılan bu çalışmalar iyi sonuçlar vermiştir. Okul, öğrenci ve öğretmen sayıları artmış, ilköğretim yaygınlaştırılmıştır. Temel ilköğretimden sonra öğrencileri yüksek öğrenime hazırlamayı ve iş hayatına atılacaklara kültür vermeyi amaç edinen ortaöğretim kurumları bu dönemde ortaokul ve lise olmak üzere iki basamaktan oluşuyordu. Bu dönemde ortaöğretimin yaygınlaştırılması çabaları başarıya ulaşamamıştır. Özellikle liselere alınacak öğrenci sayısının sınırlandırılmış, bu da lise öğrenci sayısının azalmasına neden olmuştur. İnönü dönemindeki hümanist eğitim anlayışı paralelinde 1947 yılında liselere “Latince” kolu açılmış, ancak 1949’da kaldırılmıştır.

İnönü döneminde eğitimdeki en önemli hedeflerden birisi de mesleki ve teknik eğitim kurumlarının yaygınlaştırılmasıdır. Bu dönemde bütün mesleki ve teknik öğretim okulları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanarak çalışmalar hızlandırıldı. 1941 yılında maden ocaklarında çalışacak teknisyenler yetiştirmek amacıyla “*Maden Teknisyen Okulu*” hizmete girdi. 1942-1944 yılları arasında 5 yeni erkek sanat enstitüsü, gündüz sanat okullarının yanı sıra çalışan vatandaşlar için akşam sanat okulları açıldı. Kızları eğitimi için kız sanat okullarının açılmasının yanında gezici kurslar düzenlenerek, dikiş nakış eğitimi verildi. 1945-1946 öğretim yılında Ankara’da ilk Kız teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü açıldı. Gezici kurslarda erkekler için marangozluk, demircilik eğitimi verildi. Bütün bu çalışmalar mesleki ve teknik eğitimin gelişmesini sağladı³².

İnönü’nün Cumhurbaşkanı seçildiğinde Türkiye’de 1 tane üniversite vardı. İnönü döneminde bu sayı 3’e çıkartılarak, yükseköğretim alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Atatürk’ün eğitim alanında yapmak istediği en önemli atılımlardan birisi olan Doğu Üniversitesi projesi bu dönemde de gerçekleşmemiştir. Özellikle II. Dünya

³¹ YİĞİT, *a.g.e.*, s.59.

³² Şerafettin TURAN, *İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği*, s.214-216.

Savaşının getirdiği bunalım bu projenin gerçekleşmesini geciktirmiştir. İnönü döneminin en önemli Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, üniversitelerin bilim üretmek ve bilim adamı yetiştirmek zorunda olduklarını açıklayarak üniversitelere verdiği önemi dile getirmiştir. 1940 yılında Ankara Hukuk Fakültesi Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Hukuk Fakültesi, Dil-Tarih ve Coğrafya, Tıp ve Fen Fakültelerinin birleşmesiyle 1943 yılında 4492 sayılı yasa ile Ankara Üniversitesi kuruldu. 1948 yılında geldiğimizde AÜ' ye bağlı Veterinerlik Fakültesi, İÜ'ye bağlı Orman Fakültesi, 1949'da Ankara Üniversitesine bağlı İlahiyat Fakültesi, 1950 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretime başladı. Bu dönemdeki hümanist eğitim anlayışının üniversitelere yansımaları olarak Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesine bağlı "Filoloji" kürsüsü kurulmuştur. 1944 yılında ise Bayındırlık Bakanlığı tarafından yönetilen "İstanbul Yüksek Mühendis Mektebi" Milli Eğitim Bakanlığına bağlanarak İstanbul Teknik Üniversitesi açıldı. Böylece Türkiye'de üniversite sayısı üçe yükseldi. 1946 yılına geldiğimizde İnönü eğitim alanındaki en önemli atılımlarından birini gerçekleştirerek Üniversiteler Kanununu çıkardı. Bu kanun ile üniversiteler bilimsel ve yönetsel özerklik tanıdı³³.

C) MİLLİ EĞİTİM ŞURALARI

Türk eğitim tarihinde Tanzimat Döneminden itibaren Milli Eğitim siyasetini belirleyecek, alanında uzman kişilerin katılımıyla oluşturularak fikirler üretilecek kararlar alacak kurumların eksikliği hissediliyordu. M. Kemal bu ihtiyaca cevap vermek için 1921 yılında Maarif Kongresini toplamış, bunu Cumhuriyet döneminde Heyet-i İlmiye toplantılarını takip etmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının işlerini düzenleme, fikir üretme maksadıyla gerçekleştirilen Heyet-i İlmiye Toplantılarının görevlerini yapmak üzere 1933 yılında "Milli Eğitim Şurası" oluşturulmuştur. Eğitim sisteminin oluşturulması ve eğitimin yenileşme aşamasında kararlar alınması görevi verilen şuralar, eğitim ailesinin çeşitli fertlerinin katılımı ile toplanmıştır. Eğitim sorunlarının tespit edilip çareler arandığı, eğitim sistemini geliştirmeyi amaçlayan şuraların her birinde farklı konular ele alınarak değerlendirilmiştir. Şuralarda en üst derecede karar makamı olmakla birlikte, alınan kararların hayata geçirilmesi dönemin şartlarıyla paralel

³³ TURAN, *İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği*, s.217-219.

olmuştur. Bu nedenle alınan kararların uygulanmadığı dönemler olmuştur. Ancak Cumhuriyet tarihi boyunca eğitim politikasının belirlenmesinde etkin rol oynamışlardır. Her üç yılda toplanması kararlaştırılan şuraların ilki 1939 yılında gerçekleşmiştir. Şuralarda üyelerin istekleri göz önünde tutularak komisyonlar oluşturulur, ilk toplantıda başkan, başkan yardımcısı ve raportörler seçilerek şura genel sekreterine bildirilirdi. Komisyon üyeleri gerekli görülmesi durumunda genel sekreterliğe başvurarak, komisyonları değiştirebilirlerdi. Şurada görüşülen konular ilk olarak komisyonlarda incelenir, alınan kararlar gerekçeli nedenleri de eklenerek genel sekreterliğe rapor halinde sunulurdu. Raporlar genel kurulda görüşülerek kararlar alınır³⁴.

1. Birinci Milli Eğitim Şurası (17-29 Temmuz 1939)

Hasan Ali Yücel'in bakanlığı döneminde toplanan ilk şurada, eğitim sisteminin planlanması ve her derecedeki eğitim kurumlarının her yönüyle incelenmesi amacıyla toplanmıştır. Bakan Hasan Ali Yücel, şurayı açılış konuşmasında, eğitimin önemini vurgulayarak, Türk eğitiminin birçok sorunu olduğunu belirtmiş, ve öncelikli hedef olarak okuma yazma bilmeyen tek kişi bırakmamak olduğunu belirtmiştir. Şuranın ana gündem maddeleri şunlardır:

- Cumhuriyet Maarifinin plan ve esasları
- Çeşitli öğretim derecelerindeki müesseselere ait talimatnamelerin incelenmesi
- Bütün müfredat programlarının incelenmesi

Şura çalışmaları sonunda şu kararları almıştır.

- Üç sınıflı köy okulları beş sınıfa çıkarılmıştır. Nüfusu 400'den az köylere eğitim görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır.

³⁴ *Altıncı Maarif Şurası*, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, Ankara, 1957, s.XIV.

- Ortaöğretim kurumlarında derslerin öğleden önce işlenmesi, öğleden sonra ortaokullarda isteğe bağlı, liselerde zorunlu olmak üzere serbest ve ortak faaliyetler düzenlenmelidir.
- Ortaöğretim kurumlarının mahalli şartlara göre düzenlenmesi önerilmiştir.
- Yüksekokullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlanması ve Yüksek Öğretim Yasası çıkarılması kararlaştırılmıştır. Üniversite öğrencilerinin en az bir yabancı dil kullanır hale getirilmesi önerilmiştir.
- Tek tip okul ders kitabı kullanılması kabul edilmiştir.
- Erkek teknik ve kız teknik ve ticaret öğretim kurumlarının yönetmelikleri ve öğretim programları incelenmiş ve karar bağlanmıştır³⁵.

Birinci Milli Eğitim Şurası kararları ilköğretime önemli bir şekilde yansımıştır. 1940 yılından başlanarak üç sınıflı köy okulları beş sınıfa çıkarılmış, ilköğretimi yaygınlaştırmak için Köy Enstitüleri kurulmaya başlamıştır. CHP iktidarı kendi eseri olarak gördüğü enstitülere büyük destek vererek okuma yazma oranını arttırmak istemiştir. Köy ilkokullarında mahalli şartların göz önüne alınarak program oluşturulmaya başlamıştır. Milli Eğitim Bakanlığı ders kitabı yazım işini üstlenerek şura kararlarını uygulamıştır. Yüksek öğretimde yeni düzenlemeler yapılmış, Ankara Üniversitesi ve yeni fakülteler açılmış, yabancı dil bölümleri eklenmiştir. Mesleki ve teknik eğitimin gelişmesi için yeni okullar kurulmuştur.

2. İkinci Milli Eğitim Şurası (15-21 Şubat 1943)

Birinci Milli Eğitim Şurasında Türk eğitim yapısı bütün olarak incelenerek kararlar alınmıştır. Ancak II. Dünya savaşının çıkması, Türkiye'nin dünyada oluşan ideolojik çekişmeden etkilenme sorunu yeni bir toplantıyı gündeme getirdi. Bu amaçla İkinci Milli Eğitim Şurası Bakan Hasan Ali Yücel başkanlığında Ankara'da toplanmıştır. Şura gündemi şu konulardan oluşmuştur.

³⁵ ÖZALP – ATAÜNAL, *a.g.m.*, s.117-119, *Milli Eğitim Şuraları (1921 – 2006)*, s.17.

- Okullarda ahlak terbiyesinin geliştirilmesi
- Bütün öğretim kurumlarında anadili çalışmaları veriminin artırılması
- Türklük eğitiminde tarih öğretiminin metot ve vasıtalar bakımından incelenmesi³⁶

Şurada bir konuşma yapan Bakan Hasan Ali Yücel, eğitimin milli ve manevi değerlerine değinerek ahlak kavramını ön plana çıkarmıştır. Bakan, ahlakı Türk'ün şahsiyeti ve manevi varlığı, Türk Dilini düşünmenin özü, Türk Tarihini milli varlığımızın serüveni olarak nitelemiş, bu üç kavramın milli kültürümüzü oluşturduğunu belirterek, şuraya katılanları bu üç ilke üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Şurada alınan kararlar şunlardır:

- İdeal Türk çocuğunun tanımı yapılarak, Türklük idealine bağlı, çalışkan, ciddi, yüksek ahlak değerlerine sahip, onurlu, yurttaşını seven olarak sınırları çizilmiştir.
- Bütün eğitim kurumlarında anadili çalışmalarında verimin artırılması, Türkçe ve yazma eğitiminin daha verimli hale getirilmesi, Öğretmen okullarında Türkçe ders saatlerinin artırılmasına,
- Türk ahlakının toplumsal ve kişisel ilkeleri belirtilerek, ilk ve orta dereceli okullarda bu ilkeleri gerçekleştirecek önlemler alınmasına,
- Tarih kitaplarının öğrencilerin milli duygu ve karakterini oluşturacak, tarihi sevdirecek nitelikte olması,
- Ortaokul ve lise tarih öğretmenliklerine yalnız bu alanda eğitim görmüş mezunların atanması,
- Mesleki ve teknik okullar için ayrı kitaplar yazılması,
- Liselere sanat tarihi dersi konulması önerilmiştir³⁷.

³⁶ *Milli Eğitim Şuraları (1921 – 2006)*, s.18.

³⁷ ÖZALP – ATAÜNAL, *a.g.m.*, s.119-120, *Milli Eğitim Şuraları (1921 – 2006)*, s.19.

İkinci Milli Eğitim Şurasında ahlak kavramı ön plana çıkmıştır. Şurada alınan kararlara uyularak öğretmen okullarında Türkçe ders saati arttırılmış, Türkçe, coğrafya ve tarih derslerine seminer çalışmalarına eklenerek zorunlu hale getirilmiştir. Yurttaşlık Bilgisi derslerine ahlak konuları eklenmiş, Talim ve Terbiye Kurulu tarafından yeni tarih ders kitapları yazılmıştır.

3. Üçüncü Milli Eğitim Şurası (2-10 Aralık 1946)

Şura Türkiye'nin çok partili hayata geçmesinin ardından toplanan ilk şuradır. Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırer başkanlığında toplanan şuranın ana konusu mesleki ve teknik eğitim olmuştur. Türkiye'nin batıya açılımının hız kazandığı bu dönemde sanayi ve ticaretin gelişmiş bu da, doğan işgücüne cevap verecek nitelikte eleman yetiştirme zorunluluğunu doğurmuştur. Bu zorunluluğun bir sonucu olarak mesleki ve teknik eğitim daha iyi bir temele oturtulması, programlarının çağa göre yeniden düzenlenmesini şuranın ana gündemini oluşturmuştur. Şurada görüşülen konular şu şekildedir.

- Ticaret okulları ve liseleri program ve yönetmeliği
- Erkek senet ortaokulları ve enstitü program ve yönetmeliği
- Kız enstitüleri program ve yönetmeliği
- İstanbul Teknik Okulu yönetmeliği
- Orta ve teknik öğretim okulları mevzuatının ihtiyaca göre düzenlenmesi
- Okul aile işbirliğini artırıcı önlemler³⁸

Şurada açılış konuşmasını yapan bakan, mesleki ve teknik eğitimin önemine vurgu yaparak şuranın ağırlık noktasının mesleki ve teknik eğitim olduğunu ifade etmiştir. Şurada alınan kararlar şu şekildedir.

³⁸ *Milli Eğitim Şuraları (1921 – 2006)*, s.19-20.

- Ticaret okullarında okuyan öğrencilerin genellikle çalıştığı için bu okullarda derslerin öğleden önceye alınması ve müfredata geometri dersi eklenmesi,
- Erkek sanat ortaokulları ve enstitülerinde atölye derslerinin artırılması, elektrik ve tesviye bölümlerinin öğrenim sürelerinin ortaokuldan sonra iki yıl olarak belirlenmesi,
- Kız enstitülerinde kültür derslerinin hafifletilmesi, meslek derslerinin toplum ihtiyacına göre düzenlenmesi,
- Meslek öğretmen okullarının dört yıllık okul haline getirilmesi, Ankara’da yüksek öğretmen okulu açılması, öğretmenlerin sosyal durumlarını geliştirici tedbirlerin bakanlıkça alınması
- Eğitim ilkelerinin ailelerle tanıtılması, temizlik, sağlık, okula devam, ahlak, beden eğitimi konuları üzerinde durulması,
- İlköğretimin sekiz yıl yapılması için gerekli çalışmaların yapılması,
- Okul aile işbirliğinin artırılması yönünde tedbirlerin alınması kararları kabul edilmiştir³⁹.

Milli Eğitim Bakanlığı şura kararlarını zaman kaybetmeden hayata geçirmeye başlamıştır. Teknik Öğretmen Okulları üç yıldan dört yıla çıkarılmış, böylece öğretmenlerin daha iyi yetişmesi amaçlanmıştır. Meslek okullarına elektrikçilik ve tesviyecilik bölümlerinin sayıları artırılmış, okullara “*İnkılap Tarihi*” dersi eklenmiştir. İstanbul, İzmir ve Bursa’da Eğitim Fakülteleri açılmış, 1947 yılında “*Okul Aile Birliği*” kurulmuştur.

4. Dördüncü Milli Eğitim Şurası (23-31 Ağustos 1949)

Tek parti idaresinin son şurası olan Dördüncü Milli Eğitim Şurası, Bakan Tahsin Banguoğlu başkanlığında toplanmıştır. Demokrasinin gelişmeye başlaması, Batı ile

³⁹ ÖZALP – ATAÜNAL, *a.g.m.*, s.121-122.

artan ilişkiler ilkokuldan liseye kadar bütün eğitim kurumlarının eğitim programlarının yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacı bu şuranın toplanmasına neden olmuştur. Şuranın gündem maddeleri şöyledir.

- İlkokul programının incelenmesi
- Yeni ortaokul programı projesinin incelenmesi
- Lise ders konularının dört yıllık teşkilata göre tespiti
- Ortaokul ve liselere öğretmen yetiştiren kurumların (Eğitim Enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okulu) ihtiyaca göre düzenlenmesi
- Eğitim ve öğretime dayalı demokratik esasların gözden geçirilmesi⁴⁰

Şuranın açılış konuşmasını yapan bakan, ortaokullarda ve liselerde pasif eğitim yapıldığından şikayet ederek, ihtiyaca uygun, memleketin gerçeklerine paralel konular öğretilmesi gerektiğini savunmuştur. Demokrasi eğitimini üstünde durarak öğretmenlere bu konuda büyük görev düştüğünü ifade etmiştir. Şurada şu kararlar alınmıştır.

- Demokrasi eğitimini önemi vurgulanmış, demokrasi eğitiminin okulda ve okul dışında verilmesi gerekmektedir.
- Tek tip kitap tipi öğretmenlerin araştırma isteğini engellendiğinden vazgeçilmelidir..
- Öğretmenlerin daha iyi yetişmeleri için eğitim enstitüleri, fen ve edebiyat bölümlerine ayrılmalıdır. Öğretmenlerin resim, müzik. Beden eğitimi ve ev-iş bölümlerinden birini ek branş olarak almalıdır.
- Ankara'da ikinci bir Yüksek Öğretmen Okulu açılmalıdır.
- 1948 İlkokul programının daha iyi uygulanması için, öğretmen okulları programı yeniden düzenlenmelidir.

⁴⁰ *Milli Eğitim Şuraları (1921 – 2006)*, s.21.

- Köy Enstitüleri ve öğretmen okulları aynı kaynaktan yetişmeleri için birleştirilmelidir.
- Tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri tek ders haline getirilmelidir.
- Ortaokul programı, ilkokul programı ile uyumlu olmalıdır.
- Liseler dört yıla çıkarılmalıdır.
- İmtihanların objektif yapılması için önlemler alınmalıdır.

Şurada alınan kararlar CHP iktidarının son yılında ve DP döneminde uygulamaya konulmuştur. Liseler dört yıla çıkarılmış, ilkokul programını daha etkin kullanmak için öğretmen okulları ve köy enstitüleri programlarında düzenlemeler yapılmıştır. Eğitim Enstitüleri fen ve edebiyat kolları olarak ikiye ayrılmış, yabancı dil bölümleri üç yıla çıkarılmıştır. Tek tip kitaptan vazgeçilmiş, tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri “*Sosyal Bilgiler*” adı altında toplanmıştır. 1959 yılında ise Ankara’da Yüksek Öğretmen Okulu açılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN EĞİTİM POLİTİKASINI OLUŞTURAN ETMENLER

I. PARTİ VE HÜKÜMET PROGRAMLARINDA EĞİTİM

A) PARTİ PROGRAMINDA EĞİTİM

Demokrat Parti 1946 yılında yayınlanan parti programında eğitim sistemi hakkındaki fikirlerini açıklanmıştır. Parti programı Türk kültürünü esas almış, ahlakı ön planda tutmuştur. Parti programındaki eğitim ilkeleri şu şekilde açıklanmıştır⁴¹.

Madde 13. Yurttaşlar arasında müşterek bir tarihin kültür ve ülkü birliğine dayanan ve her türlü ayırıcı temayüllerini reddeden bir milliyetçilik telakkisine bağlıyız. Partimiz, bütün yurttaşları din ve ırk farkı gözetmeksizin Türk sayar, ve Türk olmanın bütün haklarına sahip tanır. Kanuni vazifelerini yerine getiren her ferde iyi bir yurttaş gözüyle bakarız. Bu ana görüşlerin tatbikatta da yer bulmasına çalışacağız. Eğitim ve öğretim müesseselerimizi, böyle bir milliyetçilik idealinin tahakkukunda vazifeli saymaktayız.

Madde 14. Partimiz laikliği devletin din ile hiçbir ilgisinin bulunmaması ve hiçbir düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması manasında anlar; din hürriyetini, diğer hürriyetler gibi insanlığın mukaddes haklarından tanır. Dinin siyaset aleti olarak kullanılmasına, devler işlerine karıştırılmasına, başka dinler aleyhine propaganda vasıtası yapılarak yurttaşlar arasındaki sevgi ve tesanütü bozmasına, serbest tefekküre karşı taassup duygularını harekete geçirmesine asla müsamaha olunmamalıdır.

⁴¹ Tarık Zafer TUNAYA, *Türkiye’de Siyasi Partiler (1859 - 1952)*, B.2, Arba Yayınları : 69, İstanbul, 1995, s.664 - 667.

Madde 34. Maarif sistemimizde, milli eğitim ve öğretim vahdeti prensibinin taraftarıyız.

Madde 35. Umumi ve mesleki eğitim ve öğretim, yurt ihtiyaçlarını karşılayacak umumi bir plana göre tanzim edilmeli, ve gelecek nesillerin yalnız ilim ve teknik bilgi ile değil, milli ve insani bütün manevi kıymetlerle de teçhizine çalışılmalıdır.

Madde 36. İlköğretim, maarif sistemimizin temelini teşkil etmektedir. Bütün ilkokul öğretmenlerinin aynı ruha ve aynı seviyede bilgiye sahip olmaları esasının göz önünde tutulmasını, bunlar arasında farklı zümrelerin teşekkülüne meydan verilmemesi bakımından, lüzumlu görmekteyiz.

Madde 37. Orta tahsil kurulları, gerek program ve talimatname, gerek laboratuvar ve kütüphane gibi öğretim vasıtaları bakımından, ıslah ve takviyeye muhtaç görmekteyiz. Yüksek öğretime basamak olan liselerin, bu maksadı sağlayacak duruma getirilmeleri lazımdır.

Madde 38. Muhtelif derecelerdeki teknik öğretim kurullarını yurdun her tarafına yaymak yönündeki çalışmaları, eğitim ve öğretim cihazımızın ekonomik kalkınmamıza da vazife alınması bakımından, yerinde bulmaktayız. Bu çalışmaların iktisadi ihtiyaçlarımızla ayarlanmasını lüzumlu görmekteyiz.

Madde 39. Yüksek öğretim meselesinde keyfiyete önem verilmesi lüzumuna kaniiz. Bütün yüksek öğretim kurullarımızın bu esasa göre takviyesini ve garp'taki benzerleri seviyesini eriştirilmelerini istiyoruz. Üniversiteler, ilmi ve idari muhtariyete sahip olmalıdır. Muhtelif ilim şubelerinde çalışmak üzere, üniversite içinde araştırma enstitüleri kurulmasını ve memlekete ait araştırmalara bilhassa önem verilmesini istiyoruz.

Madde 40. İlimin, tekniğin, güzel sanatların süratle gelişmesini sağlamak için bütün vasıta ve tedbirlere başvurmak, bu cümleden olarak ehliyet ve istidatları teşvik etmek, kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar, konservatuarlar kurmak, ciddi neşriyata yardımda bulunmak, Türk dilinin milli bünyesine uygun olarak, süratle gelişmesi yolundaki ilmi çalışmalara yardım etmek, kısaca yurdumuzda milli ve insani kültür seviyesinin yükselmesini sağlayacak her faaliyeti desteklemek, kanaatimizce, devletin başlıca vazifelerindendir. Ancak dilin, ilmin, sanatın ve her türlü fikir faaliyetlerinin siyasi ve idari müdahalelerden uzak kalmasını, demokrasinin değişmez bir esası olarak kabul ediyoruz.

Madde 41. Kabiliyeti ve kudreti müsait olduğu takdirde, bir ilkokul öğretmeninin, öğretim derecelerini tamamlayarak, üniversite profesörlüğüne kadar yükselmesine kanuni imkan sağlanmalıdır.

Madde 42. Doğu bölgesinde, her derece ve şubede okulları ve nihayet fakülte ve enstitüleri ile, bir kültür merkezi yaratmak lüzumuna inanıyoruz.

DP parti programı Tevhid-i Tedrisat Kanununu esas alarak Atatürkçü eğitim sistemini benimsemiştir. Eğitimde millilik ve birlik ilkeleri ilke olarak kabul edilmiştir. Eğitim ve öğretimin değişen şartlara göre düzenlenmesini gerektiğini belirterek, eğitim sadece maddi öğelerle değil, manevi öğelerle de donatılarak, bütün halinde ele alınması gereği, eğitimin temelinde ilköğretimin olduğunu vurgulamıştır. DP farklı kaynaklardan, farklı anlayışlara sahip öğretmen yetiştirmesine karşı çıkarak, öğretmenlerin tek kaynaktan aynı ruh ve seviyede öğretmen yetiştirilmesi fikrini benimsemiştir. Ortaöğretimin program, araç gereç, kütüphane gibi donanımlar bakımından eksik olduğu, bunların iyileştirilmesi ve takviye edilmesi gerektiği parti programında yer almıştır. Ortaöğretimin üniversitelere basamak oluşturacak seviyeye getirilmesi gerekli görülmüştür. Toplumun kalkınmasını sağlayacak, gerekli işgücünü temin edecek mesleki ve teknik öğretimin geliştirilmesi ve ilke içinde yaygınlaştırılması gereği parti programında yer almıştır. DP üniversitelerin geliştirilmesi, batı seviyesine ulaştırılması gereğine ve üniversitelerin özerkliğine inanmış, üniversite bünyesinde araştırma

enstitüleri kurulmasını planlamıştır. DP, kültürel gelişmeyi sağlamak için bütün önlemleri almayı, girişimleri desteklemeyi, Türk dilinin gelişmesi için kültürel faaliyetlerden faydalanmayı devletin görevi kabul etmiştir. Dilin ve bilimin her türlü baskıdan uzak demokratik bir çerçevede gelişebileceği parti programında yer almıştır. DP ilkokul öğretmenlerinin yetenekleri ölçüsünde ulaşabilecekleri en üst seviyeye kadar desteklenmesi gereğine inanarak, öğretmenlerin kendilerini yetiştirmelerinin önünü açan düşünceye sahip olmuştur. DP, doğuda her derecede okullar açılması ve bölgenin bir kültür merkezi olması için üniversite kurulmasını, böylece bölgeler arası fırsat eşitliğinin sağlanması gereğine parti programında yer vermiştir. Atatürk'ün milliyetçilik ve laiklik fikirlerini benimsenmiş, Tarih ve ülkü birliğine inanılmış, görevlerini yerine getiren herkesi yurttaş kabul etmiş, ırk ve din farkını reddetmiştir. Laikliği dinin devlet işlerinden soyutlanması olarak görmüş, din özgürlüğü ve dinin siyasete alet edilmemesini ilke edinmiştir.

B) DEMOKRAT PARTİ HÜKÜMETLERİNİN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

DP, 1950 seçimleri ile iktidara gelmesinin ardından 27 Mayıs 1960 ihtilaline kadar süren 10 yıllık süreçte Adnan Menderes başkanlığında 5 hükümet kurmuştur. DP'nin iktidarda olduğu 10 yılda, 7 ayrı bakan 10 kez Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirilmiştir. Bakanların görev geliş, ayrılış tarihleri ile görevde kalma süreleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 2. DP Döneminde Milli Eğitim Bakanları

Bakanın İsmi	Başlama Tarihi	Ayrılma Tarihi	Görevde Kalma Süresi
Avni Başman	22 Mayıs 1950	2 Ağustos 1950	2 ay, 2 gün
Nuri Özhan (vekil)	3 Ağustos 1950	10 Ağustos 1950	8 gün
Tevfik İleri	11 Ağustos 1950	6 Nisan 1953	2 yıl, 7 ay, 27 gün
R. Salim Burçak	9 Nisan 1953	17 Mayıs 1954	1 yıl, 1 ay, 8 gün
Celal Yardımcı	17 Mayıs 1954	9 Aralık 1955	1 yıl, 6 ay, 9 gün
Ahmet Özel	9 Aralık 1955	13 Nisan 1957	1 yıl, 6 gün
Tevfik İleri (2. defa)	13 Nisan 1957	25 Kasım 1957	7 ay, 12 gün
Celal Yardımcı(2. defa)	26 Kasım 1957	22 Mayıs 1959	1 yıl, 5 ay, 27 gün
Tevfik İleri (Vekil)	23 Mayıs 1959	8 Aralık 1959	6 ay, 17 gün
Atıf Benderlioğlu	9 Aralık 1959	27 Mayıs 1960	5 ay, 20 gün

(Kaynak : Cumhuriyet'in 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle..., s.LV-LVI.)

1. Birinci Menderes Hükümetinde Eğitim (22 Mayıs 1950 – 9 Mart 1951)

DP'nin ilk iktidarı olan Birinci Menderes hükümeti 22 Mayıs 1950'de kurularak,⁴² yaklaşık olarak 10 ay görev yapmıştır. Bu hükümet döneminde Türkiye ilk kez CHP dışında bir partinin iktidara geçmesine şahit olmuştur. Celal Bayar'ın cumhurbaşkanlığında, Adnan Menderes başbakanlık yapmıştır. I. Menderes hükümetinin ilk Milli Eğitim Bakanı Avni Başman'dır. Onun istifasının ardından Gümrük ve Tekel Bakanı Nuri Özhan bir hafta bu göreve vekalet etmiş, ardından Tevfik İleri Milli Eğitim Bakanlığı görevini devralmıştır.

Birinci DP hükümeti ilk iş olarak 14 Mayıs'ı Türk demokrasisinin zafer günü ilan etmiştir. Milli irade ön plana çıkartılarak, yeni bir döneme geçildiği özellikle belirtilmiş, tek partili hayat kapitalist, bürokratik ve tekelci bir hayat getirmekle eleştirilmiştir. Programda en dikkat çeken nokta, “kanunlarımızla, itiyatlarımızla ve telakkilerimizde tek partili devirden arta kalan ne varsa tasfiye edeceğiz” olmuştur. Bu vaat ilerde eğitimde köy enstitülerinin ve halkevlerinin kapatılmasıyla kendini gösterecektir. Ancak İsmail Kaplan'a göre, DP dönemindeki politikalar geçmişten

⁴² Zafer, 22 Mayıs 1950.

kopma yerine, geçmişi sürdürme, devamlılığı sağlama yönünde olduğunu belirtmiştir⁴³. Program inkılapların korunmasını hedeflemiştir. İnkılapları korumak için gidilecek yol olarak ülkeyi yıkmaya çalışan sol akımlara karşı yasal önlemleri almayı seçmiştir. Programda açıkça komünizm ile mücadele edileceğini, siyasal eleştiriler ve mizah yazılarının aşırı sol olarak değerlendirileceği belirtilmiştir. Programın yazıldığı dönemde soğuk savaşın varlığı ve DP hükümetlerinin yönünü batıya özellikle de ABD'ye çevirdiği dönemde komünizm ile mücadele edileceğinin bildirilmesi doğaldır. Yine tek parti rejiminin sol eğilimleri yok edilerek kendi egemenliği sağlama çabaları açıkça görülmektedir. Ancak bu durumu düşünce ve örgütlenme özgürlüğü içerisinde değerlendiren pek çok aydın, özgürlüklere saygılı bir aydınlığa değil, güdümlü bir çok parti rejimine girildiğini belirterek programı ve süreci eleştirmişlerdir⁴⁴. Programda ABD ile sıkı işbirliği ve dostluk vurgulanmıştır. Bu dönemde Türkiye'ye gelerek rapor veren pek çok ABD'li eğitimci, bu ülke ile olan işbirliği ve dostluğun eğitime yansımalarıdır.

Birinci Menderes hükümetinin programında eğitim konusu şu şekildedir.

“...Maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, mailli ahlakı sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneceği tabiidir. Talim ve Terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini milli karakterlerine ve ananelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemiyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılamaz. Yıllardan beri sarıh bir istikametten ve rasyonel bir plandan mahrum olduğu için mütemadi değişikliklere, sarsıntılara uğrayan maarifimizin, milletçe katlanılan büyük maddi fedakarlıklara mütenasip bir verimlilik arz etmediği açık bir hakikattir. Hükümetimiz parti programımızda tespit edilmiş esaslar dairesinde, bu büyük milli davayı bir kül halinde ehemmiyetle ele almış bulunuyor. Tamamıyla demokratik bir ruh ile ilmin son neticelerine göre tespit edilecek geniş ve teferruatlı bir plan içinde maarif

⁴³ İsmail KAPLAN, *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s.216.

⁴⁴ KAPLAN, *a.g.e.*, s.217.

nimetini memleketin her tarafına müsavi şartlarla yaymayı temin edecek kanun tasarılarını hazırlıklarımız biter bitmez yüksek tasvibinize arz edeceğiz⁴⁵. Hakiki laikliği dinin devlet siyasetiyle hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması şeklinde anlıyoruz. Bu itibarla gerek din dersleri meselesinde, gerekse din adamlarını yetiştirecek yüksek müesseselerin faaliyete geçmesi hususunda icap eden tedbirleri süratle almak kararındayız.”

Her alanda yenilik yapılacağını açıklayan DP yöneticileri, eğitime büyük önem vermişlerdir Hükümet programı dönemin ortamı içinde, eğitim, öğretim ve kültürel gelişme için milli ahlak ve maneviyatın önemi vurgulanarak başlamıştır. Eğitim politikasının milli ve manevi değerlere dayandırılacağı, toplumun kötü sonuçlarla karşılaşmaması ve ulusun özgürce bağımsız bir şekilde yaşaması için gençliğe milli karakter ve geleneklere uygun bir eğitim verilmesine önemle değinilmiştir. DP'ye göre eğitim politikasının temel amacı gençleri Türkiye'yi kalkındırmak üzere kendilerine verilecek görevlere ilmin ve tekniğin, son verilerine göre hazırlamaktır. DP hükümetlerinin ilk programı kendilerinden önceki yönetimleri eleştirmiştir. Onları açık olmamakla, plansızlıkla, verimsizlikle suçlayarak eğitimi sarsıntılara uğrattığı savunulmuştur. Program demokratik, ilmi, planlı olmayı ve fırsat eşitliği sağlamayı vaat etmiş, eğitim hizmetlerinin tüm gençler ulaştırılacağı bildirilmiştir. Din dersleri ve din adamı yetiştirilmesi hususunda laiklik ilkesi doğrultusunda gidileceği, din eğitimi sağlayacak kurumlara işlerlik kazandırılacağı belirtilmiştir. Özetle programın esasları ilmi değerler, milli ve manevi kıymetler ve eğitim yaygınlaştırması temelinde oluşmuştur. Hükümet program dahilinde okullarda din eğitimi başlatmış, din eğitimi veren okullar açmıştır. Eğitimde yabancı uzmanlardan faydalanmış, komünizm ile mücadele edilmiştir. İleriye dönük programlar, öğretmen yetiştirmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Birinci Menderes hükümeti programı 10 yıl sürecek DP iktidarının altyapısını oluşturması ve diğer programlara geçiş dönemi olması açısından önemlidir. Bu

⁴⁵ Yusuf EKİNCİ, *Hükümet ve Siyasi Parti Programlarında Milli Eğitim(1920-1994)*, Web Ofset Tesisleri, Ankara, 1994, s.11.

dönemde eğitim alanındaki faaliyetler, daha sonraki çalışmalara kaynaklık yapmıştır. Program Türkiye Cumhuriyeti'nde CHP dışındaki bir partinin ilk hükümet programıdır. Birinci Menderes hükümeti yeni okul yapmaktan çok, var olan okulların bakım ve onarımı ile uğraşmıştır. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, “ ... Biz bu iş için hatta önümüzdeki seneler için verilebilecek parayı da rica ederek bir plana bağlamak kararındayız. Biz öyle bir plan yapalım ki, hangi senelerde mektep yapabileceğimizi bilelim...”⁴⁶ İfadelerini kullanarak okul açma işinin bir plan çerçevesinde yürütülmesi gerektiğini ifade etmiştir.

2. İkinci Menderes Hükümetinde Eğitim (9 Mart 1951 – 17 Mayıs 1954)

İkinci Menderes hükümeti 9 Mart 1951'de kurulmuş⁴⁷, 3 yıl görev yapmıştır. Bu dönemde iki farklı Milli Eğitim Bakanı görev yapmıştır. Öncelikle ilk kabinedeki görevini sürdüren Tevfik İleri Milli Eğitim Bakanlığı yapmış, onun istifasının ardından Prof. Rıfki Salim Burçak görev yapmıştır. Başbakan Adnan Menderes ikinci hükümetin eğitim görüşlerini şu şekilde açıklamıştır.

“...Memlekette ilk, orta, yüksek ve teknik öğretim şubelerinin bir tek umumi maarif siyasetine göre idare edilmesi yoluna girilmiştir. Bu suretle muhtelif derece ve istikametteki maarif müesseselerinin ahenkli bir şekilde gelişmeleri sağlanmış olacaktır. Teknik öğretim okullarında ziraat ve yol kalkınmasının makineleşmesine muvazi olarak bölge ihtiyaçlarına lüzumlu ustalar yetiştirmek üzere kurslar ve şubeler kurulacaktır. Köy okullarının inşasında Doğu illeri ile bu iller kadar geri kalmış diğer illerin ihtiyaçları ön planda tutulacak ve köylü vatandaşlarımızı mükellefiyete tabi tutan mevzuat kaldırılacaktır. Doğuda bir üniversitenin temeli atılacaktır. Umumi terbiyemizde milli ve insani hedefleri gözden kaçırmadan ilmi ve pedagojik esaslara göre karakter şahsiyet ve maneviyat gelişmesine ehemmiyet vereceğiz. Gençliğini milli karakterlerine ve ananelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamanın teminatı sayılamaz. Gençliğimizin “Vatan” ideali etrafında toplanmasını

⁴⁶ TBMMZC, B:58, O:1, 13.11.1950, s.57.

⁴⁷ Zafer, 10 Mart 1951.

hareket noktası olarak alıyoruz. İlkokul öğretmenlerinin gerekli hususiyetler göz önünde bulundurulmak şartıyla aynı menşeden gelmelerine ve umumiyetle öğretmenlerimizin çok iyi vasıfta yetişmelerine ehemmiyet vereceğiz. Tahsil ve terbiyede ilmi usullere sıkı sıkıya bağlı kalacağız.”⁴⁸.

DP'nin ilk hükümet programında olduğu gibi milli ve manevi değerlerin üzerinde önemle durmuştur. Programda gençliğimizin vatan ideali etrafında şekillenmesi belirtilmiştir. Genel eğitim politikası güdülmesi ve politikanın geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Eğitimde fırsat eşitliği sağlanacağı ve geri kalmış illere öncelik tanınacağı, köylü vatandaşların üzerinden eğitim yükünün kaldırılacağı belirtilmiştir. Halkın üzerinden eğitim yüküyle bahsedilen, köylü halka okul yaptırma zorunluluğudur. Köy enstitüsü sisteminin uzantısı olarak değerlendirilen sistem, DP zamanında kaldırılmıştır. Eğitimde pedagojik unsurlara önem verileceği, teknik okullara ve halk eğitimine önem verileceği programda yer almıştır. Hükümet programının en dikkat çekici noktalarından birisi de, ilkokullara öğretmen yetiştiren kurumlar arasında birlik sağlama, başka bir deyişle, tek kaynaktan öğretmen yetiştirileceği hususudur. DP, hükümet programında yer alan bu vaadini tutmuş, Köy Enstitülerini ilk öğretmen okulları ile birleştirmiştir. Doğu bölgesinde bir üniversite kurulacağı, eğitim öğretimin ilmi esaslara göre yapılacağı hükümet programında yer almıştır. İkinci hükümet programı genel olarak fırsat eşitliği, teknik insan gücünün yetiştirilmesi, eğitime ayrılan kaynağın artırılması, ilköğretime tek kaynaktan öğretmen yetiştirilmesi, milli ve manevi değerler ve doğuda açılacak yeni bir üniversite fikirlerine dayanmaktadır.

Üç yıl süren İkinci Menderes Hükümeti döneminde eğitim alanında atılan adımlar sıklaşmıştır. Bu dönemde köylüden okul yapma zorunluluğu kaldırılmış⁴⁹, imam hatip okulları açılmıştır. Eğitimde rehberlik çalışmalarının başlamış, sanayi kuruluşlarının ihtiyacını karşılayacak teknik eleman yetiştirecek yeni okulların açılmış, bu okulların kapasiteleri artırılmıştır. Köy enstitüleri kapatılarak DP iktidarlarının ve yöneticilerinin tek elden öğretmen yetiştirme amacı gerçekleşmiştir. Eğitim enstitüleri

⁴⁸ EKİNCİ, *a.g.e.*, s.11-12.

⁴⁹ *Zafer*, 5 Ocak 1952.

ve yüksek öğretmen okulları yeniden açılmış, halk eğitimi üzerinde durularak, Gazi Eğitim Enstitüsünde “Özel Eğitim” bölümü kurulmuş, yabancı uzmanların Türk eğitimi hakkındaki fikirlerini içeren raporlar hazırlanmıştır. Beşinci Milli Eğitim Şurası bu dönemde toplanmıştır.

3. Üçüncü Menderes Hükümetinde Eğitim (7 Mayıs 1954 – 9 Aralık 1955)

Üçüncü Menderes hükümeti genel seçimler sonrasında 15 Mayıs 1954 tarihinde kurulmuştur⁵⁰. Bu dönemde daha önceki hükümetlerin aksine sadece bir isim, Celal Yardımcı Milli Eğitim Bakanlığı yapmıştır. Adnan Menderes tarafından kurulan üçüncü hükümet döneminde, Başbakanın “...Huzurunuzda yeni bir programla gelmiş değiliz.”⁵¹ ifadeleri eğitim alanına da yansımış, ilk iki hükümetten farklı bir şey ortaya konmamıştır. Üçüncü hükümetin parti programında eğitim konularına şu şekilde yer verilmiştir.

“...Hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı yalnız memleketin maddi kudret ve takatinde değil, aynı zamanda halkın ve gençliğin manevi teçhizinde bulan iktidarımızın maarif sahasına hayati bir ehemmiyet atfetmesi elbetteki tabii idi.”⁵².

Program ilk iki programda olduğu gibi halkın ve gençliğin manevi değerlerle donatılması, ulusun özgür ve bağımsız yaşaması ifadelerine yer verilmiştir. DP'nin iktidara gelmesinden bu döneme kadar eğitime ayrılan mali kaynakların artırıldığı belirtilerek, yeni dönemde hızla çalışılarak hedeflere ulaşılacağı ifade edilmiştir. Ortaya farklı bir şey konulmamış, ilk iki hükümet döneminde başlatılan çalışmalara devam edileceği vurgulanmıştır.

⁵⁰ Zafer, 16 Mayıs 1954.

⁵¹ Kazım ÖZTÜRK, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*, Ak Yayınları, İstanbul, 1968, s.39.

⁵² EKİNCİ, *a.g.e.*, s.12.

Hükümet ortaya koyduğu programda üniversite özerkliğinin çiğnendiği iddialarına karşı kendini savunmuştur. Önceki hükümetin baskıcı ve totaliter yönetimine karşın, kendi dönemlerinde üniversite özerkliğine önem verildiğini belirtmiştir⁵³.

Üçüncü Menderes hükümetinin Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı, daha önce başlatılan ancak bitirilemeyen çalışmalara devam etmeyi amaçlamıştır. Celal Yardımcı, ele alınması gereken ilk konuların Doğu Üniversitesi kuruluş çalışmalarına hız verilmesi, ilköğretim kanunu, öğretmenlerin disiplin işlerinin düzenlenmesi ve okullarda sağlık meselelerinin olduğunu ifade etmiştir⁵⁴. Bu dönemde okulların sayısı artmış, yabancı dille eğitim veren okullar açılmış, İmam hatip okullarının lise kısımları eğitime başlamıştır. Teknik ve yüksek öğretime önem verilmiş, Doğu üniversitesinin kuruluş çalışmaları devam etmiştir. ODTÜ ve Ege üniversitelerinin kuruluşu için hazırlık çalışmaları bu dönemde başlamıştır.

4. Dördüncü Menderes Hükümetinde Eğitim (9 Aralık 1955 – 25 Kasım 1957)

Dördüncü Menderes hükümetinde 9 Aralık 1955'te kurulmuş⁵⁵, Ahmet Özel Milli Eğitim Bakanlığı görevini üstlenmiştir. Daha sonra Tefik İleri bakanlık görevine getirilmiştir. Adnan Menderes, DP hükümetlerinin birbirini tamamlayan bir bütün olduğunu belirterek, başlatılan çalışmaların devam ettirileceğini belirtmiştir. Programda eğitim konularına değinilmemiş, sadece yeni ihtiyaçların tedbirlerini alacaklarını demekle yetinmişlerdir.

5. Beşinci Menderes Hükümetinde Eğitim (25 Kasım 1957 – 27 Mayıs 1960)

DP'nin beşinci ve son hükümetinde Celal Yardımcı, Tefik İleri ve Atif Benderlioğlu bakanlık yapmışlardır. Bu programda da Dördüncü programda olduğu gibi eğitim konularına yer verilmemiştir. Bir önceki hükümet programında olduğu gibi başlanan çalışmalara devam edileceği bildirilmiştir. Bu dönemde ilk hükümet

⁵³ KAPLAN, *a.g.e.*, s.49.

⁵⁴ *Zafer*, 18 Temmuz 1954.

⁵⁵ *Zafer*, 10 Aralık 1955.

döneminde yer alan Doğu Üniversitesi, Erzurum'da Atatürk Üniversitesi adıyla açılmış ve öğrenime başlamıştır ⁵⁶. Ankara'da yüksek öğretmen okulu, İstanbul'da Yüksek İslam Enstitüsü, İzmir'de Buca Eğitim Enstitüsü faaliyete geçmiştir.

Adnan Menderes'in başbakanlığında baş hükümet kurulmuş ve 10 yıl ülke yönetilmiştir. Hükümet programlarında eğitim öğretim konularına fazla yer verilmemiş, son iki programda hiç değinilmemiştir. Programlardaki eğitim konuları kendi içinde bütünlük oluşturarak süreklilik göstermiş, aynı ilkeler etrafında şekillenmiştir. Menderes hükümetlerinin eğitim görüşlerinin dayandığı temel ilkeler şunlardır.

1. Milliyetçilik
2. Maneviyatçılık
3. Bilimsellik
4. Demokratlık
5. Laiklik
6. İlerlemecilik
7. Halk eğitimi
8. Fırsat eşitliği
9. Üniversite özerliği
10. Öğretmen yetiştirmede birlik

⁵⁶ Zafer, 18 Kasım 1958.

II. MİLLİ EĞİTİM ŞURALARI

Demokrat partinin on yıl süren iktidarı sürecinde iki Milli Eğitim Şurası toplanmıştır.

A) BEŞİNCİ MİLLİ EĞİTİM ŞURASI (5 – 14 ŞUBAT 1953)

Beşinci Milli Eğitim Şurası 5 – 14 Şubat 1953 tarihleri arasında dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri başkanlığında toplanmıştır. Gazi Eğitim Enstitüsünde toplanan şura 10 gün sürmüş ve 326 üyenin katılımıyla gerçekleşmiştir. Şuranın başlıca çalışma konuları şunlardır.

1. Okul öncesi öğretim ve eğitimin anaokulları için hazırlanmış olan program ve yönetmeliğin incelenmesi
2. İlkokullarda sağlık konusu ile ilgili alınması gerekli tedbirlerin tespiti
3. Özel eğitime muhtaç çocuklar için hazırlanmış olan raporun, yetiştirme yurtlarına ait yönetmeliklerin incelenmesi ve korunmaya muhtaç çocuklar hakkındaki kanunun gözden geçirilerek değişiklik gerektiren kısımların araştırılması
4. İlköğretim Kanunu tasarısının incelenmesi ve mecburi ilköğretimin planlanması
5. İlkokul programının yeniden gözden geçirilmesi
6. Yeni ilkokul yönetmeliği tasarısının incelenmesi
7. İlkokullara öğretmen yetiştirilmesi, öğretmen okulları ile köy enstitüleri yeni öğretim programı ve meslekte olgunlaşma konularının incelenmesi
8. İlkokul öğretmenlerini ilgilendiren diğer konular ve genel olarak ilköğretim sorunları⁵⁷.

⁵⁷ *Milli Eğitim Şuraları (1921-2006)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2006, s.22-23.

Şurada ağırlıklı olarak ilköğretim konusu ele alınmıştır. İlköğretimin çeşitli kademelerindeki sorunlar, ilköğretim kanun, yönetmelik ve mevzuatları, okul öncesinden beslenmeye kadar, öğretmenler de dahil olmak üzere incelenmiştir.

1. Şura Komisyonları

Beşinci Milli Eğitim Şurasında gündemdeki konuları görüşmek ve konular üzerinde çalışmalar yapmak üzere sekiz tane komisyon kurulmuştur. Komisyonlar konular üzerinde görüşmeler yapmış, kendi içlerinde alt komisyonlar kurarak detaylı araştırmalar yapmışlardır. Kabul edilen esaslar genel kurulda tartışılarak, gerekli değişiklikler yapılarak genel kurulda kabul edilmiştir. Genel kurulda en tartışmalı konu din eğitimi olmuştur. Tartışma o kadar ilerlemiş ve siyasi boyutlara çekilmiştir ki, oturma başkanı ve Milli Eğitim Bakanlığı müsteşarı tartışmaya müdahale etmiş ve tartışmayı bitirmiştir.

a. Okul Öncesi Eğitim : Cumhuriyet tarihinde okul öncesi eğitim ilk kez Beşinci Milli Eğitim Şurasında ele alınmıştır. Komisyon raporunda, ana okullarının yönetmeliklerini, uygulamalarını, hedeflerini, eğitime katkısını, ana okullarının ihtiyaçlarını ortaya koymuştur. Hazırlanan raporda, ana okullarına öğretmen yetiştirmek için yabancı memleketlere elemanlar gönderilmesi, özel ana okullarını teşvik etmek amacıyla gelir ve kurumlar vergisinden kısmen veya tamamen muaf tutulmaları, Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıklarının bütçelerinden ana okullarına yardım edilmesi, devletin ana okulu açmak isteyenlere arsa ve bina tahsis etmesi, ana okullarında görevli öğretmenlerin emeklilik haklarının güvence altına alınması önerilmiştir. Ana okullarının eğitim programında, özel eğitime muhtaç öğrencilere nasıl davranılacağı, öğretmenin görevleri, ana okullarında hazırlanacak yemeklerde dikkat edilmesi gereken hususlar, okul aile ilişkilerinin nasıl olması gerektiği açıklanmıştır⁵⁸. Raporda ana okullarının çağdaş eğitimin bir parçası olduğu vurgulanarak, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması gereği üzerinde durulmuştur. Beşinci Milli Eğitim Şurasında okul öncesi eğitimle ilgili hazırlanan rapor bilimsel bir toplantıda onaylanan ilk belge olması bakımından önemlidir.

⁵⁸ *Beşinci Maarif Şurası*, s.62-68.

b. İlkokullarda Sağlık : İlkokullarda sağlık konusunu görüşen komisyon 20 üyeden oluşmuştur. Komisyon üyeleri üç konu hakkında görüşerek rapor hazırlamıştır.

a. İlkokullarda sağlık hijyeni ve öğrenci sağlığı konusunda alınması gerekli tedbirlerin tespiti hususunu görüşen alt komisyon ilköğretimde sağlık, temizlik ve öğrenci sağlığı probleminin günün ihtiyaçlarına göre tespit edilmesi ve ana okulları ile ilkokulların bütün halinde ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Öğrencilerin beslenme probleminin giderilmesi, öğrencilerin ders ve dinlenme saatlerinin sağlık kuralları çerçevesinde düzenlenmesi gerektiğini savunarak, öğrencilerin sağlık koşullarının iyileştirilmesi için alınacak olan tedbirleri sıralamıştır. Komisyon okul çevresinin sıhhileştirilmesini, beslenme ihtiyacının giderilmesini, okullarda hijyene dikkat edilmesini, okulda görevli kişilerin sağlık taramasından geçirilmesini, bulaşıcı hastalıklara karşı önlem alınmasını, sağlık eğitiminin verilmesini öğrencilerin sağlık şartlarının geliştirilmesi için gerekli görmüştür⁵⁹.

b. Maddi ve manevi bakımdan çocuğu koruyucu mevzuatın incelenmesi ve lüzum görülürse tadili ve yeniden hazırlanması konusunu görüşen alt komisyon çocuk ve okul sağlığının genel olarak ele alınmasını, sağlıklı anneliğin gebelikten başladığını ve ana sağlığının bu çerçevede değerlendirilmesini, çocuğu gerektiği gibi korumak için sağlığın gebelikten ala alınması gerektiğini ifade etmiştir. Komisyon alınması gerekli tedbirleri şu şekilde sıralamıştır.

- Evlenme sırasında neslin korunması
- Gebelik sırasında sıhhi kontrolün temini
- Doğum kontrolü
- 2 – 6 yaşları arasındaki çocukların korunması

⁵⁹ *Beşinci Maarif Şurası*, s.86-109.

- Okul hijyen kuralları ve çocuğun korunması ⁶⁰

c – İlkokul sağlık teşkilatı kanun tasarısını inceleyen alt komisyon, Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan tasarıda iki düşünceyi ön plana çıkarmıştır. Bunlardan ilki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı her derecede ve vazifedeki okullarda tatbik edilmesi, okul hijyeni ve öğrenci sağlığı hizmet ve vazifelerinin, şimdiye kadar olduğu gibi hem koruyucu, hem de tedavi edici olmasıdır. Diğeri ise tedavi edici hizmetlerin ayrıca görüşülmesidir ⁶¹. Tasarıda sağlık koşullarının her il, ilçe, bucak ve köylerde dağıtılması, buralardaki ana okulu ve ilkokullar için öğretmen, öğrenci ve hizmetlilerin sağlık durumlarının tespit edilerek önlem alınması, okul çevresindeki şartlara karşı koruyucu tedbirler alınarak, öğrenci sağlığının sağlanması öngörülmüştür. Beden Eğitimi öğrenci kamplarının emniyet altına alınmasının gerekliliği vurgulanmıştır. İlkokullarda hedefe ulaşabilmek için sağlık eğitimi verilerek, nüfusumuzun tümünün sağlık eğitimi ile yetiştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Komisyon raporunda okullar arası sigorta kurumunun oluşturularak öğrencilerin bu sigorta karşılığı hastanelerde muayene edilmesi, öğrenci dosyalarında sağlık kayıtlarına yer verilerek, sağlık kayıtlarının tutulması önemle istenmiştir ⁶².

c. *Özel Eğitim* : Komisyon, Türkiye’de özel eğitimi ile ilgili ilk kapsamlı toplantı olması ve ilmi bakımdan üst düzeyde tartışılan, rapor hazırlayan ilk çalışma olması bakımından önemlidir. Komisyonun çalışma konuları şunlardır.

a. Özel eğitime muhtaç çocuklar için hazırlanmış olan raporu inceleyen alt komisyon, özel eğitime muhtaç çocukların sayısını ve özel eğitim alanına giren çocukların tarifini yapması bakımından raporu faydalı bulmuştur. Rapor özel eğitime muhtaç çocuklar için alınmış olan tedbirlerin açıklanması ve uzun vadeli programlar hakkında ileriye dönük fikirler vermesi bakımından uygun görülmüştür. Bununla yetinilmemiş, mevcut durumun ve 5387 sayılı kanunun yetersiz, Milli Eğitim

⁶⁰ *Beşinci Maarif Şurası*, s.94.

⁶¹ *Beşinci Maarif Şurası*, s.89.

⁶² *Beşinci Maarif Şurası*, s.93-97.

uygulamaları açısından eksik ve sorunlu tarafları gösterilmiştir. Sürekli korumaya ve özel eğitime muhtaç çocuklar, sosyal yönden, bedence özürlü ve hasta çocuklar, psikozlu veya psikonevrozlu çocuklar olarak derecelendirme yapılmıştır. Raporla görülen eksikliklerden birisi de çocuk koruma olayının bir bütün olarak ele alınmayıp, sadece özel eğitime muhtaç çocukların korunması meselesinin ele alınması olduğu belirtilmiştir⁶³.

b. Yetiştirme yurtlarına ait yönetmelikleri inceleyen alt komisyon, 5387 sayılı kanunun yetiştirme yurtları içindeki ve dışındaki uygulamalara yönelik olduğunu göz önünde tutarak kanunun yetersizliği ve uygulamadaki eksiklikleri gidermek amacıyla hazırlanmış olan yönetmeliği incelemiştir. Ancak kanun metnindeki yetersizlikler dolayısıyla ayrıntılı bir rapor verilememiştir⁶⁴.

c. 5387 sayılı kanunu gözden geçirerek tadile muhtaç taraflarının araştırılması ve bu mevzuu üzerinde komisyon tekliflerinin belirtilmesi görevini alan alt komisyon, 27 Mayıs 1949 tarih ve 5387 sayılı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun”u inceleyerek korunmaya ve özel eğitime muhtaç çocukların problemlerini hem bir bütün halinde, hem de ayrı ayrı görüşler halinde ele almıştır. Yapılan çalışmalarda kanunun eksiklikleri vurgulanarak şu konulara dikkat çekilmiştir. Kanunun özel eğitime muhtaç çocukları kapsam dışı bırakarak, yalnızca korumaya muhtaç çocukları içine alması, yetiştirme kurumlarının ihtiyaca yönelik olmadığı belirtilmiştir. Yine buralarda çalışacak uzman, öğretmen ve diğer personelin kimler olacağı ve nasıl yetiştirilecekleri, parasal sorumlulukların nasıl dağıtıldığı, kontrol ve koordinasyonun nasıl sağlanacağı, yetki ve sorumlulukların işbirliğine imkan tanımadığı vurgulanmıştır. Bu kurumlarda işlerin yoğunluğunun olumlu sonuç almayı engellediği ve meselenin bir bütün halinde ele alınmadığı komisyon tarafından belirtilmiştir. Komisyon son olarak, tespit edilen bu hususları göz önünde tutarak mevcut neşriyat, yabancı uzman görüşleri ve diğer

⁶³ *Beşinci Maarif Şurası*, s.154.

⁶⁴ *Beşinci Maarif Şurası*, s.156.

ülkelerdeki uygulamalardan faydalanarak yeni ve kapsamlı bir kanunun hazırlanmasını zaruri görmüştür ⁶⁵.

d. İlköğretim Kanun Tasarısı ve Mecburi İlköğretim : İlköğretim alanındaki temel yasa 23 Eylül 1913 tarihli “Tedrisat-ı İptida-i Kanun-u Muvakkat”dır. Bu yasanın üzerinden yıllar geçmesine rağmen, gerekli düzenlemeler yapılmamıştır. Bu kanunun üzerindeki ilk ciddi girişim Beşinci Milli Eğitim Şurasında olmuştur. Hazırlanan rapor ilköğretim kanun taslağının içeriği hakkında genel bir değerlendirme ve bazı düzeltmelerden oluşmaktadır. Tasarı halk ile öğretmen arasında sıkı bir işbirliğine önem vermiştir. Komisyon raporunda şu bölümlere dikkat çekmiştir.

Komisyon, okul öncesi, ilkokul ve ilkokul sonrası yüksek öğrenime devam edemeyecek olan bireylerin bilgi ve görgüsünü arttırmak, iş hayatında daha başarılı olmaları için kurslar açılmasını, ilkokul idarecilerine de “müdür” unvanı verilmesini ve başarılı öğretmenlerin ilköğretim müfettişi olarak tayin edilmesi, öğretmenlerin meslek içinde yükselmesinin sağlanması, okulun çevre şartlarına göre düzenlenerek ilköğretim okullarının halk eğitimi görevi görmesi önerilmiştir. İlköğretim okullarında gelir kaynaklarının sağlanması, özellikle köylerde okulların açılma, kapanma ve öğrenime ara verme gibi değişkenlerin mahalli, doğal, iktisadi ve toplumsal şartlara göre ayarlanmasının faydalı olacağı bildirilmiştir. Okula devam edemeyen öğrencilere engel oluşturan maddi ve manevi öğelerin okul tarafından tespit edilerek önlem alınması, velilerin ikna edilmesi, gerekirse cezai yaptırımlar uygulanması, öğrencilerin kitap, malzeme, yiyecek, içecek ve tedavi masraflarının devlet tarafından sağlanması komisyonca uygun görülmüştür ⁶⁶.

Mecburi ilköğretimin planlanmasında ilköğretim gelişme planının ve ilköğretim kanununun tespit edilen hedeflerinin başarılması için kaynakların yetersiz olduğu vurgulanarak, kaynakların mutlaka artırılması gerektiği belirtilmiştir. Mali kaynakların artırılması için üç öneri sunulmuştur.

⁶⁵ *Beşinci Maarif Şurası*, s.146-147.

⁶⁶ *Beşinci Maarif Şurası*, s.216-219.

- Büyük ölçüde tesis ihtiyaçlarını 12 yıl paylaşmak ve bunu realize etmek için yine planlı bir ödenek sistemi meydana getirmek.
- Öğretmen maaşlarının devlet bütçesinden ödenme sistemini devam ettirmek
- Mahalli idarelere ilköğretim için gelir kaynakları temin ederek, bu idareleri okulların yapım ve onarımı, ders araçlarının sağlanması ile sosyal yardım işlerini bir düzene sokmak, bazı vergilere eklemeler yapmak.

Komisyon raporunda henüz okul açılmamış, nüfusu az ve dağınık köylerin çocukları için pansiyonlu, yatılı, gündüzlü bölge okullarının kurulması, ilköğretim çağında olup da öğrenim görmemiş çocuklar için gerçek ve tüzel kişilerle, özel idare ve devlet tarafından yetiştirici ve tamamlayıcı sınıfların açılması önermiştir.

e. İlkokul Programının Yeniden Gözden Geçirilmesi : İlkokul programı ile ilgili uygulamada karşılaşılan güçlükler Dördüncü Milli Eğitim Şurasında ele alınmış, ilkokul programı üzerinde düzeltmeler yapılmıştı. Daha sonra 1951-1952 öğretim yılında bu programı geliştirmek üzere Türkiye'ye gelen ABD'li Kate Walford'un önerileri paralelinde ilkokul programını Beşinci Milli Eğitim Şurasında yeniden ele alınmıştır. Bu konuda oluşturulan komisyon ilkokul programının iki konusu üzerinde araştırmalar yapmıştır.

- Mütihassıs raporlardan faydalanarak birleştirilmiş sınıflarda daha verimli bir şekilde tatbiki yollarının tespiti
- Ekonomik hayat bakımından tespit ettiği hedeflerin gerçekleştirilmesi yolunda alınacak yeni tedbirlerin araştırılması

Komisyon daha sağlıklı araştırmalar yapmak için iki alt komisyona ayrılmıştır. Komisyonlardan birisi yürürlükte olan program yeniden incelerken, diğeri birleştirilmiş sınıflarda programın daha verimli hale getirilmesi için çalışmalar yapmıştır.

Komisyonlar araştırmaları sonucunda programın başındaki amaçlar ve ilkelerle müfredat arasındaki uyumsuzluklara dikkat çekerek, programın öğrencilerin yaparak öğrenmeleri esasıyla bağdaşmadığını bildirmişlerdir. Buradan yola çıkararak, yabancı uzmanların raporları dikkate alınarak amaçlar ve ilkelerle program arasındaki uyumu sağlamak için bazı düzenlemeler yapmalarını teklif edilmiştir.

Komisyon raporunda yer alan derslerde bazı düzenlemeler yapılmasını ngrmüşür. Birinci derecede bütün derslerin hayat bilgisi dersi etrafında toplanması, bu derste öğretmenin okulun bulunduğu evre ve bölge şartları dikkate alınarak dersi işlevselleştirmesi önerilmiştir. Tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin “Sosyal Bilgiler”, tarım konularının “Tabiat Bilgisi” adı altında toplanmasının faydalı olacağı belirtilmiştir. Dersleri gruplandırarak, tek çatı altına toplanmasıyla dersleri birbirine ilave etmek yerine, bilgi ve anlayış bakımından çocuğu inceleme ve araştırma imkanı sağlamak amalanmıştır⁶⁷. Türkçe derslerinde okuma, imla, dil bilgisi gibi bütün unsurların birleştirilerek verilmesi, alfabe öğreniminde büyük ve kk harflerin birlikte verilmesi, okuma ve yazma gibi dil esaslarının bütün derslerin kapsamında kazandırılması uygun görölmüşür. Aritmetik ve Geometri derslerinin içeriğinde bazı düzenlemeler yapılmış, seçmeli din dersi ğretiminde not verilmesine karşın sınıf geçmede etkili olmaması, müfredatın ocuk ruhuna ve pedagojik ölülere uygun düzenlenmesi, yine din ğretiminde çocuklar için ilgi çekecek ve ahlaki değer taşıyan hikaye ve menkıbelerin alınması, derslerde dogmatik bilgilerden kaçınılarak, yumuşak, tatlı ve sıcak telkinler yapılması nerilmiştir⁶⁸. Ders saatlerinin belli saatlere uyulması yerine öğretmenler için esneklik kazandırılması, birleştirilmiş sınıflarda programın daha verimli olması ve mahalli şartlara getirilmesi için önlemler alınması, derslerin büyük üniteler halinde, bölgenin ihtiyaçları esas alınarak uygulama bahçesi, arıcılık, kümes ve benzeri tesislerin kurulması tavsiye edilmiştir⁶⁹. Komisyon çalışmalarında din derslerine yaklaşımı dikkat çekicidir. DP hükümetlerinin en tartışılan konularından biri olan din eğitimi Beşinci Milli Eğitim şurasında ele alınmış ve üzerinde fikir alış verişi yapılmıştır.

⁶⁷ *Beşinci Maarif şurası*, s.351.

⁶⁸ *Beşinci Maarif şurası*, s.352-354.

⁶⁹ *Beşinci Maarif şurası*, s.355.

f. *Yeni İlkokul Yönetmeliği* : Yeni ilkokul yönetmeliği tasarısını inceleyen komisyon “İlkokullar Yönetmeliği Tasarısı” üzerine araştırmalar yapmış, bazı maddeleri değiştirmiş, düzeltmeler ve eklemeler yaparak genel kurula sunmuştur. Komisyon tasarının büyük bir bölümünü değiştirmeden kabul etmiştir.

İlkokullar yönetmeliğinin 194 maddesi incelenerek rapor oluşturulmuştur. Haftalık, yıllık mesai programları, resmi tatiller, sabah ve öğle uygulaması olarak ikili eğitim aynı şekliyle kabul edilmiştir. İlkokullarda okunan “Günlük Ant” hazırlanmıştır. İl ve ilçelerde ikili eğitim yapan ilkokulların vakit cetveli, “Cumartesi den başka günler için vakit cetveli” ve “cumartesi günleri için vakit cetveli” olarak hazırlanmıştır. İlkokullarda ders saati 26’dan 23’e indirilmiş, geleneksel sınav sistemi yerine son sınıfta öğretmenin görüş ve takdiri yeterli bulunmuştur. Devam ve devamsızlıkların mahalli şartlara göre düzenlenmesi, ders ödevleri, öğretmen kurulları ve disiplin kurullarının aktif ve verimli hale getirilmesi önerilmiştir⁷⁰. Rapor kabul edilerek şura kararı haline getirilmiştir. Ancak 1953’te oluşturulan ilkokullar yönetmeliği uzun süre uygulanamamıştır.

g. *İlkokullara Öğretmen Yetiştirilmesi, Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri* : DP iktidarının önemle üzerinde durduğu öğretmen yetiştirme konusunda şurada komisyon kapsamlı bir araştırma yaparak, eğitimin temel ögesi olan öğretmen yetiştirme, öğretim programı ve meslekte olgunlaşma için gereken şartları incelemiştir. Beşinci Milli Eğitim Şurasının en kalabalık komisyonunu oluşturan bu grup 89 üyeden oluşmuştur. Komisyonun bu denli kalabalık olması DP’nin konuya ne kadar önem verdiğinin bir göstergesidir. Komisyon ilk olarak köy ve şehir ilkokul öğretmenleri yetiştirmedeki ikiliği gündeme getirmiş, lise üzeri iki veya üç yıl öğrenim görerek öğretmen yetiştirme fikrini benimsemiştir. Buna karşın şehirlerde ortaokullara dayalı üç yıllık, köylerde ilkokullara dayalı altı yıllık öğretmen okullarının yedi yıla çıkarılmasını ve öğretmenlerin ücret yönünden iyileştirilmesini uygun bulmuştur. Komisyon iki alt komisyona ayrılarak çalışmalarını genişletmiştir.

⁷⁰ *Beşinci Maarif Şurası*, s.475-498.

a. İlköğretim Elemanlarının Meslekte Olgunlaşması için Alınması Gerekli Tedbirler : Şura'da öğretmenlerin meslek içinde yetiştirilmesinin önemi gündeme getirilmiş ve üzerinde önemle durulmuştur. Meslekte olgunlaşma konusunda rapor hazırlayan alt komisyon, seminer ve toplu çalışmaların konuları, yerleri, şartları ve sürelerini ihtiyaca göre planlayarak yaz tatillerinde ve ders yılı içinde düzenlenmesini, katılımın ihtiyaca göre zorunlu veya isteğe bağlı olabileceği olmasını önermiştir. Bu çalışmaların dinlendirici özellikte planlanması, çocuk psikolojisi, resim, müzik, rehberlik, idari ve mali meseleler, sağlık, spor, kooperatifçilik, turizm, hayvanlar, bitkiler, sahne faaliyetleri, çevreyi tanıma, mahalli sanat enstitülerinde ve müesseselerinde pratik çalışmalar gibi alanlarda yoğunlaşması gerektiğini bildirmiştir. Komisyon mesleki mahiyette filmler hazırlanmasını, radyoda öğretmenler için haftada iki saat yayın yapılmasını, radyo yayınlarında mesleki yeniliklere, meslek haberlerine, okul şartlarına, hikayelere yer verilmesini, öğretmenlerin derslerde işlemesi için yardımcı kitaplar, klasik meslek kitapları, ilköğretim dergileri, şarkı ve diksiyon plakları, afişler, broşürler, küçük kitaplar ve okul çalışmalarını fotoğraf albümleriyle desteklenmesinin öğretmenlerin meslek içinde gelişmesi için faydalı bulmuştur. Komisyon ilköğretim müfettişleri, Milli Eğitim müdürleri, memurları ve başöğretmenleri öğretmenlerin olgunlaşması için yardımcı olmalarını, öğretmenlerin birbirlerine destek olmasını sağlayacak bir yapı oluşturulmasını, ilköğretim okulu mezunlarının staj devresinin en çok iki yıl olmasını, stajın her tip okulda yaptırılmasını, stajyer öğretmenlere sorumluluk verilmesini teklif etmiştir. Komisyon öğretmen yetiştiren kurumların buldukları bölgenin birer pedagoji merkezi olduklarını, bu kurumların araştırmacı ve yetiştirici özellikleri yanında öğretmenleri konferanslar, sergiler, münazaralar, toplantılar aracılığıyla öğretmenlerin yetiştirilmesine katkı sağlamasını, öğretmenlerin kendi aralarında çalışma birlikleri kurarak geliştirmelerini, meslek içi eğitimler düzenlenmesini, ilkokul öğretmenlerinin yüksek öğrenime devam edebilmeleri için sıkıntılarının giderilmesini istemiştir ⁷¹.

⁷¹ *Beşinci Maarif Şurası, s.562-570.*

b. Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri Öğretim Programlarının İncelenmesi : Köy Enstitüleri ile öğretmen okullarının eğitim programı kuruluşunun ilk yıllarından itibaren amaçlarının aynı olmaması nedeniyle farklıydı. Öğretmen okullarını Köy Enstitüleri ile birleştirme çabaları bu okullarda yürütülecek program ihtiyacını yaratmıştı. Bu amaçla hazırlanan taslak 1953-1954 öğretim yılında denemeye konulmuştur. Bu konuda toplana alt komisyonun çalışmaları şu şekildedir: İlk olarak öğretmen okulları ile Köy Enstitülerinin amaçlarının aynı olduğunu belirtilmiş, bu okulların birleştirilmesinin önü açılmıştır. Komisyon eğitim programının uygulanmasında esneklik kazandırılarak sorumluluğun öğretmene verilmesi, öğretmen okulu ile Köy Enstitülerinde okutulacak meslek derslerinin yanında eğitim psikolojisi ve eğitim sosyolojisi derslerinin de okutulmasını istemiştir. Öğretmenlerin birbirleriyle iletişim kurarak bilgi alış verişinde bulunmaları, matematik derslerinde pratik çalışmalara ağırlık verilmesi, milli savunma, din bilgisi, beden eğitimi, resim, iş ve yazı, müzik ve tarım bilgisi derslerinde daha fazla önem verilmesinin faydalı olacağı belirtilmiştir⁷².

h. İlköğretim Sorunları : İlkokul öğretmenlerini ilgilendiren mali, sağlık, öğretim ve araç gereçlerle ilgili sorunlar ele alan komisyonda vatandaş ve öğretmenlerden gelen 64 dilek ve teklif görüşülmüş, müzakereler yapılmış, konu ile ilgili kişiler davet edilerek fikirleri alınmıştır. Görüşülen dilek ve temenniler konularına göre Bakanlığa, Şura Başkanlığına ve diğer komisyonlara havale edilmiştir. Beşinci Milli Eğitim Şurası Bakan Tevfik İleri'nin konuşması ile sona ermiştir.

2. Şura Sonuçları

Beşinci Milli Eğitim Şurasında komisyonlar tarafından hazırlanan raporlar görüşülerek karar bağlanmıştır. Şurada şu kararlar alınmıştır.

1. İlkokul programının amaç ve ilkeleriyle içeriği arasında ahenk sağlanması
2. Toplu öğretim anlayışının ikinci devrede de hakim olması

⁷² *Beşinci Maarif Şurası*, s.574-589.

3. Aylık ve yıllık saatlerin kullanılmasında esneklik sağlanması
4. Programlar yaygınlaştırılmadan önce denenerek geliştirilmesi karara bağlanmıştır⁷³.

Beşinci Milli Eğitim Şurası genel olarak ilköğretim konusunun her yönüyle müzakere edildiği bir toplantı olmuştur. Şurada ana okullarından ilköğretime öğretmen yetiştirmeye, okul sağlığından korumaya muhtaç çocukların durumuna, ilköğretim yönetmeliğinden ilköğretim programının amaç ve ilkelerine kadar ilköğretimin her kademesi incelenmiştir. Şurada ilköğretimin bu denli kapsamlı incelenmesi, DP iktidarının ilköğretime verdiği önemin bir uzantısıdır. Okul öncesi eğitime önem verilmesinin vurgulanmış, öğrenci ve okul sağlığı ile ilgili kanun ve yönetmelik tasarılarının hazırlanmıştır. Din eğitimi konusunda özel bir komisyon toplanmasa da, din eğitiminin ilkokullarda ve öğretmen yetiştiren kurumların eğitim programlarında yer alması isteği açıkça belirtilmiştir. Şurada eğitimin öğretmenin gözetimi altında, bölge ve çevre şartlarına göre düzenlenmesi öngörülmüş, eğitim dışındaki değişkenlerde dikkate alınmıştır. Maddi imkanları elverişli olmayan öğrencilere imkan sağlanması şurada alınan kararlardandır. Şurada alınan kararların en önemli ilerinde birisi de, ilkokullara öğretmen yetiştiren okullar arasında birlik olması, aynı ruhla öğretmen yetiştirilmesi gerektiğinin belirtilmesidir. Bu fikir daha sonra Köy Enstitülerinin kapatılmasına basamak oluşturacaktır. Türkiye’de çok partili hayatla birlikte siyasi atmosfer değişmiş, halkın talepleri artmıştır. DP’nin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte, batıyla özellikle de ABD ile olan ilişkiler artmış, ABD’den pek çok eğitimci Türkiye’ye gelmiştir. DP, tek partili hayatın uygulamalarına karşı çıkarak, halkın beğenisini kazanacak politikalar gütmeye başlamıştır. Açılan okul sayısı artmasına rağmen, öğretmen ihtiyacı artmış, talep karşılanamamıştır. Ekonomik ve sanayi alanındaki gelişmeler eğitime de yansımış, ilköğretime olan talep artmıştır. Şurada ilköğretimin değişik konuları seçilmiş olması bu talep ile doğrudan ilgilidir. Şura genel kurulunda konular üzerinde müzakereler yapılırken Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri sürekli olarak tartışmalara katılmış, otoriter bir hava yaratmıştır. Bu durum DP’nin planlarını uygulamadaki kararlılığının göstergesi şeklinde değerlendirilmiştir.

⁷³ *Milli Eğitim Şuraları (1921 – 2006)*, s.32.

Şurada alınan kararlardan ilkokul programı DP hükümetleri döneminde uygulanamamıştır. Program ancak 1961 yılında uygulanma olanağı bulmuştur ki;⁷⁴ bu dönemde DP iktidarı sona ermişti. Şurada alınan kararlardan özel eğitime muhtaç çocukların yetiştirilmesi amacıyla 1953’de Gazi Eğitim Enstitüsünde “Özel Eğitim Bölümü” açılmıştır. Sadece iki yıl açık kalan bu kurum 1955’te kapatılmış, öğretmenleri “Göz Anotimisi ve Arızaları”, “Sağırılar Eğitimi” gibi derslere yönlendirilmiştir. Şurada alınan öğretmen okullarının altı yıla çıkarılması da DP döneminde gerçekleşmemiştir. DP idarecilerinin üzerinde hassasiyetle durduğu, halkın desteğini de aldığı din eğitimi ilkokullarda verilmeye başlamış, ders saatleri artmıştır. Bu dönemde laiklik ilkesi çerçevesinde uygulama bazı kesimle tarafından tartışılrsa da, DP kararlılıkla din eğitimine devam etmiştir. Öğrencilere eğitim ve sosyal alanda yol göstermek amacıyla “Rehberlik Araştırma Merkezleri” 1959 yılında Ankara, İstanbul, İzmir, Eskişehir, Erzurum, Adana ve Bursa gibi büyük şehirlere açılmıştır.

Tablo 3. Türkiye’de Okur Yazar Durumu

Cinsiyet	1935	1945	1950	1955	1960
Erkek Nüfus	6.213.277	7.847.572	8.944.072	9.819.558	11.491.184
Okur Yazar	1.823.361	3.291.798	4.055.225	5.478.766	6.157.842
Oran	%29.3	%41.9	%44.78	%55.79	%53.58
Kadın Nüfus	6.649.478	7.866.923	8.912.793	9.547.428	11.050.832
Okur Yazar	652.387	1.264.716	1.724.690	2.436.472	2.743.164
Oran	%9.8	%16.07	%19.35	%25.51	%24.82
Toplam Nüfus	12.862.745	15.714.495	17.856.865	19.366.996	22.542.016
Okur Yazar	2.475.748	4.556.514	5.779.915	7.915.238	8.901.006
Oran	%19.2	%28.9	%32.36	%40.86	%39.48

(Kaynak : Cumhuriyet’in 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle..., s.20.)

⁷⁴ Cavit BİNBAŞIOĞLU , *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*, Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezi Yayınları, Ankara, 1990, s.388.

Tablo 3.'te görüldüğü gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında okur yazar oranı yüksek değildir. Harf İnkılabından sonra Millet Mekteplerinin açılmasıyla beraber okuma yazma seferberliği başlatılmasına rağmen toplam nüfusun yaklaşık beşte biri okuma yazma biliyordu. Kadınlarda bu oran onda bire kadar düşerken erkeklerde bu oran kadınların üç katıdır. Tabii ki yönünü batıya çevirmiş, ulusal hedef için “*Çağdaş Medeniyet Seviyesinin Üzerine Çıkmak*” olarak belirlemiş bir devlet için yeterli değildir. Okuma yazma sayısını arttırmak işbaşına gelen bütün hükümetlerin önceliği olmuştur. Tek parti iktidarı DP'ye devrederken toplan nüfusun yaklaşık üçte biri okuma yazma biliyordu. DP bu oranı iktidarda olduğu sürede ancak %7 artarak %39'a çıkarmayı başarmıştır. Okur yazar nüfusun sayısı üç kat artmasına rağmen oranlar önemli bir değişiklik göstermemiştir. Erkeklerde okuma yazma bilenlerin oranı kadınların iki katıdır. Bu toplumdaki inanışların ve kız çocuklarına erkek çocuklara oranla daha az değer vermesi ile ilgilidir. Nüfusun hızlı artması okur yazar oranının artmamasının ana nedenidir.

Milli Eğitim şurasında görüşülen en önemli konulardan birisi de şüphesiz ilkokullara öğretmen yetiştirme meselesidir. Ülkedeki öğretmen yetiştiren kurumların eğitimi aynı ruhla yapılması ve ikiliğin kaldırılması istenmiştir. DP şurada alınan bu kararı hızla uygulamaya koymuş, 27 Ocak 1954 tarih ve 6234 sayılı kanunla Köy Enstitülerini öğretmen okulları ile birleştirmiştir. Buna karşın DP ülke yönetiminde olduğu sürece okul öncesi eğitim yetersiz kalmış, okullardaki öğretmen sayısı istenilen seviyeye getirilememiş, nitelikli öğretmen yetiştirilememiştir. Bu dönemde kadın erkek arasında fırsat eşitliği yaratılamamıştır. Dini yaklaşımlar, örf ve adetler özellikle kırsal alanda kadınların eğitime yeteri kadar girmesine engel olmuştur. Ancak bu sadece DP'nin değil, bütün cumhuriyet hükümetlerinin ortak sorunu olmuştur.

B) ALTINCI MİLLİ EĞİTİM ŞURASI (18 – 23 MART 1957)

DP'nin ülke yönetimine geçmesiyle birlikte Avrupa ve ABD ile ekonomik ve teknik işbirliğinin gelişmiş, sanayileşme hızı artmıştır. Bu dönemde hem devlet eliyle, hem de özel girişimlerle üretim ve ticaretin artması yetişmiş insan gücü ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Vasıfsız elemanların yerine kalifiye eleman aranır olmuş, teknik bilgilere

sahip bireylerin önemi artmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, mesleki ve teknik eğitime olan ihtiyaç artmış, bu hizmeti veren okulların yaygınlaşmasına yol açmıştır. Bu gerçeği gören siyasi iktidar mesleki ve teknik eğitimi yeniden planlama yoluna gitmiştir. Çeşitli sebeplerle örgün eğitim sisteminin dışında kalan bireylerin kendilerini geliştirerek çalışma hayatına atılma istekleri halk eğitimine olan talebi ve ihtiyacı arttırmıştır. Bunun yanında Avrupa ve ABD ile etkileşim, ekonomik gelir artışları halkın ihtiyaçlarını arttırmış, üretim tüketime cevap veremez hale gelmişti. Sanayi toplumu olmanın gerekliliğinden insanların talepleri de artmıştır. İşte bu etkenler Erkek ve Kız Teknik okullarının öğretim programlarının gelişen ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmesini, halk eğitimi çalışmalarının sağlam temellere oturtulması gereksinimini doğurmuştur. Sanayi için gerekli teknik elemanların yetişmesi, görevlendirilmesi ve çalışma esaslarını düzenleme ihtiyacı Altıncı Milli Eğitim Şurasının ana gündemini oluşturmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı 18-23 Mart 1953 tarihleri arasında Mesleki ve Teknik Eğitim ile Halk Eğitimi konularının yer aldığı şurayı toplamıştır.

1. Şura Komisyonları

Altıncı Milli Eğitim Şurası dönemin Milli Eğitim Bakanı Prof. Ahmet Özel başkanlığında 550 üyenin katılımıyla, Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsünde toplanmıştır⁷⁵. Şura Bakan Ahmet Özel'in konuşmasıyla başlamıştır. Şura gündemi şu konulardan oluşmaktadır.

1. Mesleki ve Teknik Öğretim

a – Erkek Teknik Öğretim

b – Kız Teknik Öğretim

2. Halk Eğitimi⁷⁶

Şurada konuları daha iyi incelemek amacıyla dört komisyon kurulmuştur.

⁷⁵ *Altıncı Maarif Şurası*, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti, Ankara, 1957, s.19-36.

⁷⁶ *Milli Eğitim Şuraları (1939 – 1996)*, s.33.

a. Halk Eğitimi : Türkiye’de halk eğitimi konusundaki çalışmalar DP iktidarı döneminde Türkiye’ye çağrılarak bu konuda rapor hazırlayan halk eğitimi uzmanı Prof. Dr. Watson Dickerman önderliğinde başlamıştır⁷⁷. Halk eğitimi komisyonu Talim ve Terbiye Kurulu üyesi Nusret Köymen başkanlığında 105 kişiden oluşmaktadır. Komisyon kendilerinden önceki çalışmaları değerlendirmiş ve özellikle okuma yazma çağına gelmiş, fakat eğitim hizmetlerinden faydalanmamış kitleleri hedef seçmiştir. Komisyon sadece okur yazar yetiştirmeyi değil, kendi durumunu anlayarak ifade edebilen bir topluluk yetiştirmeyi amaçlamıştır.

Komisyon ilk olarak halk eğitimini amaçlarını ortaya koymuştur. Onlara göre halk eğitim, cehaletin tasfiye edilerek toplumun kalkınmasına yardımcı, ahlaki değerlere sahip, tarih ve tabiat sevgisiyle dolu, milli birliği kuvvetlendirmeyi amaçlamaktadır. Komisyon araştırmalarını dört ana başlık altında inceleyerek şu önerileri sunmuştur.

b. Ticaret Eğitimi : Komisyon çalışmalarında ICA New York Üniversitesi uzmanları tarafından hazırlanan “Türkiye’de Ticaret Eğitiminin Bugünkü Durumu ve Gerekli Değişikliklere Ait Rapor”u ele almıştır. Komisyon hazırladığı raporda şu önerileri ön plana çıkarmıştır: Ticaret okulları bünyesinde bulunan birinci devreler kaldırılmalı, Ticaret Bilgisi dersi ortaokullarda okutulan bağımsız bir ders haline gelmeli, ticaret liseleri bugünkü durumlarının devam etmesi sağlanarak, eski mezunların mesleki eğitim ve öğretim bakımından bilgi ve görgüleri arttırılmalı, ticaret lisesi mezunlarının ilgili yüksek okullarla devamının sağlanması ve fark dersleri sınav ile verilerek normal lise diploması verilmesi yoluyla ticaret liselerinin özendirilmelidir. Komisyon ortaokulu bitirdikten sonra hayata atılarak lise eğitimi almayalar için akşam ticaret liselerinin kurulmasını önermiştir. Akşam liselerine gelemeyenler için kısa süreli kurslar, yabancı dille eğitim veren ticaret kolejleri, özel girişimlerin ticaret öğretimi yapmaları, Kız Enstitülerinde sekreterlik şubeleri açılması komisyon önerilerindedir. Ortaokullarda okutulan Ticaret Bilgisi derslerinin son sınıfta yoğunlaştırılarak verilmesi, liselerde seçmeli ticaret derslerinin konulması ve ticaret lisesi öğretmenlerinin maddi

⁷⁷ *Altıncı Maarif Şurası*, s.95-98.

durumunun iyileştirilmesi komisyon tarafından genel kurula teklif edilmiştir. Yine raporda orta ticaret okullarının durumlarının tespit edilerek geliştirilmesi, Ticaret Liselerinin yeni koşullara göre yeniden düzenlenmesi gerektiği bildirilmiştir. Turizme ait personel yetiştirme yönetmeliğinin yeni şartlara göre düzeltilmesi, turistik yerlerin ihtiyaçları için kurslar açılması Milli Eğitim Bakanlığının uzun vadede turizm personeli için okul açması, ticaret okullarında görevli öğretmenler için yaz kurslarının açılması, daktilografya ve stenografi araç ve gereçlerinin daha teknik esaslara bağlanması, devlet kurumlarında çalışan personelin Türk klavyesi üzerinde yetiştirilmesi ve Türk klavyesinin öğretim kurumlarında yer verilmesinin faydalı olacağı belirtilmiştir.

c. Erkek Teknik Öğretimi : Komisyon çalışmalara başlamadan önce UNESCO teknik öğretim uzmanlarının plan ve önerilerini değerlendirmiştir. Komisyon dört alt komisyona ayrılarak çalışmıştır.

1. Erkek teknik öğretim okulları, sanat ve yapı enstitüleri teşkilat ve programları komisyonu
2. Teknik okullar ve programları komisyonu
3. Formasyon, unvan ve personel ihtiyacı komisyonu
4. Çıraklık müessesesi komisyonu ⁷⁸

İlk komisyon raporunda hızla gelişen ihtiyaçları karşılamak amacıyla bakanlık, resmi ve özel kurum temsilcilerinden oluşacak ve her yıl toplanacak “Mesleki ve Teknik Öğretim İstişare Kurulu”nun oluşturulmasını, Mesleki ve Teknik öğretimde teftiş kadrosunun yetersiz olduğu için teftiş ve rehberlik komisyonunun mesleki öğretim için müstakil kadro oluşturulması teklif etmiştir. Sanat okullarının birinci ve ikinci sınıflarda atölye derslerinin azaltılması ve mesleğe hazırlayıcı nitelikte eğitim vermesi, Yapı ve Sanat Enstitülerinin sanat liseleri haline getirilerek, bu okullara sınavla öğrenci alınması, ilkokul mezunları için çıraklık okulları, ortaokul, orta sanat ve yapı okullarını

⁷⁸ *Altıncı Maarif Şurası*, s.217-219.

bitirenler için tekamül sınıfları ve kurslarının açılması, orta yapı ve sanat okullarında haftalık ders saatinin 32, sanat ve yapı liselerinde 36 saate indirilmesi önerilmiş, Sanat ve Yapı lisesi meslek dalları seçiminde okul çevresindeki endüstri kollarının dikkate alınması, ağır olan teknik öğretim masraflarına, devlet ve özel kuruluşların katılımını sağlanması, öğretmen ihtiyacının karşılanması, teknik öğretimin yaygınlaştırılması, kurs ve akşam okullarının yeniden düzenlenmesi, araç ve gereç yapımında bakanlığın yardımı teklif edilerek genel kurula sunulmuştur⁷⁹.

Teknik okullar ve programları komisyonu raporunda, tekniker kavramının tanımını yaparak, teknikerlerin önemine değinmiştir. Teknik okulların gündüz okullar için iki, akşam okulları için üç yıl olması önerilmiştir. Müfredat hazırlanırken teknikerleri istihdam eden kurumların ihtiyaçlarına bakılması, tekniker okulların öğretmen ihtiyacının Erkek Teknik Öğretim Okulu tarafından karşılanması gerektiği bildirilmiştir⁸⁰.

Raporun üçüncü kısmında teknik personel ve öğretim üyelerinin formasyon unvan ve ihtiyaçları konusunda teklifler bulunmaktadır. Raporda ülkenin teknik eleman ihtiyacının fazlalığına dikkat çekilerek, teknik elemanların statüleri belirlenmiştir. Buna göre teknik enstitü mezunları iki yıllık eğitimden sonra tekniker olmalı ve her unvan ilgili okulu bitirdikten sonra verilmesi istenmiştir. İşçi sınıfının mutlaka ilkökul mezunu olması, usta, çırak, ustabaşı gibi unvanların kurslarla veya okul eğitimi ile verilmesi, tatil dönemlerinde staj yapılması, eski mezunlara günün şartlarında yeni unvanlar verilmesi, iş hayatımızın hangi yönde gelişeceği ve eleman vasıflarının belirlenmesinde ilgili bakanlık, oda ve öğretim kurumu temsilcilerinden oluşacak teşkilat kurulması önerilmiştir⁸¹.

Raporun son kısmını çıraklık müesseseleri komisyonu oluşturmaktadır. Raporda mevcut meslek okulları sayısının, meslek dalları ve mezunlarının yetersiz olduğu,

⁷⁹ Altıncı Maarif Şurası, s.202-204.

⁸⁰ Altıncı Maarif Şurası, s.204-205.

⁸¹ Altıncı Maarif Şurası, s.209-214.

çıraklığın önemle ele alınması gereken bir konu olduğu, buna karşın günümüz ihtiyaçlarını karşılayamadığı için “Çıraklık Kanunu Hazırlama Komitesi” kurulması teklif edilmiştir. Çıraklık teşkilatının statüsü ve çırakta bulunması gerekli özellikler sıralanmış, çıraklık öğretim biçimi ve şekli açıklanmıştır⁸².

d. Kız Teknik Öğretimi : Kız Teknik Öğretim komisyonu başkanlığını Aliye Çoşkun yapmış ve komisyon 65 kişiden oluşmuştur. Üyelerin arasında diğer komisyonlara nazaran daha çok kadın olması dikkat çekicidir. Kız teknik öğretimi komisyonu şu konuları görüşerek rapor hazırlamıştır.

1. Kız teknik öğretiminin bilhassa kız enstitüleri program ve teşkilatının incelenmesi, bu teşkilatın ihtiyaca daha uygun bir hale getirilmesi.
2. Kız teknik öğretimi alanında hazırlanan program taslaklarının incelenmesi
3. Şura üyeleri tarafından tetkiki lüzumlu görülen diğer problemler ve tebliğler⁸³

Raporda kız teknik öğretiminin amaçları çağın şartlarına göre yeniden düzenlenerek, ihtiyaçların karşılanması, kız öğrencileri toplum içinde daha etkin hale getirerek kız teknik okullarının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Genel eğitim, ev kadınlığı eğitimi, aile hayatında bilgili olmanın gerekliliği vurgulanmış, meslek eğitiminin nasıl olması gerektiği açıklanmıştır. Kız enstitüsü programının esasları belirlenerek, bu enstitüyü başarıyla bitiren öğrencilerin nasıl bir eğitimden geçeceği, akşam sanat okullarının hangi esaslara göre eğitim vereceği ve eğitim programının nasıl olacağı, köy kadınları gezici kurslarının sorunları ve çözüm önerileri, kız sanat okullarının faydalı olabilmesi için alınacak tedbirler, imtihan ve değerlendirme biçimleri, teftiş kadrosunun kurulmasına ilişkin teklifler verilmiştir. Yine raporda okul ve öğrenci sağlığı ile ilgili teşkilat kurularak, yıllık taramalar yapılması, kız teknik okullarında sağlık dosyasının tutulması ve müfredata sağlık eğitimi, okul hijyeni gibi dersler eklenmesi önerilmiştir.

⁸² *Altıncı Maarif Şurası*, s.215-216.

⁸³ *Altıncı Maarif Şurası*, s.309-310.

Komisyon ek olarak, kız enstitü mezunlarının üniversitelerin ev ekonomisi bölümlerine kabul edilmesini, sınıf mevcutlarının azaltılmasını, kız enstitülerinin birinci devresinin ortaokul tipi, ikinci devresinin sanat ve meslek dersleri ağırlıklı eğitim vermesini istemiştir ⁸⁴.

2. Şura Sonuçları

Altıncı Milli Eğitim Şurasında mesleki ve teknik eğitim bütün yönleriyle ele alınmıştır. Şurada dört ayrı komisyonda belirlenen konular irdelenerek kararlar alınmıştır. Şurada endüstrileşen dünyaya uyum sağlamak ve yetişmiş kalifiye eleman ihtiyacını karşılamak, ara insan gücünün yetiştirmek için kız ve erkek teknik öğretimde yeni düzenlemeler yapılmasının gereği ortaya konmuştur. İlk defa halk eğitimi ele alınmış, amaç, ilke, yöntem, araç gereç, personel ve teşkilat konuları üzerinde durulmuştur. Hızla değişim yaşayan toplumun yeni koşullara ayak uydurabilmesi için halk eğitimi faaliyetlerinin planlanması kararlaştırılmıştır. Şurada alınan kararalar şunlardır.

1. Yapı ve sanat enstitülerinin I. Devrelerinin ilk iki sınıfına atölye çalışmalarının o yaş çocuklarının özellikleri dikkate alınarak azaltılması
2. Enstitü kısımlarının öğrenim sürelerinin üç yıla çıkarılarak sanat lisesi haline getirilmesi
3. Bu okulların programının gözden geçirilerek, yabancı dil, müzik, beden eğitimi derslerine de yer verilmesi
4. İlkokul mezunları için çıraklık okullarının açılması
5. Teknikerlerin görev ve sorumluluklarını tespit eden mevzuatın yeniden ele alınması
6. Gündüz tekniker okullarının iki, akşam tekniker okullarının öğrenim süresinin 3 yıl olması
7. Bu okullarda günün ihtiyaçlarına göre şube açılması

⁸⁴ *Altıncı Maarif Şurası*, s.300-311.

8. Tekniker yetiştirme işinin önceden planlanması
9. Sanat enstitülerinin bazı bölümlerine kız öğrencilerin de alınması
10. Kız Teknik Öğretimin amacı, genel eğitim, ev kadınlığı eğitimi, ihtiyaçlara göre mesleki eğitim vermek olarak tanımlanmıştır.
11. Halk eğitiminin gayeleri, cehaletin tasfiyesi, okuma yazma oranının yükseltilmesi, milli birliğin kuvvetlendirilmesi, toplum kalkınması, hizmet ülküsünün geliştirilmesi, ahlak terbiyesi, tarih ve tabiat sevgisi, iç ve dış turizm bilgisi, halk eğitimi için gönüllü bireyler yetiştirme, görme işitme yoluyla eğitim, ordunun ve diğer bakanlıkların yardımı olarak kabul edilmiştir.
12. Ticaret ortaokullarının ve ticaret lisesi bünyesindeki I. devrelerin klasik ortaokullara denkliğinin sağlanması
13. Ticaret liselerinde daha fazla uygulamalı meslek bilgisinin verilmesi
14. Yabancı dil saatlerinin artırılması
15. Yabancı dille öğretim yapan kolejlerde ticaret şubesinin açılması
16. Kız enstitülerinde sekreterlik şubelerinin açılması.⁸⁵

Şurada alınan en önemli karar, halk eğitiminin yaygınlaştırılması ve teknik okulların sayısını artırılmasıdır. Şura kararları paralelinde 1958 – 1959 öğretim yılında 5 yıl süreli Akşam Teknik Okulu açılmıştır⁸⁶. Yine şurada mesleki ve teknik eğitime olan talebin hızla artması hedeflenmiştir. Bu hedef sanayileşme ve teknik gelişmeler ekseninde tutturulmuştur. Yapı ve sanat okullarının öğrenim süreleri üç yıla çıkarılmış, daha sonra alınan bir kararla bu okullar sanat okulları haline getirilmiştir. 1970 yılından sonra bugünkü “Endüstri Meslek Lisesi” adını almıştır. DP iktidarında olmasa da 1963 yılında “Film, Radyo, Televizyon ile Eğitim Merkezi”nin kurulması şura kararlarındadır. Mesleki ve teknik okulların öğrenim süreleri üç yıla çıkarılmış, mesleki ve teknik okulların ihtiyaçlarını karşılama için 1959 yılında “Dış Teknik Yardımlar Müdürlüğü”

⁸⁵ *Milli Eğitim Şuraları (1939 – 1996)*, s.35.

⁸⁶ Kemal TURAN, *Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları No : 129, İstanbul, 1996, s.111.

kurulmuş, 1957 yılında “sekreterlik” okulu kurularak öğrenime başlamıştır. DP iktidarından sonra, 1961 yılında Ankara’da, 1967 yılında İstanbul’da 3 yıl süreli “Otelcilik ve Turizm Okulları” açılmış, 1977 yılında çıraklık yasası çıkarılmıştır⁸⁷. Görüldüğü gibi şura kararları DP zamanında fazla bir işlerlik kazanmamıştır. Şuranın DP iktidarının son yıllarına denk gelmesi ve ihtilal hükümetinin yönetime gelmesi alınan kararların hayata geçirilmesinde bir takım zorluklar yaratmıştır.

Halk eğitim alanında yapılan en önemli çalışma 1961 yılında halkevlerinin yerine kurulan “Türk Kültür Dernekleri”dir. Ancak kurumun adı daha sonra Halkevi olarak değiştirilmiştir. Şura kararı uyarınca halk eğitiminde görsel, işitsel araçlara yer verilmiş, Milli Eğitim personeli halk eğitimi ile ilgili çalışmalar yapmıştır.

III. YABANCI UZMANLARIN RAPORLARI

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin eğitim tarihinde yabancı uzman raporları önemli yer tutmuştur. Cumhuriyet’in ilanından sonra bir çok yabancı uzman, eğitimin aksayan yönlerini tespit etmek ve alınması gereken hususları öneren raporlar hazırlamıştır. Atatürk dönemine Almanya, Belçika, Fransa, Avusturya, Macaristan ve ABD gibi pek çok uzmanlar getirilmiştir. Bunlardan en önemlisi kuşkusuz eğitim politikası üzerine oldukça etkili olan John Dewey’dir. Atatürk döneminde ülkeye çağırılan uzmanlar, batı dünyasından olmasına rağmen değişik ülkelere gelmiş, tek bir ülkeye yoğunlaşmamıştır. Ülkeye gelen yabancı eğitim uzmanları bir ülkeye hayranlık veya o ülkenin dayatması şeklinde olmamış, yeni Türk Devleti kurulurken değişik kaynakların bilimsel temellerinden faydalanılmıştır. Milli Şef döneminde ise ülkeye çarpılan yabancı uzmana rastlanmamıştır.

DP iktidarı döneminde ABD ile Türkiye her alanda birbirine yaklaşmış, iki ülke arasında sıcak rüzgarlar esmiştir. Olumlu ilişkiler kendini eğitim alanında da hissettirmiş, pek ABD’li pek çok uzmandan faydalanılmıştır. Ancak bu dönemde

⁸⁷ *Cumhuriyetin 50 Yılında Milli Eğitimimiz*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, s.157-160.

Atatürk döneminden farklı olarak yabancı uzmanların tamamına yakını tek bir ülkeden, ABD'den seçilmiştir. Fransa ve Avusturya'dan da yabancı uzmanlar gelmesine rağmen etkisi ABD'li eğitimcilere yaklaşmamıştır. Menderes hükümetlerinin ABD hayranlığı ve işbirliği hükümet programında da açıkça yansımıştır. Başbakan Menderes'in ilk programında; "... Truman yardımı ve Marshall yardımıyla bu sulh siyasetimizi desteklediğimizden dolayı kendisine milletçe samimi şükran duyguları beslediğimiz, büyük dostumuz Birleşik Amerika ve büyük müttefiklerimiz İngiltere ve Fransa ile siyasi, iktisadi, kültürel münasebetlerimizi, samimiyet ve anlayış havası içinde her gün daha kuvvetlendirmek en büyük emelimizdir." ⁸⁸ ifadelerine yer verilmiştir. IV. hükümet programında ise; "...Dış siyasetimiz hakkında bu kısa izaha son verirken büyük dost ve müttefiklerimizle ve bu meyanda bilhassa Birleşik Amerika ve İngiltere ile olan sıkı münasebetlerimizi daima kuvvetlendirmekten de geri kalmayacağız." denilmiştir.

ABD ile eğitim alanındaki etkileşimler ilk olarak öğrenci değişiminde kendisini göstermiştir ⁸⁹. DP döneminde UNESCO'ya başvurularak, Türkiye'deki ilköğretim ders usulünde yapılacak değişiklikler için yardım istenmiştir. Bu amaçla Türkiye'ye gelen Avusturyalı Prof. Hubin, ilkokul ders işleyişi hakkında bir takım öneriler sunmuştur ⁹⁰. Hubin derslerin ana işleyiş tarzında film destekli eğitimi önermiştir. Film atölyelerinin kurulması, dışarıdan filmler getirilerek eğitim alanında kullanılmasının faydalı olacağını belirtmiştir. Hubin'in teklifleri çağın koşullarına göre düşünüldüğünde ülke için geçerli olmadığı açıktır. Ülke içindeki pek çok yerde okulun olmadığı, maddi olanaksızlıkların eğitimi zora soktuğunu, hatta CHP döneminde halka okul yapma zorunluluğunun getirildiği, pek çok okulda öğretmenin olmadığı bir dönemde Hubin'in önerilerinin hayata geçirilmesi hayaldir. Ancak Milli Eğitim Bakanlığının, Hubin'in önerilerine 1951 faaliyet raporunda yer vermesi şaşırtıcıdır ⁹¹. Milli Eğitim Bakanlığı, UNESCO desteğiyle, Ankara'da 1951 yılında "Öğretici Filmler Merkezi" kurmuştur. Faaliyete geçen merkez yurdun muhtelif yerlerine ekipler göndererek filmler düzenlenmiştir.

⁸⁸ Kazım ÖZTÜRK, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*, Ak Yayınları, İstanbul, 1968, s.364.

⁸⁹ *Vatan*, 22 Ocak 1951.

⁹⁰ *Vatan*, 26 Ekim 1950.

⁹¹ *Milli Eğitim Bakanlığı Faaliyet Raporu*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1951, s.9.

Çekilen filmler okullara dağıtılarak, kullanılmıştır. Ancak bazı okullarda elektrik olmadığı için, filmlerin gösterilmesi sorun olmuştur. Bakanlık elektriği olmayan okullara petrole çalışan projeksiyonlar UNESCO desteğiyle diğer ülkelerden sağlanmıştır. Amerika ile geliştirilen ilişkiler kesintisizini ders programlarında da göstermiştir. İnkılap Tarihi dersinin müfredatı gözden geçirilmiş ve yeniden düzenlenmiştir. BM, UNESCO teşkilatının mana ve gayelerinin programa eklenmesi kabul edilmiştir⁹². DP döneminde ülkeye davet edilen ve rapor hazırlatılan uzmanlar, ülkeleri ve rapor konuları şu şekildedir.

Tablo 4. DP Döneminde Türkiye'ye Gelen Yabancı Uzmanlar

Uzmanın Adı	Ülkesi	Çalışma Alanı
W. Dickerman	ABD	Halk Eğitimi
Prof. Dr. Kate Wofford	ABD	İlköğretim
Prof. John Rufi	ABD	Ortaöğretim
E. Tompkins	ABD	Ortaöğretim
Prof. R. Maaske	ABD	Öğretmen Yetiştirme
Lester Beals	ABD	Rehberlik
Ford Vakfı Komisyonu	ABD	Öğretmen Yetiştirme

A) WATSON DICKERMAN RAPORU

DP yönetiminde Türkiye'ye davet edilen ilk yabancı uzman halk eğitimi uzman W. Dickerman'dır. 1951 yılı sonlarında Türkiye'ye gelen Dickerman, birkaç ay süre ile geziler yaparak incelemelerde bulunmuş, halk eğitimi alanındaki çalışmaları ve olanakları yerinde tespit etmiştir. Ankara'da öğretmen ve idarecilerin katıldığı seminer çalışmaları düzenlemiştir. Seminerlerde Türkiye'de halk eğitimi alanında yapılan çalışmalar ve sorunları, bu çalışmalardaki başarıyı arttırmak için alınması gereken

⁹² *Vatan*, 8 Şubat 1951.

önlemler hakkında bilgi verilmiştir. Dickerman hazırladığı raporda, halk eğitimi demokrasinin gelişmesi ve yaşanması yolunda büyük bir adım olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin yıllardır süren güçlükler karşısında sürdürdüğü kahramanca mücadelede halk eğitimimin önemli bir rolü olduğunu savunmuştur. Buna karşın Türkiye'nin yapması gereken bazı çalışmalar olduğunu ve bu çalışmaların kendi önerilerinin dikkate alınmasıyla çözüme kavuşturulacağını ifade etmiştir⁹³. Dickerman, halk ile ilişki kuran bütün kişi ve kuruluşların halk eğitimi ile ilgili görevlerinin bulunduğunu, Milli Eğitim Bakanlığının bünyesinde halk eğitimi ile ilgili bir dairesinin kurulmasının faydalı olacağı ifadelerine yer vermiştir⁹⁴. Kapatılan halkevlerine değinen ABD'li halk eğitim uzmanı, bu kurumların halk eğitimi merkezleri olarak tekrar açılacağını umduğunu, böylece cehaletin azalacağını ve demokrasinin gelişeceğini vurgulamıştır.

Dickerman raporunda köy eğitimi ve köy öğretmenleri yetiştirilmesi üzerinde de önemle durmuştur. ABD'li uzman, DP ideolojisinin aksine bir tutum takınmış köy öğretmenlerinin köy çocuklarından yetiştirilmesini faydalı bulmuştur. Şehirde yetişmiş öğretmenlerin köyde mutlu olmadıklarını, başarıyı yakalayamadıkları ve mümkün olduğunca çabuk köyden ayrılmaya çalıştıklarını belirtmiş, köy öğretmenleri yetiştiren kurumlarda öğrencilerin köyde hizmete hazırlanması gerektiği bildirmiştir⁹⁵. Dickerman'ın raporu DP idarecileri tarafından dikkate alınarak, yeni bir halk eğitim politikası belirlenmiştir. Kapatılan halkevlerinin yerine, 1952 yılında "Halk Eğitim Derneği" kurulmuş, 1959 yılında ise köylerde halk eğitimi alanında çalışmalar yapmak üzere "Temel Eğitim Merkezi" faaliyete geçmiştir. Halk eğitimi çerçevesinde 1953 yılında halk dersaneleri açılarak her yıl dört ay süreli kurslar başlatılmıştır.

B) KATE WOFFORD RAPORU

ABD'li eğitimci Prof. Dr. K. Wofford, 1952 – 1953 yıllarında Türkiye'de bulunarak araştırmalarda bulunmuştur. Wofford'un masrafları Amerika tarafından karşılanmak suretiyle Türkiye'de ilköğretimde yapılması gereken çalışmalar hedefler

⁹³ Watson DICKERMAN , *Türkiye'de Halk Eğitimi Hakkında Rapor*, Maarif Vekaleti, Ankara, 1951, s.4-6.

⁹⁴ DICKERMAN, *a.g.e.*, s.48.

⁹⁵ DICKERMAN, *a.g.e.*, s.12.

belirlemek üzere Türkiye'ye davet edilmiştir⁹⁶. Wofford çalışmaları sonunda "Türkiye Köy Okulları Hakkındaki Rapor"u sunmuştur.

Wofford raporunda, ilk olarak köy okullarının yetersizliğine değinmiştir. Bu okullardaki sorunun mevcut müfredat programından kaynaklandığını ve programın köyün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi gerektiğini, bu programın şehir okulları düşünülerek yazıldığı için köy okulları için geçerli olmadığını belirtmiştir⁹⁷. ABD'li uzman, müfredat programındaki bazı konuların çıkarılması, bazı konuların eklenmesi, bütün sınıfların iki grupta toplanmasını, konuların birbiriyle ilişkili olmasını öneri olarak sunmuştur. Wofford raporunda köy okullarına öğretmen yetiştiren köy enstitülerini ise eğitim öğretim için faydalı görmüştür. Wofford, "...Türkiye'nin köy enstitüleri eğitim ve öğretime hizmet sağlamıştır. İhtiyaçtan doğan Köy Enstitüleri memleketin her köyüne okul kurulması hususundaki azminin ifadesidir."⁹⁸ sözleriyle bu kurumları savunmuştur. Buna rağmen köy enstitüsü mezunlarının kendilerini öğretmen okullarından daha düşük seviyede algılayarak, okulların durumunun düzeltilmeleri için öğretmen okulları ile eşit konuma getirilmelerini tavsiye etmiştir. "... Köy Enstitüsü mezunları da öğretmen okulları mezunları kadar tahsil görmeli ve bu kadarla kalmayıp, maaş, terfi imkanı bakımından da avantajları müsavi olmalıdır."⁹⁹ şeklinde görüş belirtmiştir. Köy enstitülerine yönelik komünizm iddialarının olduğu dönemde Wofford'un Türkiye'ye ABD'li bir eğitimci olarak gelerek, köy enstitüleri hakkında rapor sunması tesadüf değildir. Bu iddialar milliyetçi çizgide yürüyen DP'yi rahatsız etmiş, Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri açıkça komünizme savaş açtıklarını açıklamıştır. Wofford'un sunduğu rapor doğrultusunda, program taslakları hazırlamak üzere Wofford'un yanında ilköğretim müfettişleri, köy enstitüsü ve köy öğretmenlerinden oluşan 25 kişilik bir heyet ABD'ye gitmiştir. ABD'ye gönderilen bu grup, "Leaders Program" adlı bir eğitime tabi tutularak incelemelerde bulunmuşlardır¹⁰⁰.

⁹⁶ *Vatan*, 9 Aralık 1951.

⁹⁷ Kate WOFFORD, *Köy Okullarında Eğitim*, Maarif Vekaleti, İstanbul, 1952, s.56.

⁹⁸ WOFFORD, *a.g.e.*, s.88.

⁹⁹ WOFFORD, *a.g.e.*, s.104.

¹⁰⁰ *Vatan*, 3 Ağustos, 1954.

Wofford'un verdiği rapor doğrultusunda köy enstitüleri ile öğretmen okulları birleştirilmiştir. Derslerde ve içeriklerinde değişiklikler yapıldı. Pedagoji dersi yerine eğitim psikolojisi dersi konulmuş, pedagoji dersleri ile özel öğretim derleri müfredattan çıkarılmıřtır¹⁰¹.

C) JOHN RUFİ RAPORU

Türkiye'ye gelerek eğitim sistemi hakkında rapor veren ABD'li eğitimcilerden birisi de J. Rufi'dir. 1952 yılında Türkiye'de araştırmalarda bulmuştur. Rufi, çalışmaları sonunda "Türkiye'de Ortaöğretim, Müşahedeler, Problemler ve Tavsiyeler" adlı bir rapor sunmuştur. Rufi, Türkiye'ye geldikten sonra ilk iş olarak Ankara'da ve İstanbul'da ilköğretim müfettişleri, müdür ve muavinleri, öğretmenlerle görüşüp onlara çeşitli konularda seminerler vermiştir. Rufi raporunda, ortaöğretim sisteminin sorunları belirleyerek, çözümleri sunmuştur. ABD'li uzmana göre, ortaöğretimde temel sorun ortaöğretimdeki belirsizlik olduğunu belirlemiş ve öğrencilerin nasıl yönlendirileceğinin belirlenmesi gerektiğini açıklamıştır. Rehberlik çalışmalarının eksikliği vurgulanarak, öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate alınarak, ülkenin ihtiyaçlarına göre yönlendirilmesinin gerektiğini ifade etmiřtir¹⁰². Bunun içinde zorunlu dersleri azaltılması, seçmeli derslerin çoğaltılması gerektiğini, böylece öğrencilerin kendilerini daha iyi yetiştirebileceğini belirtmiştir. Rufi, ortaöğretimin plansız ve programsız olduğunu, eğitimde uzmanlaşmamış olduğunu, öğretmenlerin ve idarecilerin çalışmalarında isteksiz olduğunu, derslerin yoğun olduğunu, öğretmen yetersizliklerinin eğitimde kaliteyi düşürdüğünü, okullardaki fiziki yapının uygun olmadığını düřünmektedir¹⁰³. Ayrıca öğrencilerin iyi yetişmesi için kütüphanelere önem verilmesi ve kütüphanelerin arttırılması, okulların daha iyi yönetilmesi, idarecilerin iyi yetişmesi için önlemler alınması, orta sanat okullarına girme yaşının orta okulun bitirildiği yaşa denk tutulması Rufi tarafından önerilmiřtir¹⁰⁴.

¹⁰¹ Cavit BİNBAŞIOĞLU, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*, Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezi Yayınları, Ankara, 1995, s.364.

¹⁰² John RUFİ, *Türkiye'de Ortaöğretim Müşahedeler Problemler ve Tavsiyeler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1953,s.5.

¹⁰³ RUFİ, *a.g.e.*, s.11-14.

¹⁰⁴ RUFİ, *a.g.e.*, s.21-28.

D) ROBEN J. MAASKE RAPORU

Maaske, Türkiye'ye gelerek araştırmalarda bulunan ABD'li eğitim uzmanlarından birisidir. Öğretmen okulları, köy enstitüleri, eğitim enstitüsü, yüksek öğretmen okulu, üniversite, ilk ve orta dereceli okullarda incelemeler yapmıştır. Çalışmalarını "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor" başlığıyla sunmuştur. Maaske, aynı zamanda çeşitli şehirlere giderek öğretmen yetiştirme ve hizmet içi eğitimler hakkında konferanslar vermiştir.

Maaske, raporunda konuyu sadece öğretmenler açısından ele almamış, öğretmen yetiştiren okullar, idari teşkilat, öğrenci, personel, eğitim kadrosu, eğitim programı, öğrenci seçme, fiziki kapasite, malzeme gibi konuları bir bütün şeklinde incelemiş ve öneriler sunmuştur. Maaske'nin raporunda en dikkat çekici nokta öğretmen yetiştiren kurumlardaki ikiliğe son verilmesi gerektiğini vurgulayarak, köy enstitüleri ile öğretmen okulları programlarının yeniden düzenlenmesinin kaliteli öğretmen yetiştirmek için şart olduğunu savunmasıdır. Maaske, ayrıca öğretmen yetiştiren kurumlara öğrenci alınırken, bilgini yanında, öğretmende olması gerekli niteliklere önem verilmesini, buralarda görev yapan öğretmenlerin seçiminde hassas olunmasını, öğretmen okullarında yetişen öğrencilerin kütüphane olanaklarının artırılmasını, kitaplıkların geliştirilmesini, ilkökul öğretmeni yetiştirme süresinin 11 yıldan 12 yıla çıkarılmasını, ilk öğretmen okulları için toplantı ve spor salonunun yapılmasını, öğretmenlik mesleğinin özendirilmesini, üniversite ve öğretmen yetiştiren kurumların birliğiyle mesleki formasyon kurslarının açılmasını, mesleki teknik öğretmen okullarına öğrenci alınırken genel bilginin yanında mesleki beceri ve yetenekleri belirleyen testlerin yapılmasını, öğretmenlerin maddi olanaklarının iyileştirilmesini, öğretmen okulları programında kültür, genel ve özel meslek derslerinin dengeli bir dağıtım yapılmasını önermiştir¹⁰⁵. Maaske'nin hazırlamış olduğu rapor, DP yöneticilerinin köy enstitülerini ilk öğretmen okulları ile birleştirme sürecinde dikkate aldığı en önemli rapordur.

¹⁰⁵ Roben J. MAASKE, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor*, Maarif Basımevi, Ankara, 1956, s.3-5.

E) ELLSWORTH TOMPKİNS RAPORU

E. Tompkins, 1952 yılında Türkiye'ye gelmiş, Ankara, İstanbul, Adana, Bursa, Konya, Samsun ve Sivas illerinde araştırmalarda bulunmuş, çalışmalarını “Türkiye Cumhuriyet’i Orta Dereceli Okullarda Organizasyon, İdare, Teftiş” adlı raporla sunmuştur.

Gittiği şehirlerde konferanslar veren Tompkins, Türkiye'deki orta dereceli okulları, öğretmen, öğrenci, öğretmen – öğrenci ilişkileri, okul müdürleri, ilköğretim programları, ortaöğretimin amaçları, teftiş ve terfi gibi çeşitli konularda değerlendirmiştir. Tompkins, ilköğretime devam eden öğrenci sayısı ile ortaöğretime devam eden öğrenci sayısının oranları karşılaştırıldığında ortaöğretime devamın çok düşük olduğunu, Türk öğretmenlerin fedakar olmasına rağmen pedagojik alanda eksikliklerinin olduğunu, bir çok üniversite öğrencisinin öğretim yöntemlerini öğrenmeden mezun olduklarını, öğretmen – öğrenci ilişkilerinin öğrenci açısından olumsuz bir durum yarattığını ve öğretmenlerin asık suratlı olduklarını belirtmiştir. Milli Eğitim müdürlerinin ücretli derse girmesinin eğitim yönetimi açısından sıkıntılar yarattığını ve istenilen sonuçlar alınmasını engellediğini belirlemiştir. Teftiş sistemini de eleştiren ABD’li uzman, yüzlerce öğretmen ve müdüre “Okuluza gelen müfettiş size faydalı oluyor mu?” sorusuna bir kez bile “evet” cevabı alamadığını açıklayarak, teftişin rehberlik yaklaşımıyla yapılmasını önermiştir ¹⁰⁶.

F) LESTER BEALS RAPORU

ABD’den Türkiye’ye gelerek incelemelerde bulunan eğitimcilerden birisi de Lester Beals’dır. 1954 yılında Milli Eğitim Bakanlığında danışman olarak çalışmış, Türkiye’de rehberlik çalışmalarını başlatmak üzere İzmir, Konya, Adana, Ankara, Samsun ve İstanbul’da rehberlik kurulları oluşturarak çalışmalarda bulunmuştur. Beals, “Rehberliğin Lüzumu Hakkında Rapor” ile çalışmalarını raporlaştırmıştır.

¹⁰⁶ Ellsworth TOMPKİNS, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Orta Dereceli Okullarda Organizasyon, İdare ve Teftiş*, Maarif Vekaleti Yayınları, Ankara, 1956, s.3-12.

Beals raporunda, rehberliğin önemi ve gereği üzerinde durmuştur. Beals'e göre, Türkiye'de sınıfta kalma oranının yüksekliğinin nedeni rehberlik hizmetlerinin yeteri kadar verilememesidir. Rehberlik hizmetlerinin geliştirilmesi için iller bazında komisyonlar kurulmasını, rehberlik programlarının hazırlanmasında mahalli ihtiyaçların tespit edilip uygulanmasını, rehberlik programının eğitim programları ile iç içe ele alınmasını istemiştir¹⁰⁷. Beals, Türkiye'de rehberlik hizmetlerinin oluşmasında ve yerleşmesinde çalışmaları ile çok önemli bir rol oynamıştır.

G) TÜRKİYE EĞİTİM MİLLİ KOMİSYONU RAPORU

DP eğitimdeki problemleri ve eksiklikleri tespit ederek, bu sorunların çözümüne yönelik alınması gereken önlemlerin belirlenmesi için Amerikan Ford Vakfından bir rapor istemiştir. Vakıf, 18 Temmuz 1959'da raporu hazırlayarak bakanlığa sunmuştur. Ancak rapor DP tarafından o dönemde açıklanmamıştır. 27 Mayıs ihtilal hükümeti döneminde açıklanan raporda, dönemin eğitim durumu gözler önüne serilmektedir. Eğitim Milli Komisyonu Raporu, Ford Eğitim Vakfı eğitim müşavirlerinin 4 Aralık 1957'de hazırladığı başka bir rapora dayanmaktadır. Eğitim müşavirlerinin hazırladıkları raporda öğretmen yetiştirme konusundaki görüş ve tavsiyeler açıklanarak, Türkiye'de eğitim meselelerinin bir bütün halinde ele alınması gerektiği açıklanmıştır. Eğitim sistemi içindeki çeşitli kademelerdeki tecrübeli ve yetenekli kişilerden bir komisyon oluşturularak yurt içinde araştırmalar yapması tavsiye edilmiştir. Bu amaçla İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Fahir İz başkanlığında bir komisyon kurulmuştur.

Komisyon eğitim ile ilgili sorunları yerinde görmek için farklı bölgelerde incelemelerde bulunmuştur. Trabzon, Rize, Erzurum, Diyarbakır, Adana, Mersin, İzmir, İstanbul, Bursa ve Ankara'da, köy okullarından üniversiteye kadar bütün eğitim kademelerinde okullar ziyaret edilmiştir. Bu ziyarette öğretmenler ve okul müdürleriyle görüşülmüş, anketler düzenlenmiş, vali, kaymakam, köy muhtarları ve halkın görüşleri alınmış, üniversite hocalarıyla görüş alış verişinde bulunulmuştur. Yurt içinde oluşturulan raporlar, Ankara'da bir toplantıda değerlendirilmiş, yurt dışında incelenecek

¹⁰⁷ Lester BEALS, *Rehberliğin Lüzumu Hakkında Rapor*, Maarif Basımevi, Ankara, 1956, s.9.

konular belirlenmiştir. Daha sonra sırasıyla Japonya, ABD, Fransa, İngiltere, batı Almanya ve İtalya'ya geziler düzenlenerek, bu ülkelerin eğitim sistemleri incelenmiş ve rapor hazırlanmıştır.

Rapor, dönemin eğitim sistemini anlamamız bakımından büyük önem arz etmektedir. Eğitim alanında uzman kişiler tarafından hazırlanan raporda, yurt içinde ve dışında yerinde incelemeler yapılmış, sorunlar yerinde tespit edilmiştir. Komisyon tarafsız kalmayı ilke edindiğini, Türkiye'nin taklitten uzak kendi imkan ve şartlarına göre tedbir almayı amaçladığını açıklamıştır. Rapor, eğitim meselelerinde ilmi araştırmalar gerektiren uzun süreli tedbirlerle, acil ihtiyaçlar karşısında alınması gerekli kısa süreli tedbirler şeklinde düzenlenmiştir. Komisyon, eğitimin anlam ve önemini açıklayarak, Türkiye'nin sosyal, kültürel, ekonomik durumunun eğitime etkisini açıklamış ve şu konularda incelemelerde bulunmuştur.

- Okul Öncesi ve İlköğretim
- Orta Öğretim
- Mesleki ve Teknik Öğretim
- Yüksek Öğretim
- Cehaletin Yok Edilmesi ve Yetişkinler Eğitimi
- Öğretmen Yetiştirme
- Yabancı Dil Öğretimi
- Yabancı Memleketlerde Öğretmen Yetiştirilmesi
- Burs ve Mecburi Hizmet İşleri
- Ölçme ve Değerlendirme
- Türk Toplumunda Kadının Rolü ve Kadınlarla İlgili Eğitim ve Öğretim
- Din ile İlgili Eğitim ve Öğretim
- Özel Okullar

- Okul Binaları, Ders Araçları
- Maarifte Teşkilat ve İdare
- Mali Kaynaklar

Komisyon raporundaki tespitler ve öneriler daha sonraki ilgili bölümlerde açıklanacaktır.

Yukarıdaki çalışmaların dışında “Ford Vakfı” Türkiye’ye bir heyet göndermiş, Türkiye’de öğretmen yetiştirme sorunu üzerinde rapor hazırlamıştır. Raporda Türk Milli Eğitiminin sistem eksikliği sorunu olduğunu belirterek Milli Eğitim Komisyonu kurulmasını tavsiye etmiştir. 1953 yılında Amerikalı mütehassıs Mc Lauglin sağır, Dilsiz ve Körler Okulundaki çalışmaları takip etmek üzere Türkiye’ye gelmiştir¹⁰⁸. DP iktidarında yapılan üniversiteden Atatürk Üniversitesi ve ODTÜ’nün kurulmasında da önemli katkıları olan ABD’nin Türk eğitime özel bir ilgi gösterdiği açıktır. 1953 yılında Türkiye’ye gelen A.D.Beittel, Türk eğitim sistemi ile çok yakından ilgilendiklerini açıkça beyan etmiştir¹⁰⁹. Buna karşın Türkiye’den ABD’ye giderek incelemelerde bulunan Türk heyetleri de olmuştur. Bu süreç II. Dünya Savaşı’ndan sonra, ABD ile başlayan siyasi ve ekonomik işbirliğinin eğitim alanına yansımalarıdır. DP, eğitim alanında yenilikler yapmaya çalışmış ve sürekli çalışmalarında ABD ile ilişkilere girmiştir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak eğitim politikası Amerikan Kültür politikasının etkisine girmiştir.

¹⁰⁸ *Vatan*, 14 Mayıs 1953.

¹⁰⁹ *Vatan*, 22 Ocak 1953.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN TARTIŞILAN UYGULAMALARI VE CHP’NİN TAVRI

I. KÖY ENSTİTÜLERİ

Demokrat Partinin eğitim alanında en tartışılan hamlelerinden birisi, belki de en önemlisi köy enstitülerinin kapatılmasıdır. CHP döneminde açılan köy enstitüleri, DP döneminde çeşitli suçlamalara maruz kalmış ve kapatılmıştır. Köy enstitülerini daha iyi anlayabilmemiz için Türkiye’deki eğitim sürecinde incelememiz gerekir.

A) KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

Türkiye’de zorunlu ilköğretim uygulaması, II. Mahmut döneminde 1824 yılında çıkarılan fermanla başlamıştır. Öğretmen yetiştirmek amacıyla 1848 yılında “Darülmualimin-i Rüşdi” açılmış, bu okulu 1868’de ilkokul öğretmeni yetiştirmek amacıyla açılan “Darülmualimin-i Sıbyan” takip etmiştir¹¹⁰. II. Meşrutiyet döneminde köy için eğitim fikri ön plana çıkmıştır. Cumhuriyet döneminde bu alanda yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. 1923 yılında İzmir’de toplanan İzmir İktisat Kongresinde bu konu üzerinde durulmuş, köy eğitimi üzerinde önemli kararlar alınmıştır. Kongrede köy okullarının geniş bahçelerinde ahır ve kümeslerin olması gerektiği, öğretmenlerin denetiminde öğrenciler tarafından bahçelerin işlenmesi gerektiğine karar verilmiştir. Ayrıca orta ve yüksek öğrenimini bitiren kız ve erkek öğrenciler ve medrese mezunları köylere giderek en az bir yıl öğretmenlik yapmalıdır kararının alınmıştır¹¹¹.

¹¹⁰ Mehmet ÖZEL, *Köy Enstitüleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.6.

¹¹¹ AKYÜZ, a.g.e., s.338.

Köy Enstitüleri ilk kez John Dewey'in hazırladığı raporda, köye göre eğitim ve köy öğretmeni yetiştirme fikri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine yabancı bir eğitimci olan Kühne'nin raporunda köy eğitimi üzerinde durması, köy enstitüleri fikrinin şekillenmesine neden olmuştur. Bu konuda yerli eğitimciler de benzer fikirleri savunmuşlardır. Köy enstitüleri konusunda ilk girişimler Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey döneminde başlatılmıştır. 1927 yılında Denizli Köy Öğretmen Okulu ve Kayseri Zincirdere Köy Öğretmen Okulu açılmıştır. Ancak bu okullarda tarım çalışmalarının ve diğer uygulamalı derslerin öğretiminin zayıf olması, ders araç gereç ve öğretmen eksikliği nedeniyle kısa sürede kapatılmıştır. 1935 yılında Saffet Arıkan'ın bakanlığı döneminde Atatürk ordunun zeki çavuşlarının kısa süreli kurslardan geçirildikten sonra köylere eğitmen olarak atanmalarını emretmiş, bu uygulama bakanlık tarafından 1936 yılında başlatılmıştır. Askerde onbaşı, çavuşluk gibi vazifeler gören köylüler, altı aylık kurslardan sonra eğitmen olarak atanmıştır. Böylece öğretmen sıkıntısı giderilmeye çalışılmıştır. Eskişehir'in Mahmudiye köyünde ilk olarak açılan eğitmen kursu başarılı sonuçlar vermiştir. Buldukları bölgede tarımsal üretime öncülük eden eğitmenleri sayısı kısa sürede artmıştır. Bu eğitim kurumları 7 Temmuz 1939 tarih ve 3704 sayılı yasa ile köy öğretmen okulu haline getirilmiş ve 1937 – 1940 yılları arasında 9 adet açılmıştır¹¹². Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı ve İsmail Hakkı Tonguç'un İlköğretim Genel Müdürlüğü döneminde çalışmalar arttırılmış, 17 Nisan 1940 tarih ve 3704 sayılı yasa 3803 sayılı yasa ile değiştirilerek, bu yasa ile kurulan okullara köy enstitüleri adı verilmiştir¹¹³. Yasanın gerekçesinde şu hususlara yer verilmiştir. 1935 nüfus sayımına göre ülkede okuryazar oranı erkeklerde %23.3, kadınlarda %8.2 idi. Yaklaşık 40.000 yerleşim yerinden 31.000'ininde okul yoktu. Köylerde ilkokul sayısı 5080, öğretmen sayısı 6091, öğrenci sayısı 370.370 idi. Gerçekte bu açığı kapatmak için 15 yılda 20.000 köy öğretmeni yetiştirilmesi öngörülmüştü¹¹⁴. Köylerde nüfusun % 90'ı okur yazar değildi. Ayrıca köyler sağlık, temizlik gibi imkanların uzağında gelişime kapalı bir haldeydi. Bu bilgisizlikle mücadele etmek, bunun yanında köylerin sosyal ve ekonomik yapısını öğretmen aracılığı ile düzeltmek ve geliştirmek gerekiyordu. Köy enstitüleri ile kitabi bilgilerin

¹¹² Mustafa ALBAYRAK, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, Phoenix Yayınları, Ankara, 1998, s.373.

¹¹³ ALBAYRAK, *a.g.e.*, s.373.

¹¹⁴ TURAN, *İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği*, s.206.

öğretimi ile yetinen, köyde kalmak istemeyen ve köylere yararlı olamayan öğretmenler yerine, köy kökenli, köye yararlı olabilecek, kalem ve kitabın yanında kazma, kürek, çapa, keser kullanabilen öğretmenler yetiştirmek köy enstitülerinin amacı olmuştur.

Köy enstitüleri yasası TBMM’de oylamaya sunulduğunda 278 oyla kabul edilmiştir. Ancak ilginç olan taraf 148 üye oylamaya katılmamış olmasıdır. Bunlar arasında Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü gibi daha sonra DP’yi kuracak kişiler de vardır. Nitekim bu isimler DP adıyla iktidarı devraldığına köy enstitüsü lafına bile tahammül edemeyecek ve enstitüleri kapatacaklardır. Köy enstitüleri yasasına göre, tam devreli köy okullarını bitirmiş, yetenekli ve sağlıklı, köy çocuklarının okullara alınması ve bu enstitüyü bitiren öğretmenlerin atandıkları köylerde eğitim ve öğretim işlerinin yanı sıra, ziraat işlerinde, bağ, bahçe, atölye gibi tesislerde köylülere rehberlik etmeleri öngörülmüştü. Yasa, köy enstitülerinde yetişecek öğretmenlerin yapacakları işler için araç ve gereçlerin devlet tarafından bedava verilmesini içeriyordu.

Kızılcıllu Köy Enstitüsünde öğrenim gören Bilgi Işık, enstitülerin köy çocukların eğitilmesinde çok önemli bir yeri olduğunu belirtmektedir. Daha önce köy çocuklarının köylerine sıkışarak köy dışında bir yer tanımadıklarını belirten Bilgi Işık, bu okulların kurulmasıyla birçok köyün kalkındığını söylemiştir. Enstitüde okuduğu yıllarda çevre halkıyla çok sıkı ilişkiler kurduklarını ve iç içe yaşadıklarını açıklamaktadır. Enstitü mezunların görev yaptıkları yerlerde çoğu kez iyi karşılandığını, bazı olumsuz ilişkiler olsa da, bunu sınırlı kaldığını belirten Bilgi Işık’a göre köylerin kalkınmasında enstitü mezunlarının rolü çok büyüktür.

Köy enstitülerinin amacı genel olarak köylünün okutulması, eğitim seviyesinin artırılması ve köylünün daha üretici hale getirilmesi idi. Ancak bu okulların amaçları konusunda değişik fikirlerde ortaya atılmıştır. Albayrak’a göre, köy enstitüleri gerçekte, bu okullarda tek parti ideolojisine göre yetiştirilen köy gençlerinin, bu ideolojiyi, Türk nüfusunun % 82’sinin yaşadığı kırsal kesimlerde temsil etmeleri, kırsal kesimde yaşayan halk ile parti arasında sağlam bir köprü oluşturarak, buralarda partinin güçlü konuma getirilmesidir. Bu okullardan mezun olarak köylere gidecek öğretmenler, kırsal

gelişmeye katkıda bulunmanın yanı sıra, gittikleri yörelerde partinin gözü, kulağı olacaklar, parti ideolojisini sağlam tutacaklardır¹¹⁵. Köy yaşamını tanıyan ve köye önderlik edebilecek, CHP'nin ilerideki bazı atılımlarını savunabilecek genç öğretmenler yetiştirmek, toprak reformuna destek olacak bir kitleyi ve önderlerini yetiştirmenin amaçlandığı savunulmuştur. Enstitüler mezun vermeye başlamasıyla köy çocuklarının yüksek öğrenim sorunu gündeme gelmiştir. Ayrıca köy enstitülerinde değişik programlar uygulanması nedeniyle, yeterince öğretmen bulunamıyordu. Kent okullarını bitirenler enstitülerin sıkı çalışmasına ayak uyduramıyorlardı. Bu eksiklikleri kapatmak amacıyla Ankara Hasanoğlan Köy Enstitüsü bünyesinde Yüksek Köy Enstitüsü açıldı. Merkezi sınavla öğrenci alan okul, sekiz değişik kolda öğrenim görüyorlardı. Bu okulu bitirenler genellikle, gezici başöğretmen, ilköğretim müfettişi, bölge okulu öğretmenliği gibi unvanlarla çalışma hayatına başlıyorlardı¹¹⁶. Yüksek Köy Enstitüsünün amaçları, köy enstitülerini iyi tanıyan, nitelikli öğretim elemanlarının yanında, yol gösterici ve yardımcı olacak, sorunları çözümünde önderlik yapabilecek denetleme elemanları yetiştirmektir. Ayrıca Yüksek Köy Enstitüsü, köy sorunlarını araştırarak, tartışılacak ve çözümleri köy halkı yararına uygulanacaktı. Enstitü, öğrencilerin yeteneklerine göre öğretim kollarına ayrılmaktadır. Okulun öğretim kolları şunlardır.

1. Güzel Sanatlar Kolu	: Kız ve erkek öğrenciler için
2. Yapıcılık Kolu	: Erkek öğrenciler için
3. Maden İşleri Kolu	: Erkek öğrenciler için
4. Ziraî İşletme Ekonomisi Kolu	: Kız ve erkek öğrenciler için
5. Tarla ve Bahçe Tarımı Kolu	: Erkek öğrenciler için
6. Hayvan Bakımı Kolu	: Erkek öğrenciler için
7. Kümes Hayvancılığı Kolu	: Kız öğrenciler için
8. Köy El ve Ev Sanatları Kolu	: Kız öğrenciler için ¹¹⁷

¹¹⁵ ALBAYRAK, *a.g.e.*, s.373.

¹¹⁶ Mustafa AYDOĞAN, "Köy Enstitüleri Eğitiminden Çıkan Sonuçlar", *Devrimci Cumhuriyet'in Eğitim Politikaları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998, s.170-171.

¹¹⁷ AYDOĞAN, *a.g.e.*, s.110-111.

Tablo 5. Açılış Tarihlerine Göre Köy Enstitüleri ve Yerleri

Enstitünün Adı	Yeri	Kapsadığı İller	Açılış Yılı
Kızılcıullu K.E.	İzmir	Manisa, Denizli, Aydın	1940
Çifteler K.E.	Eskişehir	Afyon, Kütahya, Uşak, Konya	1940
Lüleburgaz-Kepirtepe K.E	Kırklareli	Edirne, Tekirdağ	1940
Gölköy K.E.	Kastamonu	Çankırı, Çorum, Zonguldak, Sinop	1940
Akçadağ K.E.	Malatya	Tunceli, Elazığ	1940
Aksu K.E.	Antalya	Muğla, Mersin	1940
Ladik Akpınar K.E.	Samsun	Amasya, Tokat	1940
Arifiye K.E.	Adapazarı	Bursa, Bilecik, İstanbul, Bolu	1940
Vakıfkebir Beşikdüzü K.E	Trabzon	Ordu, Giresun, Rize, Gümüşhane	1940
Cılavuz K.E.	Kars	Artvin, Ağrı	1940
Bahçe Düziçi K.E.	Adana	Maraş, Gaziantep	1940
Gönen K.E.	Isparta	Burdur	1940
Savaştepe K.E.	Balıkesir	Çanakkale	1940
Pazarören K.E.	Kayseri	Yozgat, kayseri, Niğde	1940
Hasanoğlan K.E.	Ankara	Çankırı	1941
Ereğli İvriz K.E.	Konya	Nevşehir, Niğde	1941
Yıldızeli Pamukpınar	Sivas	Erzincan	1942
Pulur K.E.	Erzurum	Bingöl	1942
Ergani Dicle K.E.	Diyarbakır	Urfa, Mardin, Bitlis	1944
Ortaklar K.E.	Aydın	Denizli	1944
Erçiş K.E.	Van	Hakkari	1948

(Kaynak : Pakize TÜRKOĞLU, *Tonguç ve Enstitüleri*, s.326.)

Köy enstitülerine her yıl 1.000 eğitimci adayını ile 3.000 öğrenci alınması ve böylece sekiz yılda 8000 eğitimci ve 24.000 köy öğretmeni yetiştirilmesi planlanmıştır.

Ayrıca sağlık birimleri de köyler için sağlık memuru yetiştirmeye başlamıştır. Karma eğitimin yapıldığı enstitülerde haftalık 44 saat ders programı yapılmış, dersler “kültür dersleri, ziraat dersleri ve çalışmaları, teknik dersler ve çalışmaları adı altında üç gruba ayrılmıştı.

Tablo 6. Köy Enstitülerinde Genel Kültür ve Öğretmenlik Bilgisi Derslerinin Dağıtımı

Dersler	I.	II.	III.	IV.	V.	Toplam
Türkçe	4	3	3	3	3	736
Tarih	2	2	1	1	1	322
Coğrafya	2	2	1	1	-	276
Yurttaşlık Bilgisi	-	1	1	-	-	92
Matematik	4	2	2	3	2	598
Fizik	-	2	2	1	1	276
Kimya	-	-	2	2	-	184
Tabiat ve Okul Sağlık Bilgisi	2	2	2	1	1	368
Yabancı Dil	2	2	2	2	1	414
El Yazısı	2	-	-	-	-	92
Resim-iş	1	1	1	1	1	230
Beden Eğt. ve Ulusal Oyunlar	1	1	1	1	-	184
Müzik	2	2	2	2	2	460
Askerlik	-	2	2	2	2	368
Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı	-	-	-	-	1	46
Öğretmenlik Bilgisi	-	-	-	2	6	368
Zirai İşletme Ekonomisi	-	-	-	-	1	46
TOPLAM	22	22	22	22	22	5060

Tablo 7. Köy Enstitülerinde Tarım Ders ve Etkinliklerinin Dağıtımı

Dersler	I.	II.	III.	IV.	V.
Tarla Ziraatı	-	3	4	2	1
Bahçe Ziraatı	8	4	3	3	2
Sanayi Bitkileri Ziraatı ve Ziraat Sanatları	-	-	1	1	2
Zootekni	1	2	2	1	2
Kümes Hayvancılığı	2	2	-	-	-
Arıcılık ve İpek Böcekçiliği	-	-	1	2	2
Balıkçılık ve Su Mahsulleri	-	-	-	2	2

Tablo 8. Köy Enstitülerinde Teknik Derslerin Dağıtımı

	DERS GRUBU	Dersler	II.	III.	IV.	V.
	KIZ ÖĞRENCİLER İÇİN	Dikiş - Biçki	Dikiş	6	6	7
Örgü ve Dokuma			3	3	2	2
Ziraat Sanatları			2	2	2	2
Örgücülük ve Dokumacılık		Örgü ve Dokuma	6	6	7	7
		Dikiş	3	3	2	2
		Ziraat Sanatları	2	2	2	2
Ziraat Sanatları		Ziraat Sanatları	6	6	7	7
		Dikiş	3	3	2	2
		Örgü ve Dokumacılık	2	2	2	2
ERKEK ÖĞRENCİLER İÇİN	I. Demircilik	Demircilik	8	8	6	6
		Nalbantlık	-	-	3	3
		Motorculuk	3	3	2	2
	II. Dülgercilik	Dülgercilik	6	6	7	7
		Marangozluk	3	3	2	2
		Duvarcılık	2	2	2	2
	III. Yapıcılık	Yapıcılık	6	6	7	7
		Betonculuk	3	3	2	2
		Dülgercilik	2	2	2	2

(Kaynak : Niyazi ALTUNKAYA, Köy Enstitüleri Sistemine Toplu Bir Bakış, s.57-60.)

Enstitülerde derslerin %50'si kültür, %25'i tarım, %25'i teknik derslerden oluşmaktaydı. Öğrenciler üst sınıflara geçtikte mesleki dersleri daha yoğun olarak görüyorlardı. Bu yönüyle meslek lisesi ile genel liselerin ortak bir programı uygulanıyordu. Enstitülerdeki program neredeyse köy halkının ihtiyaçlarının hepsi düşünülerek hazırlanmıştır. Ancak bütün enstitülerde müfredat ortak değildi. Çevre şartlarına göre enstitülerde dersler farklılaşabiliyordu.

Tablo 9. Köy Enstitülerinin Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Öğretim Yılları	Enstitü Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı			Mezunlar	
			E	K	T	Öğretmen	Sağlık Memuru
1937 - 1938	2	12	128	-	128	-	-
1938 - 1939	3	25	325	16	341	-	-
1939 - 1940	4	40	1074	107	1181	-	-
1940 - 1941	14	234	4933	438	5371	-	-
1941 - 1942	17	294	6987	705	7692	103	-
1942 - 1943	18	354	8834	837	9671	254	-
1943 - 1944	18	368	11563	1276	12839	1911	-
1944 - 1945	20	487	12761	1475	14236	1797	221
1945 - 1946	20	505	13068	1396	14464	1460	252
1946 - 1947	20	547	12822	1336	14158	2089	228
1947 - 1948	20	642	11814	1078	12892	2162	336
1948 - 1949	21	209	11244	773	12071	2269	220
1949 - 1950	21	672	13251	721	13972	1171	91
1950 - 1951	21	597	13322	773	14095	1760	-
1951 - 1952	21	570	12647	706	13173	1795	-

(Kaynak : Niyazi ALTUNKAYA, *Köy Enstitüleri Sistemine Toplu Bir Bakış*, s.61.)

Enstitüler öğrenim hayatı boyunca Türk Eğitim Tarihine damgasını vurmuştur. 1951 yılında sayıları 21'e yükselen enstitüler, yetiştirdikleri öğretmenler ve sağlık memurları ile köy halkına önderlik etmişlerdir. Enstitülerde 16771 öğretmen, 1348 sağlık memuru yetişmiştir. Enstitüden mezun olan öğretmenlerin farklı köylerde görev yaptıkları düşünülürse, Türk Siyasi hayatına enstitü mezunlarının verdiği yön daha anlaşılır olacaktır.

B) KÖY ENSTİTÜLERİNE YÖNELİK SUÇLAMALAR

Çok partili hayatla beraber köy enstitülerine yönelik bir çok suçlamalar oluşur. Bu suçlamalardan en önemlisi ve bu kurumları en çok yıpratana komünistlik suçlamasıdır. Bu suçlamaları yapanlar, köy enstitülerinin komünist yetiştirmek için kurulduklarını yada buralara komünistlerin sızarak yerleştiklerini iddia etmişlerdir. Bu okullara öğrencilerin sol eğilimli yetiştirildikleri, öğrencilerin mezun olduktan sonra görev yaptıkları köylerde komünistliği yaydıkları öne sürülmüştür. Yalçın Kaya, köy enstitülerinde komünistlik suçlamalarından ötürü birçok suçlama olmasına rağmen, bu suçtan ötürü ceza alan öğretmen veya öğrenci olmadığını savunmaktadır¹¹⁸. Ancak bu okullarda komünistlik suçlaması ile ilgili olaylar ve cezalar yaşanmıştır. Köy enstitülerine yönelik komünistlik suçlamalarından bazıları şunlardır.

Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsünde, 1943 yılında (bu dönemde iktidarda CHP vardır ve Türkiye çok partili hayatla henüz tanışmamıştır) bazı öğrenciler, Eskişehir emniyetine mektup yollayarak, okuldaki bazı arkadaşlarının komünist örgüt kurduklarını ileri sürmüşlerdir. İhbarın içinde okulun dikiş öğretmenin yanı sıra 11 öğrencinin de ismi vardır. Okula baskı düzenleyen Eskişehir valisi ve emniyet müdürlüğü görevlileri okulda arama yapmışlar, öğrencilerin anı defterlerine el koymuşlardır. Aynı zamanda iki sol içerikli kitap ele geçirmişlerdir. Öğrencileri sorgulamak üzere Eskişehir'e gönderilmek istenirse de okul müdürünün sert çıkışıyla bundan vazgeçilmiştir. Daha sonra okul idaresi olayı sıkı şekilde araştırmış, herhangi bir ceza unsuruna rastlanmamıştır. Daha sonra ihbarın öğrenciler arasındaki

¹¹⁸ Yalçın KAYA, *Bozkırdan Doğan Uygarlık Köy Enstitüleri*, C.1, Tıglat Matbaacılık, İstanbul, 2001, s.474.

kıskançlıktan ve sağ görüşlü bir öğretmenin öğrencileri zorlamasıyla yapıldığı ileri sürülmüştür¹¹⁹.

DP iktidarından önce başlayan komünizm söylentileri, DP döneminde sıkı denetim altına alınmıştır. Köy enstitülerine yönelik komünizm faaliyetlerinin yuvası iddiaları bu dönemde iyice artmış, buda bu okulların kapatılmasında önemli bir yapı taşı oluşturmuştur. Bütün bu iddialar, Milli Eğitim Bakanlığının bu yöndeki açıklamaları, köy enstitülerinin kurucusu CHP'den önemli bir itirazla karşılaşmamıştır. Sadece ülkedeki aydınların tepkisini çeken bu söylentiler, yavaş yavaş gazete sütunlarına girmeye başlamıştır. Özellikle köy enstitülerinin öğretmen okullarına dönüştürüleceği söylentilerinin çıkmasıyla¹²⁰ DP muhaliflerinin tepkisi artmıştır. Ahmet Emin Yalman ve bazı aydınlar gazetelerde yazdıkları makalelerde köy enstitülerinin köyün ve köylünün gelişmesinde, köylünün üretim gücünün yükselmesinde çok önemli bir rol oynadığı vurgulayarak, memleketin gerçekleri göz önüne alındığında, köylerde bu eğitim kurumlarının bulunması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Köy çocuklarının doğal ortamlarında, köylere rehber olarak yetiştirildiği, öğretmen okullarının ideal köy tipini yaratmakta yetersiz kalacağı, köy enstitünün milli kalkınma ve köy davası olduğu belirtilmiştir¹²¹.

Komünizm iddialarına karşı tepki verenlerden birisi de, köy enstitüleri mezunlarıdır. İzmir Yuvacık Köyü başöğretmeni Hayrettin Uysal ve Arifiye Köy Enstitüsünden mezun 126 öğretmen komünistlik söylentilerini reddederek, hükümete hitaben bir beyanname yayınlamışlardır. Beyannamede, köy enstitülerinin halk nezdinde kaybettirilen itibarının yeniden kazanması için isteklerini sıralanmış, Köy Enstitüsü Mezunları Federasyonu kurmak istediklerini bildirmişlerdir¹²². Bütün bu olanlara karşı hükümette boş durmamış, köy enstitülerinden çıkan komünizm söylentilerine atıfta bulunarak, bunlarla mücadele edileceğini, bu eğitim kurumlarının

¹¹⁹ KAYA, *a.g.e.*, s.474-475.

¹²⁰ *Vatan*, 15 Haziran 1950.

¹²¹ *Vatan*, 25 Haziran 1950.

¹²² *Vatan*, 3 Temmuz 1950.

komünizmden temizleneceğini beyan etmişlerdir¹²³. Köy Enstitülerinde öğrenim gören Bilgi Işık, okulda komünizmle ilgili her hangi bir olayla karşılaşmadığını, öğretmen ve öğrenciler arasında böyle bir durumla karşılaşmadığını belirtmiştir. Okulda farklı görüşlerde birçok öğrencinin olduğunu ve her görüşe eşit mesafede yaklaşıldığını belirten Bilgi Işık, okulda siyasetle ilgili bir olayla karşılaşmadığını bildirmektedir. Komünizm tartışmaları bu okulların kapatılmasına dek devam etmiştir. *Vatan gazetesi* başyazarı Ahmet Emin Yalman, bu iddialarda iktidarı suçlayarak, köy enstitülerine karşı çıkan geri ve dar ruhlulara savaş açtığını, bu okullara yönelik suçlamaların ülkeye zarar vereceğini, köy enstitülerinin aksaklıkları giderilerek eğitim hayatına devam etmesi gerektiğini savunmuştur¹²⁴.

Köy enstitülerine yönelik suçlamaların artması TBMM gündemine de gelmiş, mecliste bu konuda görüşmeler yapılmıştır. Köy enstitülerindeki komünist etkinlikleri kapsayan soru önermeleri verilmiş, bu eğitim kurumlarının yapısı incelenmiştir. Zonguldak milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller'in 19 Temmuz 1952 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri'ye yönelik soru önergesi şu şekildedir.

Boyacıgiller, Zonguldak, Ege Bölgesi, Orta Anadolu ve Karadeniz kıyısındaki illerde görev yapan köy enstitüsü mezunu öğretmenlere komünistlik suçlamaları yapıldığını belirterek, kaç öğretmenin komünist ideolojiye kurban gittiğini, meslekten atıldığını ve ceza aldığını, köy enstitüleri mezunlar arasından diğer okullara göre daha çok komünist söylemi karşılaştığı, bakanlığın bu okulları bu suçlamalardan korumak için ne yapacağını, komünistliği yaymaya çalışanlar hakkında tahkikat yapıp yapılmadığını sorarak köy enstitülerindeki komünistlik iddialarına cevap istemiştir. Boyacıgiller'in bunlara ilave olarak köy okullarının ihtiyaçlarına, öğretmenlerin geliştirilmeleri için ne gibi çalışmalar yapılacağını, köy okullarının geliştirilmesi için neler düşünüldüğünü yazılı olarak sunmuştur¹²⁵.

¹²³ *Vatan*, 13 Ağustos 1950.

¹²⁴ *Vatan*, 17 Ağustos 1950.

¹²⁵ ÖZTÜRK, *a.g.e.*, s.6690-6691.

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Boyacıgiller'in sorusuna yönelik cevabı o dönemde köy enstitülerinin durumuna yönelik resmi bir açıklama olması bakımından çok önemlidir. İleri, köy enstitülerinin komünist yuva haline geldiği iddialarının gerçeğe bağdaşmadığını belirterek, enstitülerin bu türlü oluşumlara karşı kapalı olduğunu, köy enstitüsü mezunu olup öğretmenliğe başlayan 16.677 kişiden birinin komünistlik iddiasıyla meslekten atıldığını, beşinin görevine son verildiğini, dokuzunun bakanlık emrine alındığını, ortaokul ve liselerde öğrenim görenlerden 1947 – 1952 yılları arasında 32 kişinin takibe alındığını, bunlardan üçünün okuldan atıldığını, diğer okullarda da komünistlik iddiasıyla öğrenciler hakkında tahkikat yapıldığını ifade etmiştir. Bakan, köy, kasaba ve şehir okullarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere gerekli tedbirlerin alındığını, köy okullarında görevli öğretmenlerin kendilerini geliştirmeleri için kurslar açıldığını, eğitim ve öğretimin sinema, radyo ve eğitici filmlerle zenginleştirileceğini, köylere kitaplar gönderildiğini, köy ve bucaklara okuma odaları ve seyyar kitaplıklar oluşturulmak istendiğini cevap olarak sunmuştur¹²⁶.

Köy enstitüleri açıldığı dönemde de belirtildiği üzere, şehirli öğretmenlerin köylerde başarılı olamadıkları, sadece kültür dersleri vermekle yetindikleri, köy hayatına adapte olamadıkları gerekçe gösterilerek bu okullara yalnızca köy çocukları alınmıştır. Köy enstitülerinin amacı köye önder yetiştirmek, köylerde görev yapan öğretmenlerin sağlık, tarım, hayvancılık gibi alanlarda köylüye rehberlik edeceği belirtilmiştir. Bu nedenle enstitü öğrencileri yalnızca köylerden seçilmiştir. Ancak bu durum bu okullara yönelik ciddi eleştiriler yapılmasına neden olmuştur. Enstitülere sadece köy çocuklarının alınması, mezunlarının yine köylerde görevlendirilmesi bir çok olumsuz tarafının olduğu vurgulanmıştır. Bu durumun toplumda köylü kentli ayrımına, sınıf farklılığına yol açtığı, bunun da anayasanın Halkçılık ilkesine ve anlayışına aykırı olduğu belirtilmiştir¹²⁷. Bu eleştiriyi yapanlara göre, çocuk yaşta köye önder yetiştirmek amacıyla alınan öğrenciler, kırsal alanlarda kurulmuş olan köy enstitülerinde öğrenim görerek, şehir insanına ve hayatına izole olmaktadır. Mezun olan öğrenciler 20 yıllık mecburi hizmet için yine köylerde kalmakta ve şehirdeki medeni

¹²⁶ ÖZTÜRK, *a.g.e.*, s.6692-6695.

¹²⁷ AYSAL Necdet, "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu : Köy Enstitüleri", *Atatürk Yolu*, C. 9, s.35-36, s.277.

hayata uzak kalmaktadır. Öğretmenlerin bu şartlar içinde yetişmesi daha sonra görev yaptıkları köylerde de etkisini hissettireceği ve bu kültürün köylere yansıtacağı savunulmuştur. Köy enstitülerini bu bakımdan eleştirenlerden birisi de Kazım Karabekir'dir. Karabekir, enstitülerin bu köylerin kentlerle ilişkilerinin kesildiğini, bunun köylerde oluşacak yanlış fikirlere kapı açtığını belirtmiştir¹²⁸. Bu eleştiriler DP iktidarı tarafından sahiplenilmiş, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, yaptığı bir açıklamada enstitülere köylü kentli ayrımı yapmaksızın bütün çocukların alınacağını açıklamıştır¹²⁹.

Köy Enstitülerine getirilen bir başka eleştiri de, yatılı olan enstitülerde uygulanan karma eğitimidir. Bu okullardaki kız ve erkek öğrencilerin beraber öğrenim görmeleri, beraber çalışmaları, beraber vakit geçirmeleri, aynı bahçe içinde değişik yerlerde yatıp kalkmaları Türk aile ve ahlak anlayışına uymadığı belirtilmiştir. Bu eleştiriler, erkek bir öğrencinin, bir kız öğrenciye onu evlendirmeye zorlayan bir mektup yazdığı, bir kız öğrencinin hamile kaldığı, köy kızlarını namuslarının ayaklar altına alındığı eleştirileriyle devam etmiştir¹³⁰. Buna karşın enstitü savunucuları, bu okulların köy kızları için yurt çapında açılan kapılar olduğu, eleştirilerin amacının düzeni bozmak için yapıldığını, Türk geleneğinde kadın erkek ayrımını olmadığını belirtmişlerdir. Ancak yapılan eleştiriler sonuç vermiş, kız öğrencilerle erkek öğrenciler birbirinden ayrılarak karma eğitime son verilmiş, kız öğrenciler bir iki enstitüde toplanmıştır. Bu durum enstitülere büyük darbe vurmuştur. Öğrencilerini uzak okullara göndermek istemeyen kız öğrenci velileri, öğrencilerini okullardan almışlar, okula göndermek istememişlerdir. Kız öğrencilerin ceket pantolon giymesi de eleştirilmiş, bunların komünist modası olduğu iddia edilmiştir. Şevket Gediklioğlu, bu eleştirileri yapanların köy kızlarını sömüremeyeceklerini, amaçları doğrultusunda kullanamayacaklarını düşünen kişiler olarak betimlemiştir¹³¹. Bilgi Işık'a göre, karma eğitime son verilmesi okulların kapatılmasındaki en büyük adımlardan birisidir. Okullarda kız ve erkek öğrencilerin rahatça ve sorunsuz yaşadıklarını, ahlaka aykırı ilişkilerinin bulunmadığını

¹²⁸ Nuri KÖSTÜKLÜ, *Kazım Karabekir ve Eğitim*, Çizgi Kitapevi, Konya, 2002, s.100.

¹²⁹ *Vatan*, 7 Ekim 1950.

¹³⁰ AYSAL, *a.g.e.*, s.278.

¹³¹ Şevket GEDİKLİOĞLU, *Kemalist Eğitim İlkeleri Uygulamaları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978, s.289-290.

belirten Bilgi Işık, öğrencilik hayatında kız öğrencilere yönelik rahatsız edici bir olayla karşılaşmadığını belirtmektedir. Köy Enstitülerine yönelik eleştiriler bunlarla sınırlı kalmamış, enstitüler çeşitli yönlerden eleştirilmiştir. Bu eleştirileri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Köy enstitülerinin çıkarttığı “Köy Enstitüleri Dergisi” zararlı yayınlar olarak adlandırılmış, yayınlarının içeriği eleştirilmiştir. Dergide çıkan yazı, şiir, öykü ve incelemeler ele alınarak, düzen değişikliği yapılmak istendiği iddia edilmiştir.
- Enstitü kitaplıklarda bulunan yabancı dillerden çevrilen klasikler, özellikle de Rus eserleri komünizm hayranlığı ve propagandası yapmakla suçlanmıştır.
- Sovyetler Birliğinde uygulanan “İş İçinde Eğitim” ilkesine benzediği iddia edilmiştir.
- Enstitülerde din dersinin olmadığı, din düşmanlığı yapıldığı öne sürülmüştür.
- Okullarda öğrencilerin okul yapımında, tarım ve teknik uygulamalarında, temizlik ve bakım işlerinde çalıştırılmalarının çocukların gelişim düzeyine uygun olmadığı, öğrencilerin ağır şartlar altında çalıştırıldıkları savunulmuştur. Bir öğrencinin kültür derslerinin yanında iş ve üretime dayalı öğretim programını kaldıramayacağı belirtilmiştir.
- Öğretmenin görevinin köylülere tarım, iş ve sağlık alanında önderlik etmek değil, öğrendiği bilgileri öğrencilere aktarmak olduğu belirtilerek, enstitülerde uygulanan eğitimin materyalist bir eğitim olduğu, bunun Türk eğitim yapısına uymadığı savunulmuştur.¹³²
- Köy okulu binalarının, öğretmen ve sağlık memuru evlerinin köylülere yaptırılması, köylüyü ezmeyle suçlanmıştır. Ayrıca okul binalarının kızıl renkli olması komünizme çağrı yaptığı iddia edilmiştir.
- Köy enstitülerinin iş ve üretim okulları olmasından dolayı pahalıya mal olması iddia edilmiştir.

¹³² Yahya Kemal KAYA, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, B.3, Erk Basımevi, Ankara, 1981, s.314-316.

- Köy enstitüleri; sağlık koşullarının iyi olmadığı, altyapısı oluşturulmadan kurulmasının fayda sağlamadığı, öğrenci seçiminin doğru yapılmadığı yönünde eleştirilmiştir.
- Okulların isminin “enstitü” olarak belirlenmesi de yanlış bulunmuştur. Karabekir, bu okullara köy yaşamına daha uygun, köy ruhunu yansıtacak bir isim bulunmasının daha doğru olacağını savunmuştur. Ona göre bu okullara, “hayat mektebi”, “hayat kaynağı” gibi isimler vermek daha doğru olacaktır¹³³. Hasan Ali Yücel, enstitü ismine karşı eleştiriler üzerine, bu ismin tercih edilmesini şöyle açıklamaktadır. “Biz bu müesseselere köy öğretmen okulu demedik. Çünkü evvelce bu isimde müesseseler vardı. Bunları ona bağlamak istemedik. Onlar yepyeni şeylerdi. Biz köy enstitüsünü sadece içerisinde nazari tedrisat yapılan bir müessese olarak almadık. İçerisinde ziraat sanatları, demircilik, basit marangozluk gibi ameli bir takım faaliyetlerde bulunduğu için okul adıyla anmadık, enstitü diye isimlendirmeyi muvafık gördük. Enstitüde yetişecek öğretmenlere umumi ve mesleki kültür bakımından lüzumlu olan bilgiyi vereceğimiz gibi bunlara köye gittikleri vakit, köy hayatında amil, prestij sahibi, kendisine fikir sorulabilecek, reyî alınabilecek insan olabilmesi için ameli bilgiler de verilecektir.”¹³⁴.

C) KÖY ENSTİTÜLERİNİN KAPATILMASI

II. Dünya savaşı sonrası başlayan soğuk savaş ve kutuplaşma Türkiye’de olumsuz etkiler yaratmıştır. Soğuk savaşın başlattığı ideolojik çatışmalar köy enstitülerinde yetişen öğrencileri etkilediği, öğrencilerin yabancı ülkelerin rejimlerinde etkilendiği söylentileri mecliste gündeme gelmeye başlamıştır. Çok partili hayata geçilmesiyle CHP muhalifi partiler, köy enstitülerini kullanmaya başlamışlardır. Asıl ilginç olanı ise CHP kendi kurduğu kuruma sahip çıkmamış, hatta enstitüler aleyhine oluşan gruplara destek vermişlerdir. DP’nin köy enstitülerine yönelik eleştirilerine

¹³³ KÖSTÜKLÜ, *a.g.e.*, 101.

¹³⁴ Ali Ata YİĞİT, “İnönü Döneminde Köye Özel Öğretmen Yetiştirme Projesi : Köy Enstitüleri”, *Türkler*, C.17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.447-448.

karşın bazı CHP’li milletvekilleri ise okulların yararlarını köye anlatarak kamuoyu oluşturma yerine “düzelteceğiz” demekle yetinmiştir¹³⁵.

1946 yılında sağ eğilimli “Recep Peker Kabinesi” kurulmuştur.Yeni hükümette Milli Eğitim Bakanlığı görevine Reşat Şemseddin Sirer getirilmiştir. Yeni bakan ilk iş olarak köy enstitülerinin kurucusu olarak tanınan ve enstitü öğrencilerinin “Baba” dedikleri İsmail Hakkı Tonguç’u İlköğretim Genel Müdürlüğü görevinden almıştır. Sirer, köy enstitülerini milli görüşlere göre değiştirmeyi amaçlamıştır. Enstitü yöneticileri ve öğretmenlerini görevlerinden alan bakan, boşalan kadrolara kendisine yakın kişileri atamıştır. Sirer, 1951’de TBMM’de yaptığı bir konuşmada bu olayı “500 kişilik kadrodan 400 kişiyi temizledim” sözleriyle özetlemiştir¹³⁶. 1947 yılında köy enstitüleri programında değişiklik yapılmış, tarım ve teknik derslerinin süreleri yarıya indirilerek, genel kültür ve meslek bilgisi derslerinin ağırlığı artırılmıştır¹³⁷. CHP iktidarında yapılan bu değişiklik enstitü yapısına büyük darbe vurmuştur. Enstitülerin en önemli özelliği olan teknik bilgili öğretmen tipine bu yasa ile darbe vurulmuştur. Yasa köy enstitülerinin ilköğretmen okulları haline getirilmesi yolundaki ilk ciddi adımdır. Köy okullarının öğretmen, sağlık memuru ve ebe yapımlarını devlet üstlenmiş, enstitülere verilen canlı cansız tüm demirbaşlar, donanım eşyaları geri alınmış, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü ve bütün eğitim kursları kapatılmıştır. Mevcut sağlık kollarının sayısı bire indirilmiş, dünya klasiklerinin enstitülerde okutulması ve okunması yasaklanmıştır. Köy enstitülerinin bu şekilde yontulması CHP döneminde, DP’nin desteğiyle yapılmıştır.

CHP iktidarının son hükümeti Şemsettin Günaltay tarafından oluşturulmuştur. Kabinede Tahsin Banguoğlu Milli Eğitim Bakanlığı görevini üstlenmiştir. Banguoğlu’da Sirer’in politikalarını benimseyerek sürdürmüştür. Enstitülere öğrenci alımı azaltılmış, köy okulu yapma çalışmaları durdurulmuştur. 1949 yılında çıkarılan 5541 sayılı yasa ile enstitülere yalnızca köy çocuklarının alınması yönteminden vazgeçilmiştir. Köy çocukları ile beraber belediyesi bulunan kasaba ilkokul

¹³⁵ AYSAL, *a.g.e.*, s.279.

¹³⁶ TURAN, *İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği*, s.212.

¹³⁷ YİĞİT, *a.g.e.*, s.45.

mezunlarından da dörtte bir oranında öğrenci alınmasına karar verilmiştir. Karma eğitime son verilmiş, 5210 sayılı yasa ile ilkokullara din dersi konulmuş, enstitüler politikacıların hedefi haline gelmiştir.

CHP tarafından ilköğretim sorununu çözmek amacıyla model olarak kullanılmaya başlanan köy enstitüsü sistemi, yine CHP döneminde tırpanlanmıştır. Çok partili hayata geçişle birlikte seçimleri kaybetme düşüncesinin de etkisiyle, 1946'dan itibaren adım adım sistemi sonlandırma girişimleri başlamıştır. Enstitülere yönelik suçlamaların artması, İsmet İnönü'nün gücünü yitirmesi ve CHP içindeki sağ eğilimler enstitülerin sonunu hazırlamıştır¹³⁸. Albayrak'a göre, köy enstitülerinin sonunu getiren ve CHP'nin bu kurumlara yine kendi elleriyle darbe vurmasının en önemli gerekçelerinden birisi buralarda yetişen yetenekli, üstün niteliklere sahip köylü gençlerin kendi sınıflarının çıkarlarına uygun hareket etmeyen CHP'ye hizmet etmek yerine, sınıf bilincine varmaları ve köylü sınıfının mücadelesini yapmalarıdır. Çünkü gittikleri yerlerde toprak ağaları ve eşraf, onların kendi sınıflarını uyandırma girişiminde şikayet etmeye başlamıştır¹³⁹.

DP iktidara gelmesiyle beraber enstitülere yönelik tavrını net olarak belirlemiştir. Öğretmen yetiştirmede birliği savunan DP, köy enstitüsü sistemini baştan beri benimsememişti. CHP döneminde enstitülere karşı oluşan tavır, DP'nin işini kolaylaştırmış, enstitüleri kapatmak onlar için zor olmamıştır. DP iktidara geçer geçmez enstitüleri tamamen kapatmak için çalışmalara başladı. Tevfik İleri'nin bakanlığı döneminde kız öğrenciler İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsünde toplanmış, daha sonra kız öğrenciler Bolu ve Trabzon'a toplanmıştır. Bu durum enstitü yapısının değiştirmiş, enstitülerin işlerliğini bozmuştur. Bu dönemde Türkiye'ye çağrılan yabancı uzmanların raporları ve Beşinci Milli Eğitim Şurasında enstitülere karşı muhalefet iyice güçlendi. DP, TBMM'nin 19 Kasım 1951'deki gizli oturumunda konuşan Şevki Mutlugil, enstitülere doğrudan Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sol düşüncelerin sokulduğunu

¹³⁸ AYSAL, *a.g.m.*, s.280.

¹³⁹ ALBAYRAK, *a.g.e.*, s.374.

öne sürmüş, Bakan Tevfik İleri ise sorunun komünizm ile mücadele olduğunu belirterek, tehlikeyi önlemek için mücadele etmiş olan R. Şemseddin Sırer'e teşekkür etmiştir¹⁴⁰.

Enstitülerin kapatılması söylentilerinin çıkması bazı aydınların tepkisini çekmiş, tepkilerini gazete yazılarında ifade etmişlerdir. Enstitülerin kapatılmasına muhalif kişilerden birisi olan Ahmet Emin Yalman, "...Köy Enstitüleri yalnız köy hocası yetiştiren mektepler değildir. Köyü ve bütün memleketi kalkındırma davasında rol ve mesuliyet alan akıncı ve vatansever ruhlu adam yetiştiren kaynaklardır. Kısa zamanda köylerde payda olan ve yepyeni bir Türkiye kurulmasına yol açan muazzam inkılap ve gelişmede köy enstitülerinin rolü büyüktür. Bu enstitülerin komünist ve vatansız adam yetiştirdiği hakkında iftiralara girişen kimseler feragatle hizmet gören binlerce enstitülü köy hocasına karşı acaba kaç kötü insanı misal gösterebilirler!... Şimdi işte bu müesseselerin adıyla, ruhuyla ortadan kaldırılması için bir baltalama hareketi hazırlanmıştır."¹⁴¹ sözleriyle iktidarı eleştirmiştir. Yalman gazetesinde DP iktidarına şu şekilde seslenmiştir. "... Modern Türkiye'nin yarattığı en güzel ve muazzam, an asil ve orijinal esere milletvekillerimiz kıymağa razı olacaklar mı? Bunu yıkmaya elleri varacak mı? Bence yapılması gereken şey şudur. Bir karar vermeden evvel Meclis anketiyle köy enstitüsü davasını tenkitli ve esaslı bir şekilde gözden geçirmek. Eğer bu yol tutulursa, baltalama hareketinin manası meydana çıkacak, DP iktidarı çok ağır bir hatadan kendini korumuş olacaktır."¹⁴²

Aynı ruhla öğretmen yetiştirme söylemleri içinde olan DP, 20 Ocak 1954 günü köy enstitülerinin ilköğretmen okullarıyla birleştirilmesi için bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Kanunun gerekçesinde "Bugün iki tip öğretmeni hak ve vazifeleri bakımından birleştirmek, müşterek bir hizmetin ve gayenin vazifelileri olarak çalışan öğretmenler için menşe birlik sağlamak, şehir, kasaba ve köylerde başarı ve hizmet ifa edebilecek kudret ve kabiliyette öğretmen yetiştirmek zarureti karşısında bulunuyoruz."¹⁴³ ifadelerine yer verilmiştir. Tasarı hükümete yakın *Zafer* gazetesinde

¹⁴⁰ TURAN, *İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği*, s.213.

¹⁴¹ *Vatan*, 9 Şubat 1952.

¹⁴² *Vatan*, 10 Şubat 1952.

¹⁴³ ÖZTÜRK, *a.g.e.*, s.4592.

“İlköğretmen Okulları Köy Enstitüleri ile Birleştirilecek” başlığıyla okuyuculara duyurulmuş ve şu ifadelere yer verilmiştir:

“İlkokullara öğretmen yetiştirmek maksadını taşıyan ve ilköğretmen okullarından ayrı olarak ve farklı görüş ve anlayışla kurulup teşkilatlandırılan köy enstitüleri münhasıran köy ilkokullarına öğretmen ve ayrıca köyün muhtaç bulunduğu çeşitli sanat erbabı yetiştirmeye istihdaf etmiş ise de müstahsil ve sanatkar öğretmen yetiştirmek fikri tahakkuk ettirilmemiş olmakla beraber diğer taraftan öğretmenlik sahasında aynı çatı altında çalıştıkları halde köy ve şehir öğretmeni şeklinde bir ayrılığa da yol açmış olduğu cihetle hukuk, vazife ve mesai rejimleri bakımından bu ayrılığı bertaraf etmek ve ilkokul öğretmenleri arasında menşe ve hak birliği sağlamak maksadıyla hazırlanmıştır.”¹⁴⁴. Genel kurul görüşmelerinde söz alan milletvekili Ahmet Morgül, köy enstitülerine zaif ve buhranlı bünyeleri arayan sol cereyanların sokulduğunu ve okulların kuruluş amaçlarından uzaklaştığını belirtmiştir. Milli Eğitim Bakanı R. Salim Burçak ise “... İki ayrı medreseden yetiştirilmiş olan öğretmenler arasındaki ayrılık bin netice köy enstitüsü mezunları arasında huzursuzluk tevlid etmiştir.”¹⁴⁵ şeklinde görüş bildirerek kanun tasarısını savunmuşlardır. Nihayet köy enstitüleri 27 Ocak 1954 gün ve 6234 sayılı yasa ile kapatılmış, tümüyle öğretmen okullarıyla birleştirilmiştir¹⁴⁶.

Büyük umutlarla kurulan köy enstitüleri böylece tarihteki yerini almış oldu. Bedri Rahmi Eyüboğlu, enstitülerin kapatılmasını “... Köy enstitüleri yerine köy öğretmen okulu denirken arada güme giden belli başlı bir düzen, bir sistem, bir anlayış farkı, köy enstitülerini kaldırıp onların yerine tekrar eski tertip muallim mekteplerini kabulleniyorlar. ...Köy enstitüleri milletçe övüneceğimiz, çok güzel, çok büyük bir makine idi. Yerli malı idi. Bu düzeni kuran bizim maarif ordumuzun çeşitli kademelerinde savaşmış ve tecrübeli öğretmenlerdi. ...Enstitülerin beline çeşitli tekmeler vuruldu. Bunlardan en yıkıcısı, hepimizi utandıranı kızları sürüden ayırmak olmuştur. Köyümüzün kalkınmasının en belli başlı meselelerinden birincisini milletçe

¹⁴⁴ *Zafer*, 21 Ocak 1954.

¹⁴⁵ ÖZTÜRK, *a.g.e.*, s.4603-4606.

¹⁴⁶ *BCA*, E17, 30.1.0.0, 90.567.6..

kavramış değiliz.”¹⁴⁷ sözleriyle enstitülerin kapatılmasından ötürü iktidarı eleştirmiştir. İsmail Hakkı Tonguç ile enstitülerin ana fikrini oluşturan Hasan Ali Yücel, enstitülerle on dört yıl içinde, memleketin yirmiden fazla bölgesinde köy çocuklarının kendi emeğiyle kurulmuş, birer okuma, yatma, yemek yeme yerleri, atölyeleri, sahneleri, spor sahaları, resimleri, amfileri, ağaçlıkları, tarlalarıyla, suları elektrikleriyle köy hayatlarının gereklerinin ihmal edilemeyerek yapıldığını, 1938 yılında 813.532 olan okul sayısının 1954 yılında şehirlerde 560.148, köylerde 1.221.740 olduğunu belirterek köy enstitülerinin öğrenci ve öğretmenleri ile Türkiye’ye çok şey kattığını belirtmiştir¹⁴⁸.

CHP’nin iktidarında büyük umutlarla, 1938 yılında başlatılan, köylüleri kalkındırması ve aydınlatması amaçlanan köy enstitüleri, 1946 yılında çok partili hayatta birlikte örselenmeye başlamıştır. Enstitülerin kapatılması daha sonra çokça tartışılmıştır. İsmet İnönü 1966 yılındaki bir konuşmasında kendisinden sonra Türk ulusuna bırakacağı iki eser ile övüneceğini, bunlardan birisinin çok partili hayat geçiş, diğerinin ise köy enstitüleri olacağını ifade etmiştir.

Enstitülerin kapatılması basında da büyük ses getirmiştir. Enstitülerde yetişen Mahmut Makal, *Vatan gazetesindeki* yazılarında hükümeti sık sık eleştiren yazılar yazmıştır¹⁴⁹. Aydın Toros yıllar sonrada enstitülerin kapatılmasının üzüntü ile hatırlanacağını belirterek, “...Bilgisizliğin köy enstitülerini kapatmak, yıllarca önce başlayan inancı sarsmak, heyecanı tüketmek ve bütün bunların yerine siyaseti ele geçirmekle elde ettiği zaferin devam ettirildiğini...”¹⁵⁰ ifade etmiştir. Nihat Erim “...Son defa çıkarılan kanun köy enstitülerini kaldırmış, öğretmen okulları haline getirmiştir. Güya köy çocukları ile şehir çocukları arasındaki fark kaldırılacaktı! ...Bu müthiş suçun utancından, faileri ilelebet kurtulamayacaklardır.”¹⁵¹ şeklinde düşüncelerini özetlemiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, DP’nin enstitülere yönelik tutumunu “İktidarın En Büyük Suçu” şeklinde tanımlamış görüşlerini şu şekilde açıklamıştır. “...Bu suç DP iktidarının işlediği suçların en büyüğüdür ve bu suçun tarih

¹⁴⁷ *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1954.

¹⁴⁸ *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1954.

¹⁴⁹ *Vatan*, 24 Ağustos 1958, 6 Eylül 1958.

¹⁵⁰ *Vatan*, 3 Ağustos 1959.

¹⁵¹ *Yeni Ulus*, 9 Şubat 1954.

ona affetmeyecektir. Zira sebep olduğu birçok müşküller halledilebilir. Ekonomik sıkıntılara bir çare bulunur, rejim buhranı da belki sona erer; fakat fikri ve manevi kalkınış yolunda bu yoldan geriye basış hatasının tamiri bize bir tarihi kaderin değişmesi kadar güç görünüyor.”¹⁵². Kemal Tahir ise enstitülerin kuruluş biçimlerinin yanlış olduğunu savunarak İkinci Dünya Savaşı başlangıcında Almanya’nın kazanacağı hesabı yapılarak ilköğretimde eğitim sistemi kurulduğunu, daha sonra Rusların kazanacağı anlaşılınca köy enstitülerine geçildiğini belirterek köy enstitüsü sisteminin temelinde bu yanlışlık yattığını bildirmiştir. Tahir “...Köy enstitüleri günlük politikanın eğitime bulaşmasından öte bir şey değildir. Devlet milleti kullanmaz. Oysa köy enstitüleri devletin milleti kullanmasına bir örnektir.” şeklinde görüşlerini açıklayarak köylülerin okul yapmasının yanlış olduğunu savunmuştur ¹⁵³.

DP’nin köy enstitülerini yönelik sert tutumu, bu okulları kapatmakla bitmemiştir. 25 Ocak 1957 tarih ve 6888 sayılı yasa ile bir çok enstitü mezununu işsiz bırakacak bir karar alındı. Buna göre “...105 lira ücretle stajyer köy öğretmeni veya köy sağlık memuru kadrolarında istihdam edilmekte olanlar 3556 sayılı kanunun 5. maddesi gereğince ve stajyer olarak 20 lira maaşla geçirilmelerine ve bunlardan asaletleri tasdik edilmeyenlerin görevlerine son verilmesine” karar verildi. 19 Nisan 1957 tarih ve 6234 sayılı yasanın 11. maddesi 7117 sayılı yasa ile değiştirilerek enstitü mezunu öğretmenler bir kez daha cezalandırıldı. Bu yasa ile “...Öğretmen, eğitimci, gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlerden 4274 sayılı kanunun 33. maddesine istinaden Devlet hizmetinde kullanılmak üzere meslekten çıkarılmış bulunanlar 4537 sayılı kanunun 7. maddesinin “e” bendine göre bir daha meslekte ve teşkillerinde kullanılmamak üzere meslekten çıkarılmış sayılırlar” metni onaylandı. Böylece enstitüleri kapatarak kendi sistemini kuran DP, enstitü mezunlarının birçoğunu da görevlerinden alarak, devlet kadrolarından tasfiye etmiştir ¹⁵⁴.

¹⁵² *Ulus*, 25 Ağustos 1959.

¹⁵³ *Milliyet*, 13 Haziran 1980.

¹⁵⁴ ALBAYRAK, *a.g.e.*, s.376-377.

II. HALKEVLERİ

A) KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda izlediği Osmanlıcılık ve İslamcılık politikalarının çökmesi üzerine ulusalcılık anlayışı belirmeye başlamıştır. Türklerin kültürel birliğine ve uygarlıkta yükselmesine, çalışmak amacıyla ilki 1911 yılında olmak üzere “Türk Ocağı” adı verilen örgütler kurulmuştur. Türk Ocakları daha sonra ülke içinde şubeler açarak yaygınlaşmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ulusal direnişin canlanmasında, Cumhuriyet döneminde ulusal bilincin kuvvetlenmesinde, uygar ve sağlıklı ilerleme ile ulusal ekonominin genişlemesinde etkin rol oynamışlardır. Ancak Türk Ocakları kendisinden beklenen işlevleri tam olarak yerine getirememiş, halkın ilgisini buralara toplamakta zorlanmışlardır.

Cumhuriyet döneminde Avrupa'ya gönderilen öğrencilerden Vildan Aşir Savaşır, bütün Avrupa ülkelerini gezmiş ve halk eğitimi ile, ilgili çalışmalar yapmıştır. Çalışmalarında Çekoslovakya'daki “Skollar” ilgisini çekmiştir. Skollar, düzenledikleri etkinliklerde ülkede ulusal bayram rüzgarları estiriyor, halkı bir araya getirerek kaynaştıran ulusal kültür merkezleri olarak görev yapıyorlardı. Çeklerle, Slovakları kaynaştıran, toplumsal bir taban oluşturan Skolların, her kent veya kasabalarda merkezleri ya da lokalleri bulunuyordu. Vildan Aşir Savaşır, Türkiye'ye dönünce Skolları anlatan konferanslar düzenlemiş, ülkedeki, örgütlenme anlayışına yeni bir açı kazandırmıştır¹⁵⁵. Bu Mustafa Kemal'in de ilgisini çekmiş, konu ile ilgilenmeye başlamıştır. Türkiye için böyle bir yapılanmayı olumlu bulan Mustafa Kemal, halkevlerinin kuruluşu için emir vermiştir. Bunun üzerine Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip başkanlığında bir heyet çalışmalara başlamıştır. Heyet, bütün vatandaşlara açık olacak, onları Türkiye Cumhuriyet'ine bağlı birer yurttaş olarak yetiştirecek, ulusal bir yuva bilincinde çalışacak halkevlerinin kurulmasını istedi. Komiteler kurularak çalışmalar yapılmış, 10 Nisan 1931'de Türk Ocakları kapatılarak malların CHP'ye devredilmesi kararlaştırılmıştır¹⁵⁶. Daha sonra ocakların görevleri genişletilerek

¹⁵⁵ Anıl ÇEÇEN, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000, s.93-94.

¹⁵⁶ TURAN, *İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği*, s.235.

sürdürebilmesi için, eğitim ve kültür alanında etkinlik gösterecek yeni bir örgütün kurulması gerekli görüldü. Halkevleri denilen bu kurumların kurulmasına, 10 Mayıs 1931 tarihinde toplanan CHP üçüncü büyük kongresinde karar verildi. Hazırlıkları tamamlanan halkevleri, nihayet 19 Şubat 1932’de resmen kuruldu.

Halkevlerinin açıldığı gün Türkiye’de 14 halkevi şubesi açılmıştır. Ankara, Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa, İstanbul ve Adana’da halkevleri hemen çalışmalara başlamıştır. Halkevlerinin açılış töreninde bir konuşma yapan Recep Peker, halkevlerini ulusal kültür okulu olarak tanımlamış, “...CHP’nin halkevleri ile takip ettiği gaye, milleti şuurlu, birbirini anlayan birbirini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilatlandırmaktır.”¹⁵⁷ açıklamasını yaparak halkevlerinden beklentilerini dile getirmiştir. Bütün bilgiler ışığında halkevlerinin kuruluş amaçları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Ulusal bilince sahip halk kütlelerini bir araya getirmek
2. Kültür, ülkü, amaç ve düşünce birliğini güçlendirecek bir toplum olmayı sağlamak
3. Ulusal birliği oluşturan, milli ruhu biçimlendiren, kudretlendiren kültür öğelerini ortaya çıkartıp geliştirmek
4. Köylü ile kentli, köylü ile aydın zümreler arasındaki ilişkileri düzenleyip arttıracak köy çalışmalarının yapılması
5. CHP’nin ilkelerini ve bu ilkelerin ülke düzeyinde nasıl uygulandığını, anlatmak¹⁵⁸

Halkevleri çalışmalarını dokuz kola ayırarak devam ettirmiştir. Vatandaşlar ilgili olduğu kola girerek halkevlerinin çalışmalara katılabilirdi. Ancak her halkevinde şubelerin hepsini bir arada bulmak olanaksızdı.

¹⁵⁷ Zeki ARIKAN, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Atatürk Yolu*, C.23, s.23, s.268.

¹⁵⁸ Tefik ÇAVDAR, “Halkevleri”, *Cumhuriyet Dönemi, Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.879.

1. Dil ve Edebiyat Kolu
2. Güzel Sanatlar Kolu
3. Temsil Kolu
4. Spor Kolu
5. Sosyal Yardım Kolu
6. Halk Dershaneleri ve Kursları
7. Kütüphane ve Yayın Kolu
8. Köycülük Kolu
9. Tarih ve Müze Kolu

Halkevlerine isteyen herkes katılabilir, istediği kola üye olabilirdi. Üye kaydında herhangi bir sınırlama yoktu. Halkevlerinin giderleri buldukları bölgedeki parti örgütlerince karşılanırdı. Halkevlerinin başkanı yöre parti örgütü yönetim kurulu tarafından seçilirdi. Ancak Ankara Halkevinde farklı olarak başkan CHP idare heyeti tarafından seçilirdi. Küçük kasaba ve köylerde ise halkevi ihtiyacını karşılayacak halkodalarının kurulması kararlaştırılmıştır. Halkodaları, halkevlerinin çekirdeğini oluşturmuştur. Halkevleri kendi dergilerini çıkarmışlardır. Bu dergilerden en önemlisi Ankara'da çıkarılan Ülkü dergisidir. Bunun yanında Adana'da Görüşler, Afyon'da Taşpınar, Amasya'da Yeşilirmak, Antalya'da Türk Akdeniz, Artvin'de Çoruh, Balıkesir'de Kaynak, Bursa'da Uludağ, Denizli'de İnanç, Diyarbakır'da Karacadağ, Elazığ'da Altan, Erzurum'da Atayolu, Eskişehir'de Porsuk, Giresun'da Aksu, Isparta'da Ün, İzmir'de Fikirler, Kayseri'de Erciyes, Manisa'da Gediz, Mersin'de İçel, Trabzon'da İnanç, Samsun'da 19 Mayıs, Sinop'ta Dranas, Sivas'ta 4 Eylül, Zonguldak'ta Kara Elmas halkevleri tarafından çıkarılmış yayınlardır. 1949'a geldiğimizde Türkiye'de 478 halkevi, 4322 halkodası bulunuyordu ¹⁵⁹.

¹⁵⁹ ARIKAN, *a.g.m.*, s.280.

B) HALKEVLERİNİN KAPATILMASI

CHP'nin kültür kolları olarak kurulan ve partinin propaganda işlevini gören halkevleri kuruluşlarının ilk on yılında ulaştıkları coşku ve heyecanı daha sonra kaybetmeye başladılar. Ulusal ve uluslar arası değişimler bütün alanlarda olduğu gibi halkevlerini de etkilemiş, halkodalarının da kurulmasıyla birlikte rutin ve standart bir hal almaya başlamıştı. Halkevlerinin en önemli yayın organı Ülkü Dergisi, parti ilkeleri ve ideolojik yayınların yerine, yerel folklor ve etnografik öğeleri işleyerek kültürel yayınlara yönelmiştir. Tiyatro, piyes gibi etkinliklerde toplumsal sorunlar ön plana çıkmış, özünü kaybetmeye başlamıştı¹⁶⁰. Bütün bu değişimler yanında DP doğmuş ve muhalefet partisi olarak halkevlerini eleştirilmeye başlamıştı.

Çok partili hayatta birlikte özgürlükler artmış, değişik düşüncelerdeki kişiler örgütlenmeye başlamıştır. Halkevlerinden uzak duran kişiler bu örgütlere girmişler, diğer parti taraftarları halkevleriyle ilişkilerini kesmişlerdir. Tek parti döneminde söylenemeyen, yazılamayan pek çok şey dile getirilmeye başlamış, iktidarın el değiştirebileceği düşüncesine inanan pek çok kişi halkevlerinden uzaklaşmış, halkevlerinin mali kaynakları büyük bir sorun haline gelmiştir. Devletin ve yerel yönetimlerin bütçesinden halkevlerine ödenek ayrılması çokça eleştirilmeye başlamıştır. Karşı parti mensupları bu duruma karşı çıkmışlar, bazı il ve ilçelerde belediyeler halkevlerine olan yardımını kesmişlerdir. Bunun yanında CHP strateji hatası yapmış, her kesime ulaşmak isterken, halkevleri ve özellikle de halkodalarının sayılarının hızla arttırmıştır. Bu artış sonucu, gönderilen ödenek bunlar arasında pay edilemez hale gelmişti. Ödenek alamayan veya az ödenek alan halkevlerinin mali bunalımdan kurtulması için, halkevlerinin gelir kazanmayı amaçlayan etkinlikler düzenlemelerine izin verilmiştir¹⁶¹. Maddi kaynakların kesilmesi dergilerin çıkmasını, köy gezilerini, sosyal ve kültürel çalışmaları engellemiştir. DP üyeleri halkevlerine aktarılan paranın bütün vatandaşlardan alındığını belirterek, halkevlerinin CHP'de olduğu gibi kongre ve toplantılarında kullanmak istemiş, ancak CHP, kendi kuruluşunu rakibi ile paylaşmaya yanaşmamıştır.

¹⁶⁰ Sefa ŞİMŞEK, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri (1932-1951)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002, s.204-205.

¹⁶¹ ŞİMŞEK, *a.g.e.*, s.206.

Halkevleri çok partili hayatla birlikte, CHP ve DP arasında uzlaşmaz bir konu halini almıştı. Bunun halkevlerinin statüsünden kaynaklandığını düşünen CHP, 1947 yılında düzenlenen Yedinci Kurultayında halkevleri konusunu masaya yatırdı. CHP, halkevlerinin kendileri ile olan bağı zayıflatmayacak, halkevlerine özerk kamu kuruluşu statüsü verecek bir konuma getiren bir düzenleme yapmayı kararlaştırdı. Halkevleri çok partili siyasi hayatın koşullarına göre yeniden düzenlenecek, diğer siyasi parti üyelerine de halkevleri açılacaktı. Halkevleri tüzel kişiliğe sahip tesis haline getirilecek ve kamu yararına açılacaktı¹⁶². CHP, bu fikirleri benimsemesine rağmen, uygulamaya koyamadı.

Halkevlerinden faydalanmak isteyen DP üyelerine CHP olumsuz cevap vermiş, halkevlerini rakiplerine açmamıştır. Halkevleri yönetmeliği değiştirilmeyen iktidar partisi halkevlerini kalesi olarak kullanmaya devam etmiştir. Buna karşın DP'liler yurt gezilerinde halkevi ve halkodalarına uğrayamamışlar, onları CHP'nin yan kolları olarak görmüşlerdir. CHP, 10 Mayıs 1949'da Türk Ocaklarının yeniden açılmasını sağlayan kanunu kabul etse de, halkevleri konusunda somut bir adım atılamamıştır. Bu arada DP milletvekilleri, halkevlerine karşı olduklarını her yerde beyan etmeye başladılar. Türk ocağı yöneticilerinden Hamdullah Suphi Tanrıöver, halkevlerine karşı çıkarak, yönetim ve düşünce yapısının yanlış olduğunu savunmuştur. DP milletvekilleri, halkevlerine gönderilen yardımların anayasaya aykırı olduğunu, bu kuruluşların tüzel bir yapıya getirilmesi veya halkevlerini politik yapılar olarak görerek, Milli Eğitim Bakanlığına devredilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

DP'nin bu eleştirilerine ve halkevlerine karşı tutumlarına karşın CHP'liler de kendi kurdukları kurumları savunmuşlardır. CHP milletvekillerinden Yusuf Ziya Ortaç, halkevlerinin ulusal kültürü yaymak için kurulduğunu, bu kuruluşların bütün vatandaşlara açık olduğunu, buralara karşı partililerin rahatça iktidarı eleştirebildiğini belirterek halkevlerini savunmuştur. Sahir Kurutoğlu ise, halkevlerinin tesis haline getirilmesi için gerekli incelemelerin yapıldığını, halkevlerinin CHP'nin malı olmadığını ve herkese açık olduğunu, halkevlerinin toplumun gönüllü hizmetlerini

¹⁶² TURAN, *İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği*, s.241.

örgütlemek için kurulduğunu belirtmiştir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise, halkevlerinde parti ayrımı yapıldığı iddialarını yalanlayarak, herkesin halkevlerine gelebileceğini belirtmiştir. Baltacıoğlu, halkevlerinin partiden ayrılması fikrinin doğru olmasına rağmen, bakanlığa bağlanmasının yanlış olacağını, halkevlerinin kültür ışığı olarak yaşaması gerektiğini ve bu kurumların değişen koşullara göre yeniden düzenlenmesi ve güçlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Cevat Dursunoğlu ise, halkevlerinin politik kurumlar olmadığını, Türk ulusunun öz malı olduğunu, Türk Devrimine büyük katkılar yapan bu kurumların yaşaması gerektiğini ifade etmiştir ¹⁶³.

DP'nin 1950 seçimlerini kazanıp iktidara gelmesi halkevleri için bir dönüm noktası olmuştur. Yeni iktidar partisi halkevlerinin kuruluş gayelerinden uzaklaşarak, sadece CHP'nin bir alt organı gibi çalışıklarına inanıyordu. Halkevlerinin kültür müessesesi olmaktan çıkarak partinin en küçük kademesini teşkil eden ve gençleri partiye ısındırmak için kurulmuş bulunan bir takım şubeler olduğunu herkes bildiğini belirten Hikmet Yazıcıoğlu, halkevlerinin kapatılmasını istemiştir¹⁶⁴. DP milletvekilleri, halkevlerine nasıl bir düzenleme vereceği konusunu hemen gündeme taşıdılar. Meclis tartışmalarına da giren halkevleri meselesinde CHP, Faik Ahmet Barutçu'yu, Başbakan Menderes ile görüşmesi için temsilci olarak seçmiştir. Barutçu ile Menderes arasındaki görüşmeden alınan karar şu yöndedir.

“Halkevleri Atatürk'ün yadigarı olarak muhafaza edilecek ve bir tesis haline getirilerek gayeleri ve mesailerini çok partili devrin icabına uygun bir şekilde tespit edilecektir. Halkevi ve halkodası olarak inşa edilmiş bütün gayri menkullerde, tüzel kişilerden devredilen ve halkevi olarak kullanılan binalar bu tesise dahil olacak ve bütün ihtilaflı meseleler de bu şekilde bir kül halinde halledilmiş olacaktır.”¹⁶⁵.

DP üyeleri halkevleri meselesi ile yakından ilgilileniyorlardı. Bu arada Sekizinci CHP Kurultayının toplanma yeri olarak Ankara halkevi belirlenmişti. Ankara

¹⁶³ ÇEÇEN, *a.g.e.*, s.200-203.

¹⁶⁴ *Zafer*, 4 Şubat 1950.

¹⁶⁵ ŞİMŞEK, *a.g.e.*, s.211.

Halkevi'ndeki bu toplantı halkevlerinin geleceği açısından olumsuz bir durum yaratmıştır. Kurultayda Genel Başkan İsmet İnönü, halkevlerinden hiç söz etmemiş, bu da tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bununla beraber DP, halkevleri meselesinin çözümünde kolay yol alabilmek için geçmiş yıllarda devlet bütçesinden CHP'ye yapılan yardımları kamuoyuna açıkladı. Maliye Bakanı Halil Ayan, 1935'ten 1950'ye kadar olan 15 yıllık süreçte hazineden halkevlerine 26 milyon lira yardım yapıldığını, örtülü ödenekten CHP'ye 9.5 milyon aktarıldığını açıklamıştır¹⁶⁶. Bakan başka bir açıklamasında halkevlerinin hükmi bir şahsiyet olmadığını, halkevlerinin siyasi bir parti olarak CHP'nin himayesi altında bulunduğunu, halkevlerinin 300 milyon lira malvarlığı olduğunu ve bunun bir emri vaki olduğunu ifade etmiştir¹⁶⁷. Bu açıklamalar halkevlerinin konumunu biraz daha sarsmış, bir nevi halkevleri için sonun habercisi olmuştur.

Halkevleri konusunda ilk öneriler DP milletvekilleri Emrullah Nutku, Akif Sarıoğlu ve dört arkadaşından gelmiştir. Halkevlerinin kapatılarak mal varlığına el konulması ile ilgili yasa tasarısı hazırlanmış, ancak DP idarecilerinin uyarısı ile tasarı geri çekilmiştir. Parti yöneticileri bu tasarı ile halkevlerinin tümüyle ortadan kaldıramayacaklarına inanıyorlardı. Bu nedenle Şevki Mocan ve 53 arkadaşı halkevlerini tümüyle yok edecek bir tasarı hazırladılar. DP milletvekilleri meclis grubunda Refik Şevket İnce yasayı meclise sundu. Yasa önerisinde CHP ve halkevleri sözcüklerinin geçmediği ve epeyce uzun bir ad bulundu. "Resmi Daire ve Müesseselerin Siyasi Partilere Bedelsiz Mal Devredemeyeceklerine, Bu Daire ve Müesseselerle Münfesih Derneklere Ait Olup Siyasi Partilere Terk Edilmiş Olan Gayrimenkul Mallara Bu partiler Tarafından Genel Menfaatler İçin Yaptırılmış Olan Binaların Sahiplerine ve Hazineye İadesine Dair Kanun Teklifi." Yasa önerisi Türk Ocaklarından, CHP'ye geçmiş yapı ve malların ocağa verilmesini, CHP tarafından kamu yararına yaptırılmış olan binaların devlet hazinesine verilmesini öngörüyordu. Hazineye kaydedilen yapı ve malların nasıl dağıtılacağı ve kullanılacağı ise Bakanlar Kurulu tarafından belirlenecekti.

¹⁶⁶ TURAN, *İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği*, s.242.

¹⁶⁷ *Zafer*, 2 Şubat 1950.

Kanun teklifi CHP tarafından tepkiyle karşılandı. Kanun teklifi üzerinde görüş bildirmek için kürsüye gelen İsmet İnönü, yasanın geçmişteki kanun ve uygulamaları geçersiz sayarak anayasaya aykırı davranıldığını, CHP iktidarı boyunca muhalefet partilerinin görüşlerini alarak halkevlerini tesise dönüştürmek istediklerini belirtmiş, bunun gerçekleşmeme nedeni olarak DP'yi işaret etmiştir. Bu yasa önerisi ile halkevleri konusunda anlaşmaya varılmayacağını, halkevlerinin çalışmalarına devam etmesi gerektiğini belirtmişti. CHP'nin Türk Ocakları yetersiz kaldığı için halkevlerinin kurulduğunu, bir suç varsa kendisine ait olduğunu açıklayarak sözlerine şu şekilde devam etmiştir.

“Toplu yaşama uzak olan ülkemizde kadın erkek katılımı ile sosyal amaçlı toplanma geleneğini halkevleri getirmiştir. Devrimleri halka anlatmak, korumak görevi halkevlerine verilmişti. Halkevleri salonlarından siyasal partiler eşit olarak yararlanabiliyorlardı. Yaptıkları hizmetler düşünülürse Halkevlerinin kapatılması büyük yıkımdır. Halkevlerinin bağımsız bir tesise dönüştürmek yerine bakanlar kurulu emrine bağlanması bu kuruluşun binalarının iktidar partisinin istekleri doğrultusunda kullanıma açılması içindir. Halk Partisine bağış yolu ile yapılan işlemler haksız ise var olan yasalara göre bu temizleyebilir. Suçlamaların adalet yolu ile doğal olarak çözüme gidilmemesi, bu yasa önerisinin adalet ile ilgisi olmadığını göstermektedir. ...Halkevleri ödeneklerinin amaç dışı kullanıldığı savı kanıtlanmadıkça uydurma olmanın ötesine gidemez. ...Halkevlerinin bugün iki yüz milyon lira değerindeki binalarına el konulmaktadır. Tarihte müsadereye giden siyasal güçlerin hepsi mahkemelerden kaçınmışlardır. Bu işlemler anayasanın ihlali anlamındadır. İktidar partisi muhalefet partisini anayasa güvencesinden uzaklaştırmaktadır. Hareket hem usul hem de esas açısından anayasanın ihlalidir. Hepimizin görevi büyük ulusumuzun asil özelliklerine uygun hareket etmektir.”¹⁶⁸ .

DP milletvekili Behzat Bilgin, halkevlerinin dernek olmadığını, bütçe ödeneklerinin CHP nezdindeki halkevleri hesabına işlendiğine ve bunun yolsuzluk olduğunu iddia etmiştir. Muammer Alakent, daha sert bir üslup takınarak, CHP'nin

¹⁶⁸ ÇEÇEN, *a.g.e.*, s.208-209.

ulustan gasp ettiği malların yeniden ulusa verildiğini belirterek CHP'yi suçlamıştır. CHP temsilcisi Faik Ahmet Barutçu ise, halkevlerinin CHP'nin kültür kolları olarak yasalara uygun kurulduğunu, halkevlerine ödenek verilmesinin yasalara uygun olduğunu söyleyerek partisini ve halkevlerini savunmuştur¹⁶⁹. CHP halkevlerinin devamının demokrasinin bir gereği olduğunu savunmuş, halkevlerinin çalışmalarını sürdürmesini istemiştir. Buna karşın iktidar partisi DP, halkevlerini kapatma konusunda oldukça kararlıydı. Başbakan Adnan Menderes de, halkevlerine karşı cephe almıştır. İnönü ve CHP'ye sert eleştirilerde bulunan Menderes'e göre İnönü daima Atatürk'ün kanadı ve gölgesi altında yaşamış, samiyetsiz bir kişidir. CHP genel bütçelerini belediyelerden ve özel yönetimlerden, köy sandıklarından aldıkları paranın önemli bir kısmını halkevleri için harcamış, zimmetine geçirmiştir. Adnan Menderes ise siyasal yaşama ilk adımı attığı Aydın Halkevi'ni açarken övgüyle bahsettiği kurumları, iktidara geldiğinde faşist kurumlar olarak nitelendirmiştir.

“...Bir siyasi partinin kendi maksatları dışında işlerle uğraşmaması gerekir. Halkevleri, halkodaları kurmak, gençlik teşkilatlarını ele almak, faşist anlayış ve düşüncelerin ürünü olsa gerektir. Bunlar toplumsal bünyemiz içinde tamamıyla abes, boş, yeni ve yabancı organ halindedirler. ...Bunlar demokratik düşüncelerin açıklanması ve yaygınlaşması için bir okul haline getirmek hayali gene arkaik, dar bir anlayışın ürünü olmaktan başka bir anlam ifade etmez!”¹⁷⁰.

Halkevleri meselesi CHP ile DP eğilimli yayın yapan gazetelerde de tartışılmıştır. *Zafer gazetesi* halkevlerinin haksız kazançlar elde ettiğini, halkevlerinin kapatılmasıyla adalet geleceğini savunuyordu. “...Bizim kanaatimizce bugün iş artık halkevleri meselesi olmaktan çıkmıştır. Ortada doğrudan doğruya haksız bir mal iktisabı bahis mevzudur. ...O halde davayı geniş tutmak ve faşist bir idare sistemi altında hazinenin ne suretle soyulduğunu bir hesabını aramak gerekir.”¹⁷¹. Halkevlerinin kapatılma girişimlerini “Gasp Değil Adalet Eseri” başlığıyla duyuran gazete “...DP meclis grubu, senelerden beri bütün memlekette hakikatte büyük bir ıstırap ve bunların

¹⁶⁹ ÇEÇEN, *a.g.e.*, s.209-210.

¹⁷⁰ TURAN, *İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği*, s.245.

¹⁷¹ *Zafer*, 19 Temmuz 1951.

hakki sahibi olan millete iadesi için hazırlanan tasarı üzerine tam bir prensip mutabakatına varılmıştır. Tasarı elbette en kısa zamanda Büyük Millet Meclisine gelecek ve kanuniyet kasb edilecektir. Bu kurum Halk Partisinin iddia ettiği gibi bir müsadere kanunu değil, doğrudan doğruya bir hakkın yerine getirilmesi, vaktiyle gasp edilen malların sahiplerine ve millete iadesidir.”¹⁷² “...Halkevleri kanunu bundan sonra memlekette siyasi ağalığa da nihayet veren bir kanun olacak ve millet menfaatlerinin üstünde tutmak prensibi daima hakim olacaktır.”¹⁷³.

Ulus gazetesi ise halkevlerine karşı DP'nin yakındığı tutumu hata olarak görmüştür. Gazete halkevlerinin tesis haline getirilmesini gerektiğini savunmuştur¹⁷⁴. “...CHP halkevleri binalarını kendi rızası ile bir tesis şekline sokmayı ve bunların üzerindeki mülkiyet haklarından gönül rızası ile vazgeçmeyi ve ilan eylediği halde, gene Anayasayı çiğnemek istemektedir.”¹⁷⁵. *Cumhuriyet* gazetesi ise halkevlerinin CHP etkisinden çıkarılarak, faaliyetlerine devam etmesi taraftarıdır. “... Halk Partisinin mülkiyetinden çıkarıldıktan sonra halkevleri gene aynı gaye uğrunda kullanmaya devam etmek bizce tutulacak en doğru yoldur. Vatandaşların ruh ve gıdasını sağlamak, halk eğitimini geliştirmek maksadı ile her memlekette bu gibi kültür müesseseleri vardır. Bizim ise bunlara her yerden fazla muhtaç olduğumuz meydandadır. ...halkevlerinden yüz binlerce, milyonlarca vatandaş istifade edecektir. Kültür bakımından ihtiyaçlarına sınır çizeceğimiz yurdumuzda halkevlerinin çalışmasına son vermek değil, belki bu çalışmaları daha da hızlandırmak, geliştirmek zorundayız.”¹⁷⁶.

Halkevleri hakkında hazırlanan kanun tasarısı, 8 Eylül 1951'de CHP'nin katılmadığı oylamada, 362 kabul, 3 red oyu ile kabul edildi. 5830 sayılı yasa ile ülkedeki bütün halkevleri, Halk Partisi binaları ve diğer mal varlıklarına el konuldu. Demirbaş eşyaları, devlet daireleri, hastaneler ve okullara devredildi. Cumhuriyet tarihi ile ilgili pek çok resim, belge, film, fotoğraf, tablo ve afişler bu sırada yok edildi.

¹⁷² *Zafer*, 27 Temmuz 1951.

¹⁷³ *Zafer*, 29 Temmuz 1951.

¹⁷⁴ *Ulus*, 29 Temmuz 1951.

¹⁷⁵ *Ulus*, 27 Temmuz 1951.

¹⁷⁶ *Cumhuriyet*, 16 Ağustos 1950.

Halkevlerinin eşyaları sokaklara atıldı. Kitapları yakıldı. Halkevlerinin binalar resmi dairelere devredildi.

Halkevlerinin kapatılma girişimleri basında geniş yer bulmuştur. *Zafer* gazetesi “Gasp Edilen Mallar Millileştirildi” başlığıyla verdiği haberde, DP’nin iktidara geldikten sonra halkevlerini yakın takibe aldığını belirterek, uygulamak istediği eğitim ve kültür politikalarında kullanmak istemediği ve icraatlarına muhalefet ettiği gerekçeleriyle halkevlerinin menkul ve gayri menkul bütün varlıklarının hazineye intikal ettirmek üzere kapatıldığı haberini okurlarına duyurmuştur¹⁷⁷. *Ulus gazetesi* yazarlarından Peyami Safa, halkevleri yasasının bir terör yasası olduğunu, bunun ancak bir ihtilal döneminde olabileceğini, çünkü yeni bir yasa ile Anayasanın, Medeni Yasanın ve diğer tüm hukukun yere atıldığını yazarak, bu uygulama ile demokrasinin ayaklar altına alındığının belirtmiştir.

III. DİN EĞİTİMİ

A) DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNE KADAR DİN EĞİTİMİ

Türk Eğitim Tarihinde, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabulü ile başlayan dönemde iki farklı din eğitimi anlayışı hüküm sürmüştür. 1948’e kadar devam eden süreçte ilk olarak din eğitimi verilmesine rağmen daha sonra bundan vazgeçilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun dördüncü maddesinde, “Maarif Vekaleti yüksek diniyyat mütehasısları yetiştirmek üzere Darülfünun’da bir ilahiyat fakültesi tesis ve imamet, hitabet gibi hidemat-ı diniyyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad idecektir.”¹⁷⁸ ifadelerine yer verilmiştir. Bu madde ile medreselerin ve onlara bağlı olarak son yıllarda kurulan yüksek okulların kapatılmakta olduklarını ve bu kurumların yerine hangi müesseselerin kurulacağı açıklanmıştır. Böylece medreselerin, özellikle de Darülhilafeti’l-Aliye medreselerinin yerini İstanbul Darülfünun’a bağlı İlahiyat Fakültesi, yurt içine yayılmış taşra medreselerinin de yerini

¹⁷⁷ *Zafer*, 9 Eylül 1951.

¹⁷⁸ M. Şevki AYDIN, “Cumhuriyet Döneminde Örgün Eğitim Kurumlarındaki Din Eğitimi, *Türkler*, C.17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.455.

İmam hatip okulları alıyordu ¹⁷⁹. Görüldüğü gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında din eğitimi ihmal edilmemiş, eğitim sisteminin içinde yerini almış, nasıl uygulanacağı açıklanmıştır. Orta ve yüksek öğrenimde din eğitiminin dayanağını oluşturan bu madde ile, İmam hatip Okulları ve İstanbul İlahiyat Fakülteleri açılmış ve öğrenime başlamıştır.

İstanbul İlahiyat Fakültesi, İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından “bir nevi sosyoloji fakültesi” olarak nitelendirilmiştir. Fakültenin programında genel kültür, özel alan bilgisi ve pedagojik formasyon dersleri mevcuttu. Fakültede öğrenim süresi üç yıl olarak belirlenmişti. Ancak fakülte beklenen ilgiyi görmedi. Dönemin aydınları tarafından medresenin devamı olarak nitelendirilmiştir. Fakülte mezunları aldıkları eğitime karşılık uygun işlerde istihdam imkanı bulamaması fakülte mezunlarını zor duruma düşürüyordu. Fakülte ilk mezunlarını verdiği 1928 yılında, ortaokullarda din dersi kaldırıldı. Liselerde din dersi zaten yoktu. Bu da, fakülte mezunlarının okullarda öğretmenlik yapmasını engelledi. Bütün bunların sonucunda fakültenin öğrenci sayılarında sürekli bir azalma görüldü. Fakülte 1927 – 1928 eğitim öğretim yılında 53 öğrenciye sahipken, bu rakam 1928 – 1930 yıllarında 35'e, 1931 – 1932 yıllarında 22'ye kadar düşmüştür. Sonuçta 1933 yılında öğrencisizlik ve rağbet görememekten fakülte kapatılmıştır ¹⁸⁰.

Tevhid-i Tedrisat kanunu'na bağlı kalarak, medreselerin yerine ilkokullara dayalı dört yıl süreli İmam Hatip okulları açılmıştır. Din görevlisi yetiştirmeyi amaçlayan bu kurumlar, medreselerin yerini alarak oluşan boşluğu dolduracak, modern yöntemlerle eğitim yapacaktı. İlk olarak değişik illere 29 adet imam hatip okulu açılmasına rağmen, bu okullara yeterli ilgi olmamıştır. Daha sonra sürekli olarak okul sayısında azalma yaşanmış, 1924 – 1925 eğitim öğretim yılında 26'ya, 1925-1926'da 20'ye, 1926 – 1927 yıllarında 2'ye kadar azalmıştır. Sonunda İlahiyat Fakültesi ile aynı akıbeti yaşayan İmam Hatip Okulları 1929 – 1930 eğitim öğretim yılında kapatılmıştır. Bu okulların kapatılmasının da ilk nedeni öğrenci azlığıdır. Bunun yanında mezun öğrencilerin iş bulma olanaklarının kısıtlı olması, din adamlığı ve imamlık mesleğinin

¹⁷⁹ İsmet PARMAKSIZOĞLU, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1996, s.25.

¹⁸⁰ Ömer OKUTAN, “Din Eğitimi, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.415.

önemini kaybetmesi, Cumhuriyet ile birlikte tarım, sağlık ve teknik alanlarındaki kalkınma ile birlikte yeni iş sahalarını ortaya çıkması, öğrencilerin mesleki ve teknik liseleri yönelmesi bu okulların sonunu hazırlamıştır¹⁸¹. İlahiyat Fakültesi ve İmam Hatip Okulları'nın kapatılmasıyla beraber, Türkiye'de din hizmetlerini verecek din görevlisi yetiştiren bir okul kalmadı.

Din eğitiminin yapıldığı 1923 – 1933 yılları arasında genel öğretim içinde din dersleri mevcuttu. İlköğretim programına 1924'de din dersleri konulmuştur. İlkokulların 3-4 ve 5. sınıflarına haftada birer saat din dersleri verilmiştir. 1930 yılında sadece 5. sınıf öğrencilerine, velisinin iznine bağlı olarak haftada bir saat din dersleri konulmuştur. Ertesi yıl din dersi tamamen kaldırılmıştır. Burada farklı bir uygulama olarak köy okullarında din dersi 1939 yılına kadar sürmüştür. Beş yıllık ilköğretmen okullarında da 1. ve 2. sınıflarda haftada iki saat din dersi bulunmaktadır. Bu okullarda din derslerine 1931 yılında son verilmiştir. Ortaokul ve ilkokul üzeri eğitim veren 3 yıllık öğretim kurumlarında ise, 1. ve 2. sınıflarda haftada bir saat din dersi verilmiştir¹⁸².

Genel eğitim içinde din derslerinin programdan çıkarılması, İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakültesi'nin kapatılmasıyla birlikte din eğitime son verilmiş oldu. Din eğitime son verilmesi CHP tarafından benimsenmiş, uygulamanın arkasında durulmuştur. Ülkedeki aydınlar ise iki gruba ayrılmış, bir grup uygulamayı desteklerken, diğer grup din eğitimindeki boşluğun tarikatların etkinliğini arttıracaklarını savunarak, oluşan duruma itiraz etmişlerdir. Din eğitimindeki boşluk yılları 1948'e dek devam edecektir. Din eğitiminin yapılamadığı yıllarda halk durumu yadırgamıştır. Bu dönemde dinin eğitildiği tek kurum "Kuran Kursları" (Darü'l-kurralar) olmuştur. Bu kurslarda okuma ve hafızlık eğitimi verilmiştir. Diyanet Bakanlığına bağlı bu kurslar, mahalle mektebi düzeyinde, küçük binalarda veya şehrin camilerinde faaliyet göstermiştir. Ancak Kuran'ın ezbere okunması dışında bir çalışması bulunmayan bu kurslar toplumun din eğitimi ihtiyacını karşılayamamıştır¹⁸³.

¹⁸¹ Ahmet ÜNSÜR, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, Önder Yayınları, İstanbul, 1998, s.89-92.

¹⁸² OKUTAN, *a.g.m.*, s.417.

¹⁸³ ÜNSÜR, *a.g.e.*, s.92-94.

Din eğitiminin yapılamadığı yıllarda, diğer ders kitaplarından dini kavramları anımsatacak ifadeler çıkarılmış, dini yayınlar yasaklanmış ve toplanmıştır. Din eğitiminin kaldırılmasıyla birlikte dini hizmetler aksamış, din işleri yeteneksiz kişilere terkedilmiştir. Ülkede misyonerlik faaliyetleri artmış, vatandaşlar dini bilgiler verecek kaynak arayışlarına başlamıştır. Bu durum ise yeteneksiz ve denetimsiz birimlerin din eğitimi vermesine yol açmıştır. Bu ise çocuklarının din eğitimi almasını isteyen velilerin, sayıları hızla artan kaçak birimlere yönelmesine neden olmuştur. Böylece özellikle kontrolü mümkün olmayan köylerde yapılan kaçak eğitim, dünya şartları ve gerçeklerinden bihaber, fikri seviye bakımından ilkel bir din adamı prototipi kendiliğinden yetişmiştir¹⁸⁴.

Tablo 10. Kur'an Kurslarının Sayısal Gelişimi

Öğretim Yılları	Kurs sayısı	Öğrenci sayısı		Öğretmen Sayısı	Mezun Sayısı
		Erkek	Kadın		
1932 - 1933	9	232		9	-
1934 - 1935	19	231	25	11	-
1935 - 1936	15	358	35	14	-
1936 - 1937	16	372	37	14	30
1940 - 1941	56	1380	390	56	12
1941 - 1942	65	1369	394	68	25
1943 - 1944	38	1081	471	34	78
1944- 1945	46	1520	433	46	?
1945 - 1946	61	2021	744	65	248
1947- 1948	99	4181	1570	104	475
1949 - 1950	127	6403	2303	130	851

(Kaynak : Ahmet ÜNSÜR, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, s.93.)

¹⁸⁴ OKUTAN, *a.g.m.*, s.418.

Tablo 10’da görüldüğü gibi halkın Kur’an kurslarına ilgisi oldukça fazladır. Ancak asıl dikkat çeken nokta 1932 yılında 9 olan kurs sayısının 13 yıl sonunda 1945’te 46’ya yükselmesine rağmen, 5 yılı sonunda 1950’de 127’ye yükselmesidir. Kısa süredeki bu artış çok partili hayatın getirdiği özgür ortamla ilgilidir. Halk daha önce bastırıldığı dini duygularını DP’nin kurulması ve CHP’nin tek olmadığına bilinciyle açığa vurmuş ve Kur’an kurslarına ilgi göstermişlerdir.

Çok partili hayata geçişle birlikte din eğitimi tekrar tartışılmaya başlamıştır. Yeni ortaya çıkan siyasi partiler, özellikle seçim kampanyalarında bu konuyu gündeme getirmişlerdir. Din eğitimi isteyen seçmenin ayağına kadar giden politikacılar, ülkenin unutulmuş kitlelerini göz önüne getirdi. Din eğitimi ve öğretimi konusu, 1946 yılında ahlaki endişeler ve komünizme karşı korunma tedbiri olarak meclis gündemine getirildi. Ahlak özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra birçok ülkenin ortak sorunu haline gelmişti. Komünizm ise, Avrupa’yı tehdit eden en önemli sorundu. Din eğitimi TBMM gündemine gelse de, üzerinde durulmadı. Dönemin hükümet başkanı, modern insanın ilme ve insani değerlere sahip olması ve düşüncelerinde mesafe almış milletlerin ahlakını örnek alması gerektiğini belirtmiş, komünizme karşı mücadelede din eğitiminin kullanılmasına “zehire karşı zehirle tedavi” olarak tanımlamıştır. Başbakan “... Bugünün Türkiye’si medeni, laik telakkinin müstesna bir numunesidir. Vatandaşların duası ve ibadeti, başka bütün ülkelerden ziyade devletin himayesi altındadır. Bugün yurttaşlar birbirinin akidesi hakkında fikir dahi edinemezler.”¹⁸⁵ şeklinde görüş bildirerek, din eğitimine bakışlarını gözler önüne sermiştir.

Türkiye’de din adamlarının günden güne azalması, buna karşın din adamı yetiştiren kurumların olmaması, Diyanet İşleri’nin hiçbir faaliyet göstermemesi, yeni yetişen neslin din eğitimi alamamaları halkta büyük bir sıkıntı yaratmıştı. Çok partili hayatta bu etkinin görülmesi siyasetçilerin bu konuya eğilmelerine neden oldu. Bu durum CHP’yi konuyu tekrar ele almaya itti. CHP’nin en büyük rakibi olan DP, laikliği savunarak, parti programında şu ifadelerle yer vermiştir. “Partimiz laikliği devletin din

¹⁸⁵ Beyza BİLGİN, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Emel Matbaacılık, Ankara, 1980, s.56.

ile ilgilenmemesi ve hiçbir din düşüncesinin kanunların yapılması ve uygulanmasında etkili olmaması anlamında anlar. Din özgürlüğünü, tıpkı diğer özgürlükler gibi insanların kutsal haklarından biri olarak tanır. Dinin siyasete alet olarak kullanılmamasına, onun devlet işlerine karıştırılmamasına, başka dinler aleyhine propagandalarla yurttaşlar arasındaki sevgi ve birliğin bozulmasına ve serbest düşünceye karşı tutuculuk uyandırıcılık yapmasına asla izin verilmemelidir”¹⁸⁶. Ancak parti programında din öğretimine geçilmesi, din adamı yetiştirmek için kurumlar açılmasını öngören maddeler de vardı. Yine bu dönemde kurulan Millet Partisi de din eğitimine geçilmesi yönünde politika güdüyordu. Bu durum 1946 seçimlerine yansımış, din eğitimi ve hizmetleri seçim propagandası olmuştur. Bu durumu Tahsin Banguoğlu şöyle anlatmaktadır.

“CHP Meclis Grubu 1946 seçimlerinde sarsılmış, adeta paniklemişti. Meclise dönenlerin kafalarında, halkın din hizmetleri hususundaki dilekleri yer etmiş bulunuyordu. İlk gelen hükümeti, bunların hemen yerine getirilmesi yolunda zorladılar. Gerçekten ihmal edilmiş bulunan din adamları düşünölmeye, camiler onarılmaya başladı. Ancak din derslerinin okutulması ve mesleki din okullarının açılması hususlarında duraksamalar vardı. Çünkü bunlar laiklik ilkesine aykırı sayılarak kaldırılmış ve kapatılmıştı. Sonra iktidar henüz hürriyetlere şal örtme yolunu açık tutuyordu. Öyle olursa bu önlemlere gerek kalmayacaktı. ...Recep Peker hükümeti ve iki Saka hükümetleri 3 yıl geciktirme ve savsaklama politikası içinde kaldılar.”¹⁸⁷.

Din eğitimi ilk kez 24 Aralık 1946 tarihinde TBMM gündemine gelmiştir. CHP’li Muhittin Pars ve Hamdullah Suphi Tanrıöver din eğitiminin yeniden getirilmesini isteyen önerge verdiler. DP’nin de desteklediği görüşe Başbakan Recep Peker dini propagandaya kapı açacağını belirterek önergeye karşı çıkmışlardır. 1947 Temmuz’unda Milli Eğitim Bakanlığı “Özel Din Öğretimi Ana Hatları “ adıyla bazı koşullara bağlı olarak din öğretimine ilk adımı attı. Böylece medeni hakları bulunan her Türk vatandaşlarının İslam Dininin inançlarını ve ibadetlerini öğretmek amacıyla

¹⁸⁶ TURAN, *Türk Devrim Tarihi*, s.102-103.

¹⁸⁷ TURAN, *Türk Devrim Tarihi*, s.103.

bakanlık izniyle “Din Bilgisi Dershaneleri”nin açılmasına izin verildi. Dershanelerde Türk harfleriyle yazılmış kitaplar okutulacak, öğretmenleri en az lise mezunu veya eski İmam Hatip Okulları mezunu olacaktı.

Din eğitimi isteklerinin açıktan açığa yüksek sesle söylenmeye başladığı bu dönemde, 1947 CHP VII. Kurultayı toplandı. Laiklik, irtica ve din adamlarının durumunun da görüşüldüğü “laiklik” kavramının tanımı tekrar yapıldı. Daha önce “dini düşünceleri dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutma” olarak tanımlanan laiklik kavramından siyaset kavramı çıkartılarak “din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulması” olarak tanımı kabul edildi. Kurultay’da Sinan Tekelioğlu, dinsiz kuruluş olamayacağını belirterek devlet işlerinin işlerlik kazandırmayı teklif etmiş, Şükrü Noyman İslam Dininin kabul ettiği ahlak kurallarına başvurmak gerektiğini belirtmiş, Emin Kapusuzoğlu ise din eğitimi yeni kuşaklara vermenin bir görev olduğunu savunmuştur. Hamdullah Suphi Tanrıöver ise din eğitiminin verilmesi gerektiğini savunanların en önde gelen isimlerinde olmuştur. Bütün bunlara karşı Behçet Kemal Çağlar bu görüşlere tek başına karşı çıkmış, yüzyıllardır ülkenin geri kalmasını dini anlayışa bağlamış, din eğitimi veren okulların açılmasını yanlış bulduğunu ifade etmiştir. Bütün bu görüşler karşı VII. Kurultayda din eğitimi konusunda alınan kararlar şunlardır:

- Din öğretimi yapılmalı
- Dinsel kurum ve kuruluşlara bakılmalı, özen gösterilmeli
- Din adamları gözetilmeli, yaşam düzeyleri arttırılmalı.¹⁸⁸

Böylece din eğitime geçilmesinin İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakültesinin açılmasının temeli atılmış oldu. Mecliste ve basında konuyla ilgili tartışmalar sürerken, CHP meclis grubu 17 kişiden oluşan bir komisyon görevlendirdi. Komisyon, ilkokul öğrencilerine din dersi verilmesi, din adamları yetiştirmek için meslek okullarının açılması konuları inceleyip rapor hazırlayacaktı. Komisyon tarafından hazırlanan rapor şu şekildedir.

¹⁸⁸ TURAN, *Türk Devrim Tarihi*, s.106-107.

- İlkokullarda ders saati dışında, 4. ve 5. sınıflarda isteyenlere din dersi verilmesi Köy okullarında 3. sınıfta bu uygulamaya geçilmesi
- İmamlık Hatiplik gibi din hizmetleri için eleman yetiştirilmesi
- Yüksek din bilgini, müftü, vaiz yetiştirmek üzere İslam İlahiyat Fakültesi'nin kurulması¹⁸⁹

Komasyon İmam Hatip Okullarının açılmasını istemesine rağmen, CHP'nin uygulaması farklı olmuştur. CHP konu ile ilgili bir tebliğ yayınlamıştır. “Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurslar açılmasını ve buraya ortaokul mezunlarından, askerliğini yapmış kimselerin alınması suretiyle memleket ihtiyacını karşılamak üzere din hizmetleri görececek elemanlarının yetiştirilmesi prensibinin tespitini teklif eden önerge çoğunlukla kabul edildi.”¹⁹⁰. Bu karar “İmam Hatip Kursları” adıyla yeni bir eğitim kurumunun doğmasına ve din eğitiminin resmen başlamasına yol açmıştır.

1. İmam Hatip Kursları

CHP aldığı karar doğrultusunda, İmam Hatip Okullarının kapatılmasından 18 yıl sonra, 1948'de İmam Hatip kurslarını açtı. Din adamlarına yeteri kadar kültür vermek ve onların çağdaş yaşayışa uyum sağlaması amacı taşıyan kurslar ilk olarak İstanbul ve Ankara'da açıldı. Daha sonra Afyonkarahisar, İzmir, Isparta, Kayseri, Kastamonu, Adana, Trabzon ve Urfa'da açılarak ülke içine yayılmıştır. Kurslar ilk olarak 10 ay olarak planlanmış, daha sonra süre kısa bulunarak 2 yıla çıkarılmıştır.

İmam Hatip Kursları'nın açılması, din eğitimine basamak oluşturması bakımından önemli olmasına rağmen eleştirilerden kurtulamamıştır. Din eğitimini savunan kesim, din adamı yetiştirilmesinin uzun bir eğitimle gerçekleşebileceğini savunarak, kursların süresini ve kursa gelenlerin askerlik çağını geçmiş kişilerden

¹⁸⁹ M. Ali GÖKAÇTI, *Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam Hatipler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.171-172.

¹⁹⁰ *Ulus*, 21 Mayıs 1948.

oluşmasının yanlış olduğunu belirtmiştir. Metin Toker, “Dünya’nın En Yaşlı Öğrencileri İstanbul’da” başlığıyla verdiği haberde, kursiyerlerin okullara kabul şartlarını ve çalışma olanaklarını eleştirmiştir. Dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki yapılan çalışmalarını sahte bir teselli olarak nitelendirmiş, halkın ihtiyaçlarına cevap verilemediğini bildirerek uygulamayı eleştirmiştir¹⁹¹. İmam Hatip Kursları, 18 yıllık bir aradan sonra açılması bakımından önemlidir. Çok partili hayatın getirdiği özgürlüklerin ve halkın isteklerinin etkisiyle açılan kurslar, 1949 yılı sonlarında ilk mezunlarını vermiştir. Kurslar, 1951 yılında yerini İmam Hatip Okullarına bırakmıştır.

Tablo 11. İmam Hatip Kursları Ders Dağıtım Çizelgesi

Dersler	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Kur’an-ı Kerim	5	5	4	4	5	5	6	6	5	5
Hadis ve Tefsir	-	-	1	1	1	1	1	2	2	2
Akaid	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3
İbadet	4	4	4	4	4	4	4	5	5	5
Ahlak	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1
Türkçe	4	4	4	4	3	3	3	2	2	2
Hutbe	-	-	-	1	1	1	2	3	4	4
Tarih	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1
Coğrafya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Yurt Bilgisi	1	1	1	1	1	1	1	-	-	-
Sağlık Bilgisi	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-
Toplam	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24

(Kaynak : Ahmet ÜNSÜR, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, s.102.)

¹⁹¹ ÜNSÜR, a.g.e., s.99-101.

Kurslarda din içerikli dersler ve genel kültür dersleri beraber verilmiştir. 10 aylık kursların %63.7'si din ile ilgili alan derslerine, %36.3'i genel kültür derslerine ayrılmıştır. 10 aylık kurslarda istenilen seviyelerde öğrenci yetiştirilemeyeceği kesindir. Ancak din ile ilgili alan derslerinin yanında genel kültür derslerinin de verilmesi aydın din adamı yetiştirmek açısından önemli ve faydalıdır.

2. İlkokullarda Din Bilgisi Dersi

1946'da yapılan ilk çok partili seçimlerle başlayan din eğitimi tartışmaları 1947 CHP VII. Kurultayı'nda yeni bir boyut kazanmıştır. Din eğitimi artık halk arasında tartışılan, TBMM gündemine gelen bir konuydu. Halk genel olarak çocuklara ve gençlere din ve ahlak eğitiminin verilmesini, eğitim programının buna göre düzenlenmesini istiyordu.

CHP grubunda din derslerinin ilkokul 4. ve 5. sınıflarda velilerin isteğine bağlı olarak okutulması yönünde karar alındı. Alınan karar bazı kesimler tarafından kabul görmemiştir. *Cumhuriyet* gazetesinde din eğitimini ele alan ve sarıklı hocaların okullara sokulmasını anti-demokratik bulan Nadir Nadi, 4 milyona yakın Alevi vatandaşların din eğitimi giderlerine katılmalarının nasıl sağlanacağını sorarak, din işlerini dinsel cemaatlere bırakılmasının daha doğru olacağını savunmuştur¹⁹².

Bütün bu tartışmalar sürerken 19 Şubat 1948 tarihinde ilkokulların 4 ve 5. sınıflarına "Din Bilgisi" dersi konulmasına karar verildi. Ancak derslerin okutulmasına 15 Şubat 1949'da başlandı¹⁹³. Dersin isteğe bağlı olarak okutulması ve hiçbir olumsuzluğa ve baskıya mahal verilmemesi yönünde ilke kararı alındı. Çocuğun bu dersi almasını isteyen öğrenci velileri, yazılı olarak okul idaresine başvuracaktı. Din eğitimi dersinin programa alınmasından sonra Bakan Tahsin Banguoğlu'nun sözleri dikkat çekicidir.

¹⁹² TURAN, *Türk Devrim Tarihi*, s.114.

¹⁹³ AYDIN, *a.g.m.*, s.457.

“...Türkiye’de din dersleri hiçbir zaman yasaklanmamıştır. Atatürk asla din aleyhtarı değildi. Fakat bir takım softaların, din dersi adı altında fesat karıştırmalarına izin vermek istemedik. Bir inkılap devri için din dersleri ve mesleki din öğretimi devletçe ihmal edilmiştir. Bu, toplumumuz için din müessesesinin varlığını inkar etmek değildir. Bütün laik dünya milletleri, mekteplerde seçmeli din dersi okutulması kabul etmişlerdir. Türk inkılabı, idare şekli olarak şeriatçılığı, zihniyet olarak da skolastiği memleketten kaldırılmıştır. Şimdi din öğretimi yolundan bunların dönmesine kapı açmak, bir buçuk asırda başardığımızı tehlikeye koymak olur. Bu nedenle dini meslek eğitimi işinin Diyanet İşleri’ne verilmesini istemedik.”¹⁹⁴ .

Din derslerinin verilmesi hiçbir grubu memnun etmemiştir. Bir grup, laik bir ülkede din derslerinin verilmesini uygulama hatası olarak görmüş, özellikle farklı inanıştaki insanların zor duruma düşürüldüğünü savunmuştur. Uygulamanın vicdan özgürlüğüne aykırı olduğunu, laik devlet uyarınca din dersleri vermenin devletin görevi olmadığını belirterek, bu ders için yapılan harcamanın devlet bütçesinden değil, dersi gören öğrenci velileri tarafından karşılanması gerektiğini bildirmişlerdir. Diğer bir grup ise, derslerin eğitim programın dahil edilmesini memnuniyetle karşılamasına rağmen yetersiz görmüş, derslerin ilkokuldan lise son sınıfa kadar uygun bir program içinde mecburi olarak uygulanmasını talep etmişlerdir ¹⁹⁵ .

Din bilgisi derslerinin sınıf başarısına etkisi olmamasına karar verilmiştir. 1950 yılında isteğe bağlı olarak programa alınan dersin seçme usulü değiştirilmiş, dersi almak istemeyenlerin yazılı olarak okul idaresine başvurması esası kabul edilmiştir. Ders büyük ilgi görmüştür. Uygulamanın başladığı ilk yıl olan 1949-1950 ders yılında 4 ve 5. sınıflardaki öğrencilerin %1’i, 1951-1952 ders yılında %0.7’si din bilgisi derslerini seçmeyerek almamıştır. ¹⁹⁶ Dersi almak istemeyenlerin büyük bir çoğunluğunun gayrimüslim ve Ermeni olduğu, Alevilerin derse ilgi gösterdikleri dönemin Milli Eğitim Bakanı tarafından beyan edilmiştir.

¹⁹⁴ BİLGİN, *a.g.e.*, s.57.

¹⁹⁵ BİLGİN, *a.g.e.*, s.57-58.

¹⁹⁶ PARMAKSIZOĞLU, *a.g.e.*, s.31.

3. İlahiyat Fakültesi

İlkokullarda din derslerinin başlaması ve öğrenci velilerinin bu derse olumlu yaklaşarak dersin okutulmasını istemeleri din bilgisi öğretmeni yetiştirme ihtiyacını yaratmıştır. Bu eksikliği gidermek amacıyla bu kurumlara öğretmen yetiştiren bir fakülte kurulması fikri DP idarecilerinde oluşmuştur. Bunun yanında dinin tamamen bilimsel ihtiyaçlara göre incelenme ihtiyacı herkes tarafından anlaşılmıştır. Toplumsal rahatsızlıklar dini cehalete terk etmenin tehlikesini açığa çıkardı. Dini iyi bilen, toplumu aydınlayabilecek bireyin yetiştirilmesi fikrinin de yerleşmesi İlahiyat Fakültesi'nin açılmasını zorunlu kıldı. Hükümet, konuya yatkın milletvekillerini Mısır'a göndererek oradaki din eğitimi müesseselerini inceledi. Sonuç olarak Ankara'da bir İlahiyat Fakültesi'nin açılmasına karar verildi.

İlahiyat Fakültesinin kuruluşunda laik ve modern düşüncenin hakim olması prensibi göz önüne alınarak çalışmalar başlamıştır. DP hükümeti, TBMM gündemine getirdiği kanun gerekçesinde “Din meselesinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, meslek bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamlarının yetişmesi için lüzumlu şartları sağlamak maksadıyla memleketimizde de garbdaki örneklerine benzer bir İlahiyat Fakültesi'nin kurulması...”¹⁹⁷ ifadelerine yer vermiştir. Tasarının görüşülmesinde Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, irtica hareketlerine karşı çıkılacağını beyan ederek, önceki hatalara düşülmeyeceğini belirtmiş, fakültenin amaç ve ilkelerini açıklamıştır. Banguoğlu, “İlahiyat Fakültesi müspet bir ilmi cami içerisinde kurulacak ve bazı irticai hareketlere cesaret vermek şöyle dursun, onları menetmek, onları selbetmek ve onları yok etmek fonksiyonunu icra edecektir... İlahiyat başlı başına bir disiplindir... Esas dini bilgiler olacaktır.”¹⁹⁸ sözleriyle fakülleden beklentilerini açıklamıştır. Görüşmeler sonunda Ankara İlahiyat Fakültesi 4 Haziran 1949 tarih ve 5424 sayılı kanun ile kurulmuştur. Fakülte ilk öğrencilerini 1949-1950 ders yılında almıştır¹⁹⁹. Öğrenim süresi dört yıl olan fakülte 85 öğrenci ile öğrenime başlamış, 1952-1953 ders yılında 40 öğrenciye mezun olmuştur. Mezun

¹⁹⁷ PARMAKSIZOĞLU, *a.g.e.*, s.29.

¹⁹⁸ AYDIN, *a.g.m.*, s.459.

¹⁹⁹ OKUTAN, *a.g.m.*, s.420.

öğrenci sayılarında daha sonra bir azalma görülse de bu kısa sürmüştü; 1955-1956 ders yılında mezun sayısı 6'ya kadar düşse de, 1959-1960 ders yılında 177'ye ulaşmıştır²⁰⁰.

İlahiyat Fakültesi ders programında Dinler Tarihi, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, Mantık, Türk İslam Sanatları gibi dersler yer almış, pedagoji derslerine yer verilmemiştir. Ancak fakültenin Ankara Üniversitesi'ne bağlı olması, okutulan dersler, atanan öğretim üyeleri bazı çevreler tarafından eleştirilmiştir. Bu konuda Sadık Albayrak'ın görüşü şu şekildedir. "... Bu fakültenin üniversiteye bağlı olması, istenen dini havayı bulmasına engel oluyordu. Zaten tayin olan öğretim görevlileri reformist bir karakter taşıyordu. ...Halkın bu müesseseleri ele alması ve sahip çıkması, bu fikrin akamete uğramasına (sonuç vermemesine) sebep olmuştur."²⁰¹.

B) DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ

1950 seçimleri laik bir çizgide olan CHP ile muhafazakar ve liberalliği savunan DP arasında geçmiştir. Çok partili hayatın ikinci seçimi olan 1950 seçimleri, CHP'nin 27 yıllık idaresine son vermiş, yönetim DP'nin eline geçmiştir. CHP din eğitimi kısmen başlatarak muhafazakar kitleleri yanına çekmeye çalışmasına rağmen başarılı olamamıştır. DP, II. Dünya Savaşı ile değişen dünya şartları ve halkın isteklerini göz önüne almış, halkın beklentilerine hitap edebilmiştir. DP, dini kitleleri de yanına çekmeyi başarmış, daha dindar bir kimlikle seçime katılan Millet partisini saf dışı bırakmayı başarmıştır.

DP sürekli olarak eğitimde milli ve ahlaki değerleri ön plana çıkarmıştır. Menderes hükümetleri dine yaklaşımını şu şekilde açıklamıştır. "İrtica tahrike asla müsaade etmemekle beraber din ve vicdan hürriyetlerinin kaplarına riayet edeceğiz. Hakiki laikliğin manasını biz böyle anlamaktayız. Programımızda da sarahaten ifade edildiği gibi hakiki laikliğin dinin devlet siyaseti ile hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim tatbikinde müessir olmaması şeklinde anlıyoruz. Bu

²⁰⁰ OKUTAN, *a.g.m.*, s.421.

²⁰¹ TURAN, *Türk Devrim Tarihi*, s.116.

itibarla gerek din dersleri meselesinde gerekse din adamları yetiştirerek yüksek müesseselerin faaliyete geçmesi hususunda icap eden tedbirleri süratle ittihaz etmek kararındayız.”²⁰². DP, milleti mal olmuş inkılapları korumayı da hükümet programına almıştır. DP iktidara gelir gelmez kendi sistemini uygulamaya koymuştur. Atatürk döneminde başlayan ve İnönü döneminde bir kanun hükmü olarak uygulanmaya başlanan Türkçe ezan uygulaması 1950 yılına kadar devam etmiştir. Dil inkılabı ile başlayan dilde sadeleşmenin bir uzantısı olan Türkçe ezan halk tarafından uygulama görmemiştir. Uygulamalara yer yer tepkiler olmuş, 1949 yılında ticaniler halka açık yerlerde ezan okumuşlardır. Bununla da yetinmeyen ticaniler, TBMM’de Arapça ezan okuyarak, durumu protesto etmişlerdir. DP tabanı da Arapça ezan taraftarı olmuş, seçim öncesi vaatlerinde Arapça ezan sözü vermişlerdir. DP iktidarının ilk yılında, 16 Haziran 1950 tarihinde ezanın Arapça okunması yasağı kaldırılmıştır²⁰³. CHP ise meclis oturumuna katılmamayı tercih ederek, Arapça ezanı dolaylı olarak desteklemiştir.

DP’nin iktidara gelmesi din eğitiminin daha sistemli ve geniş çerçevede yapılmasını isteyen halkta bazı beklentiler yaratmıştır. Bu dönemde artan istekler çok partili hayatın getirdiği özgürlükçü ortamın etkisi ve DP’nin seçim öncesi bu konudaki vaatleri önemli yer tutmaktadır. Seçimlerden önce din eğitimi hakkında geniş vaatleri bulunan DP’nin bu beklentilere hemen cevap vermemiş, yavaş bir şekilde hedeflerini hayata sokmuştur. Ancak din eğitimi konusunda beklentileri olan bazı kesimler aceleci davranmıştır. CHP döneminde alınan karara gereğince din dersi sadece okulda öğretmenler tarafından verilmekteydi. Okuldaki öğretmenler dışında din eğitiminin belli bir program altında verilmesi yasaktı. Ancak DP’nin iktidara sahip olması bazı istekleri beraberinde getirmiştir. Afyon İli Sandıklı İlçesi Hocalar Bucağı Davulga Köyü Hocası olan Selim Turgut, din eğitiminin köylerinde kendisi tarafından okutulması için izin istemiştir. Ancak bu isteğe olumlu cevap verilmemiştir. Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğünden verilen cevapta din derslerinin Arap harfleriyle okutulmamasına dair kanun hatırlatılarak din derslerinin ilkokullardaki öğretmenler tarafından yapıldığını,

²⁰² ÖZTÜRK, *a.g.e.*, s.363.

²⁰³ *Zafer*, 17 Haziran 1950, *Vatan*, 17 Haziran 1950, *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1950.

okulu olmayan köylerde din derslerinin hocalar tarafından okutulmamasının mümkün olmadığı ifade edilmiştir²⁰⁴.

DP iktidarından din eğitimi ile ilgili istekler kişi bazında sınırlı kalmamış, bazı kurumlarda bu konuda hükümetten isteklerde bulunmuşlardır. Kırkağaç ve Tavas'taki İmam Hatip Okulları Kur'an-ı Kerim'in Arapça olarak okutulması konusunda istekte bulunmuştur. Bu istek Diyanet İşleri Başkanlığında olumlu karşılanmış, Kur'an-ı Kerim'in Arap Harfleri ile okutulmasının uygun olacağı konusunda fikir vermiştir. Buna rağmen dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri Kuran'ın Arapça okutulmasının mümkün olmayacağını belirterek, Diyanet İşleri Başkanlığının bu konuda uyarılmasını istemiştir²⁰⁵. DP, Milli Eğitim Bakanlığının 1951 yılı faaliyet raporunda "Din Eğitimi" konusuna yer vermiştir. Faaliyet raporunda din eğitimi ile ilgili maddeler şunlardır:

- AÜ İlahiyat Fakültesinin geliştirilmesi ve ihtiyacı karşılar düzeye getirilmesi için çalışılmaktadır. Fakülteye gelen öğrencilerin din kültürü ile ilgili gerekli bilgileri takviye için ihzari sınıfların açılması için gereği yapılmaktadır.
- İmam Hatip kurslarını ortaokul üzeri meslek okulu haline getirmek için çalışmalar başlamıştır.
- İlkokullar için din öğretimi kabul etmeyen veliler hariç, zorunlu olarak programa alınmıştır. Öğrenci kitaplarına muvazi öğretmen kitapları hazırlanmaktadır.
- Öğretmen okulları programına din derslerinin konulmasına karar verilmiştir²⁰⁶.

1. İmam Hatip Okulları

Çok partili hayatla birlikte din eğitimi meselesi açıkça konuşulur olmuştur. CHP uygulamalarına karşı alternatifler geliştirilmiştir. CHP ise artık tek başına olmadığını

²⁰⁴ BCA, E17, 30.1.0.0, 90.561.9..

²⁰⁵ BCA, E17, 30.1.0.0, 90.562.5..

²⁰⁶ Milli Eğitim Bakanlığı Faaliyet Raporu, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1951, s.16.

anlayarak politikalarından ödün vermeye başlamıştı. CHP 1950 seçimlerinden önce ilkokullara program dışı din derslerinin koyması, İlahiyat Fakültesi'nin kurulması gibi hamlelere halka yakın görünmeye çalışmasına rağmen, seçimleri kazanan DP iktidara gelmesi din eğitiminin önünü açtı. Kuşkusuz DP'nin seçim başarısında, seçim öncesi din eğitimi ile ilgili vaatlerinin önemli bir yeri vardır. DP, vaatlerinde Arapça ezanın tekrar okunacağını, İmam Hatip Okullarının tekrar açacağını, Kur'an kurslarını faaliyete geçireceği sıkça dile getirmişti. DP idarecileri, yönetimi ele geçirmesiyle beraber içeride milletvekilleri, dışarıda halk tarafından seçim vaatlerini gerçekleştirmesi için baskı altına alınmıştır.

DP din eğitimi kurulduğu günden beri savunmuştu. Dönemin en etkili Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri, din eğitimi taraftarı idi. İleri, bir konuşmasında "İmam Hatip Okullarının açılması zaruretine kaniiz. Çünkü Türk milletine hitap edecek olgun, kültürlü, hatip ve imamların yetişmesini arzu ediyoruz."²⁰⁷ diyerek, bu konudaki beklentileri arttırmıştır. Bakan 1951 Samsun İl Kongresi'nde "Bizim için yol, köprü, mektep yapmak nasıl sırf millete hizmet için yapılan işlerse, din bilgisini Müslüman Türk çocuklarına en müspet şekilde mekteplerimizde vermek de tamamıyla politikadan uzak bir millet hizmetidir. Bu mekteplerde bir Müslüman din adamı için gerekli dini bilgilerle beraber fizik, kimya, matematik ve yabancı dil kadar bütün bilgiler verilmektedir. İşte bu şekilde yetişen münevver din adamlarımız halkın karşısına geçtiği vakit radyo dinlemek günahdır demeyecektir."²⁰⁸ ifadeleriyle düşüncelerini açıklamıştır. Bu dönemde nitelikli ve aydın din adamı yetiştirmenin yanı sıra toplumu olumsuz etkileyeceği düşünülen tarikat ve ideolojik akımlarla mücadele etmek amacıyla da din eğitimine geçilmek isteniyordu²⁰⁹. Tefik İleri, bir konuşmasında İmam Hatip okulları açılırken amaçlananın Türk Eğitim Sisteminden geçmiş, modern düşüncelere sahip din adamı yetiştirmek, aydın din adamı ve öğretmen işbirliği ile toplumu cahil mahalle hocaları ile köy imamlarının halkın kafasına soktuğu batıl inançlardan ve tembelleğe sevk eden kötü telkinlerden kurtarmak olduğunu açıklamıştır²¹⁰.

²⁰⁷ *Cumhuriyet*, 3 Ocak 1951.

²⁰⁸ İLERİ(AKSOY), *a.g.e.*, s.179.

²⁰⁹ İLERİ(AKSOY), *a.g.e.*, s.178.

²¹⁰ *Vatan*, 27 Eylül 1954.

Bu dönemde muhalefete düşen CHP'den din eğitimi konusunda bir karşı duruş olmamıştır. İktidarının son yıllarında yasaklara son veren CHP'nin milletvekilleri din eğitimine önemli bir muhalefet getirmemiştir. *Vatan* gazetesi 1951 yılında vicdan hürriyeti, taassup ve laiklik konularında bir anket düzenlemiştir. Anket sonuçlarına göre, dönemin fikir adamları, “İnsanlığın hangi seviyede olurlarsa olsun bir iman aradığı, ona bağlandığı, kendisini fazilete yöneltecek bir dine bağlanmazsa herhangi bir anlamda mutlaka bir put edineceğini ve ona tapınacağını...” fikrinde birleşmişlerdir²¹¹. CHP iktidarının son yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığı yapan Ahmet Hamdi Akseki, tek partili dönemin din eğitimi ile ilgili değerlendirmesi ilgi çekicidir. Akseki, dinin akılla çelişmediği üzerinde durarak, nitelikli din adamı yetiştirmenin önemini vurgulamış, halkın dini isteklerinin giderilmesi için din adamı yetiştirmek gerektiğini belirtmiştir. Akseki'nin raporundaki tespitler şunlardır.

1. 25 seneden beri çocuklarımız hakiki din ve ahlak terbiyesinden eksik menfi düşüncelere açık yetiştirilmektedir. Çocuklarımızı ve gençlerimizi diğer dinlerin misyoner propagandalarından uzak tutulmalıdır.
2. 26 senedir çocuklarımızın dinsiz olması için her şey yapılmıştır. Bugün komünist olmayan gençler bunu ailedeki din terbiyesine borçludur.
3. Çocuklarımızı ve gençlerimizi menfi düşüncelerden uzak tutmak için İslam Dini telkin edilmeli ve manevi terbiye verilmelidir.
4. Hakiki din adamlarına olan ihtiyacımız karşılanmalıdır.
5. Yeni yetişen gençler, maneviyattan uzak yetiştirildiklerini itiraf etmektedirler²¹².

İkinci Menderes Hükümeti döneminde 20 yıllık bir aranın ardından 13 Ekim 1951 tarih ve 601 sayılı Müdürler Komisyonu kararı ile ilkokula dayalı birinci devresi dört, ikinci devresi üç yıllık olan yedi yıl süreli İmam Hatip Okulları açılmıştır. Okullar ilk olarak Ankara, İstanbul, Konya, Kayseri, Isparta, Adana ve Maraş şehirlerinde

²¹¹ BİLGİN, *a.g.e.*, s.60.

²¹² GÖKAÇTI, *a.g.e.*, s.182.

açılmıştır. iki devrelidir olan okulların birinci devresine ilkokul mezunları kabul edilmekte olup 4 yıl sürelidir. İkinci devresi 3 yıl sürelidir ve ilk devreyi bitirenler bu okula kabul edilmektedir. Bunun yanında ortaokulu bitirenlerden ikinci devreye bir yıl hazırlık sınıfı okuyarak sınavla kabul ediliyordu²¹³. Dönemin Milli Eğitim Bakanı İleri, bu okullarla ilgili olarak, “...Bu müesseselerin günden güne kemale ereceğine ve hakikaten müspet, münevver din adamı yetiştireceğine inanıyor ve üzerinde hassasiyetle çalışıyoruz.”²¹⁴ ifadelerini kullanarak, DP'nin bu dönemde din adamı yetiştirme konusunda kararlılığını dile getirmiştir. İmam Hatip Okulları'nın sayısı daha sonraki yıllarda artarak devam etmiştir. İmam Hatip Okulları'nın sayıları, 1953-1954 Eğitim ve Öğretim yılında Antalya, Erzurum, İzmir, Tokat, Trabzon, Çorum, Elazığ ve Yozgat illerinde, 1954-1955'de Diyarbakır'da, 1956-1957'de Adapazarı'nda, 1958-1959'da Balıkesir ve Burdur'da açılarak 19'a ulaşmıştır.

Tablo 12. Açılış Yıllarına Göre İmam Hatip Okulları ve Öğrenci Sayıları

Öğretim Yılları	Okul Sayısı	Açılan Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Yeni Kayıt		Mezun
				I. Devre	II. Devre	
1951-1952	7	7	889	889		-
1952-1953	7	-	1243	714		-
1953-1954	15	8	1687	827		-
1954-1955	16	1	2072	754		229
1955-1956	16	-	2462	770	245	234
1956-1957	17	1	3041	907	272	398
1957-1958	17	-	3578	975	443	397
1958-1959	19	2	3734	957	392	426
1959-1960	19	-	4101	1115	403	426

(Kaynak : *Din Eğitimi ile İlgili İstatistikler*,s.XVIII-XIX)

²¹³ BCA, E17, 30.1.0., 90.567.13..

²¹⁴ ÜNSÜR, a.g.e., s.104.

Tablo 13. İmam Hatip Okulları I. Devre Okul Ders Dağıtım Çizelgesi

Dersler	I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf
Kur'an-ı Kerim ve Tecvid	3	2	2	1
Arapça	5	5	6	6-1
Tefsir	-	-	-	1+1
Akaid	3-2	3-1	3	1+1
Kelam	-	-	-	3-1
Din Dersleri	3	2	3	-
Fıkıh Usulü	-	-	-	2-1
Siyer ve Ahlak	1	1	1	1
Hadis ve Hadis Usulü	-	-	-	1
Türkçe	4+1	4	4	3
Türkçe Hitabet	-	-	-	1
El Yazısı	1	1	-	-
Psikoloji	-	-	-	1
Tarih ve Coğrafya	1+1	1+1	1+1	1+1
Yurttaşlık ve Kanun Bilgisi	1	1	1	1
Matematik	2+1	2+1	2	2
Fizik ve Kimya	-	2	1+2	1
Beden Eğitimi	1	1	1	1
Müzik	1	1	1	1
Tabiat Bilgisi	2	2	1	-
Sağlık Bilgisi	-	-	-	2
Türk İslam Sanatı	-	-	-	1
Yabancı Dil	2	2	2-1	1
Resim-İş	1	1	1	-

(Kaynak : Ahmet Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, s.106.)

Tablo 14. İmam Hatip Okulları II. Devre Okul Ders Dağıtım Çizelgesi

Dersler	I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf
Kur'an-ı Kerim ve Tefsir	3	3	3
Arapça	7	4	4
İslam Felsefesi ve Kelam	-	-	3
Fıkıh ve Feraiz	-	-	3
Dinler Tarihi ve İslamiyet	-	2	-
Hadis ve Hadis Usulü	-	-	3
Psikoloji	-	2	-
Sosyoloji ve Ahlak	-	-	3
Mantık	-	1	1
Türk İslam Sanatları	-	2	-
Türk Dili ve Edebiyatı	5	4	4
Tarih	2	2	1
Coğrafya	1	1	1
Fizik	2	2	-
Kimya	1	1	-
Biyoloji ve Sağlık Bilgisi	2	1	-
Matematik	3	2	-
Kozmoğrafya	-	-	1
Beden Eğitimi	1	1	1
Müzik	1	1	1
Milli Savunma	1	1	1
Resim	1	-	-
Yabancı Dil	2	2	2

(Kaynak : Ahmet Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, s.107.)

Tablo 12’de görüldüğü gibi İmam Hatip Okulları DP iktidarında iyi bir gelişme göstermiştir. Yurdun değişik bölgelerine açılan İmam Hatip Okullarına halkın talebi oldukça fazladır. İlk mezunlarını 1955 yılında veren okullar 1960 yılına kadar toplam 2537 mezun vermiştir. Yeni kayıt olan öğrenciler okul sayısına paralel bir şekilde artış göstermiştir.

Tablo 13 ve 14’te görüldüğü gibi, İmam Hatiplerin I. devre ders dağıtım çizelgesinde toplam 27 adet ders vardır. Bu derslerin 17’si genel kültür, 10’u meslek dersleridir. Haftalık 32 saat ders okutulan İmam Hatiplerin birinci sınıfında 15 saat din derslerine 17 saat genel kültür derslerine ayrılmıştır. İkinci sınıfta 19 genel kültür dersi, 13 meslek dersi okutulmaktadır. Üçüncü sınıfta 14 saat meslek, 18 saat genel kültür, son sınıfta 15 saat meslek 17 saat genel kültür dersleri verilmektedir. Dört senelik eğitimi haftalık değerlendirdiğimizde, toplam 57 saat mesleki derslere, 71 saat genel kültür derslerine ayrılmıştır. Bu da yüzdeler olarak %44.5 mesleki, %55.5 kültür derslerine denk gelmektedir. İmam Hatip Okulları’nın II. devresinde bu oran meslek derslerinde %36.5 civarındadır. Beşinci sınıfta 12 saat meslek, 20 saat kültür, altıncı sınıfta 14 saat meslek, 18 saat kültür dersleri okutulmaktadır. Yedinci sınıfta ise 16’şar saat ile genel kültür ve meslek dersleri eşitlenmiştir. Yabancı dil dersi, orta ve lise seviyesinde verilerek aydın din adamı yetiştirme hedefi somutlaştırılmıştır

1959’da hazırlanan Türkiye Eğitim Milli Komisyonu raporunda İmam hatip Okullarının programlarıyla ilgili olarak “...İmam Hatip Okullarının müfredat programında dinle ilgili derslere diğer genel bilgi dersleri arasında genel bilgi dersleri aleyhine bir nispetsizlik müşahede edilmiştir. Bu okulların dinle ilgili meslek okulları olduklarını kabul ettikten sonra dahi göze batmakta olan bu nispetsizliğin giderilmesi için İmam Hatip Okulları programının yeniden incelenmesi ve tertiplenmesi lüzumuna kaniiz.”²¹⁵ denilerek genel kültür derslerinin daha fazla olması gerektiği vurgulanmıştır.

²¹⁵ *Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*, s.112.

İmam Hatip Okullarının açılmasıyla bu okullarda görev yapacak kişilerin seçimi gündeme gelmiştir. Okullarda meslek derslerini verecek kişiler sınırlıydı. Bu okullar uzun yıllar kapalı olduğundan yetişmiş öğretmenler yoktu. Bu nedenle bu okulların ilk öğretmenleri İmam Hatip kurslarında görev yapmış olan medrese kökenli kişiler olmuştur. Bunun yanında az çok dini bilgisi olan kişiler pedagojik formasyonuna bakılmaksızın meslek derslerine öğretmen olarak verildi. Bu kadrolara çoğu ilkokul mezunu imam ve vaizle atandı. Bunlar dini bilgileri oldukça yetersiz, din eğitimi almamış kişilerdi²¹⁶. İmam Hatiplere öğretmen yetiştiren kurumların henüz mezun vermemesi iktidar partisini böyle bir karar almaya itmiştir. İmam Hatip Okullarının öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere kurulan İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılış töreninde konuşan Tefik İleri bu konuda görüşleri şu şekildedir.

“1951-1952 ders yılında yedi vilayetimizde açılmış olan İmam Hatip Okullarının sayısı bugün 19'dur. 1959-1960 ders yılında bu okullarımızda okuyan talebe sayısı 4233'e varmıştır. Bu müesseselerin kuruluş gayeleri milletimizin muhtaç olduğu münevver din adamları yetiştirmektir. İmam Hatip Okullarında öğretim vazifesi gören 169 öğretmenden 69'u kültür dersi öğretmenidir... 100 meslek dersi öğretmeninden 62'si İlahiyat Fakültesi ve yüksek okul mezunlarından seçilmişlerdir. Kur'an-ı Kerim ve Arapça gibi dersleri okutan 38 ücretli öğretmenden de kendi branşlarında iktidarı olan muhtelif menşeli kimselerdir.”²¹⁷.

İmam Hatip Okulları ilk mezunlarını verdiği 1954-1955 öğretim yılında okulun üç yıl süreli ikinci devresi kurulmuş ve okullar meslek okulu halini almıştır. Okulun ilk bölümünden mezun öğrenciler köy imamı olarak görev alabileceklerdi. Okulun üç yıl süreli ikinci devresine devam eden öğrenciler ise ortaokul ve liselerdeki fark derslerini sınav ile vererek lise diploması alma şansına sahipti. İmam Hatip Okullarında görev yapan öğretmenler medrese kökenli hocaların yanında kültür dersleri veren öğretmenlerin tamamına yakını, o bölgelerdeki liselerden bu okullara gönderilmiş kişilerdi. Büyük bir çoğunluğu laik ve Atatürkçü olan bu öğretmenlerin okullara ve

²¹⁶ AYDIN, *a.g.m.*, s.459.

²¹⁷ ÜNSÜR, *a.g.e.*, s101.

öğretmenlere bakış açılarında farklılıklar olmuş ve bazı gerilimler yaşanmıştır. Öğretmen yetiştirmede tek kaynaktan öğretmen yetiştirmeyi yüksek sesle dile getirerek Köy Enstitülerini kapatan DP'nin, İmam Hatip Okullarında, bu şekilde farklı iki kaynaktan öğretmen yetiştirmesi bu okullarda sorun yaratmıştır.²¹⁸

İmam Hatip Okullarının birazda aceleyle getirilerek, altyapısı hazırlanmadan açılması ilk yıllarında bazı sorunlar doğmasına neden olmuştur. İmam Hatip Okullarına gelen öğrencilerin çoğunluğunu köylerden gelen öğrenciler oluşturmuş, bu da gelen öğrencilerin barınma, yeme, içme gibi ihtiyaçlarını yaratmıştır. Ayrıca birçok öğrenci şehir hayatına uyum sağlamakta zorlanmış, bunun sonucunda okul hayatını bırakanlar olmuştur. Ders programlarının ağır olması, ders kitaplarının aceleyle hazırlanması, kalabalık sınıflar İmam Hatip Okulları için ilk yıllarda sorun oluşturmuştur.

İmam Hatip Okullarının 1951 yılında tekrar açılmaları halkın dini istekleri bakımından önemlidir. Uzunca bir süredir din eğitiminin verilmemesi, din hizmetlerinin aksaması ve vatandaşların din eğitiminin yalnızca bu okullarda verildiğine inanmaları sonucu okulların ve öğrencilerin sayıları hızla artış göstermiştir. Bu okullardan mezun olan öğrenciler toplumda kabul gören ve saygıyla bakılan kişiler olmuşlardır. Çeşitli dernekler kurularak bu okullara destek verilmiştir.

2. Genel Eğitimde Din Dersi

DP iktidara geldiğinde nasıl bir politika izleyeceği parti programında açıklanmıştır. Parti programında din eğitimi ile ilgili olarak “Gerek dini öğretim sorunu, gerekse din adamlarını yetiştirecek kurumların kurulması konusunda uzmanlar tarafından esaslı bir program hazırlanacaktır. Üniversite içinde yer alacak İlahiyat Fakültesi ve bilimsel nitelikte benzer kurumlar Milli Eğitim Bakanlığının bu türden kurumları gibi özerk olmalıdır.”²¹⁹ ifadeleriyle yol haritası çizilmiştir. Hükümet programlarında bu konu üzerinde yeterince durulmamasına rağmen DP iktidarı

²¹⁸ GÖKAÇTI, *a.g.e.*, s.195.

²¹⁹ Erdoğan BAŞAR, *Demokrat Parti Dönemi Eğitim Hareketleri*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1992,s.11.

süresince din eğitimi önemli bir gelişme göstermiştir. İlk adımlar DP'nin siyasi yaşamına girdiği 1946 sonrası, CHP tarafından atılmıştır ki, bunda DP'nin yeri şüphesiz büyüktür. Bu adımlar DP döneminde büyük bir ivme kazanmıştır.

CHP döneminde uygulanmaya başlanılan ilkokullarda isteğe bağlı din dersi uygulaması bu dönemde de devam etmiştir. DP döneminde Prof. Dr. Nuri Esen bu kararın anayasa, laiklik ve vicdan hürriyeti ilkelerine aykırı olduğuna dair Danıştay'a iki dava açmıştır. Bakanlık aleyhine açılan bu davalarda Danıştay, ihtiyari nitelikte olan bu uygulamanın anayasaya aykırı olmadığı sonucuna ulaşarak davayı reddetmiştir²²⁰. Ancak DP'nin Nuri Esen'in bu hareketine karşılık cevabı ağır olmuş, bir yasa çıkarılarak 60 yaşını dolduran ve 25 hizmet yılını doldurmuş hakim ve profesörlerin emekliye sevk edilmesine imkan tanınmıştır. Bu yasanın çıkması ile Prof. Dr. Nuri Esen üniversite ile bağı kesilmiş, emekliye ayrılmıştır.

Bu dönemde din dersleri halk tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Hatta derslerin içeriğinden habersiz olan pek çok veli çocuklarını Kur'an-ı Kerim ve Mızraklı İlmihal gibi kitaplarla okula göndermişler, bu da okul idaresi ile veliler arasında sorunlara neden olmuştur²²¹. Din dersleri ile ilgili uygulamaları savunan DP'li Burhanettin Onat, dinin komünizm ile mücadelede en önemli faktör olduğunu, bunun irtica ile karıştırılmaması gerektiğini belirtmiştir²²². Din eğitimi taraftarları insanın gerek iç huzuru, gerekse toplum huzuru için din duygusunun önemli bir rolü olduğunu, nesillerin din duygusundan mahrum bırakılmamalarını gerektiğini belirterek, din kurumlarının aslına uygun olarak yeniden canlandırmak ve dini cahil mahalle hocalarının elinden kurtarmak için aydın din adamlarına ihtiyaç olduğunu, bunun içinde din eğitiminin gerekli olduğunu savunmuşlardır²²³. Ancak din dersleri eleştirilere de maruz kalmıştır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Türkiye'de tek dinli ve tek mezhepli bir ülke olmadığı için okullarda verilen din derslerinin din ve vicdan hürriyeti ilkesinin yerine getirilmesi

²²⁰ ALBAYRAK, *a.g.e.*, s.371.

²²¹ *Vatan*, 19 Kasım 1950.

²²² *Vatan*, 4 Mayıs 1951.

²²³ *Vatan*, 3 Mayıs 1952.

bakımından zorluklar getirdiğini savunmuştur²²⁴. DP'nin din derslerini program içine dahil etmesi *Ulus Gazetesinde* bir devletin dini desteklemesi şeklinde değerlendirilmiş, laiklik prensibini zedeleyeceğini belirtilmiştir. Ancak gazete Ankara İlahiyat Fakültesinin kurulmasına karşı olmadığını belirterek, bu kurumdan övgüyle bahsetmesi²²⁵ kendi içinde bir tezat oluşturmaktadır. Bu gazetenin CHP kurumlarına karşı olumlu bakışının ve görüşlerine politikanın karıştığının göstergesidir.

Din eğitimi Beşinci Milli Eğitim Şurasında ele alınmış, din dersi ve dersi verecek öğretmenlerin nitelikleri tartışılmıştır. Şûrada ortaokul ve liselerde din dersinin programa dahil edilmesi teklif edilmiştir. Şûrada öne çıkan fikir, “çocuklara din bilgisini vermek imkanından mahrum durumda olan büyük ekseriyetinin 20 milyon Müslüman vatandaşın arzu ve taleplerini göz önüne almak, memleket gençliğinin ahlakıyatı bakımından nesillere şamil sağlam bir destek bulmak vesilesiyle karşı karşıya bulunan devletin bir hizmet olarak bu imkanı sağlamaya çalışması icap etmez mi? Müslüman vatandaş çocuklarını cahil softalar, mutaassıp yobazla, ticaniler eline bırakabilir mi? Bu günkü realite karşısında devlet için bu işe el atmak zaruri değil midir?”²²⁶ olmuştur.

İlkokullarda din dersinin ve ortaokullarda uygulanarak din eğitiminin uzun bir sürece yayılması bu dönemde ağır basan fikir olmuştur. Başbakan Adnan Menderes ve Milli Eğitim Bakanı Ahmet Özel'de bu fikrin önemli savunucularıydı. Konu basında da tartışılmaya başlanmış, aydınlar kalemiyle bu fikri değerlendirmişleridir. Ortaokullarda din dersi verilmesi fikrinin iyice ortaya çıktığı dönemde kendilerine karşı oluşan muhalefete cevap veren Milli Eğitim Bakan Vekili Cemil Mengü, din eğitimi dersi ile öğrencilerin hurafelerden uzak tutulacağını, inkılaplara karşı herhangi bir şekilde karşı duruş olmayacağını, ilkokullarda herhangi bir kötü sonuç elde edilmediğini, ortaokullarda da olumsuz bir durumla karşılaşılmayacağını belirtmiştir²²⁷. Sonuçta DP iktidarı 13 Ağustos 1956 tarih ve 9406 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile ortaokullara din dersi konulmuştur. Ortaokullarda “Din Bilgisi” adıyla okutulacak ders, 1 ve 2. sınıflar

²²⁴ *Ulus*, 27 Ekim 1950.

²²⁵ *Ulus*, 19 Şubat 1951.

²²⁶ PARMAKSIZOĞLU, *a.g.m.*, s.30.

²²⁷ *Vatan*, 29 Mart 1956.

için haftada birer saat olacaktı. Ders isteğe bağlı okutulacak, dersi almak istemeyenler sene başında bunu yazılı olarak okul idaresine bildireceklerdi²²⁸. Bu dersleri okutacak öğretmenler bu dönemde de sorun olmuştur. Dersin İlahiyat Fakültesi mezunları tarafından verilmesi istenmesine rağmen, bu okulların mezun sayısı ihtiyaca cevap verecek nitelikte değildi. Ayrıca bu okullardan mezun öğrencilerin pedagojik bilgileri yetersizdi. Dersin içeriğinde İslam’da iman, ibadet ve ahlakla ilgili bilgiler verilecekti. Programın Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanması, kitaplarının bastırılması kararı alındı. Ayrıca Bakanlık ders öğretmenin yetiştirilmesi hususunda çalışmalar yapacaktı. İlkokullarda din dersi verilmesi, ortaokullara da bu dersin eklenmesi beraberinde dersi okutacak öğretmen sorununu ortaya çıkarmıştır. Dersi verecek sınıf öğretmenleri öğrenim hayatı boyunca herhangi bir din dersi görmediği için, bu dersi verecek bilgi düzeyine sahip değildi. Bu nedenle öğretmen okullarına da din dersi konulması zorunluluğu doğdu. Bunun üzerine 1951’de ilköğretmen okullarının 4 ve 5. sınıflarına (lise 1 ve 2) haftada bir saat olmak üzere isteğe bağlı olmak şartıyla “Din Bilgisi” dersi konulmuş, 1953 yılında zorunlu hale gelmiştir. 1956 yılında ilköğretmen okullarının 1 ve 2. sınıflarına da isteğe bağlı “Din Bilgisi” dersi programa alınmıştır. 1956 yılına geldiğimizde örgün eğitim kurumlarında din dersi şu şekilde olmuştur.

İlkokulların	4. sınıf	: Haftada 1 saat isteğe bağlı,
	5. sınıf	: Haftada 1 saat isteğe bağlı,
Ortaokulların	1. sınıf	: Haftada 1 saat isteğe bağlı,
	2. sınıf	: Haftada 1 saat isteğe bağlı,
İlköğretmen Okullarının	1. sınıf	: Haftada 1 saat isteğe bağlı,
	2. sınıf	: Haftada 1 saat isteğe bağlı,
	4. sınıf	: Haftada 1 saat zorunlu, (1953’e kadar isteğe bağlı)
	5. sınıf	: Haftada 1 saat zorunlu. (1953’e kadar isteğe bağlı)

²²⁸ AYDIN, *a.g.m.*, s.458.

Okullarda verilen din derslerini modernleşme önünde bir engel oluşturduğunu²²⁹ savunanların yanında, uygulamayı laiklik, Atatürk ilkeleri, din ve vicdan hürriyetine karşı bir hareket olarak görenlerde vardır²³⁰. Konuyu laiklik ekseninde değerlendiren Prof. Ali Fuat Başgil, uygulamanın laiklik ilkesine aykırı olmadığını savunmuştur. Başgil, din eğitimi için laiklik ve vicdan hürriyetine karşı olarak görenlere Medeni Kanununun 266. maddesindeki “Çocuğun dini terbiyesini tayin ana baba hakkıdır.” ibaresini işaret ederek, devletin ana ve babanın hakkına dolaylı veya doğrudan müdahale edemeyeceğini ve okullarda ana babanın razı olmayacağı bir şekilde din eğitiminin yapılmadığını, laiklik adı altında dinsizlik telkin edilemeyeceğini, vatandaşlara verilen bu hakkın devlet tarafından gerçekleştirildiğini belirtmiştir²³¹. Başbakan Adnan Menderes ise bir konuşmasında laikliğin din ile siyasetin birbirinden ayrılması anlamına geldiği gibi, vicdan hürriyetini de içine aldığı, bu hürriyetin tam olarak gerçekleştirmek için din dersleri konulması gerektiğini beyan etmiştir²³².

3. Yüksek İslam Enstitüsü

Din dersinin eğitim programlarına girmesiyle beraber ilkökul, ortaokul ve öğretmen okullarında din bilgisi dersi okutulmaya başladı. Bunun yanında 1951’de ilk olarak 7 ilde açılan İmam Hatip Okullarının sayıları hızla artmakta ve din öğretimi yapacak öğretmen ihtiyacı günden güne artmaktaydı. Bu okullarda öğretmen sıkıntısı yaşanıyordu. Ayrıca öğrenci velileri din derslerine giren öğretmenlerin yetersizliğinden şikayet eder duruma gelmişlerdi. Bu ihtiyaca cevap verecek nitelikte olan İlahiyat Fakültesi mezun sayısı ise ihtiyaca cevap veremeyecek derecede azdı. Ayrıca İlahiyat Fakültesi mezunlarının Diyanet İşlerinin diğer kadrolarında görev yaptıklarından dolayı ihtiyaç iyice artmıştı. Bu nedenlerle din derslerini okutacak öğretmenlerin başka kanallarla yetiştirilmesi mecburiyeti doğdu. Bunu göz önüne alan DP, 17 Kasım 1959 tarih ve 575 sayılı yasa ile İstanbul’da Yüksek İslam Enstitüsü’nün kurulmasına olanak sağlayan kanunu kabul etti²³³.

²²⁹ *Vatan*, 21 Şubat 1953.

²³⁰ *Vatan*, 1 Temmuz 1951.

²³¹ *Zafer*, 30 Ekim 1950.

²³² *Vatan*, 8 Ocak 1956.

²³³ OKUTAN, *a.g.m.*, s.422.

Yüksek İslam Enstitüsünün amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- İmam Hatip Okullarına meslek dersleri öğretmeni, ilkokul dışındaki genel eğitim kurumlarına din bilgisi dersi öğretmeni yetiştirmek
- Diyanet İşleri Başkanlığının çeşitli kademelerinde görev yapacak yüksek tahsilli din görevlileri yetiştirmek
- İlmi araştırmalar yapmak ²³⁴

Yüksek İslam Enstitüsü açılırken dikkat çeken nokta, DP'nin yeni bir İlahiyat Fakültesi açmak yerine neden bu okulun tercih ettiği sorusudur. İlahiyat Fakültesi de aynı işlevi görecekken DP'nin Yüksek İslam Enstitüsü'nü açmasının ilk akla gelen nedeni üniversite ve üniversite gençliği ile hükümet arasındaki anlaşmazlıklardır. DP hükümetlerinin denetim altına alamadığı ve kendilerine karşı muhalefet yaptığına inandığı üniversitelere daha fazla öğrenci ve öğretmen kazandırmak istememiş olmasıdır. Enstitü üniversiteye bağlanmayarak özerk bir konuma getirilmiştir. Diğer bir neden ise üniversite açmanın uzun bir süreç aldığı göz önüne alınırsa, din öğretimi verecek öğretmenlere acil ihtiyaçtan ötürü Yüksek İslam Enstitüsü tercih etmiştir. DP gerekli altyapıyı hazırlamak ile zaman kaybetmemiştir. Bunun yanında Yüksek İslam Enstitüsünün İmam Hatip Okulu mezunlarına daha iyi hitap etmesini sağlamak ve onların önünü açmak olmalıdır. Çünkü İmam Hatip mezunları fark derslerini vermeden İlahiyat Fakültelerine giremiyorlardı. Milli Eğitim Bakanlığı böyle bir hamle yaparak bu okulu üniversite denetimine değil, kendi iradesine bağlamıştır.

1959'da hazırlanan Türkiye Eğitim Milli Komisyonu raporunda Yüksek İslam Enstitüsüne atıfta bulunularak, "...İlahiyat Fakültesi dışında dini öğretim yapan herhangi bir yüksek okul açılması ise faydasından çok mahzurlarla dolu tehlikeli bir teşebbüs olacaktır. Bugün İmam Hatip Okulu seviyesinde dahi hitap edecek din öğretmeni bulunmazken, bu türlü müesseseye üniversite dışından seçilecek bir

²³⁴ AYDIN, *a.g.m.*, s.460.

öğretmen kadrosunun ne derece zayıf kalacağı meydandadır.”²³⁵ ifadeleriyle bu okula soğuk baktıklarını bildirmişlerdir.

DP iktidarı süresince din eğitimi ile ilgili üniversitede bir takım çalışmalar yapılmıştır. 1950’de İÜ’ye bağlı “*İslam Tetkikleri Enstitüsü*” ve 1956’da AÜ İlahiyat Fakültesi bünyesinde “*İslam İlimleri Enstitüsü*” kurulmuştur. Bu enstitünün görevleri şunlardır.

- İslami araştırmalar yapmak ve sonuçları yayınlamak.
- Türk kitaplıklarında bulunan İslami eserler katalogunun yapmak, eski ve az bulunan yazmaların değerlendirilmek, bunları ilim alemine tanıtmak.
- Bir kitaplıkta mikrofilm arşivinin oluşturulmak.
- Dini gelenekler, ahlak ve adetlerin yerinde incelenmek.
- Bütün halk tabakalarına İslamlığın gerçek ve saf şeklini tanıtmak için neşriyat ve konferans düzenlemek.
- İslam araştırmalarıyla uğraşan Türk ve Ecnebi kurumlarla ilmi ilişkiler kurmak.
- İslam dini hakkındaki yanlış hükümleri ilmi delillerle düzeltmek.

Türkiye Milli Komisyonu raporunda din eğitimi konusu da ele alınmıştır. Raporda ilk dikkat çeken nokta medrese eğitiminin modernleşme sürecini engellediği ve aydın din adamı yetiştirilemediği yorumudur. Medreselerde yetişen kadrolara endişe ile bakan komisyon, Türkiye’de dini hayatı düzenleyecek bir eğitimi gerekli görerek, “Netice olarak komisyonumuz okullardaki din dersi öğretimi ile Türkiye Cumhuriyeti’nin temel prensiplerinden biri olan laiklik arasında herhangi bir tezatlık görmüyor. Bu derslere atanan öğretmenler ise esasen laik müesseselerden yetişmiş buldukları için dersin mene ve mahiyetine aykırı yolda değillerdir. Bu derslerin

²³⁵ *Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*, s.112.

bulunabildiği takdirde İlahiyat Fakültesi mezunu öğretmenle verilmesinde ayrıca fayda görmekte ise de, dersi veya şahsi itibarıyla dinle ilgili bir öğretmen de ihtiyacı karşılayabiliyor.”²³⁶ İfadelerini kullanmıştır. Komisyon İlahiyat Fakültesinin kurulmasına olumlu bakarak “...Normal lise tahsili üzerine dört yıllık üniversite tahsili veren bu müessesemiz, üstün seviyede din adamını kendisinde bekleyeceğimiz yegane kaynaktır.”²³⁷ şeklinde görüş belirtmiştir.

Komisyon İlahiyat Fakültesine olumlu yaklaşmasına rağmen İmam hatip Okullarına tedirginlikle yaklaşmaktadır. Komisyon “...Bugün bu okullarda dinle ilgili dersler ekseriyetle medrese döküntüsü bir öğretim kadrosu elindedir. Bir öğretim müessesesinin şahsiyeti şüphesiz orada çalışan öğretim ve eğitim unsularının şahsiyetlerinden meydana gelir. Medreselerden şu veya bu şekilde çıkmış bulunanlar ise, kendileriyle birlikte İmam Hatip Okullarına medrese ruhunu da getiriyorlar... Diğer taraftan meslek okulu olarak açılmış bulunmakla beraber İmam Hatip Okulları meslek okulu olmaktan ziyade orta dereceli herhangi bir okul olarak çalışmaktadır. Çünkü mezunlarının büyük bir çoğunluğu din adamı olarak vazife görmüyor. Bunlar normal lise bitirme imtihanı vermeksizin üniversiteye kabul edildikleri takdirde memlekette iki çeşit lise yaratılmış olacaktır...Bu okulların henüz kurulma aşamasında dejenere olmasını önlemek üzere, üniversite profesörlerinden ve Maarif Vekaleti ilgililerinden meydana gelecek karma komisyona yapılacak yurt gezisi ile esaslı suretle incelenmesinin ve bu komisyonun tavsiyelerine göre gerekli yönlerden ıslah edilmesinin lüzumuna kaniiz.”²³⁸ ifadeleriyle düşüncelerini açıklamıştır.

²³⁶ *Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*, s.110-111.

²³⁷ *Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*, s.111.

²³⁸ *Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*, s.112-113.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN EĞİTİM ÇALIŞMALARI VE CHP'NİN TAVRI

I. ÖRGÜN EĞİTİM

A) OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

Çocuğun eğitimi aile ile başlar. Aile içinde yetişen çocuk okuma, yazma, aritmetik gibi beceriler kazandığı ilköğretim sistemine dahil olur. Ancak eğitim anlayışı geliştikçe aile eğitimi ile ilköğretim arasında boşluk olduğu ve bu boşluğun doldurulması fikri gelişmiştir. Bunun yanında çocukları daha erken yaşlarda öğrenim kurumlarına çekme düşüncesi, endüstrileşme ile kadının iş hayatına dahil olması okul öncesi eğitimi doğurmuştur.

Türkiye’de, cumhuriyetin ilk yıllarında okul öncesi eğitim yeteri kadar gelişmemiştir. 1927-1928 eğitim öğretim, 1919’da kapatılan iki ana öğretmen okulu Ankara’da tekrar açılmıştır. Öğrenim süresi iki yıl olan bu okul, 1930-1931 eğitim öğretim yılında İstanbul Kız Öğretmen Okuluna dahil edilmiştir. Sadece üç yıl faaliyet gösteren okul 1933’de kapatılmıştır. Türkiye’de resmi anaokulları çalışmaları bu iki okulla sınırlı kalmıştır²³⁹.

DP hükümetleri kendilerinden önceki iktidarlar gibi okul öncesi eğitime yeterince önem vermemişlerdir. DP, genellikle okul öncesi eğitimi devlet eliyle yapılması yerine, bu işin özel girişimler tarafından yüklenilerek yürütülmesini istemiştir. DP’nin Milli Eğitim Bakanlarından Rıfkı Salim Burçak, TBMM’de yaptığı bir konuşmada, “Ana mekteplerini şimdilik vekaletimiz açmamaktadır. İlkokul davası büyük ölçüde ehemmiyet verdiği cihetle ana mekteplerimizle henüz uğraşamamaktadır.

²³⁹ Feyzi ÖZ, “Okul Öncesi Eğitim”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.240.

Bu müesseseler hususi teşebbüslere terk edilmiştir.”²⁴⁰ sözleriyle partisinin okul öncesi eğitime bakışını özetlemiş ve hükümetinin anaokulları konusundaki yetersizliğini kabul etmiştir.

DP, 1952 yılında “Ana Okulları Programı ve Yönetmeliği”, “Ana Okullarına Öğretmen Yetiştirme Kursu Geçici Yönetmeliği” ile 4 Ocak 1954 tarih ve 780 sayılı “Ana Okulları Yönetmeliği”ni hazırlayarak uygulamaya koymuştur²⁴¹. Bu yasalarla okul öncesi eğitimin önemi ve gereği vurgulanmıştır. Beşinci Milli Eğitim Şurasında da okul öncesi eğitim ele alınmış, oluşturulan komisyon çalışmalar yapmıştır. Komisyon ana okulları yönetmeliği, ana okulları programının yeniden düzenlenmesi ve ana okullarına öğretmen yetiştirme konularını ele almıştır.

Türk Eğitim Sisteminin durumun tespit etmek üzere hazırlanan Türkiye Eğitim Milli Komisyonu, okul öncesi eğitimin batıda gelişen bir dal olduğuna dikkat çekmiştir. Yabancı ülkelerde devlet, mahalli idareler ve belediyeler tarafından ana okulları açıldığını ifade etmiş, sanayileşen yerlerde çocukların eğitiminin rastlantılara bırakılmamasını gerektiğini belirterek şu önerilerde bulunmuştur.

- Özel teşebbüslere bırakılan ana okullarının bina, alet, malzeme, eşya ve eleman bakımından denetlenmesi ve desteklenmesi.
- Özellikle sanayileşen bölgelerde bakanlığın ve devletin gözetiminde özel girişimin teşvik edilmesi.
- Okul öncesi eğitimin henüz zorunlu eğitime dahil edilmesinin mümkün olmadığından, uygun yerlere ana okullarının açılması²⁴²

²⁴⁰ TBMMZC, İ:49, C:3, 24.02.1954, s.854.

²⁴¹ ÖZ, a.g.m., s.241.

²⁴² Türkiye Eğitim Milli Komisyonu, s.39-40.

Tablo 15. Ana Okullarında Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Öğretim Yılları	Okul Sayısı		Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı		
	Resmi	Özel		E	K	Toplam
1950-1951	-	52	71	941	819	1760
1951-1952	-	53	74	1111	878	1989
1952-1953	-	53	74	1224	959	2183
1953-1954	-	52	77	1197	980	2177
1954-1955	-	53	79	1355	1072	2427
1955-1956	-	56	82	1482	1091	2573
1956-1957	-	64	85	1553	1205	2578
1957-1958	-	59	95	1523	1273	2796
1958-1959	-	63	111	1598	1288	2886
1959-1960	-	66	111	1612	1235	2847

(Kaynak : *Milli Eğitim Hareketleri*, s. 90.)

Tabloda 15'te görüldüğü gibi DP döneminde anaokulu sayısında önemli bir gelişme olmamıştır. Anaokulları tamamen özel girişimlere terk edilmiş, devlet eliyle hiçbir anaokulu açılmamıştır. Öğrenci sayılarında artışlar görülse de bu sayı hiçbir zaman yeterli olmamıştır.

B) İLKÖĞRETİM

İlköğretim kurumları eğitim sisteminin ilk basamağını oluşturmaktadır. Diğer eğitim kurumları ilköğretime dayandığı gerçeği göz önüne alınırsa, toplumun bütünü ilköğretim sisteminden etkilenmektedir. Tüm eğitim birimlerinin en can alıcı noktasını oluşturan ilköğretim, çocuğa sosyal bir kişilik olarak toplumdaki varlığını hissettirir, çocuğu düşünmeye sevk etmektedir. Hükümetlerin eğitim politikasındaki başarısının en önemli kısmı ilköğretimden geçmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ilköğretimi yaygınlaştırma düşüncesi hükümetlerin ortak politikası olmuştur. İlköğretimi yalnızca milli gelenek ve ahlaki değerlerimizi ileten bir araç olarak görmemişler, ona yenileşmenin işlevleşmesinde önemli bir görev yüklemişlerdir. İlköğretim Cumhuriyet devrimlerini yeni kuşaklara benimsetmek ve laik düşünceyi geliştirmek bakımından ayrı bir önem kazanmıştır. Harf devrimiyle birlikte ilköğretim alanındaki çalışmalar hızlanmış, eğitim parasız ve zorunlu kılınmıştır. 1924 anayasasında ilköğretim beş yıl olarak kabul edilmiş, köylerde üç yıl olarak uygulanmıştır. Köy enstitüleri, kırsal kesimlerdeki ilköğretim sorununu çözmeyi öngörse de, bu kurumlar 1953 yılında kapatılmıştır.

DP muhalefette bulunurken CHP'ye karşı yönelttiği en önemli eleştiriler arasında ilköğretim konuları yer almaktadır. CHP'nin ilköğretimde seferberlik deyişimiyle başlattığı uygulama ile köy halkının kendi okullarını kendilerinin yapması kararlaştırıldı. DP iktidarının bu konudaki görüşlerini açıklayan Tefvik İleri, köylerde ilkokul binaları inşaatlarının 1947 yılına kadar büyük zorluklarla köylüye yüklendiğini, 1947'den sonra kısmen devlet yardımıyla uygulamanın devam ettirildiğini, doğrudan veya kısmen köylüye yaptırılan okulların büyük bir kısmının perişan olduğunu ifade ederek CHP'ye yüklenmiştir. Köylülere yoksulluk döneminde ağır şartlarla yaptırılan binaların usta elinden çıkmadığı ve ciddi olarak kontrol edilmedikleri için yuvarlak dere taşları ve yaş kavak ağaçlarından yapıldıkları için kötü durumda olduğunu açıklayan bakan uygulamaya karşı olduklarını ifade etmiştir. DP, 1950 seçimlerinden önceki vaatlerinde köylüye okul yapma zorunluluğu getiren yasayı değiştirecekleri sözünü vermiştir. Seçimlerde iktidarı ele geçiren DP, muhalefette verdiği sözü tutarak, 11 Ağustos 1951 tarih ve 5828 sayılı kanun ile köy okullarının özel idare bütçesi ve genel bütçeden ayrılacak ödeneklerle yapılmasını kararlaştırmıştır²⁴³. Böylece köylüye okul yapma zorunluluğu kaldırılmıştır.

DP'nin köylüden okul yapma zorunluluğu kaldırması köy halkı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu zorunluluğun kaldırılması köylünün üretime daha fazla katılmasına yardımcı olabileceği şeklinde yorumlansa da, kırsal bölgelere kültür

²⁴³ Zafer, 12 Ağustos 1951.

hizmetlerinin ulaştırılmasında aksamalara ve gecikmelere neden olmuştur²⁴⁴. Köy halkı ile devletin arasını açan bu uygulama aşamasında birçok zorluklarla karşılaşmıştır. Bu dönemde gezici başöğretmenlik yapan Talip Apaydın anılarında köylü ile büyük mücadelelere giriştiklerini, bazen köylünün kendilerini taşıdıklarını, jandarma zoru ile köylüyü çalıştırdıklarını anlatmaktadır.

Türkiye’de nüfusun büyük bir çoğunluğunun köylerde yaşaması ve dağınık yerleşme ilköğretimin yaygınlaştırmasında karşılaşılan en önemli sorunlardan biridir. DP döneminde köylere ilköğretimi götürmek amacıyla ödenekler arttırılmıştır. 1951 yılında 5 milyon TL olan köy okulları için ayrılan ödenek, Doğu illerine harcanmak üzere 4 milyon TL arttırılmıştır²⁴⁵. Tefik İleri bu konuyla ilgili olarak 1942-1948 yılları arasında kısmen halka yaptırılan okulların toplam 6487 gözüktüğünü, fakat bu rakamların doğru olmadığını, çünkü bitmemiş okulların bitmiş gibi gösterilerek ertesi yıl tekrar mevcut rakamların üzerine ilave edildiğini savunmuştur. Bu okullar için harcanan 94 milyonun 36 milyonunu bütçeden, geri kalan kısmının köylüden alındığını, yapılan binaların 587’sinin tamamen yıkıldığını, 918’inin tamire ihtiyacı olduğunu, 1857’sinin tamamlanmış olduğunu, 303’ünün çatısız, 356’sının tuvaletsiz olduğunu bildirmiştir²⁴⁶. İleri bir başka bir konuşmasında ise mevcut durumun özetini yapmış, şehir ve kasabalardaki okul sayılarının 1472 olduğunu, ülkede bulunan 33094 köyden sadece 15553’ünde okul bulunduğunu, 18386 köyün okulsuz olduğunu, bu köylerden 10347’sinin nüfusunun 250’den az, 8039’unun 250’den fazla olduğunu belirterek, en kısa zamanda bu köyleri okul ve öğretmene kavuşturmayı arzuladığını açıklamıştır²⁴⁷.

DP iktidarında muhalefet ilköğretimin yeteri kadar geliştirilemediğini, çalışmaların çok yavaş olduğu konusunda sık sık eleştirmiştir²⁴⁸. DP bu eleştirilere karşın, CHP dönemine atıfta bulunarak, çalışmaların bu dönemde daha iyi olduğunu, CHP dönemindeki işe yaramaz, berbat durumdaki okulların tamir ve bakımlarıyla

²⁴⁴ BAŞAR, *a.g.e.*, s.92.

²⁴⁵ *Vatan*, 26 Şubat 1951.

²⁴⁶ *Vatan*, 27 Kasım 1952.

²⁴⁷ *TBMMZC*, B:5, O:1, 13.11.1950.

²⁴⁸ *Ulus*, 12 Ağustos 1952, *Ulus* 4 Kasım 1952, *Ulus*, 28 Aralık 1954, *Ulus*, 20 Mayıs 1957, *Vatan*, 3 Ocak 1955.

uğraştıklarını savunmuştur²⁴⁹. DP özellikle bütçeden örnekler vererek, CHP dönemine bakarak eğitime ayrılan paranın artırıldığına dikkat çekmiştir.

Okul binalarının durumu 1959 Türkiye Eğitim Milli Komisyonu tarafından da ele alınmıştır. Komisyon raporunda okul binalarıyla ilgili olarak, "...Komisyonumuz yurt içinde yaptığı inceleme gezisi sırasında köy ve şehirlerimizdeki her dereceli okulların çoğunun bu bakımdan (atölye, dersane, laboratuvar, spor, yemek, toplantı salonları, kitaplık, oyun alanı vb.) kifayetsiz olduklarını müşahede edilmiştir. Bazı okul binalarının o çevrenin ihtiyaçlarından fazla büyüklükte, bazılarının ise çevrenin gelecekteki gelişmesi şöyle dursun yapılış zamanındaki ihtiyaçları dahi düşünülmeden ve bölgenin iklim şartları göz önünde tutulmadan inşa edildikleri görülmüştür. Bu binaların birçoğu birkaç katlıdır ve öğrenci için kullanışlı olmadığı gibi, rahatça çalışmaya ve yaşamaya da elverişli değildir."²⁵⁰ şeklinde görüş bildirmiştir.

DP iktidarında ABD'li eğitimci Prof. Dr. Kate Wofford Türkiye'ye gelmiş ev çalışmalarda bulunmuştur. Wofford'un önerileri doğrultusunda 25 öğretmen ABD'ye gönderilmiştir. Bu öğretmenler 1954'de Türkiye'ye dönerek "Köy Deneme Okulu Program Taslağı"nı hazırlamışlardır. Bu taslak program TTK tarafından uygun görülerek 1954-1955 öğretim yılında Bolu'da uygulanmaya başlamıştır. 1955'te ise "İstanbul Şehir, Köy Deneme Okulları Müfredat Programı" hazırlanmış ve 1956-1957 öğretim yılında uygulanmaya başlamıştır²⁵¹.

DP iktidarı döneminde çözüm bekleyen ilköğretim sorunlarını görüşmek üzere 1953 yılında Beşinci Milli Eğitim şurası toplanmıştır. Şurada ilköğretim konuları her yönüyle ele alınmıştır. Şuranın açılış konuşmasında Bakan Tevfik İleri, ilköğretime verdikleri önemi şu sözlerle ifade etmiştir. "Milli Eğitimimizin her türlü meseleleri arasında ilköğretim birinci derecede ehemmiyeti haiz bulunmaktadır. Bu öğretimi kemiyet ve kifayet bakımından bir an evvel en ileri bir şekilde memleketin en uzak

²⁴⁹ TBMMZC, B:22, O:1, 26.12.1952.

²⁵⁰ Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, s.116.

²⁵¹ BAŞAR, a.g.e., s.94.

köşelerine kadar yaymak mecburiyetindeyiz.”²⁵². Şurada ilköğretim kanunu tasarısı, ilkokul programının yeniden düzenlenmesi, yeni ilkokul programının incelenmesi, okul sağlığı ve öğretmen yetiştirme konuları ele alınmıştır. Şurada alınan kararlara göre yukarıda da değinildiği gibi Bolu’da ve İstanbul’da deneme okulları açılmıştır. Deneme okullarında öğrencilerin serbest olarak çalışmaları, sosyal faaliyetlere yer verilmesi, konu seçimi ve aktarımında öğretmenlere inisiyatif tanınması öngörülmüştür.

DP döneminde derslerin toplanarak okutulması yoluna gidilmiştir. 4 ve 5. sınıflarda Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri “Toplum ve Ülke İncelenmesi”, Tabiat Bilgisi, Tarım ve Aile Bilgisi dersleri de “Fen ve Tabiat Bilgileri” adı altında birleştirilmiştir. CHP döneminde program dışında isteğe bağlı olarak okutulan din dersleri, 1950 yılında program içine alınmıştır.

DP döneminde ilköğretim alanındaki sorunlardan birisi de öğrencilerin okula devam meselesidir. Bu konuda Tevfik İleri, 1952-1953 öğretim yılı başında düzenlenen törende yaptığı konuşmada, 1949-1950 öğretim yılında şehir ilköğretim okullarında okuyan toplam öğrenci sayısının 442.325 olduğunu ve bunun %43.3’ünün kız öğrenci olduğunu, 1950-1951 öğrenim yılında %40.6’sının, 1951-1952 öğrenim yılında %40.1’nin kız öğrenci olduğunu belirtmiştir. Köy okullarında 1949-1950 öğrenim yılında toplam öğrencinin %35.5, 1950-1951 öğrenim yılında %36.1, 1951-1952 öğrenim yılında %36.1 olduğunu, şehir ve köy okullarına devam eden öğrencilerin tamamı dikkate alındığında 1949-1950 öğrenim yılında 1.576.127 iken, bu rakamın 1950-1951 öğrenim yılında 1.634.549’a, 1951-1952 öğrenim yılında 1.659.076’ya yükseldiğini bildirmiştir. Bu rakamlar dikkate alındığında köy ve şehir okulların devam eden öğrenci sayısında bir artış olduğu görülmektedir. Kız öğrenci sayısında da bir artış görülmektedir.

DP hükümetleri ilköğretim alanındaki en önemli hedeflerinden birisi okulsuz köy bırakmamaktır. Yurdun her köşesine okul götürme gayretinde olan hükümetler,

²⁵² *Beşinci Maarif Şurası*, s.5.

daha önce de belirtildiği üzere eski okulların tamir ve bakımı ile uğraşmıştır. Bunun yanında bu dönemdeki hızlı sanayileşmeye bağlı olarak kentlere doğru önemli bir göç yaşanmıştır. Bu göçler beraberinde göç alan bölgelerde okul sıkıntısını getirmiştir. İhtiyacı karşılayamayan hükümet bu okullarda ikili, üçlü, hatta dördü eğitim yapmaya başlamıştır. Mali bakımdan faydalı olan bu sistem eğitime büyük zararlar vermiştir. Okullarda 40 dakikalık dersler arasına 5 dakikalık tenefüsler konulmuş, bu kısa süreli tenefüsler öğrencilerin ihtiyaçlarını giderememesine neden olmuş ve dersler aksamıştır. Bu durum ise öğretmen, öğrenci ve velilerin şikayetlerine sebep olmuştur²⁵³. Hükümet bu soruna çözüm olması amacıyla Amerika'dan baraka okul talebinde bulunmuştur. Baraka okullar, bina darlığı çekilen yerlerde hizmet vermesi ve okul ihtiyacını bir nebze azaltması hedeflenmiştir. İlk parti okul barakaları 1959 yılında Türkiye'ye gelmiştir²⁵⁴.

Türkiye Eğitim Milli Komisyonu raporunda ilköğretim konusuna önemle değinmiştir. Komisyon 17.069 okul binasına ihtiyaç bulunduğunu belirleyerek, milli eğitimin ana meselesinin ilköğretimi yüzde yüz gerçekleştirmek olduğunu bildirmiştir. Komisyon her vilayetin kendi çapında bu işe katılması gerektiğini, devlet yardımı, vilayet bütçeleri ve mahalli yardımlar dikkate alınarak bir program hazırlanmasını istemiştir. Devamsızlığı önlemek için bunu doğuran sebeplerin incelenmesi ve bunların giderilmesi için önlemler alınması istenmiştir. Dağınık köylerin her birine okul yapılamayacağı için gündüzlü ve yatılı bölge okullarının kurulması, okulların yıllık çalışma saatlerinin uzatılması, ilkokullarda günlük 6 saat ders okutulması ilköğretimi yaygınlaştırmak için önlemler olarak sıralanmıştır. Komisyon mevcut ilköğretim programının ihtiyaca cevap veremediği ve çok yüklü olduğunu belirterek yeniden ele alınmasını ve şu önerilere dikkat edilmesini istemiştir.

- Programın ihtiyaca uygun hale getirilmesi, ilkokul seviyesinde bilgileri içermesi ve tekrarlara yer verilmemesi,
- Milli birliği bozmayacak şekilde müfredat programlarının bölge şartlarına göre düzenlenmesine imkan tanınması,

²⁵³ KAYA, *a.g.e.*, s.102.

²⁵⁴ Zafer, 15 Eylül 1959.

- Köylerde birleşik sınıflarda çocukların gruplara ayrılarak çalıştırılması,
- Deneme okullarında geliştirilen fikir ve usullerin müfredat programı içerisine alınması, Müfredat programının ilköğretim sonrası eğitime temel olması için tedbirler alınması.

Komisyon ayrıca meslekteki öğretmenleri geliştirecek çalışmalar yapılması, sınıf mevcutlarının azaltılması, ikili, üçlü, dörtlü eğitime son verilmesi, derslerin gruplandırılarak işlenmesi, Türkçe ve Matematik derslerine daha fazla önem verilmesi, rehberlik ve yönlendirme çalışmalarının yaygınlaştırılması, ölçme ve değerlendirme işinin daha hassas yapılması gibi tavsiyelerde bulunmuştur²⁵⁵.

Tablo 16. DP Döneminde İlkokul Sayıları

Öğretim Yılları	Şehir Okulu	Köy Okulu	
		5 Yıllık	3 Yıllık
1950-1951	1505	11940	3860
1951-1952	1541	12735	3022
1952-1953	1584	13706	2346
1953-1954	1625	14006	2188
1954-1955	1734	14588	1941
1955-1956	1787	15031	1775
1956-1957	1863	15735	1662
1957-1958	1943	16396	1551
1958-1959	2052	17031	1427
1959-1960	2121	17847	1310

(Kaynak : *Milli Eğitim Hareketleri*, s.13.)

²⁵⁵ *Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*, s.40-45.

Tablo 16’da görüldüğü gibi DP 10 yıllık iktidarında şehir okullarında önemli gelişmeler elde etmiştir. Şehir okullarının sayısını 1505’ten 2121’e yükselterek %40.9’luk artış sağlamıştır. 5 yıllık köy okullarının sayısını 11940’tan 17847’ye yükselterek % 49.4’lük bir artış olmuştur. Ancak bu durum 3 yıllık köy okullarında tersine dönmüş, bu okulların sayısı 3860’tan 1310’a inmiştir. Bu 5 yıllık köy okullarına verilen değerin bir göstergesidir. Ancak 3 yıllık köy okullarının bazıları 5 yıllık okullara dönüştürülmüş, bu da 5 yıllık okullarda artışa neden olmuştur.

Tablo 17. DP Döneminde İlkokul Öğrenci Sayıları

Öğretim Yılları	Şehir Okulları		Köy Okulları			
	E	K	Öğretmenli		Eğitmenli	
			E	K	E	K
1950-1951	269373	184124	681119	373229	58712	35641
1951-1952	277463	192020	705470	281665	44325	27004
1952-1953	296803	208133	727281	388292	33107	20802
1953-1954	317651	225862	746079	404221	30967	19367
1954-1955	352645	253637	773885	422102	37531	17356
1955-1956	386007	280240	816292	439871	24947	15639
1956-1957	428445	310818	872077	468862	23497	15005
1957-1958	467930	339048	910424	484602	21657	14093
1958-1959	505546	365186	968331	506240	20382	13102
1959-1960	538007	388403	1012309	520368	19006	11716

(Kaynak : Milli Eğitim Hareketleri, s.14.)

DP şehir okullarındaki okul artışında gösterdiği başarıyı öğrenci sayılarında da göstermiştir. Erkek ve kız öğrenci sayıları 10 yılda yaklaşık iki kat artmıştır. Köy okullarında öğretmenli sınıflarda öğrenim gören erkek öğrencilerin sayısı DP döneminde %48.6’lık, kız öğrencilerin sayısı %39.4’lük bir artış sağlanmıştır. Eğitmenli

okullardaki öğrenci sayısı ise 3 yıllık köy okulu sayısına paralel bir azalma göstermiştir. DP'nin şehir okullarındaki başarısını köy okullarında gösterememesi köyden kente göçlerle yakından ilgilidir. Bu dönemde hızlı sanayileşme ile artan göçler köy nüfusunun azalmasına neden olmuştur. Ancak şehirlerde ve özellikle köylerde okul ve öğrenci sayısının yeterli ölçülere getirildiğini söylemek imkansızdır. Köy enstitülerinin de kapatılmasıyla köylerde eğitim hızı yavaşlamıştır. Ayrıca kız çocuklarının eğitim sürecine katılmasında başarı elde edilememiştir. 1950 yılında okula devam eden öğrencileri kız öğrencilerinin sayısı 592994 iken, erkeklerde bu sayı %70.1 daha fazla olmuş, 1009204 erkek öğrenci okula devam etmiştir. 1960 yılında ise okula devam eden kız öğrencilerin sayısı 920487 iken, erkeklerde %70.4 daha fazla olmuş, 1569322 erkek öğrenci okula devam etmiştir.

Tablo 18. DP Döneminde İlkokulda Görevli Öğretmen Sayıları

Öğretim Yılları	Şehir Okulları		Köy Okulları			
			Öğretmen		Eğitmen	
	E	K	E	K	E	K
1950-1951	4890	5743	15794	2626	5796	4
1951-1952	5115	5924	17190	2758	4512	4
1952-1953	5582	6254	18224	2848	3597	4
1953-1954	5793	6574	18151	2959	3387	3
1954-1955	6547	7208	19349	2720	3117	2
1955-1956	7494	7728	20297	2550	2993	1
1956-1957	8555	8184	21395	2454	2926	4
1957-1958	9688	8806	22275	2592	2800	-
1958-1959	10896	9282	23132	2433	2792	-
1959-1960	12390	9776	25143	2711	2742	4

(Kaynak : Milli Eğitim Hareketleri, s.16.)

DP öğretmen sayısını arttırarak eğitim içine çekmiştir. İktidarda bulunduğu 10 yılda şehir okullarında öğretmen sayısı %108.5 arttırılmıştır. Köy okullarında öğretmen sayısı %51.2 arttırılmış, eğitimci sayısı okul sayısında olduğu gibi artmıştır. DP döneminde şehir ve köy okullarındaki öğretmen artışı öğrenci sayısına göre fazladır. DP'nin bu başarısının eğitime olumlu katkı sağlayacağı açıktır.

C) ORTAÖĞRETİM

Ortaöğretim, bir toplumun ihtiyaç duyduğu yetenekli bireyleri yetiştirmesinde önemli bir role sahiptir. Öğrencilere genel kültür vermek ve yüksek öğrenime öğrenci yetiştirmeyi amaç edinen bu kurumlar, milli kültür oluşturmada önemli bir basamaktır. Çok partili hayattan sonra kurulan CHP hükümetinde Milli Eğitim Bakanlığı görevini alan Reşat Şemsettin Sıralar ortaöğrenimin gelişmesinde önemli çalışmalar yapmıştır. Ancak bu çalışmalar DP tarafından “öğretmen, araç ve gereç sağlamadan bazı kişileri memnun etmek ve siyasi çıkar sağlamak amacıyla ortaokullar açılıyor” şeklinde yorumlanarak eleştirilmiştir. Buna rağmen DP iktidara geldiğinde ortaöğretimi geliştirmek için önemli çalışmalar yaptırmıştır.

DP eğitimin başka dallarında olduğu gibi ortaöğretimde de yabancı uzmanlara raporlar hazırlatmış, bunları uygulamaya koymuştur. DP, yukarıda da belirtildiği üzere 1951 yılında İmam Hatip Okullarını açmış, 1956 yılında ortaokullara seçmeli din dersleri koymuştur.

DP aynı kurum içinde farklı programlar sunmak suretiyle liseye, hayata ve mesleklere hazırlayan çok amaçlı ortaokul uygulamasını başlatmıştır. Bu okullar öğrencilere değişik mesleklerden eğitim alması yoluyla mesleki okul olarak değerlendirilebileceği gibi, genel kültür dersleri vererek genel ortaokul hüviyeti de kazanıyordu. Günümüzdeki “Çok Programlı Lise” anlayışının temelleri olan okulların ilk denemeleri 1953-1954 öğretim yılından başlamak üzere Bursa Mustafa Kemal Paşa, Nevşehir ve Muş'ta yapılmıştır. Deneme okullarının ilk yıl programında Türkçe, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, matematik, yabancı dil, tarım, ticaret, sağlık bilgisi; kızlar

için ev idaresi; erkekler için iş bilgisi dersleri bulunuyordu. İkinci ve üçüncü yılda öğrenciler genel eğitim programına veya erkek/kız meslek programlarına ayrılıyordu. Genel eğitim programını başatı ile tamamlayanlar liseye, meslek programını tamamlayanlar mesleki ve teknik okullarda eğitimlerine devam edebiliyorlardı. Daha sonra 1955 yılında İstanbul Atatürk Kız Lisesinde ve Ankara Bahçelievler Lisesinde deneme amacıyla uygulanmış, ancak olumlu sonuçlar alınamamıştır²⁵⁶.

Ortaöğretim alanında en ilginç ve tartışmalı konulardan birisi de liselerin eğitim süresinde yaşanmıştır. CHP iktidarı döneminde, IV Milli Eğitim Şurasında liselerin dört yıla çıkarılması hususunda ilke kararı alınmış, ancak uygulanamamıştır. Tevfik İleri'nin bakanlığı döneminde bu karar uygulamaya sokulmuş, 1952-1953 öğrenim yılından başlamak üzere liseler dört yıla çıkarılmıştır. Bu kararla birlikte lise programlarında bazı değişiklikler yapılmıştır. Derslerden kimilerinin adları ve haftalık ders saatleri değiştirilmiş, üç yıllık program dört yıla dağıtılmıştır. Daha önceki programda yer almayan resim, müzik, sanat tarihi dersleri haftada iki saat olmak üzere programa dahil edilmiştir. Ayrıca 1-2 ve 3. sınıflarda haftada 3 saat, 4. sınıflarda haftada 7 saat olmak üzere yetiştirme kursları ve seminer çalışmaları programa alınmıştır. Yine 1952 programında öğrencilerin 4. sınıfta Fen ve Edebiyat kollarına ayrılması kararlaştırılmıştır.

Liselerin dört yıla çıkarılması eleştirileri beraberinde getirmiş, pek çok kişi programa karşı çıkmıştır. Hatta karar DP içinde de tam olarak benimsenmemiş, kararı alan Tevfik İleri bile kararından pişman olmuştur. Tevfik İleri, bu uygulama ile iyi sonuçlar alabileceklerini düşündüklerini, ancak verilecek bir yıl fazla eğitimden elde edilecek neticelerin çekilecek külfete değmeyeceğini anladıklarını açıklamıştır. Aynı zamanda bu konuyu milletvekili arkadaşlarından, gezdikleri yerlerdeki öğretmenlerden, velilerden dinlediklerini; onun için bu konuyu kamuoyuna duyurduklarını ve üniversitelerin konu ile ilgili düşüncelerine başvurduklarını belirterek özeleştiride

²⁵⁶ Turan OGUZKAN, "Orta Dereceli Kurumların Gelişmesi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.304.

bulunmuştur²⁵⁷. Liselerin öğretim süreleri Celal Yardımcı'nın bakanlığı döneminde, 1954-1955 öğrenim yılında tekrar üç yıla indirilmiştir. Celal Yardımcı liselerin dört yıla çıkarılmasını "... Türk maarif camiasının kanaatini hilafına ve zorlama usul ile vaki olmuştu. Eski iktidar zamanında bu kanaat tatbikatta da hiçbir fayda vermemiş ve devlet için, millet için zararlı görülen bu hata sonrada düzeltilmiştir." sözleriyle eleştirmiş, lise öğretim sürelerinin tekrar üç yıla indirilmesi kararını savunmuştur. Celal Yardımcı yaptıkları anketlerde üç yıllık öğretimin dört yıllık eğitimden daha faydalı olduğunu belirlediklerini bildirmişti²⁵⁸. Liselerin üç yıla indirilmesiyle beraber müfredat programı yeniden düzenlenmiştir. 1955 yılında lise 3. sınıf öğrencileri 3 ve 4. sınıfları aynı yıl içinde okuyarak üç yılda mezun olmuşlardır. Bitirme imtihanları da bir düzen altına alınarak, 1954-1955 öğrenim yılından başlamak suretiyle bitirme sınavları ile olgunluk sınavları kaldırılarak yerine tek bir sınav "Devlet lise Bitirme İmtihani" konulmuştur²⁵⁹. Liselerdeki Fen ve Edebiyat kol ayrımı ise lise son sınıftan, 1957-1958 öğretim yılından başlayarak lise ikinci sınıfa çekilmiştir.

DP döneminde ortaöğretimdeki gelişmelerden birisi de yabancı dil eğitiminde yaşanmıştır. Bu dönemde batıyla olan ilişkilerin artması yabancı dil eğitiminin zorunlu kılmıştır. Hıfzırrahman Raşit Öymen'e göre Türkiye yabancı dil eğitimine kuşkuyla bakıyordu. Türk eğitiminin milli birliği ve bütünlüğü yabancı tesirlerden korumak amacıyla yabancı okulların varlıkları da hoş karşılanmamaktaydı²⁶⁰. Örgün eğitim kurumlarının yabancı dil eğitimini yeteri kadar sağlayamadığı gerekçesiyle İstanbul Muallimler Birliği tarafından yapılan girişimlerle kolej kurulması kararlaştırılmıştır. Bakan İleri, yabancı dil eğitiminin gerekliliğini savunmuştur. 1955-1956 öğretim yılından itibaren kolejler açılmaya başlanmıştır. İlk olarak beş adet açılan kolej sayısı, 1960-1961 öğretim yılının başlangıcında 7'ye, 333 olan öğrenci sayısı 1214'e yükselmiştir²⁶¹.

²⁵⁷ TBMMZC, B:53, O:2, 25.2.1953.

²⁵⁸ BAŞAR, a.g.e., s.96-98.

²⁵⁹ Zafer, 20 Mart 1955.

²⁶⁰ Türkiye'nin Ana Eğitim Problemleri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 2001, s.17.

²⁶¹ Cumhuriyetin 50 Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz, s.102.

Türkiye Eğitim Milli Komisyonu raporunda da yabancı dil eğitimine destek verilmiş, ancak yabancı dil eğitiminin yeteri kadar geliştirilemediğini belirlemişlerdir. Başarısızlığın nedeni olarak öğretmenlerin iyi yetişmemiş ve yetiştirilememiş olduğunu belirten komisyon, yabancı dil eğitiminin sadece ortaokul, lise ve kolejlerin eğitim programlarında değil, öğretmen okulları, mesleki ve teknik eğitim okullarının da eğitim programlarında yer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Komisyon yabancı dil eğitiminin verimli olabilmesi için sınıf içinde ve dışında elverişli bir atmosfer yaratılmasıyla sağlanabileceğini, sınıf içinde yetenekli öğretmenlerle, sınıf dışında öğretmenlerin rehberliğinde seçilecek kitaplar ve okuma odasıyla bunun sağlanabileceği tavsiye etmiştir. Komisyon sadece İngilizce'ye yönelmeyi doğru bulmamış ve Fransızca, Almanca'nın da öğretilmesini faydalı bulmuştur²⁶².

DP hükümetleri döneminde gelişen uluslar arası ilişkiler çerçevesinde, 1959 yılında OECD desteğiyle modern fen ve matematik programlarının geliştirilmesi çalışmaları başlatılmıştır. Eğitimde fırsat eşitliği sağlamak için ortaöğretimde akşam okulları açılmaya başlamıştır. Bu okullardan eğitimini yarıda bırakmış, herhangi bir nedenle eğitim hizmetlerinden faydalanamamış ve gündüz çalışmak zorunda olanların faydalanması amaçlanmıştır. OECD desteğiyle başlatılan projeler çerçevesinde “Ders Aletleri Yapım Merkezi” kurulmuş, 30 adet matematik ve fen kitabı tercüme edilerek yayınlanmıştır. Geçici laboratuvar, matematik ve fen öğretmenleri için kurslar, matematik ve fen asistanlarına maddi destek sağlamayı kapsayan çalışmalar DP dönemi boyunca devam etmiştir.

DP ortaöğretim sisteminin yeniden düzenlenmesi konusunda ciddi çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarda ABD sistemi örnek alınmış ve köklü değişiklikler yapılmıştır. 1956 yılından itibaren başlayan çalışmaların getirdiği yeni sistemle üç devreli karne sistemi ikiye indirilmiş, öğrenim arasına 15 günlük tatiller eklenmiş, dersler günde yedi saat olarak ayarlanmış ve diğer faaliyetler için yardımcı ders saatleri konulmuştur. Dönemin gazetelerine “Orta Tedrisatta Ders Sistemi Tamamen

²⁶² Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, s.95-97.

Değiştiriliyor” başlıklarıyla açıklanan bu sistem daha sonra diğer okullarda da uygulanmıştır.

Türkiye Eğitim Milli Komisyonu raporunda maarif sistemi içerisinde, üzerinde en fazla durulması ve ıslah edilmesi gerekli eğitim kademesinin ortaöğretim olduğunu belirtilmiştir. Komisyon ortaöğretim kurumlarının bina, eşya, tesisat ve araç gereç bakımından yetersiz olduğunu, öğretmen ve idarecilerinin arzu edilen seviyede olmadığını belirtmiş, ortaöğretimdeki başarısızlığın ilk ve ortaöğretim kurumları arasındaki koordinasyon eksikliğine bağlamıştır. Bireylerin ortaöğretim içine almayı ve onların yetiştirilmesinin amaç edinilmesi gerektiğini bildiren komisyon üyeleri, öğrencilerin yeteneklerin göre sınıflandırılmasını ve ileride alacakları eğitime göre yetiştirilmelerini tavsiye etmiştir. Rehberlik çalışmalarının yoğunlaştırılması, sınıf içi ve dışı etkinliklere, sosyal faaliyetlere ağırlık verilmesi, kitaplık oluşturulması tavsiye edilen konulardandır. Üniversitelere öğrenci yetiştiren liseleri de yetersiz bulan komisyon görüşlerini şu şekilde açıklamıştır.

“...Liselerimizde bu tahsili yapacak kabiliyette ve iyi yetişmiş gençleri alabilmek ve böylelikle bu müesseselere girecek öğrencilerin bir giriş sınavına tabi tutulmalarını zaruri görüyoruz. Aynı zamanda mevcut liselerimizin gerek öğretim personelinin gerekse ders araç gereçlerinin kısa zamanda maksada cevap verecek şekilde tavsiye edilmesi, müfredat programlarıyla öğretim ve eğitim metotlarının yeniden ele alınması lazımdır. Program ve metotlar gözden geçirilirken, öğrencilerin karakter eğitimine, şahsiyet kazanmasına ve muhakeme kabiliyetinin gelişmesine imkan verecek tedbirlerin alınmasına dikkat edilmeli ve gençlerin kabiliyet ve temayüllerine uygun düşecek görsel sanatlar veya teknik ve el maharetleri sahalarında serbest çalışmalarına imkan verilmelidir.” Komisyon bunlara ek olarak başarıları tespit edilene kadar yeni kolejlerin açılmamasını uygun bulduğunu bildirmiştir²⁶³.

²⁶³ Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, s.48-51.

Tablo 19. DP Döneminde Ortaöğretim Kurumları

Öğretim Yılları	Ortaokullar				Liseler			
	Resmi	Kolej	Muhtelif	Özel	Resmi	Kolej	Akşam	Özel
1950-1951	364	-	-	42	60	-	-	28
1951-1952	396	-	-	44	62	-	-	31
1952-1953	433	-	-	41	63	-	-	32
1953-1954	461	-	6	43	68	-	-	32
1954-1955	494	-	4	41	79	-	-	32
1955-1956	520	5	2	46	90	-	-	33
1956-1957	545	6	3	47	94	2	-	33
1957-1958	581	6	3	53	103	2	-	34
1958-1959	610	6	2	67	115	6	-	36
1959-1960	611	6	-	68	129	6	4	45

(Kaynak : Milli Eğitim Hareketleri, s.24.)

DP döneminde resmi ortaokul ve lise sayısında gelişmeler görülmüştür. 1950 yılında 364 olan resmi ortaokul sayısı, 1960 yılında %67.8 artışla 611'e yükselmiştir. 1950 yılında Kolej türü ortaokul Türkiye'de yokken, 1955 yılında 5 tane açılmış, 1960 yılına kadar sayıları 6'ya yükselmiştir. Özel girişim DP dönemindeki gelişimini ortaokullarda da göstermiş, 1950 yılında 42 olan özel ortaokulların sayısı 1960 yılında %61.9'luk bir artışla 68'e yükselmiştir. DP liseler sayılarında da gelişmeler sağlamıştır. 1950 yılında Türkiye'de 60 resmi lise varken, bu sayı 1960 yılında 129'a ulaşmıştır. DP resmi lise sayılarında %115 artış sağlamıştır. Tek parti döneminde olmayan kolej türü liseler ve akşam liseleri de DP döneminde eğitime başlamıştır. Özel liseler ise %60.7 artış göstermiş ve sayıları 28'ten 45'e yükselmiştir. Tablo 16 ve 19'da görüldüğü gibi DP dönemindeki lise sayısındaki artış oranı ortaokullardan, ortaokullardaki artış oranı ilkokullardan fazladır. Bu durum öğrencilerin üst eğitim kurumlarına giderek, daha iyi yetişmiş bireyler yetişmesinin önünü açmıştır.

Tablo 20. DP Döneminde Ortaokullarda Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Öğretim Yılları	Öğrenci Sayıları							Öğretmen Sayısı	
	Resmi		Kolej	Muhtelif		Özel			
	E	K	E	E	K	E	K	E	K
1950-1951	46573	15274	-	-	-	3689	2651	2437	2091
1951-1952	51730	16152	-	-	-	3998	2881	2572	2157
1952-1953	57007	17899	-	-	-	4295	3264	2727	2294
1953-1954	63145	20592	-	325	33	4583	3661	2904	2407
1954-1955	76281	25484	-	666	107	5167	4191	3160	2534
1955-1956	90848	30851	333	647	125	5748	4665	3647	2738
1956-1957	111489	37542	679	922	153	6159	5235	4403	2893
1957-1958	134329	44105	842	968	158	7264	6064	5325	3224
1958-1959	154674	51147	933	880	139	8110	6682	6393	3465
1959-1960	181035	56916	1050	-	-	8780	7185	7267	3710

(Kaynak : Milli Eğitim Hareketleri, s.25-27.)

DP döneminde okul sayısında gelişmelerin bir ürünü olarak ortaokullarda öğrenci sayılarında da gelişmeler görülmüştür. 1950 yılında resmi ortaokullarda öğrenim gören öğrencilerin sayısı 61847'dir. Bu sayı 1960 yılında %289.5'lik bir artış göstermiş ve 240951'e ulaşmıştır. Ortaokullarda da kız öğrenciler eğitime yeteri kadar çekilememiş, ortaokullarda öğrenim gören erkek öğrenci sayısı kız öğrenci sayılarının yaklaşık üç katı olmuştur. Yeni açılan kolejlere ilk yılında 333 öğrenci kayıt olarak eğitime başlamış, 1960 yılında kayıtlı öğrenci sayısı 10560'ye ulaşmıştır. Özel ortaokullarda 1950 yılında 6340 öğrenci öğrenim görürken 1960 yılında %151.8'lik bir artışla 15965'e ulaşmıştır. Ancak özel liselerde kız öğrenciler ile erkek öğrenciler sayıları arasındaki fark resmi okullar kadar olmamış %20 civarında kalmıştır. Ortaokullarda görevli öğretmen sayısında da gelişmeler yaşanmış, 1950 yılında 4528 olan öğretmen sayısı 1960 yılında %142.4 artışla 10977'ye ulaşmıştır.

Tablo 21. DP Döneminde Liselerde Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Öğretim Yılları	Öğrenci Sayıları						Öğretmen Sayısı		
	Resmi		Kolej	Akşam		Özel			
	E	K	E	E	K	E	K	E	K
1950-1951	15335	3687	-	-	-	2191	956	1120	834
1951-1952	15269	3898	-	-	-	2402	960	1154	891
1952-1953	20085	5181	-	-	-	2711	1076	1204	957
1953-1954	21958	5609	-	-	-	2626	1227	1205	1029
1954-1955	24769	6545	-	-	-	2702	1353	1395	1207
1955-1956	22536	6675	-	-	-	2701	1500	1302	1174
1956-1957	24952	8013	-	-	-	2812	1630	1362	1161
1957-1958	29217	9540	21	-	-	3017	1708	1524	1362
1958-1959	33897	11608	66	-	-	3649	2011	1843	1584
1959-1960	41484	13378	269	272	33	4253	2679	2120	1740

(Kaynak : Milli Eğitim Hareketleri, s.28-30.)

Tablo 21’de görüldüğü gibi liselerde öğrenci sayılarında da gelişmeler görülmüştür. Resmi liselerde 1950 yılında 19022 öğrenci eğitim görürken 1960 yılında %188.4’lük bir artışla 54862 olmuştur. Özel liselerde ise artış %120.2 olmuştur. Okul ve öğrenci sayısındaki gelişme öğretmen sayısındaki gelişmeyi zorunlu kılmış, 1950 yılında 1954 olan öğretmen sayısı 1960 yılında %97.5’lik bir artış göstermiş ve 3860’a ulaşmıştır.

D) MESLEKİ VE TEKNİK ÖĞRETİM

Mesleki ve teknik öğretim ülke kalkınmasında rol oynayacak sanayi, tarım ve ticaret kollarında teknik elemanların yetişmesini sağlayan kurumlardır. Mesleki ve teknik eğitim bireyin öğrenme çabasıyla beraber ortaya çıkmış, bireyin istek ve ihtiyaçlarını karşılama aracı olarak işlevselleştirilmiştir. Yapararak yaşayarak öğrenmenin

temel alındığı bu okullar çıraklık sistemiyle başlayarak gelişmiş ve bugünkü halini almıştır.

Mesleki ve teknik eğitim Türkiye’de 1950’li yıllara kadar önemli bir gelişme göstermemiştir. DP döneminde sanayi alanında başlayan atılımlar beraberinde yetişmiş eleman ihtiyacını doğurmuştur. Menderes hükümetleri mesleki ve teknik eğitime önem vermiş, hükümet programında teknik öğretim okulunda ziraat ve yol kalkınmasına paralel olarak bölgesel ihtiyaçlara göre gerekli araçların yapılabilmesi için şubeler kurulmasından bahsedilmiştir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, mecliste yaptığı bir konuşmada önceki hükümetleri eleştirerek, açılan mesleki ve teknik okulların ülkenin ihtiyaçlarına bakılmadan, gelişigüzel açıldığını savunmuştur. İleri, her yerde aynı alan ve dalda eğitim veren sanat okullarının açılması sonucu, bu okulları bitiren öğrencilerin işsiz kaldığını, bunun da mesleki ve teknik okullara olan ilgiyi azalttığını, sadece Kız Enstitüleri ve gezici köy kurslarının çalışmalarından memnun kaldıklarını belirterek sözlerine şu şekilde devam etmiştir. “Ödemiş ve Tire’de muazzam sanat okullarında yüzer talebe bulabildim. Bunun üzerine esaslı tetkikler yapıyoruz. Her memleketin sanatlarının program içine ve kurslar halinde okullara sokulmasına çalışıyoruz. Hem mahalli şartlar için ehil insanlar yetişmesi, hem de bu okullardan çıkacak insanların iş bulabilmeleri yolunu tuttuk.”²⁶⁴.

DP iktidarı Marshall yardımı çerçevesinde ABD tarafından verilen tarım makinelerinin, özellikle traktör ve biçer döverlerin, köylüler tarafından kullanılması bakım ve onarım sorunu yaratmıştı. Bu nedenle MEB ve tarım bakanlıkları arasında ortak çalışma sonucu üç yıllık bir plan hazırlanmıştır²⁶⁵. Bu plan çerçevesinde yurdun çeşitli bölgelerine yeni teknik okullar ve bölümleri açılmıştır. Tarım makineleri ve traktör bakım ve onarım işini yapacak elemanların yetiştirilmesi amacıyla Sanat Enstitüleri içinde motor üzerine eğitim yapacak sanat okullarının temelleri atılmıştır. Orman bölgelerinde yaşayan vatandaşların israf etmeden daha sağlıklı konut üretebilmeleri amacıyla 1953 yılında Gezici Yapı Kursları açılmıştır. Kurslar Çorum,

²⁶⁴ TBMMZC, B:51, O:4, 25.2.1951, s.537.

²⁶⁵ BAŞAR, a.g.e., s.100., *Zafer*, 23 Eylül 1952.

Sinop, Bolu, Balıkesir, Muğla, Antalya, Çankırı, Eskişehir, Kars ve Adana illerinde faaliyet göstermiştir²⁶⁶. Aynı zamanda DP iktidarı tarım, ekonomi ve bayındırlık alanında ihtiyaçları karşılayacak bireylerin yetiştirilmesi amacıyla 1951-1952 öğretim yılından başlamak üzere kurslar başlatmıştır. Bu kursların tarım alet ve makinelerinin tamiri, oyuncakçılık, örme mobilyacılık, oymacılık, frijider tamirciliği, bıçakçılık, karosercilik, radyo tamirciliği, oksijen ve elektrik kaynakçılığı, duvarcılık, betonculuk, mozaikçilik, sıhhi tesisatçılık, karo ve fayans döşemeciliği, matbaacılık, camcılık ve seramik işleri alanında olması planlanmıştır²⁶⁷.

DP döneminde meslek sanat okulu olmayan bölgelerde ilkokul mezunlarına bir sanat öğretmek amacıyla kurslar açılmaya başlanmıştır. Kadınlar için halıcılık, dokumacılık gibi alanlarda eğitim vermek amacıyla Geçici Kadın Kursları açılmıştır. 1952 yılından başlamak üzere küçük kasabalarda ev kadınlarına yönelik dikiş, nakış, biçki, çocuk bakımı kursları açılmıştır²⁶⁸.

Tevfik İleri, bakanlığı döneminde artan teknik eleman ihtiyacının karşılanamaması üzerine bu ihtiyaca cevap verecek yüksek düzeyde okulların kurulması, mevcut okulların da kapasitelerinin artırılması yönünde çalışmalarda bulunmuştur. Bu nedenle devlet dairelerinden temsilcilerin katıldığı, MEB Müsteşarı Reşat Tardu başkanlığında 29 kişilik bir komisyon kurulmuştur. Komisyon çalışmalarını tamamlamasının ardından çalışmasını raporlaştırmıştır. Raporunda, İTÜ mezunu öğrencilerin görev yapacakları sanayi kuruluşlarında uyum sorunu ile karşılaşmaması için mevcut üniversite eğitiminin iş alanlarına dönük olarak yeniden düzenlenmesi, İTÜ bünyesinde bir Maden Fakültesinin kurulması, İTÜ'nün daha fazla mezun verecek şekilde düzenlenmesi, Ankara'da yeni bir teknik okulun açılması, tekniker yetiştirmek üzere tekniker okullarının açılması önerilmiştir. Komisyon raporu dikkate alınmış, 1953-1954 öğretim yılında İTÜ Maden Fakültesi kurulmuştur²⁶⁹.

²⁶⁶ TBMMZC, B:53, O:2, 25.2.1953, s.973-974.

²⁶⁷ Milli Eğitim Bakanlığı Faaliyet Raporu, s.10.

²⁶⁸ CİCİOĞLU, a.g.e., s.281-282.

²⁶⁹ BAŞAR, a.g.e., s.101.

DP döneminde mesleki ve teknik okulların her yönüyle ele alındığı Altıncı Milli Eğitim Şurası yapılmıştır. Şurada “Mesleki ve Teknik Öğretim Danışma Kurulu” oluşturulmasına karar verilmiştir. 1956-1957 öğretim yılından başlamak üzere lise üzeri eğitim verecek, sekreter öğretmeni yetiştirmek üzere 3 yıl süreli “Ticaret Öğretmen Okulu” açılmış, okulun süresi 1959 yılında 4 yıla çıkarılmış, okula “Ticaret İhtisas Şubeleri” eklenmiştir. 1954-1955 öğretim yılından başlamak üzere de “Akşam Ticaret Liseleri” hizmete girmiştir.

1959 Türkiye Eğitim Milli Komisyonu raporunda mesleki ve teknik eğitimle ilgili şu görüşlere yer verilmiştir. “...Endüstri, ziraat ve ticaret sahasında henüz istenilen derecede gelişmemiş olan memleketimizde, çeşitli sahalarla ilgili teknik elemana olan ihtiyaç göz önünde bulundurularak mesleki ve teknik öğretimin bugünkünden farklı, esaslı bir plan ve programla ele alınması lazımdır. Bilhassa teknik sahada vücutlarına şiddetle ihtiyaç duyulan elemanları yetiştirmede daha esaslı çalışmamız, daha ilmi ve metotlu faaliyetlerde bulunmamız, memleketin şartlarına uygun tedbirler almamız gerekir...Halen mesleki ve teknik müesseselerimizde muhtaç olduğumuz sayı ve vasıftaki teknik elemanları gereken manada ve maksada uygun surette yetiştiremediğimiz bir hakikattir.” “...Komisyonumuzun yurdun muhtelif bölgelerindeki mesleki ve teknik öğretim okullarında yaptığı incelemeler sırasında, bazı müesseselerin bina, atölye, laboratuvar bilhassa öğretmen ders araç ve gereçleri bakımından iyi durumda olmadıkları, istenilen vasıfta ve vasıfta olmadıkları müşahede edilmiştir. Ayrıca okulların öğrenci mevcutları çok kabarık olduğu, atölyelerdeki izdiham sebebiyle öğrencilerin istenilen derecede mesleki maharet kazanamadıkları, genel bilgi dersleriyle mesleki dersler arasında karşılıklı münasebetin sağlanamadığı, müfredat programının yetersiz olduğu ve programlara uygun ders kitaplarının bulunamadığı, müesseselerde rehberlik ve mesleki yöneltme servislerinin kurulmadığı ve okulların çevrelerindeki çalışma şartlarıyla işbirliği yapmadıkları görülmüştür.”²⁷⁰ DP döneminde mesleki ve teknik eğitimde sayısal gelişmeler şu şekildedir²⁷¹.

²⁷⁰ Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, s.53-54.

²⁷¹ Hesaplamalara ilk öğretmen, matbaacılık, tapu ve kadastro, PTT, maliye, meteoroloji, sekreterlik, otelcilik, gazetecilik, polis, terzilik, ev ekonomisi, sağır ve dilsiz okulları dahil edilmemiştir.

Tablo 22. DP Döneminde Mesleki ve Teknik Eğitimde Okul Sayıları

Öğretim Yılları	Orta Sanat	Sanat Ens.	Teknik	Orta Ticaret	Ticaret Lisesi	Konser-vatuar	Sağlık Okulları	Tarım Okulları
1950-1951	93	121	3	25	23	2	9	11
1951-1952	98	126	2	24	23	2	7	12
1952-1953	103	127	6	24	24	2	7	12
1953-1954	104	131	6	23	26	2	6	14
1954-1955	102	136	6	23	29	2	15	13
1955-1956	95	148	6	23	29	4	20	13
1956-1957	93	154	6	25	32	4	22	13
1957-1958	88	164	6	25	32	4	23	13
1958-1959	88	174	5	24	32	4	23	13
1959-1960	92	196	3	25	30	4	27	13

(Kaynak : Milli Eğitim Hareketleri, s.32-34)

Tablo 23. DP Döneminde Mesleki ve Teknik Eğitimde Öğrenci Sayıları

Öğretim Yılları	Orta Sanat	Sanat Ens.	Teknik	Orta Ticaret	Ticaret Lisesi	Konser-vatuar	Sağlık Okulları	Tarım Okulları
1950-1951	12579	15368	630	2088	2066	616	1995	1218
1951-1952	12198	13941	534	2007	2190	586	858	1862
1952-1953	12238	13115	479	2212	2474	613	756	1933
1953-1954	15984	13834	549	2773	2958	721	690	2516
1954-1955	19676	14992	656	3533	3276	894	1015	2339
1955-1956	22451	16963	698	4410	3445	906	1260	2473
1956-1957	22982	20555	752	4696	3803	837	1484	2501
1957-1958	21754	25103	741	4799	4082	851	1598	2390
1958-1959	19296	30742	366	4793	4542	858	1686	2418
1959-1960	18245	34938	221	5239	5319	874	1900	2526

(Kaynak : Milli Eğitim Hareketleri, s.35-40)

Tablo 21 ve 22’de görüldüğü gibi DP döneminde okul ve öğrenci sayılarında gelişmeler görülmüştür. DP mesleki ve teknik eğitime önem verdiğini her fırsatta dile getirmiş, sadece mesleki eğitim ile ilgili Altıncı Milli Eğitim Şurası toplamasına rağmen sayısal gelişme resmi ortaokul ve liselerdeki gelişme kadar olmamıştır. 1950 yılında toplam 287 olan mesleki okul sayısı 1960 yılında %35.8’lik bir artışla 390’a 36560 olan öğrenci sayısı 1960’da %89.4’lük bir artışla 69262’ye ulaşmıştır.

Tablo 24. DP Döneminde Mesleki ve Teknik Eğitimde Öğretmen Sayıları

Öğretim Yılları	Orta Sanat	Sanat Enst.	Teknik	Orta Ticaret	Ticaret Lisesi	Konser-vatuar	Sağlık Okulları	Tarım Okulları
1950-1951	203	2619	50	114	249	80	42	19
1951-1952	239	1676	23	99	247	20	38	16
1952-1953	250	2634	18	106	215	15	37	22
1953-1954	246	2798	49	126	217	13	35	31
1954-1955	257	2898	49	139	231	11	94	31
1955-1956	205	3113	60	188	207	49	99	27
1956-1957	166	3343	61	160	318	67	113	30
1957-1958	98	3541	68	214	312	68	149	29
1958-1959	36	3874	47	208	329	105	132	33
1959-1960	33	4354	-	264	372	109	143	44

(Kaynak : *Milli Eğitim Hareketleri*, s.47-53)

Tablo 24’de görüldüğü gibi öğretmen sayısında da gelişmeler görülmüştür. 1950’de mesleki eğitimde 3376 olan öğretmen sayısı 1960’a 5319’a ulaşmış, %57.5’lik bir artış göstermiştir. Ancak mesleki eğitimde hiçbir zaman DP hedeflerine ulaşamamıştır.

E) ÜNİVERSİTELER

Eğitim sisteminin en üstünde yer alan üniversitelerin geleneksel olarak toplumun getirdiği liderliği sağlaması beklenir. Üniversiteler yeni düşünce ve normları geliştirirler, bunları topluma anlatırlar. Üniversiteler gerçeğin bekçisi, gerçeklerin arayıcısı, doğmaların karşıtı, toplum değerlerinin koruyucusu, geleceğin şekillendiricisi ve geleceğin yol göstericisidir. Yüksek öğretim kurumları sadece öğrencilere bilgi aktaran bir sistem değil, aynı zamanda bilimsel araştırmalarla bilgi üreten ve bilimsel bulguları toplumun sosyal, ekonomik ve siyasal geleceğinin oluşturulmasında başarıyla kullanacak toplum liderlerinin yetiştirilmesi gibi önemli görevleri üstlenmiştir ²⁷².

Ortaöğretimden sonraki eğitim basamağı olan yüksek öğretim, bir ülkenin kalkınmasında bilgi üreterek kalifiye eleman yetiştirilmesinde çok önemli bir rol oynar. Bakan Tevfik İleri, “Üniversite bu memleketin kalkınmasında büyük, fakat ağır vazifesi olan müesseselerdir.”²⁷³ sözleriyle bu kurumlara verdikleri değeri ifade etmiştir. Bu konuya gazetesindeki yerinde yer veren Ahmet Emin Yalman, ilmi bir görüşün hayata tatbik edilmesinde hata ihtimallerini önlemekte üniversitelerin büyük rolü olduğunu belirterek, yalnız maddi alanda değil, fikri alanda da üniversitelerin öncülük etmesi gerektiğini, ancak Türkiye’de üniversitelerin bu durumdan uzak olduklarını, ilerlemeye karşı duyulan merak sonucunda taklitçi bir zihniyette plansız ve programsız bir şekilde kuruldukları görüşünü okurlarıyla paylaşmıştır ²⁷⁴.

Eğitim Milli Komisyonu raporunda da konunun önemine dikkat çekilerek, bu kurumların öğrenci yetiştirmenin yanı sıra, memleket meseleleri ile yakından ilgilenen, toplumun gelişmesine hizmet edici faaliyetlerde bulunan özellikleri üzerinde durmuşlar, eğitim çalışmalarının üniversiteler ve ilmi araştırma merkezleri tarafından yapılan araştırmalar sonuçlarına dayanarak yapılması gerektiğini beyan etmişlerdir ²⁷⁵. Yüksek öğrenimden bu görevler beklenirken, ortaöğretimden gelen gençlerin seçtikleri alanda yetişmelerini sağlamak, genel kültür seviyelerini arttırmak üniversitelerin özel amaçları

²⁷² KAYA, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, s.237.

²⁷³ *Vatan*, 26 Ekim 1950.

²⁷⁴ *Vatan*, 24 Haziran 1950.

²⁷⁵ *Türkiye Milli Eğitim Komisyonu Raporu*, s.20.

olarak belirlenmiştir. Hızlı büyüme sonucu eğitim kalitesinin yetersiz kalması sorun olarak tespit edilmiş, üniversitelere alınacak öğrencilerin seçilerek alınması tavsiye edilmiştir. Yeni üniversiteler açmak yerine, mevcut üniversiteleri geliştirilmesi yoluna gidilmesi, uzun vadede planlar hazırlanarak, ülke ihtiyaçlarına göre üniversite açılması yolunda çalışmalar yapılması önerilmiştir²⁷⁶.

DP döneminde yüksek öğretime gelen öğrencilerin ortaöğretimde zayıf yetişmeleri, üniversiteleri görece düzeyde bilgi birikimlerine sahip olmamaları üniversitelerin amaçlarına ulaşmasında büyük bir engel oluşturmuştur. Üniversitelerin fiziki şartların kaliteli eğitime uygun olmaması, ilmi değerlerin yeterince anlaşılabilmesi ve bütçe imkanları üniversitelerin önündeki engellerdir. Cumhuriyetin ilk 20 yılında yüksek öğretim öğrencilerine devlet tarafından verilen burslar, DP döneminde büyük bir hızla artan üniversite öğrenci sayısına ters orantılı olarak azalmıştır. Yüksek öğrenimde öğrenciler ülke şartlarına göre branşlaşmamıştır. 1950-1960 arasında toplam öğrencilerin %44'ü sosyal ve ekonomik ilimlerde, %20'si fen ve teknik alanlarda, %14'ü sağlık alanında, %14.5'i sanat ve edebiyat alanında öğrenim görmüşlerdir. Buna karşın bir tarım ülkesi olan Türkiye'de toplam öğrencilerin ancak %4.7'si tarım alanında öğrenim görmüşlerdir²⁷⁷. Bu durumun doğal bir sonucu olarak istihdam sorunları ortaya çıkmış, öğrenciler mezun olup iş hayatının kapısına geldiklerinde bazı alanlarda talep fazlalığı görülürken, bazı alanlarda eleman ihtiyacı karşılanamamıştır²⁷⁸.

1. Yeni Üniversite Kurma Çalışmaları

DP iktidara geldiğinde birisi Ankara'da, ikisi İstanbul'da olmak üzere toplam üç üniversite eğitim veriyordu. Bu üniversitelerde 18 fakülte, 16 yüksekokul eğitim veriyordu. Türkiye'nin bu konudaki eksikliği yeni hükümetin dikkatini çekmiş, DP yeni üniversiteler açma çabası içine girmiştir. Üniversiteleri yurdun değişik bölgelerine yaymayı düşünen DP iktidarı, diğer eğitim basamaklarında olduğu gibi, ABD ile işbirliği içine girmiştir. DP hem mevcut kurumların öğretim kalitesini arttırmak hem de

²⁷⁶ Türkiye Milli Eğitim Komisyonu Raporu, s.57-62.

²⁷⁷ KODAMANOĞLU, a.g.e., s.85-88.

²⁷⁸ Vatan, 15 Ağustos 1950.

üniversitelerin sayısını arttırmak iddiasında idi. Bu dönemde yeni üç üniversite kurulmuş, bir üniversitenin de temeli atılmıştır.

a. Doğu (Atatürk) Üniversitesi : II. Dünya savaşından sonra ülkeler arası ilişkilerin gelişmesi, sanayileşme ve şehirleşme gibi etkenler; yabancı dil bilen, teknik bilgiye sahip yetenekli elemanlar yetiştirme zorunluluğunu doğurmuştur. Bu zorunluluğun bir sonucu olarak, üniversite kurma fikri Menderes hükümetlerinin üzerinde önemle durduğu bir konu olmuştur. Özellikle Doğu’da bir üniversite kurma fikrini benimseyen DP, iktidarının ilk yıllarından itibaren bunu öncelikli hale getirmiştir.

Doğu’da bir üniversite kurma fikri ilk olarak Mustafa Kemal tarafından ortaya atılmıştır. M. Kemal 1 Kasım 1937’de mecliste yaptığı konuşmada bu konuya dikkat çekmiştir.

“...Memleketi şimdiki üç büyük kültür bölgesinde mütalaa ederek, garp bölgesi için İstanbul Üniversitesinde başlamış olan ıslahat programını daha radikal bir tarzda tatbik ederek cumhuriyete cidden bir modern üniversite kazandırmak, merkez bölgesi için, Ankara Üniversitesini az zamanda kurmak lazımdır ve doğu bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel yerinde, her şubeden ilkokullarıyla ve nihayet üniversiteyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden faaliyete geçilmelidir. Bu hayırlı teşebbüsün, doğu vilayetlerimiz gençliğine bahşedeceği feyiz Cumhuriyet Hükümeti için ne mutlu bir eser olacaktır.”²⁷⁹

Ancak M. Kemal’in vefatı ve II. Dünya Savaşının çıkması bu konu önemini kaybederek rafa kaldırılmış, 1950’ye kadar tekrar gündeme gelmemiştir. DP, parti programında müstakil bir madde olarak Doğu Üniversitesine yer verilmiştir. Doğu’da kurulacak üniversite bölgenin kalkınması için önemli bir basamak olacağını DP tarafından anlaşılmıştır. 1950 yılının sonlarında yapımına karar verilen Doğu’da kurulacak üniversitenin, bölgedeki gençlerin ve bölgenin ihtiyaçlarına yönelik eğitim

²⁷⁹ KORKUT, *a.g.e.*, 24.

verecek, Doğu'nun kalkınması için gerekli elemanlar yetiştirecekti. Üniversite 1958 yılına kadar süren bir çalışma neticesinde açılabilmiştir.

Doğu Üniversitesinin nerede kurulacağı henüz belli olmadan, 1951 yılında kurulması için çalışmalar başlatılmıştır. Bunun için kurulacak üniversite ile ilgili çalışmalarda kullanılmak üzere bütçeye 50.000 Lira ilave edilmiş, incelemeler yapmak için komisyonlar oluşturulmuştur. İÜ Senatosu Doğu Üniversitesi ile ilgili çalışmalar yapmak üzere toplanacak komisyona profesörlerden oluşan üyeleri seçerek Ankara'ya göndermiş,²⁸⁰ toplanan üyeler Cumhurbaşkanı refakatinde, kurulacak üniversitenin yerini belirlemek üzere doğu illerine gitmişlerdir²⁸¹. Bölge halkı üniversite açılması fikrini memnuniyetle karşılamış, yapılan çalışmaları ilgiyle takip etmiş, üniversitenin açılmasını sabırsızlıkla beklemiştir. MTTB düzenlediği bir toplantıda, Doğu Üniversitesinin bölgenin kalkınması için şart olduğunu belirterek, yeni üniversite kurulması fikrini desteklemiştir²⁸². Komisyon yaptığı çalışmalar sonucunda, 1952 yılında raporunu hazırlayarak sunmuştur. Raporda üniversitenin nasıl ve nerelerde kurulacağı açıklanmıştır. Komisyon üyeleri üniversitenin tek bir noktada kurulması yerine, değişik noktalara dağıtılarak kurulması fikrine uzlaşmışlardır. Böylece bölgenin farklı yerlerinin kalkınması sağlanacaktı²⁸³.

Doğu'da üniversite kurulması fikri genel olarak destek bulmasına rağmen farklı fikirleri savunanlar da olmuştur. Yusuf Azizoğlu, bölgedeki eğitim durumuna dikkat çekerek, doğuda eğitim kademelerinin yeteri kadar geliştirilemediğini belirtmiştir. Azizoğlu'na göre, üniversiteye öğrenci gönderebilmek için bölgedeki ortaöğretimin öncelikle geliştirilmesi gereklidir ve dikkatle ele alınması gereken konu üniversite açmak değil, ortaöğretimdeki kalite sorunudur²⁸⁴. CHP ideolojisine yakınlığı ile tanınan Hıfzırrahman Raşit Öymen, CHP döneminde bölgeye Köy Enstitüleri açılarak ilkokuldan sonra yetişecek öğrencilerin hazırlandığını ifade etmiş, Doğu'da üniversite kurma fikrinin temelinde, CHP'nin bölgedeki ilköğretim politikası olduğunu iddia

²⁸⁰ *Vatan*, 4 Temmuz 1951.

²⁸¹ *Zafer*, 31 Temmuz 1951.

²⁸² *Vatan*, 28 Ağustos 1951.

²⁸³ *Vatan*, 29 Ekim 1952.

²⁸⁴ *Vatan*, 18 Kasım 1952.

etmiştir²⁸⁵. Prof. Dr. Kemal Çağlar, Doğu'da üniversite kurma fikrine karşın mevcut üniversitelerin gelişmesinin ve eksikliklerinin yeni gelişmeler oldukça tamamlanamayacağını vurgulamış, buna karşın hükümetin diğer üniversitelerin tahsisatlarını kısmadığını, bu nedenle üniversite açma fikrini olumlu bulduğunu açıklamıştır. Çağlar, Atatürk'ün mecliste yaptığı konuşmaya atıfta bulunarak, konuya ne kadar önem verdiğini belirtmiştir²⁸⁶.

Milli Eğitim Komisyonu gerekli çalışmaları yaparak, 25 Şubat 1953 gün ve 6059 sayılı “Doğu Üniversitesi Kuruluş Hazırlıkları Hakkında Kanun”u çıkartmıştır. Kanunun gerekçesinde, bölgede kurulacak üniversitenin sosyal, ekonomik ve teknik ihtiyaçlarını, el değmemiş enerji kaynaklarını, tarımını, madenlerini, öğretim ve araştırma konusu yapacağını; halka rehber olarak halkın sorunlarına cevap vereceğini, halktan gelecek deneyimleri toplayıp etüt edeceğini, özetle Doğu'nun gelişmesinde bir bilim merkezi olarak görev yapacağı kaydedilmiştir²⁸⁷. 1953 yılı bütçe görüşmelerinde Doğu Üniversitesine bölgede henüz yeteri kadar ilkokul ve ortaokul olmadığı bahane edilerek karşı çıkanlar olmuştur. Kamuran Soydan, Doğu Üniversitesinin kuruluş sürecinde birçok etkenin göz ardı edildiğini vurgulayarak, üniversite kurmanın bina yapmaktan ibaret olmadığını, üniversite esasının içinde bir ruh olduğunu belirtmiştir. Kurulacak olan üniversitenin yeterli öğretim üyesinin nereden bulacağını merak ettiğini belirtmiştir.²⁸⁸ Soydan'a karşılık bakan Ahmet Özel öğretim üyelerinin mevcut üniversitelerin öğretim kadrosundan yararlanarak çözüleceği cevabını vermiştir²⁸⁹.

Doğu Üniversitesi 10 Mart 1954 tarih ve 6373 sayılı yasa ile “Atatürk Üniversitesi” adını almıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, ABD gezisi sırasında Nabraska Üniversitesi ile karşılıklı işbirliği gündeme gelmiştir. Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı, çalışmaların büyük bir hızla ilerlediğini açıklayarak, Atatürk Üniversitesi ile ilgili şu bilgilere yer vermiştir.

²⁸⁵ *Ulus*, 18 Kasım 1952.

²⁸⁶ *Vatan*, 9 Şubat 1953.

²⁸⁷ Hüseyin KORKUT, *Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No : 134, Ankara, 1984, s.25.

²⁸⁸ *Vatan*, 25 Mart 1953.

²⁸⁹ *Vatan*, 26 Temmuz 1956.

“...Atatürk Üniversitesi çok kısa zamanda kuvveden fiile çıkacak hale gelmiştir. Atatürk Üniversitesi için Diyarbakır, Elazığ ve Erzurum’daki istimlak işleri bitmiş nazarıyla bakılabilir. Dostumuz ve müttefikimiz Amerika milletinin bu üniversitenin kuruluşu hakkında göstermiş olduğu geniş alaka, her türlü takdirin fevkindedir. Üniversitenin süratle kurulması için yapılacak işbirliği esaslarını hazırlamak maksadıyla Türkiye’ye gelen Nabrasca Üniversitesi heyetiyle yaptığımız müteaddit toplantılar neticesinde müspet adımlar atılmıştır. Atatürk Üniversitesi icra heyetinden birkaç üyenin Maarif Vekilinin riyasetinde Nabrasca’da tetkiklerde bulunması müşterek karar bağlanmıştır.”²⁹⁰.

Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı, bir heyetle birlikte Ağustos ayı içerisinde Atatürk Üniversitesi kuruluş çalışmalarında ABD’nin yardımlarını görüşmek üzere Amerika’ya gitmiştir. Dönüşünde Avrupa’ya da uğrayan heyet FAO’dan yardım sözü almıştır ²⁹¹. Daha sonra Nabrasca Üniversitesi’nden bir heyet Türkiye’ye gelmiş ve çalışmalarda bulunmuştur. Heyet Atatürk Üniversitesi’nin daha çok yerel ihtiyaçlara yönelik, halkın günlük sorunları üzerinde duracağını ve ulaştıkları sonuçları halkın ayağına götüreceğini, üniversitenin iktisadi ve kültürel kalkınmanın sağlanmasında hızlandırıcı rol oynayacağını açıklamıştır ²⁹². Daha önce Türk heyetinin, üniversitenin kuruluş yeri olarak tek bir nokta yerine farklı yerlere dağıtılmasını raporlaştırmasına rağmen, farklı iller arasındaki mesafenin üniversiteyi olumsuz etkileyeceği öngörülmüştür. Nabrasca Üniversitesi heyeti araştırmalarda, fakülteler arasında uzun mesafeler olmasının yaratacağı aksaklıklar üzerinde durmuş ve üniversitenin bir noktada kurulmasının daha faydalı bulduklarını bildiren rapor hazırlamışlardır. Sonuç olarak Atatürk Üniversitesi’nin tek bir yerde kurulması fikri ön plana çıkmış ve kabul edilmiştir. Kurulacak yer olarak ise Erzurum belirlenmiştir ²⁹³.

²⁹⁰ *Zafer*, 18 Temmuz 1954.

²⁹¹ *Zafer*, 13 Eylül 1954.

²⁹² *Zafer*, 4 Kasım 1954.

²⁹³ *Zafer*, 13 Mart 1955, *Vatan*, 13 Mart 1955.

Atatürk Üniversitesi'nin kurulması yolunda kararlılıkla yürüyen DP hükümetleri 3 Mayıs 1957 tarih ve 6990 sayılı "Atatürk Üniversitesi Kanunu"nu çıkarmıştır. Kanunun gerekçesinde Doğu Anadolu'da bir kültür merkezi oluşturulması konusunda Atatürk tarafından ortaya atılan fikrin doğrultusunda, Doğu Anadolu'nun sosyal, kültürel, ekonomik ve teknik bakımdan kalkınmasında önemli rol oynayacak Atatürk Üniversitesi'nin kurulmasına karar verildiği belirtilmiştir. Atatürk Üniversitesi nihayet 17 Kasım 1958 günü düzenlenen bir törenle açılmıştır²⁹⁴. Ziraat ve Fen-Edebiyat fakülteleri ile eğitime başlayan üniversite ilk yılında 300 öğrenci kabul etmiştir. Üniversitede 19'u Türk öğretim üyesi, 5'i Amerikalı öğretim yardımcısı ile eğitime başlamıştır²⁹⁵.

b. Orta Doğu Teknik Üniversitesi : Türk-Amerikan ilişkilerinin her alanda gelişmesi, ABD hükümetlerinin Türkiye'nin eğitim politikası ile yakından ilgilenmesine yol açmıştır. Daha önce Atatürk Üniversitesi'nin kuruluş aşamasında sıkı ilişkilere girilmiş, ilişkilerde esen iyi hava artarak devam etmiştir. Türk Amerikan hükümetleri vardıkları anlaşmayla tamamen ABD hükümeti tarafından kurulacak bir üniversitenin yapımına karar vermişlerdir. ODTÜ adını alacak yeni üniversitenin eğitim İngilizce olacak ve ücret karşılığı eğitim verecekti. Öğretim görevlilerinin çoğu ABD'den temin edilecek, yapım masrafları kısmen BM'den, ABD'nin yabancı memleketlere ayırdığı yardımlardan ve hükümet tarafından karşılanacaktı²⁹⁶.

DP hükümetleri teknik eleman ve yetişmiş insan gücüne önem vermişler, bu ihtiyacı karşılayacak mesleki ve teknik okullar açmayı ilke edinmişlerdir. Bu okullardan mezun olacak öğrencilerin yüksek öğrenime devam etme ihtiyacı bu dönemde sorun oluşturmuştur. Bu konudaki eksikliği gidermek, Türk ve Orta Doğu ülkelerinin kalkındırma çabalarına öncülük edecek bilim ve meslek insanı yetiştirmek, Teknik ve Fen alanlarında eleman yetiştirmek üzere bir yüksek öğretim kurumunun açılması gündeme gelmiştir. Bu fikrin uzantısı olarak bir öğretim ve araştırma kurumunun Ankara'da kurulması kararlaştırılmış ve ODTÜ doğmuştur.

²⁹⁴ KORKUT, *a.g.e.*, s.25-26.

²⁹⁵ *Vatan*, 16 Kasım 1958.

²⁹⁶ *Vatan*, 16 Mayıs 1950.

ODTÜ'nün ilk olarak 23 Ocak 1957 tarih ve 6887 sayılı “ODTÜ'nün Kuruluş ve Hazırlıkları Hakkında Kanun” kabul edilmiş, iki yıl sonra 27 Mayıs 1959 tarih ve 7307 sayılı “ODTÜ Kanunu” kabul edilmiştir. 7307 sayılı kanunda ODTÜ'nün kuruluş amaçları şu şekilde açıklanmıştır.

- Muayyen evsafı haiz Türk öğrencilerine ilmi, teknik ve mesleki sahalarda umumiyetle İngiliz dilinde ileri bir öğretim temin ederek, geniş imkanlar sağlamak.
- Diğer memleketlerin mümasil evsafı haiz öğrencilerine, müracaatları ve talebe olarak kabul edilmeleri üzerine eşit imkanlar sağlamak.
- Türkiye ve Orta Doğu'nun kaynaklarının inkişafına ve iktisadi meselelerinin halline bilhassa ehemmiyet verilmek üzere, Türk milletine diğer milletlere fayda sağlayacak araştırmalar yapmak.
- Hakikati aramaya ve insanlığın bilgisini arttırmaya matuf temel araştırmalar yapmak ve yaymak²⁹⁷

DP hükümetlerinin Başbakanı Adnan Menderes'in direktifleriyle başlatılan ODTÜ'nün kuruluş çalışmalarında Amerikan Pensilvanya Üniversitesi ile işbirliği yapılmıştır.²⁹⁸ Kuruluşunda BM'nin maddi desteğini alan ODTÜ'nün çekirdeğini oluşturan “Bölge Planlaması ve Mimarlık Okulu” 1956 yılında eğitime başlamıştır. Temeli 2 Ekim 1957 günü atılan²⁹⁹ ODTÜ mimarlık ve şehircilik fakültelerinde öğrenim gören 50 öğrenci ile faaliyete geçmiştir. Üniversite'nin Makine Mühendisliği Bölümü Şubat 1957, İnşaat Mühendisliği, Amme İdaresi, İş İdaresi ve Endüstri bölümlerini kapsayan İdare Fakültesi, Atom Enerjisi Fakültesi, Nükleer Enerji Araştırma Enstitüsü Eylül 1957'de öğrenim hayatına başlamıştır. ODTÜ kuruluşuyla beraber, Türkiye'de yabancı dille eğitim veren ilk üniversite olmuştur.

²⁹⁷ ALBAYRAK, *a.g.e.*, s.384.

²⁹⁸ *Zafer*, 236 Eylül 1955.

²⁹⁹ *Zafer*, 3 Ekim 1957.

c. Ege Üniversitesi : 1950’li yıllarda gelişmekte olan Türkiye’nin kamu ve özel sektördeki insan gücü ihtiyacını karşılamak ve yüksek öğrenimi yaymak için bölge üniversiteleri açma düşüncesi DP hükümetlerinin ideallerinden birisi olmuştur. Erzurum’da Atatürk Üniversitesi’nin açılış çalışmaları devam ederken, İstanbul ve Ankara’dan sonra Türkiye’nin üçüncü büyük şehri olan ve Ege Bölgesinin kültürel ve ekonomik merkezi olan İzmir’de de bir üniversite kurulması fikri oluşmaya başlamıştı. Bu düşünce beraberinde 27 Mayıs 1955 tarihinde 6695 sayılı kanunla İzmir’de bir üniversite kurulması yolunda ilk adım atıldı. Kanunun gerekçesinde, ülkenin dağlık kesimlerine ulaşılması, bölge imkanlarının değerlendirilmesi ve kültür hayatının yükseltilmesi ile teknik eleman yetiştirilmesinin altı çizilerek şu ifadeler yer verilmiştir.

“Üniversiteleri, bilhassa Türkiye gibi arazisi geniş ve nüfusu dağınık memlekette bir iki merkezde toplanmış olmayıp, imkan nispetinde memleket sathına dağıtılmasındaki ehemmiyet aşikardır. Filhakika her üniversitenin bulunduğu bölgenin kültür hayatını, dolayısıyla modern usullerle çalışma imkanlarını ve refahını yükseltmeye doğrudan doğruya müessir olur...Bu üniversiteye, hatta bunu takip edecek diğer üniversiteler şiddetle ihtiyacımız olduğu, mühendis, doktor, eczacı, iktisatçı ve hatta hukukçu ve idare elemanlarımızın bugün ihtiyaçtan çok noksan olması ve nüfusumuzun süratli, çoğalması, memleketin de hızlı inkişafı karşısında bu kifayetsizliğin gittikçe daha fazla mahsus bulunması sabittir.”³⁰⁰. Ege Üniversitesi 1955-1956 eğitim öğretim yılında 99 öğrenci ile Tıp Fakültesi’nde, 97 öğrenci ile Ziraat Fakültesi’nde eğitime başlamıştır.

d. Karadeniz Teknik Üniversitesi : Yeni üniversite kurma ve üniversiteleri yurt çapına dağıtarak bölgeleri kalkındırmayı hedefleyen DP, Karadeniz Bölgesi için de bir üniversite kurmayı hedeflemiştir. Tarımsal toprakları az, dağlık bir coğrafyada bulunan Karadeniz illerinin sosyal ve ekonomik sorunlarına çözüm arayacak, madenleri, enerji kaynakları bol olan bölgeye öncülük edecek üniversitenin coğrafi ve tabii kaynaklar dikkate alınarak Trabzon’da kurulmasına karar verilmiştir. Yapılan

³⁰⁰ KORKUT, *a.g.e.*, s.28.

hazırlıklarla 20 Mayıs 1955 tarih ve 6594 sayılı Ege Üniversitesi'nin kuruluşu ile aynı olan kanun ile KTÜ kurulmuştur. Kanunun gerekçesinde şu ifadelere yer verilmiştir.

“Bu üniversite İstanbul ve Ankara Üniversiteleri ile, açılması tasavvur edilen diğer üniversiteler gibi umumi mahiyette ve beynelmilel malumat vermekle iktifa eden cinsten bir üniversite olmayacak bilhassa mahalli imkanları, tabii servetleri etüt edecek ve halkın hususi kabiliyetlerini de ele almak suretiyle şimdiye kadar hiç temas edilip çaresi bulunmamış olan iktisadi meseleleri halletmeye çalışacaktır. Bu suretle uzun senelerden beri hal şekline bağlanması çalışılan ekonomik durumu daimi surette kendi içinde çalışan ve araştırma yapan bu üniversitenin yardımı ile kendi sinesinde hal şekilleri doğmuş olacaktır.”³⁰¹. KTÜ' nün kurulması ile ilgili kanun EÜ' nün kurulmasıyla aynı gün kabul edilmesine rağmen, DP iktidarı döneminde KTÜ'yü açmayı başaramamıştır.

2. Yüksek Öğretimdeki Gelişmeler

DP döneminde yüksek öğrenim alanında görülen gelişmeler yeni üniversiteler kurmakla sınırlı kalmamıştır. Bu dönemde kurulan üniversitelerin yanı sıra, ordunun ihtiyacını karşılamak üzere sağlık personeli yetiştirmeyi güden “Gülhane Askeri Tıp Akademisi”, 5 Haziran 1957 tarih ve 6999 yasa ile açılmıştır. Ankara'da kurulan “Sosyal Hizmetler Akademisi Yasası”, 12 Haziran 1959 tarih ve 7355 sayılı yasa ile yürürlüğe girmiş ve sosyal hizmet uzmanı yetiştirmeye yönelik ilk ciddi kurum olarak çalışmaya başlamıştır. Ankara'da “Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü” 24 Mart 1953 tarihinde AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde açılmıştır. Enstitünün 25 Haziran 1958 tarih ve 7163 yasa ile kurulma amacı belirlenerek “Amme idaresinin muasır telakkisine göre gelişmesine yararlı çalışmalar yapmak suretiyle idare sanatında eleman yetiştiren ve memurların idari sahada olgunlaşmasını sağlamayı hedef tutan 6139 sayılı kanunla musaddak teknik yardım anlaşması gereğince kurulduğu...” ifadelerine yer verilmiştir³⁰².

³⁰¹ KORKUT, *a.g.e.*, s.31.

³⁰² ALBAYRAK, *a.g.e.*, s.384.

DP döneminde açılan üniversiteler beraberinde öğrenci yurtları sorununu getirmiştir. Taşralardan büyük şehirlere üniversite öğrenimi için gelen öğrencilerin barınmaları için bazı adımlar atılmıştır. 1 Mart 1950'de MEB'e devredilen öğrenci yurtları³⁰³, öğrenci ihtiyacını karşılayacak düzeyde değildi. DP'nin Milli Eğitim Bakanları yurt sorunun çözmek için beyanatlar vermelerine karşın³⁰⁴ önemli bir adım atılamamıştır. Üniversite eğitimi gören gençlerin kalacak yer ihtiyacı için "Üniversite Sitesi" fikri ortaya atılmış, ancak tamamlanması uzun yıllar almıştır. Bu durum ise öğrencilerin ve öğrenci velilerinin tepkilerine neden olmuştur. Bunun üzerine 1951 yılı faaliyet raporuna 500.000 liralık bir ödenek bu iş için ayrılmıştır. Binanın temeli Şubat 1952'de atılmış, Haziran 1953'de inşaatın ikinci kısmının yapımına geçilmiştir³⁰⁵. Ancak daha sonra hiç beklenmedik bir olay yaşanmış ve üniversite sitesinin yapımı duraklamıştır. Konuya olan ilgi azalmış, üniversite sitesi unutulmuş, DP iktidarı döneminde açılamamıştır. DP iktidarının ilk yıllarında ortaöğretimden yüksek öğrenime geçişte diploma notu esas alınıyordu. Ancak farklı okullarda farklı diploma notlarının verilmesi, okulların notları arasındaki adaletsizlikler hak etmeyen öğrencilerin üniversite sıralarına gelmesine, bazı iyi öğrencilerinde üniversite kapısının dışında kalmasına neden oluyordu. Buda üniversitenin niteliklerinin ve verimliliklerinin azalmasına yol açıyordu. Bunların önüne geçmek isteyen hükümet, üniversiteye öğrenci alımında, üniversitelere tercih yapma hakkı vermiştir³⁰⁶. DP'nin getirdiği bu sistem daha sonra geliştirilerek uygulanmış, günümüzde kullanılan üniversiteye giriş sınavının temelini oluşturmuştur.

Yüksek okullar nitelik ve nicelik bakımından geliştirilirken öğretmen yetiştiren kurumlara da önem verilmiştir. 1958-1959 eğitim ve öğretim yılında Bursa'da, 1959-1960'da İzmir Buca'da Eğitim Enstitüleri açılmıştır³⁰⁷. Enstitülere girişler yeni esaslara bağlanmış, enstitülere girmek isteyen öğrencilere okulları tarafından, ilkokul öğretmenlerinin de Milli Eğitim Müdürleri tarafından aday gösterilmesi ve yapılacak seçme sınavını geçme zorunluluğu getirilmiştir. 1954 yılında Ankara'da İktisadi ve

³⁰³ *Vatan*, 1 Mart 1950.

³⁰⁴ *Vatan*, 21 Mart 1950.

³⁰⁵ *Vatan*, 19 Haziran 1953.

³⁰⁶ *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1950.

³⁰⁷ BİNBAŞIOĞLU, *a,g,e.*, S.325.

İlimler Akademisi”, 1958 yılında Eskişehir’de “İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi” açılarak eğitime başlamıştır³⁰⁸.

Tablo 25. DP Döneminde Yükseköğretimde Okul ve Öğretmen Sayıları

Öğretim Yılları	Yüksekokul ve Fakülte Sayısı						Öğretmen Sayısı					
	AÜ	İÜ	İTÜ	EGE	ODTÜ	ATATÜRK	AÜ	İÜ	İTÜ	EGE	ODTÜ	ATATÜRK
1950-1951	16	6	4	-	-	-	551	642	214	-	-	-
1951-1952	15	6	4	-	-	-	594	618	230	-	-	-
1952-1953	15	6	4	-	-	-	630	635	203	-	-	-
1953-1954	15	6	5	-	-	-	690	656	228	-	-	-
1954-1955	16	6	5	-	-	-	741	687	267	-	-	-
1955-1956	19	6	5	2	-	-	789	717	294	46	-	-
1956-1957	20	6	5	2	2	-	912	760	297	82	24	-
1957-1958	20	6	5	2	2	-	840	743	322	127	38	-
1958-1959	22	6	5	2	2	2	1014	958	334	219	76	78
1959-1960	23	6	5	2	3	2	1061	990	350	231	76	71

(Kaynak : Milli Eğitim Hareketleri, s.61-79)

DP en önemli çalışmalarından birisini yükseköğretim alanında göstermiştir. İktidarının ilk yılında 3 olan üniversite sayısını 6’ya, 26 olan fakülte ve yüksekokul sayısını 41’e yükselmiştir. DP üniversite açmanın yanı sıra öğretim üyesi yetiştirmeye de önem vermiş 1950 yılında 1407 olan öğretim üyesi sayısı %97.5’lik bir artışla 2779’a ulaşmıştır.

³⁰⁸ OĞUZ Orhan, “Akademiler”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.339-348.

Tablo 26. DP Döneminde Yükseköğretimde Öğrenci Sayıları

Öğretim Yılları	AÜ		İÜ		İTÜ		EGE		ODTÜ		ATATÜRK	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
1950-1951	5599	1215	9070	2521	1422	44	-	-	-	-	-	-
1951-1952	5780	1033	7883	2495	1547	47	-	-	-	-	-	-
1952-1953	5746	1064	8235	2365	1709	46	-	-	-	-	-	-
1953-1954	5526	1108	7113	1969	1965	61	-	-	-	-	-	-
1954-1955	6940	1119	8383	2295	1993	64	-	-	-	-	-	-
1955-1956	10788	1883	11200	2757	2167	84	132	65	-	-	-	-
1956-1957	10436	1821	11064	2847	2509	101	267	118	55	12	-	-
1957-1958	11403	2031	10502	2522	2719	108	450	195	149	34	-	-
1958-1959	12200	2223	11848	3196	2782	112	665	254	265	50	124	8
1959-1960	12198	2644	13983	5470	2684	114	787	313	380	93	194	30

(Kaynak : Milli Eğitim Hareketleri, s.65-67)

DP döneminde yüksek öğrenim gören öğrenci sayısı artmıştır. 1950 yılında yüksek öğrenim gören öğrenci sayısı 19871 iken 1960 yılında 39890'a yükselmiş, %100.7'lik artış görülmüştür. Ancak her öğrenim kademesinde olan erkek kız öğrenci eşitsizliği üniversitede de görülmüştür. 1950 yılında üniversitelerde öğrenim gören öğrencilerin %80.9'u erkek, %19.1'i kız öğrencidir. 1960 yılında ise %77.7'si erkek, %22.3'ü kız öğrencidir.

3. DP'nin Üniversite ile İlişkileri

DP'nin iktidara gelmesinde etkili olan unsurlardan birisi de üniversite çevresi ve aydınların oluşturduğu grupların verdiği destektir. Tek parti rejimini benimsemeyerek desteklemeyen aydınlar, çok partili hayatı yanında olmuşlar, DP politikalarından yana tavır almışlardır. DP'nin aydınlar tarafından desteklenmesi, 1946 seçimlerinde ön plana çıkmıştır. Demokrasiye DP ile ulaşacaklarına inanan aydınlar DP'yi desteklemiştir. DP,

eğitimini yurt dışında alan aydınlarla dayanışma içine girmiş, parti programında üniversite özerkliğine yer vermiştir. Üniversite özerkliğine el atan ilk parti olan DP'nin bu girişimi aydınlarla olan olumlu ilişkisini geliştirmiş, aydınlardan aldığı desteği pekiştirmiştir. Hatta bazı aydınlar DP'ye katılmış, milletvekili seçilmişlerdir. DP muhalefette olduğu sürece aydınlarla iyi geçinmiş, onlardan da aynı şekilde karşılık bulmuştur.

DP, iktidara geldikten sonra da üniversite çevresi ile iyi geçinmeye çalışmış, üniversitelere önem vermeye devam etmiştir. Parti içinde milletvekili olan aydınlar ön plana çıkarılarak partiye kimlik kazandırılmıştır. Başbakan Adnan Menderes ve bakanlar her fırsatta üniversiteleri ziyaret ederek ilişkileri sıcak tutmuşlardır.

CHP buna karşın iktidarın üniversitelere müdahale ettiğini öne sürerek, DP'ye yönelik suçlamalarda bulunmuştur. CHP genel başkanı İsmet İnönü İstanbul'da yaptığı bir konuşmada, demokratik rejimini unsurlarından birinin üniversiteler olduğunu belirterek, üniversitelerin muhtariyetleri için mücadele içinde olduklarını, bunun takipçisi olacaklarını açıklamıştır. Bunun üzerine Milli Eğitim Bakanı İleri, üniversite rektörlerine acele cevaplandırmaları istemiyle bir yazı göndermiş, yazıda üniversitelerin kanunla belirlenmiş olan muhtariyetine herhangi bir şahıs veya makam tarafından müdahale olup olmadığını sormuştur. Bunun üzerine AÜ, İÜ ve İTÜ rektörleri birer bildiri yayınlarak iddiaların gerçek dışı olduğunu bildirmişlerdir.³⁰⁹ Bunun üzerine Bakan İleri bir açıklama yaparak, üniversite muhtariyetine kesinlikle dokunmayacaklarını belirtmiş, bu konunun DP'nin programında yer aldığını hatırlatarak, üniversite kanununun üniversiteye vermiş olduğu ve gayet keskin çizgilerle tarif etmiş olduğu vazifeyi üniversiteler yaptıkça üniversite muhtariyetine dokunmayacaklarını ve onun üzerine titreyeceklerini açıklayarak konuya ne kadar önem verdiklerini ifade etmiştir³¹⁰. Başbakan Adnan Menderes 1953 yılında İÜ'ye yaptığı bir ziyaret sırasındaki konuşmasında, "...İktidar üniversitelerin tam müttefikidir. Sizlerden gördüğüm hararetle kabul bu temenninin doğruluğunu göstermektedir. Acaba yeni iktidar üniversitelerimiz

³⁰⁹ Zafer, 18 Kasım 1952.

³¹⁰ TBMMZC, B:11, O:4, 25.2.1951, s.838.

ve gençlerimiz için ne düşünüyor diye en küçük tereddüde mahal olmamalıdır.”³¹¹ sözleriyle partisinin görüşlerini açıklamıştır. Menderes başka bir konuşmasında, “...İktidar olarak biz, üniversitelerimizin şahsiyeti maneviyesi, her türlü taassuptan masum bulundurmaya, günlük politika oyunlarının dışında tutulmasını gaye edinmişizdir.” şeklinde görüşlerini açıklamıştır³¹². Başbakan Menderes ve Bakan İleri'nin sözleri, DP hükümetlerinin resmi düşüncesi olmuş ve sürekli olarak üniversite muhtariyetine saygılı olacaklarını bildirmişlerdir.

DP ile üniversiteler arasındaki olumlu hava, 1954 yılının başlarından itibaren yavaş yavaş tersine dönmeye başlamıştır. İktidar partisi, Nihat Erim'i destek aldığı öne sürülen bir yasa tasarısı hazırlatarak, profesörlerin siyasi kuruluşlarda fiilen görevlerini yasaklamayı amaçlayan yasanın hazırlıklarına başladı. Yasa tasarısı muhalefette geniş yankı buldu. Muhalefetin üniversite özerkliğine iktidarın yeni bir darbesi olarak nitelendirdiği yasa³¹³, 19 Temmuz 1953'de mecliste kabul ederek yasa haline geldi. Yasa ile birlikte öğretim elemanlarına fiilen siyaset yapma yasağı getirildi. Konu ile ilgili madde şu şekildedir.

“Üniversite öğretim mesleğinde kalmasına yer bırakmayacak kadar şeref ve haysiyet kırıcı suç işleyenlerle, siyasi teşekküllerinde fiili vazife alanlar veya 3. maddenin “e” bendi hükmünün vermediği siyasi yayınlarda veya beyanlarda bulunanlar üniversite mesleğinden çıkarılır. Bu gibilerin akademik unvanlarını taşıyıp taşımayacakları üniversite senatolarınca ayrıca karara bağlanır.”³¹⁴

Öğretim görevlilerinin siyasi kuruluşlarda görev yapmasını engelleyen yasa üniversite çevresinde büyük yankı bulmuştur. Yasanın kanunlaşması üzerine Nihat Erim AÜ Hukuk Fakültesindeki görevinden istifa etti. Muhalefet ise iktidar üzerindeki eleştirilerini sertleştirerek, yasanın tarihe bednam olarak geçtiğini öne sürmüştür. İktidar yanlısı organlar yasayı destekleyerek, ilim adamına yakışmayacak şekilde profesörlerin

³¹¹ *Zafer*, 9 Ocak 1953.

³¹² SÜKAN, *a.g.e.*, s.356.

³¹³ *Ulus*, 18 Temmuz 1953, *Ulus*, 19 Temmuz 1953.

³¹⁴ *Vatan*, 20 Temmuz 1953.

artık politika ile uğraşamayacağını savunmuşlardır³¹⁵. İktidar partisi bu yasa ile üniversite çevresinde itibarının kaybolduğunu fark etmiş, aydınların muhalefet ile işbirliği yapmasını engellemek istemiştir. Bu amaçla 5 Temmuz 1954'de bir yasa tasarısı hazırlanarak Mevlitsen geçmiştir. Yasaya göre; profesörlerin ve meslekte 25 yılını geçirmiş, 60 yaşını doldurmuş yargıçlarını da içine alan devlet görevlilerini geçici olarak görevden alma ve bir dönem sonunda emekliye ayırma yetkisini hükümete verilmiştir. Seçim kanunu değiştirilerek seçimlerde aday olacak memura 6 ay önceden görevden ayrılma zorunluluğu getirilmiştir. Bu yasa ile hükümet din eğitimi konusundaki kararlara en güçlü muhalefeti yapan ve çocuğunun din dersi almaması için okul yönetimine başvuran Prof. Dr. Nuri Esen'i emekliye sevk etti. Ancak daha sonra Esen'in görevine dönmesine izin verilmiştir.

Kuruluşundan itibaren DP'ye destek veren aydınlar, çıkan bu yasaların ardından iktidar partisine karşı en önemli muhalefeti yapan güç olmuştur. Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, iktidar partisinin uygulamalarına sert eleştiriler getirmiştir. Feyzioğlu, "...Demokratik rejim asla siyaset adamlarının her türlü tenkidin üstüne yükseldikleri ve yanılmazlık payesine ulaştıkları bir rejim değildir. Siyaset adamlarına yanılmazlı izafe eden ve onların tenkit edilmesini anarşi sayan rejimin adı demokrasi değil diktatörlüktür." sözleriyle görüşlerini açıklamış ve DP'yi eleştirmiştir. Feyzioğlu, "Memleketin dertleri ve davaları hakkında kanatlarını tam bir serbestlikle söylemek üniversite hocası için yalnız bir hak değil, kaçınılmaz bir vazifedir." şeklindeki ifadeleriyle son tasfiye kanununu hayırlı gelişmelere darbe vurduğunu savunmuş, DP'nin uygulamalarındaki yanlışlıklara dikkat çekmiştir³¹⁶.

Aydınların sert muhalefet yapması üzerine DP, üniversiteler üzerindeki otoritesini hissettirmeye başladı. Üniversite hocaları iktidar partisinin hedefi haline geldi. Bu ise hükümetin üniversite ile olan ilişkileri gerginleşmesine neden olmuştur. DP iktidarının ilk yıllarında ideallerine onlarla ulaşabileceklerine inanan aydınlar inanışlarını kaybetti. Aydınlar artık gazete ve dersi sayfalarında partiye ve politikalarına

³¹⁵ Zafer, 22 Temmuz 1453.

³¹⁶ ALBAYRAK, *a.g.e.*, s.380.

karşı DP ile mücadele etmeye başlamıştı. Siyasal Bilgiler Fakültesinden Doç. Dr. Muammer Aksoy, üniversitelerin özerk olmasının yaşamsal önemde olduğunu vurgulayarak, değişik ülkelerden örnekler vermiş, üniversitelerin istiklalinin tartışma götürmez özgürlüklerle gerçekleşeceğini belirterek, iktidar partisini özgürlükleri kaldırmakla suçlamıştır.

DP bu eleştirilere karşılık, üniversite ve çevresinin muhalefet yapmasını engellemek için 6185, 6422 ve 6435 sayılı kanunları çıkarmıştır. Aydınların fikirlerini kimseden çekinmeden ifade edebilmelerinin, hem toplumun hem de demokrasinin yararına olduğu gerçeğine karşı uygulama olan 6185 sayılı kanun ile bilim adamlarının beyan hürriyeti siyasi iktidar tarafından belirlenmesinin yolu açıldı. Üniversite hocalarının ilk olarak siyaset yapmasına engel koyan DP, her türlü siyasi yayın ve beyanatlara yasak getirdi. 6435 sayılı kanun ile, üniversite öğretim üyelerinin tayinlerindeki usullere bakılmaksızın MEB tarafından bakanlık emirine alınmasına izin verilmiştir. Yasayla üniversitelerin idari özerkliği ve ilim hürriyeti sınırlandırılmıştır. Üniversite öğretim üyesinin görevde kalıp kalmaması üniversitenin değil, bakanlık iradesine, daha doğru bir ifadeyle siyasi iktidarın iradesine bırakılmıştır. Böylece üniversitelerin idari özerkliğine darbe indirilmiş oldu. Öğretim üyelerinin objektif değil, keyfi olarak değerlendirilmesi akademik ilim hürriyetini zedelemiştir. Kendilerine karşı konan engeller karşı kayıtsız kalmayan aydınlar, yasalara karşı tepkilerini dile getirmişlerdir. İlk olarak AÜ senatosu konu ile ilgili bir tebliğ yayınlamıştır³¹⁷. Bunu daha sonra İÜ senatosu takip etmiş, tebliğinde bunun ilim hürriyeti ve demokrasi esasları ile kabili telif olmadığı belirtilerek, AÜ' nün kararına aynı şekilde katıldıklarını bildirmişlerdir³¹⁸. Aydınlar, demokrasinin hürriyetleri koruma altına alan bir rejim olduğunu belirterek, DP'nin bu uygulamalarının demokrasiyle bağdaşmadığını ifade etmişlerdir.

DP çıkardığı yasalarla aydınları kontrol altına alacağına inanıyordu. Ancak aydınlar DP uygulamaların karşın seslerini yükseltmişlerdir. Prof. Dr. Nail Kubalı, daha

³¹⁷ *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1956.

³¹⁸ *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1956.

kanunlar tasarı aşamasındayken eleştirilerine başlamış ve devam etmiştir. Büyük tepki çeken bir yazısında “Büyük Millet Meclisi parti kuklalarından mürekkep bir çete haline getirilmiş ve teşrii istiklal baltalanmıştır.”³¹⁹ ifadelerini kullanmıştır. Daha sonra “...Bugünkü hükümet buhranının doğurduğu hazin durum karşısında bütün kabine istifa etmiş iken, grubun sadece başbakana itaat vermesi açık tenakuzdur. Akla, siyasi ahlaka, siyasi temayüllere aykırıdır.”³²⁰ sözleriyle DP’ye karşı sert bir tutum takınacaktır. DP, Kubalı’nın bu sözlerdi üzerine onu bakanlık emrine almıştır.

İktidar ile aydınlar arasındaki çekişme gazete sütunlarında devam etmiştir. Prof. Dr. Feyzioğlu, Demirci Efe’nin “Bir memleket ya ilimle ya zulümle idare edilir.” sözüne gönderme yaparak, “Biz ilimle idare edilmiyoruz! Zulümle idare etmek isteyenler evvela ilmin kafasını kesmek istemişlerdir.”³²¹ şeklindeki sözleri *Zafer gazetesinde* büyük tepki yaratmış, Ankara Fikir Kulübünün düzenlediği toplantıyı maksatlı bir parti ocağı haline getirdiğini öne sürerek, “Teokrasi devrinin ilmiye sınıfı gibi karşımızda acaba ve sadece şu fark ile ki seri mübin yerine demokrasi adına fetva verecek yeni bir ilmiye sınıfı mı göreceğiz?”³²² sözleriyle Feyzioğlu’nu eleştirmiştir. Bu olaydan sonra Feyzioğlu görevinden istifa ederek CHP’ye katılmış, bir sonraki seçimlerde milletvekili seçilerek meclise girmeyi başarmıştır. *Vatan gazetesi* ise DP yönetimini totaliter olmakla suçlayarak, DP hükümetinin üniversiteleri baskı altına tutmaya yönelik tedbirlerinin eleştirmiştir³²³.

DP milletvekilleri, üniversiteler üzerinde daha sert bir tutum sergilemesi gerektiğini savunarak, yeni bir yasa çıkarılmasını, gerekirse daha çok öğretim üyesinin bakanlık emrine alınmasını istemişlerdir. Başbakan Menderes ise, üniversite hocalarının siyasete karışmalarını Kabakçı Mustafa İsyana benzeterek, profesörlerin devlet memuru olduğunu hatırlatarak, şunları söylemiştir.

³¹⁹ *Cumhuriyet*, 9 Kasım 1954.

³²⁰ *Cumhuriyet*, 2 Aralık 1955.

³²¹ *Ulus*, 25 Ocak 1956.

³²² *Zafer*, 25 Ocak 1956.

³²³ *Vatan*, 25 Ocak 1956.

“Biz bunları gündelik politikaya girsinler diye kurmadık, çocuklarımızı okutsunlar dite kurduk. Bir Kabakçı Mustafa Müessesesi olarak yaşatacak mıyız? Yaşatmayacak mıyız? Bugün kanunu tanımaz, Devlet Şurası kararlarını ittihaz etmez, Büyük Millet Meclisi’nin kanunlarını tatbik etmez, kimdir bunlar? Bunlar teraküm ede ede cemiyeti felaketlerle karşı karşıya bırakacak raddeye gelir. Memleket kabili idare olmaktan çıkar.”³²⁴.

DP bir süre sonra Kubalı’yı görevine iade etmiştir. Ancak bu durum DP milletvekillerince hoş karşılanmamış, özellikle bakan Celal Yardımcı’ya karşı tepkiler olmuştur. İktidar partisi ile üniversiteler arasındaki ilişkiler giderek sertleşecek ve DP döneminin sonuna kadar bu şekilde devam edecektir.

4. DP’nin Üniversite Öğrencileri ile İlişkileri

Çok partili hayata geçiş ve üniversite özerkliğinin kabulü ile birlikte öğrenci örgütleri daha aktif çalışmaya başlamıştır. 1934 yılında öğrenci faaliyetlerini durduran MTTB’nin yeniden açılması ile birlikte, bütün yüksek öğretim gençliğini temsil etmeye başladı. 1946 yılında sadece üniversite öğrencilerini temsil etmek üzere “Türkiye Milli Talebe Federasyonu” kurularak faaliyete geçti. Bu iki örgüt yüksek öğrenim gençliği arasındaki bölünmelerin temelini oluşturmuştur. Bu örgütler kısa sürede gelişerek taraftar toplamayı başarmışlardır. Açıkça belirtilmesine rağmen siyasi partilerle ilişkiler kurmuşlar, basın toplantıları, konferanslar, mitingler, yürüyüşler, boykotlarla seslerini duyurmuşlardır. Toplumsal özellikleri ağır basan ve kamuoyu oluşturmasında etkili olan bu örgütler, farklı siyasi partiler tarafından desteklenmişlerdir.

Siyasi partiler öğrenci faaliyetlerini kendi çıkarlar doğrultusunda değerlendirme yarışına girmişlerdir. Tek parti rejiminin son yıllarında, üniversite öğrencileri DP’yi desteklemişlerdir. Çok partili hayatı demokrasinin en önemli unsuru gören üniversite gençliğinin bu tutumu doğal olarak CHP’nin hoşuna gitmemiş, DP’nin öğrenci örgütleriyle olan ilişkilerini sert biçimde eleştirmiştir. CHP, öğrencilerin siyasi

³²⁴ ALBAYRAK, *a.g.e.*, 381.

partilerle ilişkilerini ve faaliyetlerine karşı çıkarken, yaşananlardan faydalanan DP, sessiz bir şekilde olanları izlemiştir. CHP genel başkanı İsmet İnönü bir konuşmasında görüşlerini şu şekilde açıklamıştır.

“...Masum üniversite talebesinin büyük kitlesi içine girmek fırsatını bulmuş olan politikacılar, üniversite talebesi adına memlekette ehemmiyetli bir mesele ortaya çıkarmışlardır. Biz seçimlerden sonra bu meseleyi ehemmiyetle ele alacağız. Haber vereyim ki, aile babalarının göz nuru ve memleketin istiklali ve dayanağı olan gençlerimizin içinde, ufak bir kısmının olsun, tahrik politikacılarının insafsızlığına kurban olmalarına kayıtsız kalmayacağız.”³²⁵

1950 yılında yapılan seçimlerden sonra iktidar ve muhalefet partilerinin yer değiştirmesi, partilerin üniversite öğrencilerinin örgütlerine bakış açılarını da etkilemiştir. DP artık öğrencilerin politik faaliyetlere katılmalarını eleştirerek, öğrencilerin bu gibi çalışmalara girmesini istemiyordu. CHP ise öğrencilerin siyasi işler içine girmelerine sessiz kalıyordu. CHP üniversite öğrencileri arasındaki etkinliğini arttırmak için üniversite öğrencileri arasında gençlik örgütleri kurmaya başladı. Bunun üzerine DP, gençler arasındaki varlığını hissettirmek için arayış içinde girdi. Onlarda CHP'nin tuttuğu yolu takip ederek gençlik kollarını örgütlediler ve öğrencileri günlük politika konuları içine çekme yarışına girdiler. MTTB ve TMTF, CHP ile DP arasında çekişme konusu haline geldi. İki parti de bu örgütleri kendi yanlarına çekerek güçlenmeyi, daha sağlam bir taban oluşturmayı amaçlıyordu. Partiler çalışmalarının meyvelerini kısa sürede aldı. TMTF, muhalefet partisinin siyasetini benimserken, MTTB, iktidar partisi taraftarlarının toplandığı bir merkez haline geldi³²⁶. Ancak özellikle 1956 yılından sonra üniversiteli gençler DP iktidarı ile mücadeleye başladılar. Ankara Fikir Kulübününün 23 Ocak 1956 yılında düzenlediği “Demokrasilerde parlamento hakimi mutlak değildir.” konulu konferansta Yavuz Abadan, Turhan Feyzioğlu, Muammer Aksoy gibi öğretim üyelerinin DP'yi eleştirmesi Başbakan

³²⁵ AYDEMİR, *İkinci Adam*, s.484.

³²⁶ KAYA, *a.g.e.*, s.347-348.

Adnan Menderes'in sert eleştirisine hedef olmuş, Başbakan'ın "İstersek canlarına ot tıkarız" sözü üniversitelerde olayların artmasına neden olmuştur.

DP döneminde öğrencilerin bu şekilde parçalanması beraberinde pek çok öğrenci olaylarını getirmiştir. Bu dönemdeki öğrenci olaylarının sebepleri şunlardır.

- Başbakan Menderes'in ekonomik politikalarından olumsuz etkilenen sabit gelirlili bürokrat ve subay çocuklarının oluşturduğu grubun sosyal üstünlük ve prestijlerinin kaybetmeleri. Bu sınıfın milli gelirdeki paylarının düşmesi ve iktidar partisinin bu gruba hiçbir şey vaat etmemesi.
- DP'nin sert tutumu, yenileşme ve demokrasi aleyhine girişimleri.
- DP iktidarının devletçilik ve laiklik gibi Atatürk İlkelerinden ödün vermesi. Kemalist ilkeleri benimseyen öğrenciler arasında bu politikanın tepki yaratması.
- CHP'nin en küçük olayları bile abartarak halk arasında dedikodular yayması

327

DP, iktidarı süresince üniversite öğrencileriyle iyi ilişkiler kuramamıştır. Öğrenci olaylarına karşı gösterdikleri tepkiler öğrenciler arasında daha fazla tepki bulmuş, öğrenciler iktidar karşısında önemli muhalefet gücü olarak ortaya çıkmıştır. 1951 yılındaki öğrenci olayları üzerine Başbakan Adnan Menderes Anadolu Ajansına demeç vererek olaylardan duyduğu hoşnutsuzluğu ifade etmiş, üstü kapalı olarak CHP'yi suçlamıştır.

"...21 Mart gece vakti İstanbul'da sayısı üç dört yüzü bulan talebe toplu bir halde harekete geçerek kanunları ihlal etmişlerdir.... Bu hadisenin bazı çevrelerce tabii telakki olunduğu ve hatta tasvip ve teşvik edici bir tarzda karşılandığı esefle, hayretle müşahede olunmuştur... Talebe Cemiyetleri, hiçbir suretle siyasetle meşgul olamaz.

³²⁷ KAYA, *a.g.e.*, s.349-350.

Hiçbir kimse kanunda tarif olunan usullere uymadan ve vaktimde mesul heyetini teşkil ederek hükümete resmen müracaat etmeden bir miting tertibine kalkışamaz. Hele gece vakti gün battıktan sonra toplantılar kati surette men edilmiştir...”³²⁸.

DP iktidarı, öğrenci örgütlerini ve meydana gelen öğrenci olaylarını denetim altına almak için şu yöntemleri kullanmıştır.

- Mali kaynaklarını taraftarlar lehine kullanmak
- İktidarı desteklemeyen öğrencileri politikaya karıştıkları iddiası ve gerekçesiyle yüksek okullardan atma tehditleri ve girişimleri.
- Federasyon ve Birlik Kongrelerine DP'nin zayıf olduğu illerde izin vermeyerek faaliyetlerinin engellenmesi. DP'nin güçlü olduğu illerde yapılmasını sağlayarak kontrol sistemi kurma çalışmaları.
- “Böl ve Yönet” ilkesiyle, DP karşıtı örgütler içinde ikilik yaratmak ve birliği bozmak
- Kanun ve polis gücünü DP'li gençlerin lehine, CHP'li gençlerin aleyhinde kullanmak.
- Öğrenci birlikleri seçimlerinde DP taraftarı adayları destekleyerek, yönetimi ele geçirme girişimleri ³²⁹.

DP döneminde büyük öğrenci olayları meydana gelmiştir. 1950-1954 yılları arasında küçük çaplı olan olaylar olsa da, olaylar 1954 yılından sonra büyük kitle hareketlerine dönüşmüş, halkı etkilemiş, DP idaresine karşı halk örgütlemesi meydana getirmiştir. DP döneminde meydana gelen önemli öğrenci hareketleri şunlardır.

³²⁸ BCA, 30.1.0.0., 13.76.4..

³²⁹ KAYA, *a.g.e.*, s.348.

a. *Komünizmi Tel'in Mitingleri* : Ankara, İstanbul ve Eskişehir'de 26 Eylül 1950 tarihinde birer miting düzenlenerek, komünizmin insanlık için ne kadar zararlı olduğu anlatılarak, rejimin kötülükleri dile getirilmiştir³³⁰. Protestonun DP iktidarının ilk yılında yaşanması tesadüf değildir. DP idarecilerinin sürekli komünizm ile mücadele edeceklerini belirtmeleri kuşkusuz öğrencileri etkilemiş, çok partili hayatın getirdiği özgürlükleri mitinglerde etkili olmuştur.

b. *Kore Mitingi* : MTTB tarafından 9 Aralık 1950 tarihinde Kore şehitlerini anmak için düzenlenmiştir. Beyazıt Meydanında toplanan öğrenciler Taksim'e kadar yürümüş ve çeşitli konuşmalar yapılmıştır. Ankara'da ise Yüksek Tahsil Gençliği tarafından düzenlenen mitingde çeşitli konuşmalar yapılmış, Kore şehitleri anılarak, komünizmle mücadele edileceği belirtilmiştir³³¹.

c. *Kırşehir Mitingi* : Kırşehir'de saldırıya uğrayarak kırılan Atatürk büstü yerine Cumhurbaşkanı tarafından verilen büstün açılış töreninde Ankara'dan gelen üniversiteli gençler büyük bir miting düzenlemiştir. 4 Mart 1951'de düzenlenen mitingde Atatürk ilke ve inkılâplarına sahip çıkılarak büste saldıranlar lanetlenmiştir³³².

d. *Ticanileri*³³³ *Tel'in Mitingi* : DP iktidarının ilk yılında ticaniler Atatürk Büstlerine saldırılar düzenleyerek büstleri parçalıyordu. Saldırıyı düzenleyen ticaniler yakalanmış ve tevkif edilmiştir. 30 Haziran 1951 günü Ankara Yüksek Öğrenim Gençliği Atatürk heykellerine yapılan saldırıları protesto etmek amacıyla Ankara Ulus Meydanında büyük bir miting düzenlemişlerdir³³⁴.

³³⁰ Muammer TAYLAK, *Türkiye'de Öğrenci Hareketleri*, Hamle Yayınevi, İstanbul, 1997, s.263..

³³¹ TAYLAK, *a.g.e.*, s.264.

³³² TAYLAK, *a.g.e.*, s.268.

³³³ Halveti tarikatlarından birisi olan ticanilik, Kuzey Afrika'da kurulmuş, dine bağlı, yobaz kimseler tarafından oluşturulmuş bir tarikattır. Tarikatı Ahmediye, Tarikatı Muhammediye, Tarikatı İbrahimiyei Hanefiye isimlerine de kullanan tarikatın esasını Hz. Muhammet'ten aldığını alındığını kabul ettikleri zikir oluşturmaktadır. Zikir sabah namazından akşam namazına kadar geçen süre içinde yapılır. (Kaynak : *Meydan Larousse Ansiklopedisi*, C. 19, s.282.)

³³⁴ TAYLAK, *a.g.e.*, s.269.

e. *Turhan Feyzioğlu Olayı* : AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Turhan Feyzioğlu'nun DP iktidarına karşı getirdiği sert eleştiriler üzerine, hükümet Turhan Feyzioğlu'nu siyaset yaptığı gerekçesi ile bakanlık emrine almıştır. Bunun üzerine Ankara Üniversitesi Öğrenci Birliği, beyanname yayınlayarak durumdan rahatsızlıklarını dile getirmiştir. Öğrenciler ise 2 Aralık 1956'da dersleri boykot ederek derslere girmemişlerdir. Akşam ise fakülte ışıklarını söndürüp mum yakarak matem tutmuşlardır. Cumhurbaşkanına telgraf çeken 300 öğrenci de hocalarının siyaset yapmadıklarını bildirmişlerdir.

f. *Hüseyin Nail Kubalı Olayı* : İÜ Hukuk Fakültesi dekanı olan Kubalı'nın ders konuşmaları ve eleştirileri iktidarı tedirgin ediyordu. İÜ Öğrenci Birliği tarafından münazara turnuvası düzenlenmiştir. Münazara son günü olan 4 Aralık 1956 günü konuşma yapmak isteyen Halil Nail Kubalı'ya emniyet görevlileri izin vermemiştir. Ancak öğrencilerin direnmesi ve isteği üzerine kürsüye gelen Kubalı, hararetli bir konuşma yaparak öğrencileri hürriyetin koruyucuları olarak nitelendirmiştir³³⁵. Bu olay DP ile öğrenciler arasındaki olayların fitilini ateşlemiştir. Bu günden sonra üniversite öğrencileri DP'ye karşı muhalefetini arttıracak ve DP'nin sonunu hazırlayan olayları başlatacaklardır. Turhan Feyzioğlu ile birlikte meydana gelen bu iki olay üniversite iktidar ilişkilerinin özeti gibidir. Üniversite hocalarının bu tutumu, belki de CHP'nin yapamadığı muhalefet görevini üstlenmiş, bu nedenle iktidar sürekli olarak üniversite ile gerginlik yaşamıştır. Bu günden sonra Kubalı DP'ye eleştirileri devam etmiştir. Kubalı kendisine destekleyen öğrencilere hitaben yaptığı konuşmalarda “Bu tezahüratı günlük politika ile alakalı değil, bağlı bulunduğum kürsüye ve ilme karşı gösterilen sevgi ve saygı olarak kabul ediyorum. Ellerinizi alkışa alıştırmayın. Çünkü yerinde sarf edilmeyen alkış, alkışlayana riyaya, alkışlanana da yola sevk eder. Ben sizlere örnek olarak her zaman ve her yerde vazifemi yapacağım.”³³⁶ sözlerini kullanmış, bunun üzerine Kubalı MEB tarafından bakanlık emrine alınmıştır. Bu olay üniversite çevresinde geniş yankı bulmuş, Kubalı'nın muhalefetini daha sert, üniversite öğrencileri ile iktidar ilişkilerini daha gergin hale getirmiştir.

³³⁵ TAYLAK, *a.g.e.*, s.280-281.

³³⁶ Albay KABACALI, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1997, s.127-128.

g. Kıbrıs Mitingi : İngiltere'nin Kıbrıs siyaseti bu dönemde öğrencilerin uzun süre gündeminde kalmıştır. 4 Haziran 1958 günü TMTF bir beyanname yayınlayarak, İngiltere'nin Kıbrıs Planı Türk tezinin aleyhinde olduğu takdirde akan kandan Türkiye'nin sorumu olmayacağını bildirmiştir. 8 Haziran 1958 günü İÜ Talebe Birliği tarafından bir miting düzenlenerek İngiliz politikaları protesto edilmiştir. AÜ Gençlik kolları ise Ankara Anıtkabir'de bir miting düzenlenerek İngiltere ve ABD protesto edilmiştir. Mitingde konuşma yapan TMTF başkanı sonuna kadar mücadele edeceklerini açıklamıştır ³³⁷.

h. Büyük Doğu Dergisi Olayı : Büyük Doğu Dergisinde çıkan bir yazıda Atatürk inkılâpları ve Atatürk hedef alınmıştır. Bunun üzerine bir toplantı yapan TMTF olayı din istimrarcılarının cüretkarane hareketi olarak nitelendirmiş, ve dergiyi savcılığa şikayet etmiştir. 19 Mart 1959 günü İstanbul Beyazıt Meydanında bir miting düzenlenerek Atatürk inkılaplarına sahip çıkılacağı vurgulanmıştır. Ankara, İzmir ve Eskişehir'de de mitingler düzenlenerek bildiriler dağıtılmış, dergi protesto edilmiştir ³³⁸.

ı. Saidi Nursi Hareketine Karşı Protesto : Saidi Nursi yurt içinde rahatça dolaşarak, üniversite öğrencileri arasında taraftar bulabiliyordu. Bunun üzerine bir bildiri yayımlayan İÜ Talebe Birliği Atatürk prensiplerine karşı oluşacak eylemlere karşı mücadele edeceklerini bildirdiler. Ege Üniversitesi Tıp ve Tarım Fakülteleri öğrencileri "Aziz Atatürk rahat uyu, Aziz Kubilay, ruhun müsterih olsun; uğrunda şehit olduğun vazifenin idamesi Türk gençliğinin idealidir" diyerek bildiri yayınladılar. CHP de Saidi Nursi'nin rahatça hareket ettiği gerekçesiyle DP'yi eleştiriyordu. Hatta İsmet İnönü Saidi Nursi'nin yurt gezilerini DP tarafından seçim için görevlendirilmekle betimlemiştir. Buna sert tepki gösteren Başbakan Adnan Menderes, bunu yalanlasa da Saidi Nursi'ye karşı üniversitede tepkiler devam etmiştir. Saidi Nursi'yi protesto etmek

³³⁷ TAYLAK, *a.g.e.*, s.295.

³³⁸ TAYLAK, *a.g.e.*, s.300.

isteyen öğrencilere yetkili makamlar tarafından izin verilmedi. Buna karşın toplanan bazı öğrenciler polis tarafından göz altına alınmıştır³³⁹.

j. CHP'ye Katılan Üniversite Öğrencileri : 19 Mart 1960 tarihinde CHP'ye katılmak isteyen binden fazla üniversite öğrencisi İsmet İnönü ile görüşmek istemiştir. Bunun üzerine öğrencilere hitaben bir konuşma yapan İnönü, öğrencilerle beraber olmaktan dolayı mutlu olduğunu belirterek, iyi günlere önlerindeki seçimde ulaşacaklarını ifade etmiştir. Ancak İnönü'nün konuşmasını dinleyen gençler polis tarafından dağıtılmış, bazıları tartaklanmış, bazıları göz altına alınmıştır. 24 Mart'ta bir açıklama yapan MTTB başkanı kendilerinin DP ve Vatan Cephesine kayıt olmalarının istenildiğini, ancak örgütlerinin herhangi bir partiyi desteklemediğini, kendi davaları peşinde olduklarını açıklamıştır. 1 Nisan 1960 tarihinde Ankara Üniversitesinden 1000 kişi CHP'ye katılmıştır³⁴⁰.

k. Kızılay Olayları : 19 Nisan 1960'da toplanan Meclis Tahkikat Komisyonu siyasi partilerin ve gençlik kollarının faaliyetlerini yasakladı. Ancak karar üniversite öğrencileri arasında tepkiyle karşılandı. Ankara Atatürk bulvarı ve Kızılay'da toplanan gençler kararı protesto etti. CHP'nin de desteklediği miting polis müdahalesiyle karşılaştı. 22 öğrenci tutuklanarak yargılanmak üzere mahkemeye sevk edilmişlerdir³⁴¹. CHP genel başkanı İsmet İnönü, öğrencilerin DP'ye karşı düzenlediği bu gösteriden sonra öğrencilere hitaben yaptığı konuşmada "...sizin idealist haliniz, iradeniz, azminiz ve sebatlı karakteriniz bana kuvvet veriyor, iyi günler yakındır." sözleriyle öğrencilere destek vermiş ve olaylardan kendi partisi adına fayda sağlamaya çalışmıştır³⁴².

l. İstanbul Üniversitesi Olayları : Meclis Tahkikat Komisyonun aldığı karar üniversitelerde kıpırdanmalara yol açtı. 27 Nisan 1960'da toplanan İstanbul Üniversitesi öğrencileri alınan kararın anayasaya aykırı olduğunu açıkladılar. Polisin sert tutumu ile

³³⁹ TAYLAK, *a.g.e.*, s.306-308.

³⁴⁰ TAYLAK, *a.g.e.*, s.312-313.

³⁴¹ TAYLAK, *a.g.e.*, s.314.

³⁴² Gül Tuba DAĞCI, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Ordu Siyaset İlişkisi*", İlgi Yayınları, İstanbul, 2006, s.50.

karşılaşan öğrencilerden birkaç kişi yaralanmıştır. Olaylara müdahale etmek isteyen İÜ Rektörü darp edilerek göz altına alınmıştır. Olaylar aratarak devam etmiş, İstanbul'un çeşitli yerlerinde gösteri yapan öğrencilere karşı polis zor kullanmıştır. Öğrenci yurtlar kapatılarak, öğrencilerin memleketlerine gitmeye zorlanmıştır. Öğrenciler, Başbakan'ı istifaya çağırarak çeşitli bildirimler hazırlayarak dağıtmışlardır. Olaylar üzerine İstanbul'da sıkıyönetim ilan edildi. Başbakan radyoda yaptığı konuşmada, olayları memleketin huzuruna karşı suikastlar olarak adlandırarak, olaylara katılanların cezalandırılacağını ima etmiştir³⁴³.

m. Ankara Üniversitesi Olayları : İÜ'deki olaylar kısa sürede Ankara'ya yansımıştır. 29 Nisan 1960 tarihinde başlayan gösterilerde "Hürriyet" sloganları atılmış, DP protesto edilmiştir. Fakat öğrencilere karşı polis müdahalesi gecikmemiştir. Fakülteye kaçan öğrencilerden bazıları yaralanmış, bazıları ise göz altına alınmıştır. Siyasal Bilgiler, Fen ve Tıp Fakültelerinde olaylar olmuş, birçok öğrenci yaralanmıştır³⁴⁴.

n. 555K Olayı : DP döneminde gelen olayların en önemlisi 555K olayıdır. 555K aslında bir şifredir. 555K, 5. ay olan Mayıs ayının beşinci günü, saat beşte Kızılay'da anlamına gelmekte olup, DP ve Adnan Menderes'i isteyenler tarafından düzenlenmiştir. DP iktidarının son günlerine denk gelen bu olay öncesi üniversiteler ve halk oldukça tedirgindi. İzmir'de avukatların Atatürk heykeli önünde cübbelerini çıkartarak hükümeti Ata'ya şikayet etmeleri, Bülent Nuri Esen'in "Ben artık bu kürsüde anayasadan bahsedemem." diyerek fakülteyi terk etmesi, harp okulundan yükselen muhalefet sesleri öğrencilerde huzursuzluk yaratmıştı. DP'ye karşı düzenlenen 555K mitingi geniş çevrelere yayılan ve katılımı yoğun olan bir miting olmuştur. Kızılay'da toplanan protestocular "Hürriyet" sloganları ile Başbakan'ı istifaya çağırılmışlardır. Başbakan Menderes mitingi yerinde görmek isteyerek Kızılay'a gelmesi daha önce benzeri görülmemiş bir olay yaratmıştır. Başbakan Menderes, protesto yapan grubun içine kendisini atarak grubu dağıtmak istemiştir. Kalabalığın içinde sıkışan Menderes darp

³⁴³ Tanzer Sülker YILMAZ, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, s.85.

³⁴⁴ TAYLAK, *a.g.e.*, s.325.

edilmiş, elbisesi yırtılmış, ezilme tehlikesi geçirmiştir. Olayların ortasında kalan Menderes polis yardımı ile olay yerinden uzaklaştırılarak belki de hayatı kurtarılmıştır. Perişan bir hale gelen başbakan, Bayar'a istifaya hazır olduğunu belirtse de, Bayar tarafından "Suyu geçerken at değiştirilmez." diyerek reddedilmiştir. Cumhurbaşkanı'nın Menderes'e Kızılay'a giderek gruba ateş emri vermesini istediği, ancak Menderes'in bunu yapamadığı ve Bayar'ın bu emri Namık Gedik'e verdiğini Aydemir'in hatıralarında anlatmıştır. Ancak Namık Gedik'in böyle bir yetkisi olmadığından, kötü olaylara neden olacak "ateş" emri verilmemiştir.³⁴⁵

o. Harp Okulu Öğrencileri : İstanbul ve Ankara'da ki olaylardan etkilenen Harp Okulu öğrencileri 21 Mayıs 196 tarihinde Çankaya'ya doğru yürüyüşe geçmişlerdir. Süvari Birliği tarafından yürüyüşlerine izin verilmeyen Harbiyeliler, Zafer Anıtına çelenk koyarak dağılmışlardır³⁴⁶. Harp Okulu öğrencilerinin bu hareketi DP için sonun başlangıcı olarak nitelenebileceği gibi, askeri öğrencilerin böyle bir harekete girmesi asker, üniversite ve halk arasında geniş bir etki yaratmış, askeri müdahalenin habercisi olmuştur.

Aydemir'e göre Adnan Menderes'i sona götüren ihtilalin ilk işaretleri üniversitelerden gelmiştir. Menderes'e karşı ilk gösteriler üniversitelerde başlamış ve fikir yoluyla protestoların ardından asker müdahalesi gelmiştir. DP bu olayların önemini kavrayamamış, olaylarını sokak kavgaları şeklinde görerek önemsememiştir. Üniversiteyi karşısına alan iktidar, taktik hatası yapmış, halkı da arkasından sürükleyen üniversiteler isyan oluşturmuşlar ve ihtilal ortamını hazırlamışlardır³⁴⁷. Gücünden emin olan Başbakan Menderes, "Biz Ankara ve İstanbul'un iki caddesine mi yenileceğiz. Bu iki caddenin karşısında bütün memleket var." diyerek olayları zor kullanarak dağıtmaya çalışmış, olayların nedenleri sorgulama yoluna gitmemiştir. Buna karşın CHP özellikle 1956 yılından sonra olaylarda öğrencilerin yanında bulunmuş, öğrenciler ve öğretim üyelerini cesaretlendirerek onların sempatisini kazanmıştır.

³⁴⁵ AYDEMİR, *Menderes'in Dramı*, s.390.

³⁴⁶ TAYLAK, *a.g.e.*, s.347.

³⁴⁷ AYDEMİR, *Menderes'in Dramı*, s.376.

II. ÖRGÜN EĞİTİMİN DESTEKLENMESİ

A) ÖĞRETMEN YETİŞTİRME

Bir ülkenin en büyük hazinesi olan insanı yetiştirecek olan eğitim kurumlarının başarısı, görev bilincine sahip, iyi yetişmiş öğretmenlerle mümkündür. Öğretmen yetiştirme hususu Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren önemle ele alınmış ve dikkatle incelenmiştir.

DP parti ve hükümet programında öğretmen yetiştirme ilkeleri açıklanmıştır. DP'nin parti programının 35. maddesinde bütün ilkokul öğretmenlerinin aynı ruh ve aynı seviyede bilgiye sahip olmaları esasının göz önünde tutulacağı belirtilmiştir. Bu cümleden de anlayabileceğimiz gibi öğretmen yetiştiren kurumları tek çatı altında toplama düşüncesi iktidarın temel düşüncesi idi. Yine parti programının 40. maddesinde kabiliyeti ve kudreti müsait olduğu takdirde bir ilkokul öğretmenin öğretim derecelerini tamamlamak koşulu ile profesörlüğe kadar yükselmesinin imkanı sağlanacağı belirtilmiş ve öğretmenlerin yükselmelerinin önü açılmıştır. Bu madde CHP idaresinin tutumuna tamamen karşı bir oluşumu simgelemektedir. DP kadroları ise öğretmen yetiştirme konusunu milli eğitimin temel unsuru olarak görmüşlerdir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar bu konudaki görüşlerini şu şekilde açıklamıştır.

“...Bütün işlerde öğretmenlere dayandığımızı ve inandığımızı biliyoruz. Evveleminde bütün ilkokul öğretmenlerinin aynı ruh ve seviyede bilgiye sahip olarak yetişmelerini sağlamalıyız. Aranan vasıfta mürebbi yetiştirmek için öğretmen yetiştirme teşkilatımızı geliştirmeli, zaman zaman tadilata uğrayan Köy Enstitülerini elde edilen tecrübelerle göre daha elverişli bir hale getirmeli ve bu arada kadın öğretmene olan ihtiyacımız göz önünde tutulmalıdır.”³⁴⁸

³⁴⁸ ÖZTÜRK, *Cumhurbaşkanının TBMM'yi Açılış Nutukları*, s.693.

Tevfik İleri ise öğretmenlerin görevlerinin sadece öğrencilerin kafasını bilgiyle doldurmak olmadığını, öğrenciye vatanını ve milletini sevmesini sağlayacak ruh vermesinin yanında öğretmenlerin yüreğinin vatan ve millet aşkıyla yanması ve bu ateşin kıvılcımlarını memleket çocuklarının kalbine akıtabilecek insan olarak telakki ettiklerini belirterek ³⁴⁹ öğretmenlerden beklentilerini açıklamıştır. DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte öğretmen yetiştirme konusunu hemen ele almıştır. Bu konuyla ilgili olarak uzmanların, ilgili kuruluşların fikirlerine danışılmış, anketler düzenlenmiştir. Yurt dışından gelen eğitimcilere raporlara hazırlatarak onların görüşleri alınmıştır. Bütün bu süreç içinde öğretmen yetiştirme konusundaki temel ilke “aynı ruha sahip tek kaynaktan öğretmen yetiştirme” olmuştur. Bu görüşün bir sonucu olarak CHP döneminde kurulan, ancak çeşitli suçlamalara maruz kalan Köy Enstitüleri tasfiye edilmiş ve ilköğretmen okulları ile birleştirilmiştir. Böylece ilköğretmen okulları, ilkokullara öğretmen yetiştiren tek kurum olarak DP iktidarı boyunca görev yapmıştır. Bu dönemde ilköğretmen okullarının programında bazı değişiklikler yapılmıştır. Dersler 1953 yılında Meslek Dersleri, Türk Dili ve Edebiyatı, Sosyal Bilgiler, Tabiat ve Fen Bilgisi olmak üzere dört ana gruba ayrılmıştır. Haftalık ders saatleri iki saat arttırılarak 35 olarak belirlenmiştir. Bu dönemde okullara din dersi konulması kararına bağlı olarak programa din dersi eklenmiştir.

Ortaöğretime öğretmen yetiştirme eğitim enstitülerinden, yüksek öğretmen okullarından ve fakültelerin ilgili bölümlerinden sağlanmıştır. Çok partili hayatla birlikte ortaöğretime olan ilgi artmıştır. Bu ilgi karşısında CHP ortaöğretim kurumlarını yurt içinde yaygınlaştırma çabası içine girmiştir. Ortaöğretim kurumlarının hızlı artışı beraberinde bu okullarda eğitim verecek öğretmen kadrosu sorununu getirmiştir. DP iktidara gelir gelmez CHP idaresinin son Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapan Tahsin Banguoğlu tarafından kapatılan İstanbul Muallim Mektebi, Terbiye Enstitüsü ve Yüksek Öğretmen Okulunu tekrar açmıştır. CHP'nin bu kurumları ihtiyaca rağmen kapatması açıklanamaz bir durumdur. Okulların açılışını Tevfik İleri şu şekilde açıklamıştır. “...Öğretmen okulları üzerinde çok hassasiyetle duruyoruz ve yine bu itibarladır ki, bundan 1-2 sene evvel hiçbir düşünceye ve hiçbir karara dayanmadan bir

³⁴⁹ Zafer, 7 Ekim 1950.

muamma halinde kapatılan İstanbul'da 100 senelik maziye malik İlk Muallim Mektebini, Terbiye Enstitüsünü ve memleket irfanına kıymetli elemanlar yetiştiren Yüksek Muallim Mektebini kısa bir zaman evvel yeniden açmış bulunuyoruz.”³⁵⁰.

Türkiye’de 1959 yılına kadar sadece İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu vardı. Bu okul, öğrencilerini genellikle üniversitelerin Fen Edebiyat Fakültesi bölümlerine öğrenci yetiştiriyordu. Dört yıl süreli bu okullar, öğrencilerini lise mezunları arasından seçilerek parasız yatılı seçilerek liselere öğretmen yetiştiriyordu. Ancak mezun sayısı ihtiyacı karşılayacak düzeyde değildi. Okulun mevcudu arttırılmak istenilse de, lise mezunu öğrenciler genellikle üniversiteyi tercih ediyordu. DP iktidarı bu sorunu çözmek için öğretmen okullarından seçilecek yatılı bir yüksek öğretmen okulu açma çalışmalarına başladı. Okulu yeri olarak Ankara seçildi. Edebiyat ve Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi sosyal alanda öğretmen yetiştirdiği için, bu okulun fizik, kimya, biyoloji, matematik gibi sayısal alanlarda yetiştirmeleri ilke kararı alındı. 1959 yılında açılan Ankara Yüksek Öğretmen Okulu, öğrencilerini ilköğretmen okulunu bitiren ve Türkçe, Matematik, Fizik, Kimya derslerinin ortalamalar 8 olan öğrenciler arasından seçmesi kararlaştırıldı. Bu okulun öğrencileri genellikle ilköğretmen okullarından geliyordu ³⁵¹. Ancak diğer okullardaki başarılı öğrencilerde bu okula gelebiliyordu. Bakan Tefik İleri, ilköğretmen okullarındaki kabiliyetli gençlere eğitim vermek ve üniversite kapısı açmakla övündüğü okul, kendi alanının ikinci okulu olmuştur. Okul öğrencilerini, en başarılı öğrenciler seçilerek yetiştirdiği için çok başarılı çalışmalar yapmıştır. Bu okulu bitirenler AÜ Fen Fakültesinde eğitimlerine devam etmişlerdir. Ortaöğretime başarılı öğretmenler yetiştirmenin yanı sıra, yüksek okullara fen alanında öğretim elemanı da yetiştirmiştir. Bakan İleri Ankara Yüksek Öğretmen Okulu için “...Bu hayırlı müessesenin memleketimizde ilk defa girişilen bir tecrübe olarak muvaffak olacağından ve liselerimize, öğretmen okullarımıza en yakın zamanda değerli meslek elemanları kazandıracığından zerrece şüphemiz yoktur.” ³⁵². Sözlerini sarf ederek okullara yüklediği misyonu açıklamıştır.

³⁵⁰ TBMMZC, B:5, O:1, 13.11.1950, s.56.

³⁵¹ KAYA, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, s.204-206.

³⁵² BAŞAR, *a.g.e.*, s.117.

DP döneminde Balıkesir, İstanbul ve Gazi Eğitim Enstitüleri eğitim veriyordu. Bu okullara 1958-1959 öğretim yılında Bursa Eğitim Enstitüsü, 1959-1960 eğitim öğretim yılında buca Eğitim Enstitüsü eklenmiştir. Celal Yardımcı'nın bakanlığı döneminde, MEB Müdürler Komisyonu 26.11.1955 tarih ve 405.1.423 sayılı kararıyla Ticaret Meslek Liseleri ve Kız Enstitülerinde açılacak sekreterlik bölümüne öğretmen yetiştirmek amacıyla Ankara Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu bünyesinde Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulunun açılmasına karar verildi. Okul 1956 yılında faaliyete geçti. Okul daha sonra ayrı müdürlük haline getirilerek bağımsız çalışmaya başlamıştır³⁵³. İmam hatip okulların öğretmen yetiştirmek amacıyla İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü yine bu dönemde açılarak eğitim hayatına başlamıştır. Öğretmen yetiştirmek kadar öğretmenlerin meslek içinde değişen şartlara göre geliştirilmesi de önemli idi. Tevfik İleri bakanlığı döneminde bu konuya eğilerek, öğretmenlerin sorunlarını çözmek, öğretmen adaylarını mesleğe daha iyi hazırlamak, öğretmenlerin meslek içinde yetişmelerini sağlamak ve her derecedeki okulların öğretmen ihtiyacını karşılamak için “Öğretmen Okulları Umum Müdürlüğü kurulmuştur. Böylece öğretmenlere yönelik iş ve işlemler tek çatı altında toplanmıştır³⁵⁴. Mesleki ve teknik okulların öğretmen ihtiyacını karşılamak için çalışmalar başlatılmasına rağmen, bu çalışmalar tamamlanmadan önce DP iktidarı son bulmuştur.

Öğretmen yetiştiren kurumlar açmak, nitelikli öğretmen yetiştirmek için tek başına yeterli bir unsur değildi. Okul açmanın yanı sıra, mevcut öğretmenlerin gelişen dünyaya ayak uydurabilmesi, yenilikleri takip edebilmesi için meslek içinde yetiştirilmesi gerekli idi. Bu nedenle mevcut öğretmenlerin yeterliliklerinin artması ve öğrencilerin daha iyi yetiştirilmelerinin sağlanması için hizmet içi eğitim çalışmalarına önem verilmiştir. Bu konuda Tevfik İleri görüşlerin şu şekilde açıklamıştır.

DP iktidara geldiği dönemde öğretmenlerin kadro sorunu ile karşı karşıya idi. Öğretmenler yıllardır kadrosuzluk yüzünden terfi edemiyorlardı ve bu konuda öğretmenlerin talepleri vardı. 1950 yılında 27.935 öğretmen ve müfettişten Mayıs ayı sonu itibarıyla 4697 kişi terfi etmiş, 1977 kişi kadrosuzluk nedeniyle terfi edememiştir

³⁵³ BAŞAR, *a.g.e.*, s.116.

³⁵⁴ *Zafer*, 30 Eylül 1950.

³⁵⁵. Bu problem 1953 yılında çıkarılan bir kanunla çözülmüş, 2300 öğretmen terfi etmiştir. Ayrıca Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler ile ilkokul öğretmenleri arasında ücret ve terfi bakımından farklıklar vardı. Bu sorun Köy Enstitülerinin ilköğretmen okulları ile birleştirilmesiyle çözülmüştür. Ancak bu dönemde öğretmenlerin ücretleri sürekli şikayet konusu olmuş, ancak bu konuda önemli bir gelişme yaşanmamıştır.

1959 Türkiye Eğitim Milli Komisyonu raporunda öğretmen yetiştirme konusuna önemle değinilmiştir. Komisyon gelişmiş Batı ülkeleriyle karşılaştırıldığında Türkiye’de öğretmen sayısının azlığına vurgu yaparak, bunun istenilen nitelikte öğretmen yetiştirilmesine engel olduğu görüşünü savunmuştur. Öğretmen azlığına sebep olarak mesleğe yeterince talep olmaması, mesleğe girenlerin sonradan daha kazançlı mesleklere yönelmesi, gereksiz okulların açılması, ilkokul sonrası eğitim almak isteyenlerin sayısındaki artış gösterilmiştir. Komisyon öğretmen ihtiyacının karşılanması için aşağıdaki önerileri bakanlığa sunmuştur.

- İlkokul binaları bina, personel, tesisat, öğretmen ve müfredat programı bakımından yetersizdir. Mevcut okulların maddi ve manevi yönden desteklenmesi, yeni okullar açmak yerine mevcut okulların iyileştirilmesi, müfredat programlarının yeniden düzenlenmesi, seçmeli derslere yer verilmesi, ilköğretmen okullarının çevre okulları ile işbirliği yapması gerekmektedir.
- Eğitim enstitüleri istenilen vasıf ve sayıda öğretmen yetiştirecek düzeyde değildir. Bu okullarda eğitim kadroları yeniden gözden geçirilmeli, öğrenci sayısı arttırılmalı, öğrenci alımında seçimler yapılmalı, bu kurumlara öğretmen tayinlerinin bir heyet tarafından sınavla yapılmalı, müfredat programları yeniden ele alınmalı, eğitim enstitülerinde eğitim süresinin üç yıla çıkarılması ve sosyal becerileri geliştirecek ders dışı aktiviteler düzenlenmelidir.

³⁵⁵ TBMMZC, B:14, O:2, 28.6.1950, s.300.

- Mesleki ve Teknik Öğretim Okullarında çalışan öğretmenlerin tamamlayıcı kurslara tutulmalıdır.
- Yüksek Öğretmen Okulları liselerin öğretmen ihtiyacını karşılayacak düzeyde değildir. Bu nedenle öğretmenlik mesleğinin gelişimine katkı sağlayacak, bağımsız “Yüksek Öğretmen Koleji” kurulmalıdır. Kolej lise veya öğretmen okulu üzerinde beş yıl eğitim vererek, ilmi araştırmalarda bulunmalıdır.
- Öğretmenlerin meslek içinde yetişmelerini sağlayacak kurslar açmalı,
- Öğretmenlik mesleğinin cazip hale getirilmelidir ³⁵⁶.

B) ÖZEL EĞİTİM VE KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR

Özel eğitim, bedensel, duygusal ve sosyal yönlerden normal eğitimden yararlanamayan bireyin eğitim hizmetleri içerisine alınmasıdır. Bu iş için öğretmenler özel olarak yetiştirilir, eğitim programları çocuğun özelliklerine göre düzenlenir. Özel eğitim alanındaki çalışmalar DP iktidarına kadar var olmuş, çıkarılan özel kanunlarla özel eğitim desteklenmiştir. DP, idareye gelince bu alanda önemli çalışmalar yapmıştır.

DP, 1951 yılında bir kanun çıkartarak daha önceden Sağlık Bakanlığına bağlı olan “İzmir Sağır ve Kör Okulu” 5882 sayılı kanunla MEB’e bağlanmıştır ³⁵⁷. Yasayla özel eğitimin Milli Eğitiminin örgün çalışmaları içerisinde yürütülmesi sağlanmıştır. 1956 yılında 6660 sayılı kanun ile güzel sanatların herhangi bir dalında yeteneği olan çocukların üstün ve yetenekli çocuklar adına genel bir düzenleme yapmış, 1957’de korunmaya muhtaç çocuklar hakkındaki 6972 sayılı kanun çıkarılmıştır. Böylece 1949 yılında çıkarılan 5387 sayılı kanundaki aksaklıklar düzeltilmeye çalışılmıştır ³⁵⁸.

³⁵⁶ Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, s.72-85.

³⁵⁷ BAŞAR, a.g.e., s.95.

³⁵⁸ Yahya ÖZSOY, “Özel Eğitim”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.391.

Özel eğitim konusu Beşinci Milli Eğitim Şurasında ele alınmıştır. 1959 yılında, I. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı düzenlenerek özel eğitim konusu ele alınmıştır. 1952 yılından beri İstanbul'da bir dernek tarafından yürütülmekte olan "İstanbul Özel Sağır, Dilsiz ve Körler Okulu" MEB tarafından devralınmıştır. Bu okul daha sonra "İstanbul Yıldız Sağır Okulu ve Yetiştirme Yurdu" olarak hizmete girmiştir. 1952-1953 eğitim öğretim yılında ise "Ankara Etimesgut Sağır Okulu ve Yetiştirme Yurdu" eğitime başlamıştır. Tevfik İleri bir konuşmasında, 1950 yılında bakanlık tarafından açılan yetiştirme yurdundan 685 öğrenci özel idare ve belediyeler tarafından açılmış üç yetiştirme yurdundan 266 olmak üzere 7 yurttaki korunan toplam öğrenci sayısının 975'e yükseldiğini, 1949 yılında korunma alanına alınan çocuk sayısının 39 iken, bugün 2851'i bulunduğunu ifade etmiştir³⁵⁹. 1952 yılında Ankara Hıdırtape ve Yenikent İlkokulunda eğitilebilir geri zekalılar için özel sınıflar, 1954 yılında Gaziantep Körler Okulu açılmıştır. Bu sınıflar örgün eğitim sistemi içinde açılan ilk özel eğitim sınıflarıdır. Geri zekalı çocuklar için 1955 yılından itibaren çocukların seçimi, yerleşimi, etkinlikleri ile ilgili bütün etkinlikleri ile ilgili bütün etkinlikler RAM'a verilmiştir. Uyumsuz çocuklar için 1953 yılında İstanbul Ağaçalı'da bir yetiştirme yurdu açılmıştır³⁶⁰.

DP döneminde özel eğitim ile ilgili en önemli çalışmalardan birisi Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü bünyesinde açılan Özel Eğitim Bölümünün açılmasıdır. Bu dönemde başlatılan özel eğitim çalışmaları sonucunda özel eğitimi muhtaç çocukların eğitimini gerçekleştirilecek öğretmenlerin yetiştirilmesi ihtiyacını karşılaması amacıyla güden okul, 1952-1953 eğitim öğretim yılında faaliyete geçmiştir. Özel eğitime muhtaç çocuklara yönelik okulların uzmanlaşmış öğretmenleri yetiştirmek için açılan bu okul, özel eğitim alanındaki çalışmalar için önemli bir basamak olmuştur.

1951 yılında açılan Körler ve sağır Okulu 55'i görme engelli, 13'ü işitme engelli toplam 178 öğrenciye eğitim imkanı tanımıştır. 1960 yılına geldiğimizde iki körler okulunda 132 görme engelli, dört sağır okulunda 630 işitme engelli öğrenci

³⁵⁹ TBMMZC, B:20, O:1, 21.12.1951, s.285.

³⁶⁰ ÖZSOY, a.g.m., s.399-401.

eğitim almıştır. Yetiştirme yurtlarında ise 1950 yılında 4 yurttta 500 öğrenci korunurken, 1960 yılında yurt sayısı 53'e, korunan çocuk sayısı 5716'ya yükselmiştir.

Tablo 27. Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma Oranları

Eğitim Basamakları	Eğitim Değişkenleri	1950	1960	Artış %
İlkokul	Okul Sayısı	17400	21400	22.9
	Öğretmen Sayısı	34800	54100	55.4
	Öğrenci Sayısı	1591000	2515000	58
	Okullaşma Oranı	55	67	40
Ortaokul	Okul Sayısı	406	725	78.5
	Öğretmen Sayısı	4400	11000	150
	Öğrenci Sayısı	65000	255000	382
	Okullaşma Oranı	6	19	216
Lise	Okul Sayısı	88	190	115
	Öğretmen Sayısı	1.900	3.900	105
	Öğrenci Sayısı	21000	62000	195
	Okullaşma Oranı	4.6	9	95.6
Mesleki ve Teknik Lise	Okul Sayısı	326	503	54.2
	Öğretmen Sayısı	4600	7400	60.8
	Öğrenci Sayısı	56000	98000	75
	Okullaşma Oranı	4,9	9	83.6
Üniversite ve Yüksekokul	Okul Sayısı	34	49	44.1
	Öğretim Elemanı	1900	3900	105
	Öğrenci Sayısı	25000	54000	116
	Okullaşma Oranı	1.5	3.4	126

(Kaynak : Emin Çarıkcı, "Menderes Dönemi Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler", s.628.)

Tablo 27’de görüldüğü gibi DP döneminde her eğitim kademesinde öğretmen, öğrenci ve okul sayısı artmıştır. Artışlar 10 yıllık süreç içinde başarılı görünse de, istenilen düzeye ulaşamamıştır.

III. DP DÖNEMİ EĞİTİM SORUNLARI

A) EKONOMİK KAYNAKLAR VE NÜFUS

Ekonomi ve eğitim sonuçları bakımından birbirlerini etkileyen unsurlardır. Bir milletin kalkınma hızının yukarıya dönük olması ve başarıya ulaşılması nitelikli işgücü ile mümkündür. Kalkınmanın yalnızca fiziki üretim araçlarına yapılacak yatırımlarla gerçekleşmeyeceği kesindir. İnsanların geliştirilerek, üretime etkin olarak katılmalarının sağlanması gerekmektedir. İnsanların geliştirilebilmesinin tek yolu ise eğitimidir. Bu amaçla bireyler örgün eğitime girerek, ilköğretimden başlayarak yüksek öğrenime kadar devam eden bir süreç geçirirler. Örgün eğitime çeşitli nedenlerle katılmayan bireyleri yaygın eğitim çalışmalarına çekilerek; halk eğitimi, kurslar ve hizmet içi eğitim kanallarıyla eğitim hizmetlerinden faydalanmaları amaçlanmaktadır.

Eğitim hizmetlerine bütün bireylerin katılmasının sağlanması kadar kalitesinin artırılması da gerekmektedir. Eğitimin mali kaynaklarla desteklenmesi ile eğitimin kalitesi arasında doğru orantı vardır. DP ekonomi politikasını incelediğimizde, temellerinin İnönü döneminde atıldığını görmekteyiz. Bu dönemdeki; 7 Eylül Devalüasyonu, Marshall Yardımı, teşvik yasaları ile yabancı sermaye, Türkiye’nin IMF ve Dünya Bankası ortaklıklarına katılması yaşanan önemli ekonomik gelişmelerdir. DP, liberal bir ekonomi anlayışını benimsemiş, batıya açılma tercih etmiştir.. Ancak iktidar partisi tam olarak liberal bir ekonomi politikası gütmemiştir. Albayrak, DP’nin eğitim politikasını “*özel sektör ağırlıklı karma ekonomi*” olarak adlandırmıştır³⁶¹. DP eğitimi toplumsal bir hizmet olarak görmüş, eğitimin desteklenmesi gerektiğini savunmuştur³⁶².

³⁶¹ Mustafa ALBAYRAK, “Demokrat Parti Hükümetlerinin Politikaları (1950 – 1960), *Türkler*, C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.860.

³⁶² Feroz AHMAD, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, B.2, İstanbul, 1992, s.125-132.

DP döneminde okur yazar sayısının artması, okullaşma oranının yükselmesi ve yükselmeye bağlı olarak öğrenci ve öğretmen sayılarındaki artış, genel eğitimin desteklenmesi, yeni üniversitelerin açılması eğitim hizmetleri açısından olumlu sonuçlar doğurmuştur. Ancak bu durum, bu hizmetleri destekleyecek maddi kaynak sorununu beraberinde getirmiştir. DP bu sorunları açmak için bazı ek vergileri gündeme getirmiştir. Marshall yardımından eğitime ödenek ayrılmasına rağmen, bu paralar yabancı eğitim uzmanlarının direktifleriyle sonuç alınamayacak yerlerde kullanılmış ve beklenen olumlu etkileri yapmamıştır. Ek vergiler İlköğretim Kanun Tasarısında ele alınmış, halka fazla yük getirmeyecek şekilde çeşitli vergilere %2 ile % 10 arasında ilköğretime harcanmak üzere ek vergiler getirilmesi istenmiştir³⁶³. Ancak bu tasarı TBMM'den geçmemiş ve uygulanamamıştır.

DP döneminde hazırlanan 1959 Eğitim Milli Komisyonu Raporunda mali kaynaklar ele alınmıştır. Komisyon raporunda, Cumhuriyet döneminde maarif işlerine önem verilse de, bunun yeterli düzeyde olmadığını belirtmiştir. Türkiye'de maarif işlerine ayrılan bütçenin yeterli düzeyde olmadığını, gelişmiş ülkeler nazaran bütçenin azlığına dikkat çekilmiştir. Maarif sorunlarının çözümü için mali kaynakların artırılması gerektiği belirtilerek, mali kaynak bulmak için üç öneri sunulmuştur. Bunlar;

- Ortaöğretimden belirli bir ücret alınması, belediye ve özel idarelerden maarif işlerine para tahsis edilmesi, tarım ürünlerinden maarife bağış alınması.
- Zengin kişileri eğitime yardım etmeleri için teşvik etmek.
- Tren, uçak, vapur gibi ulaşım araçlarının biletlerinden maarif işleri için vergi alınması³⁶⁴

Komisyonun hazırladığı raporun, DP tarafından uygulanma ihtimali çok az, hatta imkansızdır. İktidara çok az bir oy farkıyla gelen DP, bu tepkilerle halkın tepkisini çekebilir, CHP etkin hale gelebilirdi. Ayrıca DP köy halkının okul yapımına

³⁶³ *Vatan*, 26 Ocak 1952.

³⁶⁴ *Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*, s.123-125.

katılmasının yanlış olduğunu savunmuş ve bu yükümlülüğü kaldırmıştır. Bu zorunluluğu kaldıran iktidarın ek vergiler getirerek hayata geçirmesi düşünülemezdi. Öyle de oldu. DP, iktidarı süresince eğitim için ek vergiler getirmeyi hiçbir zaman gündeme getirmemiştir.

Eğitim sürecine maddi kaynakları sokma meselesi beraberinde bazı sorunları getirmiştir. Daha çok öğrenciyi eğitim sürecine alan iktidarın başarısı daha kalabalık sınıflarda eğitim yapılmasına neden olmuş, eğitimin niteliğini düşürmüştür. Öğretmenlere kendilerini geliştirme fırsatı yaratılmamıştır. Ülke nüfusunun hızla artması, artan nüfusa göre okul yapılamaması, okulsuz köyleri yaratmıştır.³⁶⁵ DP döneminde genel bütçeden eğitime ayrılan ödenek aynı seviyelerde kalmış, oransal olarak büyük değişiklikler yaşanmamıştır. Devlet bütçesinin artmasına paralel, MEB'e miktar olarak ayrılan pay artsa da, oran aynı seviyelerde kalmıştır.

Tablo 28. DP Döneminde Devlet Bütçesinden MEB'E Ayrılan Ödenekler

Yıllar	Devlet Bütçesi	MEB'e Ayrılan Miktar	MEB'e Ayrılan Oran
1950	1.313.269.563	176.444.347	% 13.4
1951	1.344.988.235	188.481.190	% 14
1952	1.551.455.000	199.419.170	% 12.8
1953	1.959.854.000	234.189.389	% 11.9
1954	2.288.475.000	263.346.723	% 11.5
1955	2.789.060.000	361.126.000	% 12.9
1956	3.324.974.152	425.834.000	% 18.8
1957	4.006.672.859	507.531.000	% 14.2
1958	4.475.552.400	539.900.000	% 12.06
1959	5.980.630.000	613.006.000	% 10.2
1959	7.281.695.000	943.200.000	% 12.9

³⁶⁵ KAYA, a.g.e., s.58.

Türkiye’de nüfusun hızla artmasının beraberinde getirdiği sorunlardan birisi de nüfusun dengesiz dağılmasıdır. Türkiye’nin bir tarım ülkesi olması nedeniyle, kırsal nüfus fazla olmuş, topraklarından kopamayan insanlara eğitim götürme zorunluluğu doğmuştur. İdeal bir sınıfın 25 kişi olduğu ve bu kadar nüfusun en az 520 nüfuslu bir yerleşim yerinde toplanacağı düşünülürse ³⁶⁶, sorunun büyüklüğü daha iyi anlaşılır. Türkiye’de mevcut 33.094 köyden 10.347 tanesinin nüfusu 250’den azdır. Beş sınıflı barındıran bir ilkokula yeterli sayıda öğrenci olması için en küçük birimin nüfusu 1500’den az olmamalıdır ³⁶⁷. Nüfusun bu şekilde dengesiz dağılması, ilköğretimi yaygınlaştırmasını zorlaştırmıştır.

Tablo 29. DP Dönemi Eğitim Okula Devam Etme Durumu

Yerleşim Birimi	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okula Devam Eden Öğrenci Sayısı	Okula Devam Etmeyen Öğrenci Sayısı
Şehir	1.988	17.917	823.947	121.677
Köy	18.785	30.909	1.455.254	917.524

(Kaynak : *Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*, s.40.)

Tablodan anlaşılacağı gibi, 7-11 yaş aralığındaki çocukların yaklaşık 1/3’ü okula devam edememiştir. Bu oran köylerde daha fazladır. Bu durumda 17.069 okula ihtiyaç yaratmıştır. Eğitim Milli Komisyonu raporunda bu sorunu aşmak için özellikle kızların okula devamlarının sağlanması ve devamsızlığın önlenmesi için devamsızlığa neden olan nedenler üzerinde durularak gerekli önlemlerin alınmasını, çocuklarını okula göndermemekte ısrar eden öğrenci velileri için yaptırımlar uygulanmasını önermiştir. Komisyon, köylerdeki halkın geleneklerine ve toprağına bağlı olduğuna dikkat çekerek, köylerdeki çocukların okulsuz ve öğretmensiz kalmaması için alınması gereken bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Komisyona göre sorun, küçük ve dağınık köylerin her birine okul yaptırmanın çok masraflı olacağından ve yeteri kadar öğrenci toplanmasının imkansız olduğundan gündüzlü veya yatılı olabileceği bölge okullarının kurmalıdır.

³⁶⁶ *Cumhuriyetin 50 Yılında Milli Eğitimimiz*, s.VII.

³⁶⁷ M. Nuri KODAMANOĞLU, *Türkiye’de Eğitim*, B.2, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1964, s.20.

Bölge okulu hem köy çocuklarının eğitimini yapmalı, hem de yetişkinlere kurs vererek hizmet etmelidir. Türkçe'si zayıf bölgelerde yatılı okul sayısının artırılması ve öğrenci devamlarının sağlanması komisyon tarafından yapılan öneriler arasındadır ³⁶⁸.

Türkiye'nin bir tarım ülkesi olması, dağınık ve küçük köylerin fazlalığı ilköğretimin yaygınlaştırılması zorunluluğunu yaratmıştır. DP iktidarı kendilerinden önceki iktidarlar gibi eğitim hizmetlerini küçük merkezlere götürmekte yetersiz kalmışlardır. Köy halkı çocuklarını uzak yerlere göndermek istememişlerdir. Tek parti döneminde açılan Köy Enstitüleri ile bu boşluğun doldurulması yönünde önemli adım atılsa da, bu okulların kapatılmasıyla bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Eğitimin götürülemediği yerlerin ülke ekonomisinde önemli bir yer tutan tarımsal faaliyetlerin yoğunlaştığı alanlar olduğu düşünülürse, eğitimin kalkınma hedefinin tam olarak yerine getirilemediğini açıkça görürüz. Belki de DP'nin köy enstitülerini kapatmak yerine, bu kurumları ıslah ederek dönemin şartlarına göre biçimlendirilmesi bu konuda atılacak en olumlu adım olacaktır.

Tablo 30. DP Dönemi Cinsiyetlerine Göre Okula Devam Eden Öğrenciler ³⁶⁹

Yıllar		İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite	
		E	K	E	K	E	K	E	K
1950	Sayısı	1009204	592994	50262	17925	17526	4643	16091	3780
	Oranı %	62.9	37.1	73.7	26.3	79	21	80.9	19.1
1960	Sayısı	1569322	870487	190865	64101	46278	16090	30226	8644
	Oranı %	64.3	35.7	74.8	25.2	74.2	25.8	77.7	22.3

DP kız çocuklarını eğitim süreci içine çekmekte başarısız olmuştur. 10 yıllık süreçte önemli farklılıklar olmamıştır. İlkokulda erkek öğrenciler kız öğrencilerinin iki, ortaokul ve liselerde 3 katıdır. Üniversitede ise 1950 yılında 4, 1960 yılında 3 katıdır.

³⁶⁸ Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, s.40-42.

³⁶⁹ Mesleki ve Teknik Liselerdeki öğrenciler hesaplamalara dahil edilmemiştir.

B) EĞİTİM'DE İSTİKRARSIZLIK

Eğitim sürekli olarak değişim geçiren, geliştirilmesi gereken bir süreçtir. Dünya şartlarına ve gelişen teknolojiye bağlı olarak evrim geçiren eğitim, dinamik bir yapıdadır. Eğitim evrensel değerlere sahip olmasının yanında, ülke ve çevre şartlarına göre değişkenlik arz eder. Bu nedenle her ülke kendine özgü bir eğitim görüşü ortaya çıkarmalı, uygulamalıdır. Ayrıca değişen dünyaya ayak uydurması için eğitim felsefesini süreli olarak geliştirmelidir.

Türk eğitim sisteminin en önemli sorunlarından birisi, eğitimin belli bir sisteme oturtulamaması ve eğitimdeki istikrarsızlıktır. DP'nin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, milli eğitime istikrar kazandırmanın kendi iktidarlarına düşen en önemli eğitim görevlerinden biri olduğunu açıklayarak, bunu görev bildiğini ifade etmiştir.³⁷⁰ Türkiye'de eğitim, değişim ve gelişimi yakalayacak, beklenen ilerlemeyi sağlayacak bir temele oturtulamamıştır. Genelde ezberci bir eğitim uygulanmış, bireylerin araştırmacı ve yaratıcı özelliklerini ön plana çıkaracak yöntemler uygulanamamıştır. Uygulanan politikalar belli bir dönemi kapsamış, politikacılar değiştikçe izlenen yol farklılaşmıştır. Bu durum Türkiye şartlarına uygun, Türkiye'ye özgü eğitim felsefesi geliştirememiştir. Bunun sonucu olarak işbaşına gelen eğitim kadroları sürekli bir sistem arayışları olmuşlardır.

DP iktidara geldiğinde eğitimin belli bir düzen içinde ve sistem dahilinde yürütüldüğünü söylemek imkansızdır. Belli bir düzen olmadan işbaşına gelen bakanlar, kendi görüş ve düşüncelerini eğitim işlerinde uygulamaya çalışmışlar, ancak bakanların sık sık değişmesi bu çalışmalarını sonuçsuz bırakmıştır. Eğitim işleri bu dönemde de bir bütün halinde düşünülmeden, uzun süreli tedbirler alınmadan, günlük politikalara bağlı olarak yürütülmüştür. Halkın ve devletin ihtiyaçları göz ardı edilerek sonuç getirmeyen uygulamalara girişilmiş, para ve zaman kayıpları yaşanmıştır³⁷¹. Öğretim kademeleri düzensiz bir artış göstermiş, ilkokul mezunlarının ortaokula, ortaokul mezunlarının liseye, lise mezunlarının üniversiteye geçiş oranları yeterli sayılarda olmamıştır.

³⁷⁰ TBMMZC, B:5, O:1, 13.11.1950, s.57.

³⁷¹ Mümtaz TURHAN, *Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri*, İstanbul, 1954, s.16.

Tablo 31. İlkokuldan Ortaokula Geçiş Oranı

Öğretim Yılları	Önceki Yıl İlkokuldan Mezun Olan	Ortaokula Kayıt Yaptıran	Meslek Okullarına Kayıt Olan	Toplam Kayıt	Hiçbir Okula Girmeyen	Geçiş Oranı %
1953–1954	146958	37471	15601	53072	93886	36.1
1954–1955	167139	49758	17304	67062	100077	40.1
1955–1956	173650	57186	18706	75892	97758	43.7
1956–1957	184593	70394	17448	88382	96751	47.8
1957–1958	209876	88432	17516	105948	103928	50.4
1958–1959	227583	88319	15787	104106	123477	45.7
1959–1960	254125	99495	18252	117747	136378	46.3

(Kaynak: Milli Eğitim Hareketleri, s.23)

DP öğretim kademeleri arasındaki geçiş oranlarının azlığının farkına varmış ve bu farkı kapatmak için çalışmalar yapmıştır. DP'nin iktidarda olduğu 10 yıllık süreçte liselerdeki okullaşma oranı ortaokullardan, ortaokullardaki okullaşma oranı ilkokullardan fazla olmuştur. Bu çalışmalara rağmen öğretim kademelerindeki dengesizlik kendinden önceki dönemin de etkileriyle azalmasına rağmen devam etmiştir. Üst kademelere geçen öğrenciler sürekli olarak talep yoğunluğu ile karşılaşmış, arz-talep dengesi sağlanamamıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, pek çok öğrenci öğrenim hayatını sürdürememiş, öğretim kademelerinin başarısını düşürmüştür.

Eğitim uygulamaları için gerekli politika ve ilke kararlarının verilmesi ve hedeflerinin belirlenmesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında “Milli Eğitim Kongresi” tarafından yapılmıştır. Daha sonra “Heyet-i İlmiye”, “Talim ve Terbiye Kurulu” ile “Milli Eğitim Şuraları” bu görevi üstlenmiştir. DP döneminde faaliyet gösteren bu kurumlar, MEB'in planlama organları olarak faaliyet göstermişlerdir. Bu dönemde izlenen eğitim politikası temelde üç amaca yöneliktir. Bunlar;

- Milli kültür birliğinin sağlanması,
- Vatandaşlık eğitiminin yaygınlaştırılması.
- Ülkenin gereksinim duyduğu eğitilmiş insan gücünün yetiştirilmesidir³⁷².

Milli Eğitimdeki istikrarsızlık, düzen ve süreklilik göstermeyen uygulamalar olarak kendini göstermiş, eğitim işlerindeki yol siyasi partilerin görüşleri doğrultusunda ilerlemiştir. İş başına gelen şahıs veya zümreler, herhangi bir ülkede gördükleri müesseseyi ülke şartları düşünülmeden alınıp uygulandığı eleştirileriyle karşılaşmıştır³⁷³. Bu istikrarsızlığın farkında olan bakan Tefvik İleri bir konuşmasında durumu şu şekilde özetlemiştir.

“...Maarifte bir korku vardır, herkes bilir, bu korkunun en büyüğü istikrarsızlıktır. Bu istikrarsızlık o hale gelmiştir ki sene başında öğretmenler düşünüyor, acaba bu sene talebeler mi önde girecek, yoksa öğretmenler mi önde girecek. Zira bir sene sınıfa talebe önde girer, bir sene hoca. Bu sık sık değişir. Nakil talimatnamesi sık sık değişir, imtihan sistemleri sık sık değişir. Terimler çok sık değişir. Hülasa talebe de öğretmen de daimi bir şüphe ve istikrarsızlık endişesi içindedir. Bu itibarla DP iktidarı zamanında maarife bir istikamet vermek, Milli Eğitim Bakanı olarak bize düşen en büyük vazife olacaktır.”³⁷⁴.

Bu istikrarsızlık DP döneminde de devam etmiştir. Tefvik İleri'nin bakanlığı döneminde liseler 12 yıla çıkarılmış, ancak Celal Yardımcı döneminde tekrar 11 yıla indirilmiştir. Tefvik İleri tarafından “Gelen vekile göre fikir değiştirilmemelidir.” şeklinde eleştirilen kararın en ilginç tarafı aynı TTK üyelerinin farklı iki kararı kabul etmesi ve imzalamasıdır. Bu durum kurulun bakan güdümünde olduğu izlenimi yaratmaktadır. Sorunlar için birçok raporlar hazırlanmış ancak uygulama aşamasında aksaklıklar yaşanmıştır. Türk Eğitim sistemi hakkında rapor hazırlayan Prof. Dr. John

³⁷² Sudi BÜLBÜL, “Eğitim Planlaması ve Harcamaları”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.627-628.

³⁷³ *Vatan*, 24 Temmuz 1950.

³⁷⁴ *Vatan*, 19 Kasım 1950.

Rufi, hedeflerin gerçekleştirilmesi için bir çaba gösterilmediğini, hazırlanan rapor ve tavsiyelerin uygulamaya geçirilmediğini ve kağıt üzerinde kaldığını belirtmiştir³⁷⁵. Alınan kararlar çok geç hayata geçirilmiştir. Örneğin, Beşinci Milli Eğitim Şurasında görüşülen “İlköğretim Kanun Tasarısı” DP döneminde uygulamaya geçirilmemiş, DP iktidarından sonra 1961 yılında tatbik edilebilmiştir. DP’nin iktidara gelir gelmez açmak istediği Doğu Üniversitesi ancak 1958-1959 ders yılında açılabilmiştir. DP iktidarının ilk yıllarında gündeme gelen “Üniversite Sitesi” yapımına başlanmasına rağmen bir türlü bitirilememiş ve unutulmuştur. DP’nin iktidarda olduğu 10 yıllık süreçte 9 farklı Milli Eğitim Bakanı göreve gelmiştir. Bu durum bakanların tam anlamıyla görevlerine ısınmadan görevden uzaklaşmalarına neden olmuştur. DP’nin en etkili Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri, birisi vekil olmak üzere 3 kez göreve gelmiş, 4 yıla yakın görevde kalmıştır. Göreve gelen bakanlar hiçbir zaman sorunları kavrayıp çözüm önerileri geliştirecek, bunları uygulayacak zaman bulamamışlardır.

Eğitimde istikrar arayışının bir sonucu olarak ülkeye yabancı uzmanlar çağırılmış ve sorunlar hakkında raporlar hazırlanmıştır. Ancak bu durum “taklitçilik” eleştirilerine sebep olmuştur. Özellikle bu dönemde Türkiye’ye gelen yabancı uzmanların ABD’den seçilmesi taklitçilik eleştirilerinin artmasına neden olmuştur. Bu dönemde ABD ile Türkiye arasında gelişen sosyal ve ekonomik işbirliği eğitim hayatında da kendisini göstermiştir. Menderes hükümetlerinin ABD ile olan işbirliği hükümet programlarında da yer almıştır. I. Menderes hükümetinde;

“...Truman Doktrini ve Marshall yardımıyla bu sulh siyasetimizi desteklediğimizden dolayı kendisine milletçe samimi şükran hisleri beslediğimiz büyük dostumuz Birleşik Amerika ile büyük müttefiklerimiz İngiltere ve Fransa ile siyasi, iktisadi, kültürel münasebetlerimizi, samimiyet ve anlayış havası içinde her gün daha kuvvetlendirmek en büyük emelimizdir.” ifadelerine yer verilmiştir. IV. Menderes hükümetinde ise ABD ile ilişkiler şu şekilde açıklanmıştır.

³⁷⁵ RUFİ, *a.g.e.*, s.8.

“...Dış siyasetimiz hakkındaki bu kısa izaha son verirken bütün dost ve müttefiklerimizle ve bu meyanda bilhassa Birleşik Amerika ve İngiltere ile olan sıkı münasebetlerimizi ve işbirliğimizi daima kuvvetlendirmekten de geri kalmayacağımızı arz ederim.”

Yabancı uzmanların bu denli Türk eğitim sistemi içine girmesi Türkiye'nin kültürel anlamda sömürge haline geldiği eleştirileri ile karşılaşmıştır. Böyle bir ilişki üretken bir eğitim sistemi yerine tüketici bir anlayışı ortaya çıkarmıştır. Yabancı ülkelerin eğitim sistemlerindeki taklitçi anlayış, taklit edilen eğitim sistemine uyum sağlayamayan bireylerin yetişmesine, iyi yetişmiş kişilerin de yurt dışına gitmelerine sebep olmuştur³⁷⁶. Bu konuya dikkat çeken Rufi, eğitim kurumlarının bir yerden söküp bir yere monte etmenin mümkün olmadığını belirterek, programın başarılı olması için milletin kendi kültüründen bir şeyler katması gerektiğini vurgulamıştır³⁷⁷. DP iktidarında eğitim konularında kısa vadeli acil önlemler alma yoluna gitmiş, modern bir teşkilat oluşturma yolunda ilerlemeyi başaramamıştır. Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı Komisyonu hazırladığı raporda bu konuya dikkat çekerek, her memleketin eğitim sisteminin o memleketin milli, sosyal, kültürel ve ekonomik değerleriyle ilişkili olduğunu bildirmiştir. Komisyon, herhangi bir memleketin eğitim sisteminin aynen kopya ve taklit edilemeyeceğini, taklitçiliğin kendini kandırmaktan başka bir işe yaramayacağını ve taklitçiliğin hayal kırıklığı getireceğini savunmuştur. Komisyon, Türkiye'nin şartlarına ve imkanlarına uygun tedbirler alınmasını gerektiğini ifade etmiştir³⁷⁸.

C) EĞİTİM KADROSUNUN YETERSİZLİĞİ

Bir ülkenin en önemli unsuru olan eğitim ve öğretim kurumları, bireyleri yetiştirmek için yetişmiş, bilgili, mesleğini seven öğretmenlere sahip olmalıdır. Kaliteli ve yeterli sayıda öğretmene dayanmayan eğitim sisteminin başarısı imkansızdır. Bir ülkenin siyasi, iktisadi ve hukuki sahada başarılı olmasının eğitim sistemi ile

³⁷⁶ Harun KARADENİZ, *Eğitim Üretim İçindir*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1978, s.48-49.

³⁷⁷ RUFİ, *a.g.e.*, s.6.

³⁷⁸ *Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*, s.4-5.

gerçekleşebileceği düşünülürse öğretmenlerin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bu nedenle ülke yöneticileri yeterli sayıda ve nitelikte öğretmen yetiştirmek zorundadır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren öğretmen yetiştirme konusu sürekli sorun olmuştur. Yetiştirilen öğretmenler ihtiyaca cevap verememiş, yetişen öğretmenlerin yeterli nitelikte olmadığı eleştirileri olmuştur. 1951 nüfus sayımı dikkate alındığında Türkiye'de bir öğretmene düşen kişi sayısı 440'dır. Gelişmiş batı ülkelerinde bu sayı 175 civarındadır. Eğitim Milli Komisyonu Türkiye'de ilk ve ortaöğretim kurumlarında toplam 24.475 öğretmene ihtiyacı olduğunu tespit etmiştir³⁷⁹. Türkiye'de bu yıllarda 47.452 öğretmen görevde olduğu düşünülürse, ihtiyacın durumu daha iyi anlaşılacaktır. Ortaokul ve liselerde istenilen vasıfta öğrenciler yetiştirilememesinin önemli bir nedeni de öğretmenlerin yetersizliğidir.

DP iktidarı mevcut öğretmenlerle öğrenci yoğunluğunun karşılanamayacağını görünce, değişik tedbirlerle meseleyi çözmeye çalışmıştır. Kimi zaman yeni öğretmenler yetiştirecek kolejler açılması gündeme gelmiş,³⁸⁰ kimi zaman birbirine yakın derslerin gruplandırılarak öğrencilere verilmesi yoluyla mevcut öğretmenlerden daha fazla faydalanılması çözüm önerisi olarak sunulmuştur³⁸¹. Öğrencilerin elenerek okullara alınması dahi teklif edilmiştir. Ancak böyle bir teklifin eğitimin yaygınlaştırma çabaları içinde uygulanması imkansızdı. Öğretmen yetersizliğini doğuran nedenlerden birisi de mevcut öğretmenlerin daha sonra istifa ederek daha kazançlı işlere yönelmesidir. Cumhuriyet tarihi boyunca öğretmen maaşları bu eğitim çalışanlarını memnun etmemiştir. DP döneminde de öğretmenlik maddi açıdan açısından özendirilen bir meslek değildi³⁸². Milli Eğitim Bakanlığı 1951 yılında 16.000 yeni öğretmene ihtiyaçları olduğunu belirterek,³⁸³ öğretmen yetersizliğinin çözüleceğini açıklamasına rağmen, DP iktidarı boyunca öğretmen yetersizliği gündemde kalmış, gazete sayfalarında DP eleştirilmiştir³⁸⁴.

³⁷⁹ *Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*, s.73.

³⁸⁰ *Vatan*, 27 Eylül 1950.

³⁸¹ *Vatan*, 26 Mart 1950.

³⁸² *Ulus*, 21 Ağustos 1950.

³⁸³ *Vatan*, 4 Şubat 1951.

³⁸⁴ *Vatan*, 25 Ekim 1953., *Vatan*, 5 Nisan 1955., *Vatan*, 3 Kasım 1956.

Öğretmen yetersizliği ile eğitim kalitesi arasında yakın ve doğrudan ilişki vardır. Öğretmen yetersizliği sebebiyle pek çok yerde okullar açılmamış, bazı okullarda öğretmen bulunamamıştır. Öğretmeni olmayan okullardaki öğrenciler başka okullara gitmişler, bu da kalabalık sınıflara eğitim verilmesine ve eğitimden beklenen kalitede verim alınamamasına neden olmuştur. Öğretmen yetiştirmek için bazı geçici tedbirler ortaya atılmıştır. Özel kurslar açarak öğretmen yetiştirmek gündeme gelmiş, ancak kısa süreli öğretmen yetiştirme fikrine sert biçimde eleştirilerek karşı çıkmıştır. Mesleki eğitim almamış, farklı fakülte mezunu memurlar öğretmenliğe kabul edilmiştir. Ancak bu sistemin başarıya ulaşamayacağı kesindir. Öğretmenlik mesleği ile ilgili hiçbir eğitim almamış bir grubun istenilen özelliklere sahip bireylerin yetiştirmesi imkansızdır. İÜ Edebiyat Fakültesi mezunları öğretmen yetersizliğinin önüne geçilmesi için kendilerinin öğretmen olarak atanmasını teklif etmişler,³⁸⁵ ancak bu konuda bir gelişme yaşanmamıştır. Beşinci Milli Eğitim Şurasında da öğretmen yetersizliği gündeme gelmiştir. Bakan Tevfik İleri, iyi öğretmen yetiştirme konusunda kararlı olduklarını açıklayarak, konunun önemini vurgulasa da, icraatlar farklı olmuş, devlet memurlarının öğretmen yapılması öğretmenlik mesleğinin yapısının bozulmasına neden olmuştur.

DP döneminde öğretmen yetersizliği pek çok okulun açılmamasına sebep olmuştur. Ancak bu dönemdeki sorunlardan birisi de okul binalarıdır. Rufi, Türkiye’de ki okul binalarının uygun durumda olmadığını bildirmiş, bina ve eşya bakımından eksikliklere olduğunu savunmuştur. Rufi, pek çok okulun, önceden ev olarak kullanılan yerlerden dönüştürüldüğünü, bunların eğitimden beklenen özelliklerde öğrencileri yetiştirecek durumda olmadığını açıklamıştır. Rufi, sınıfların fiziki şartlarının okuldaki başarıyı olumsuz yönde etkilediğini savunmuştur³⁸⁶. Rufi, sadece iyi vasıflı öğretmenlerin yetiştirilmesinin yeterli olmayacağını, eğitim müesseselerinin bütün kadrolarıyla, müdür ve müdür yardımcısı ile geliştirilebileceğini, idarecilerin özel kurslardan geçirilmesi gerektiğini, eğitim kadrolarının yenilikleri takip etmesi için meslek içinde yetiştirilmeleri gerektiğini belirtmiştir³⁸⁷.

³⁸⁵ *Vatan*, 5 Şubat 1953.

³⁸⁶ RUFİ, *a.g.e.*, s.19-20.

³⁸⁷ RUFİ, *a.g.e.*, s.21-23.

D) EĞİTİM PROGRAMININ YETERSİZLİĞİ

Eğitim sürecinin başarılı olmasının koşullarından birisi de eğitim programının doğru şekilde düzenlenmesidir. Eğitim programının düzenlenirken öğrencinin durumu, çevre şartları ve eğitimin hedefleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bireysel ilerlemeye ortam oluşturarak, öğrencelerin keşfetmesine olanak tanınmalıdır. Bu ilkelerin göz önünde bulundurmadan, yetersiz oluşturulan ders programları öğretimin verimsiz olmasına neden olacaktır. DP iktidara geldiğinde, ders programları sadece teorik bilgiyi vermekle sınırlı kalıyor, hayatta uygulama şansı vermiyordu. Ders programları hazırlanırken toplumsal gerçekler ve sosyal şartlar düşünülmemiş, öğrencilerin bedensel ve ruhsal durumu göz ardı edilmişti. İلمي esaslara göre ülke profiline uygun programlar geliştirmek yerine genellikle başka ülkelerin eğitim programlarından kopya edilmesi yoluna gidilmiştir.

Rufi Türkiye'deki araştırmalarında ders programları üzerinde de durmuştur. Rufi'ye göre, bu dönemdeki ortaokul ve lise müfredatı, o yaşlardaki çocukların gelişmişlik düzeyine uygun değildi. Programın öğrencilere ağır geldiğine inanan Rufi, başarısız öğrencilerin sınıfta kalması uygulamasını yanlış bulmuş, Türkiye'de yüksek oranda sınıfta kalmaların öğrencileri okuldan soğuttuğu sonucuna ulaşmıştır. Rufi, öğrencilerin öğrenmekten çok sınıflarını geçmek için çalıştıklarını, öğretmenlerin müfredatın ağırlığından şikayet ettiklerini, ağır müfredat bitirme telaşındaki öğretmenlerin, öğrenciler konuyu kavramadan başka konuya geçtiklerini, konuların pratik yapılmadan sadece teorik bilgilerle yetinilerek hızlı bir şekilde verildiğini tespit ederek raporlaştırmıştır³⁸⁸. Böyle bir sistemin öğrencileri ezberci bir anlayışa ittiğini, öğrencilerin sadece bilgi düzeyinde öğrenime sahip olarak, analiz-sentez seviyesine çıkamadıklarını, öğrencilerin düşünen, tartışan bireylerden çok hazır bilgilerle yetinen bireyler olarak yetiştirildiklerini anlamak zor olmayacaktır.

DP ders programları üzerinde iyileştirme çabalarında bulunmuştur. İlkokul 4 ve 5. sınıflarda Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri “Toplum ve Ülke İncelenmesi”, Tabiat Bilgisi, Tarım ve Aile Bilgisi dersleri de “Fen ve Tabiat Bilgileri”

³⁸⁸ RUFİ, *a.g.e.*, s.9-10.

adı altında birleştirilmiştir. Milli Eğitim Şuralarında okulun ders programlarını düzenleme konusunda yetkili kılınması ve çevre şartlarına göre programın düzenlenmesi fikri ön plana çıkmıştır.

Eğitim programının yetersizliği Eğitim Milli Komisyonu Raporunda da yer almaktadır. Komisyon raporunda, gelişmiş ülkelerin eğitimlerinde fertlerin, ailelerin ve toplumun ihtiyaçlarının dikkate alındığına vurgu yaparak, müfredat programlarının millet vahdetini bozmadan çeşitlendirilmeye çalışılmasını istemiş, Türkiye'nin bölge şartları, ihtiyaçları, köy ve kentleri ile buralarda yaşayan bireylerin özellikleri düşünülmeden tek tip okullarda aynı öğretim programının uygulanmasını yanlış bulduğunu belirtmiştir. Çocuklara kuru ve yalnız hafızaya dayanan bilgiler vermek yerine, onların bedensel, ruhsal ve ahlaksal bakımdan olgunlaştırılıp geliştirilmelerinin esas tutulmasını önermiştir³⁸⁹. Raporda ortaokul müfredat programının amaca hizmet edecek şekilde, ilkokul ve lise programları arasındaki devamlılığı sağlayacak şekilde düzenlenmesini, ilkokul, ortaokul ve lise programlarının birbirleriyle uyumlu oluşturulmasının faydalı olacağı açıklanmıştır³⁹⁰.

Eğitim programlarının bir sorunu da programın ağır olmasıdır. Programın ağır olması, verilen konuların sınavlarda tekrarını başarı ölçüsü haline getirmiş, bu da eğitimin kalitesini düşürmüştür. Derslerde işlenen konular sınavlarda aynen sorulmuş, sınav korkusu öğrencileri ezberciliğe itmiştir. Özellikle ilkokul 4 ve 5. sınıflarda ders sayılarının fazlalığı, kapsamlarının geniş olması ve soyut konuların işlenmesi, öğrencilerin öğrenmelerinin önünde engel oluşturmuş, öğrencilerin ilgi ne yetenekleri ihmal edilmiştir. Çocuklara ilgili olduğu konular yerine, müfredat konuları zorla ve sınav korkusuyla öğretilmeye çalışılmıştır. Sınav geçme sistemi başarıyı olumsuz etkilemiş, eğitim programı çevre ve öğrenci şartlarından habersiz şekilde düzenlenmiştir³⁹¹. Derslerde yapılan sınavlarında öğrencilerin özelliklerini ortaya çıkarmadığını, sınavların öğrenciler tarafından çok ciddiye alındığını belirten Rufi,

³⁸⁹ Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, s.20.

³⁹⁰ Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, s.50.

³⁹¹ KAYA, a.g.e., s.145-146.

sınav sisteminin değiştirilmesini, önermiştir³⁹². Eğitim Milli Komisyonu da sınavların öğrenci başarılarını ölçmede objektif unsurlar taşımadığını savunmuştur. Sınavlarda öğrencilerin düşünme, muhakeme etme ve bilgilerini kullanmaya önem verilmediğini belirtilen raporda objektif imtihan biçimleri ve testlerin uygulanması, öğrencilerin ruhsal, fiziksel, zihinsel ve sosyal yönlerden gelişmesinin dikkate alınmasını, öğretmenlere bu konularda kurslar ve seminerler verilmesi önerilmiştir³⁹³.

E) SİYASET-EĞİTİM İLİŞKİSİ

Eğitim devlet politikalarından en önemlilerinden biridir. Geleceğin şeklini biçimlendiren en önemli unsur olan eğitim, politika için daima stratejik bir araç olmuştur. Yurttaşlarının zorunlu eğitimini sağlayan, onların gelişmesine imkan yaratmak zorunda olan devlet, eğitim politikasını belirleyen en önemli unsurdur. Devlet, toplumun gelişen sosyal, ekonomik ve kültürel yaşantılarını dikkate alarak eğitim politikasını ve bireylere kazandırılmak istenilen amaçları belirler. Bu amaçlar belirlenirken toplumun sahip olduğu örfler, adetler, dini inanışlar, ekonomik ve sosyal yaşantılar göz önünde bulundurulmak zorundadır.

DP kendisinden önceki hükümetler gibi bir eğitim politikası oluşturmuştur. DP iktidara geldiği dönemi incelersek, dünyanın yeniden yapılandığını, yeni güç dengelerinin oluştuğu bir dönem olduğunu görmekteyiz. İkinci Dünya Savaşı sonrası soğuk savaş, ülkeleri zor duruma itmiş, ekonomik ve siyasi nedenlerle birlikler oluşmaya başlamıştı. Türkiye’de ise tek partili hayat sona ermiş, 27 yıllık CHP ilkeleri yerini yeni bir partiye bırakmıştır. Bu dönemde Türkiye çok partili hayata alışmaya çalışmış, ancak demokratik rejimin yerleşmesi bazı sancılara sahne olmuştur. DP çok partili hayala birlikte kendisini iktidara taşıyan halkın isteklerini kolayca kabul etmiştir. Arapça ezanın tekrar serbest bırakılması, din eğitiminin yeniden verilmeye başlanması, imam-hatip okullarının açılması, köylüden okul yapma zorunluluğunun kaldırılması halk istekleriyle gerçekleştirilen icraatlardır. Dış politikada Sovyet yayılmacılığı ve komünizmi engellemek ve batı ile işbirliğini genişletmek isteyen iktidar, Türkiye’nin

³⁹² RUFİ, *a.g.e.*, s.17.

³⁹³ *Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*, s.103-104.

NATO'ya girmesiyle beraber özellikle ABD ile sıkı işbirliği içine girmiştir. Bu işbirliği kendini eğitim alanında da göstermiş, ABD eğitim sistemi örnek alınmıştır. Çeşitli eğitim kademeleri için ABD'li eğitim uzmanlarından raporlar alınmış Türk eğitimciler ABD'ye gönderilmiştir. Kurulan üniversitelerde de ABD'den yardım alınmış ve model olarak seçilmiştir. İngilizce eğitim veren ODTÜ'nün açılması ABD etkisinin açıkça göstergesidir. Öte yandan CHP ideolojisini yansıtan köy enstitüleri ve halkevlerinin kapatılarak muhalefetin gücü kırılmak istenmiştir. ABD ideolojisine aykırı olan komünizm ile mücadele her fırsatta dile getirilmiştir.

Siyasi kadroların eğitimi yönlendirmesindeki en olumsuz durum, siyasi kadroların politik kaygılarla eğitim politikasına yön vermesidir. Seçimlerden önce din eğitimini tekrar getirecekleri konusunda söz veren DP milletvekilleri, iktidara gelince din eğitimine kayıtsız kalmaları durumunda gelecek seçimlerde zor oy alacaklarını ifade etmişlerdir³⁹⁴. Bu söz politik kaygıların ön plana çıkmasının eğitim alanına yansımaya bir örnektir. İktidara ve bakanlara ters düşmemek isteyen TTK üyeleri farklı kararlara imza atabilmiştir. Bunun yanında siyasi bakımdan çalkantılı dönemler yaşayan ülkede kendini siyasi tartışmaların dışında tutmayı başaramayan öğretmenler olmuştur. Bakan İleri, valiliklere gönderdiği yazıda; öğretmenlerin tuttukları partinin propagandasını yaparak siyasete karıştıklarını, öğretmenlerin memur oldukları için siyaset ile ilgilenmemesi gerektiğini ifade etmiştir³⁹⁵. Öğretmenlerin toplumda ön planda olan eğitilmiş kişiler olduğu düşünülürse, siyasi görüşlerinin olması gayet doğal bir durumdur. Ancak eğitim politika üstü tutulması gereken ve politikanın girmemesi gereken bir bölgedir. Öğretmenlerin siyasetle ilgisinin artması ve partizanlık düzeyinde bir görüşe bağlanması eğitime vurulan en büyük darbe olacaktır. Bu gibi tutumlar öğretmenlerin öğrencilere bakış açılarında problemler yaratarak eşitlik ilkesini sarsabileceği gibi, öğretmenlerin sosyal çevrelerindeki başka görüşteki insanlarla sorun yaşamasına neden olacağı kesindir. Bu sebeple öğretmenlerin asıl görevlerini unutmuyarak öğrencilerin yetişmesini ve bilinçli vatandaşlar yetiştirmeyi amaç edinmelidir.

³⁹⁴ *Vatan*, 29 Haziran 1950.

³⁹⁵ *Zafer*, 14 Eylül 1950.

Siyasetin eğitim alanına girmesi, eğitimi yöneten kişilerle de olmuştur. Günlük politika ve kaygılarla eğitim kurumlarının başına uzmanlaşmamış kişilerin getirilmiş, bu da istikrarsızlığa neden olmuştur. Alanında uzman olmuş kişilerle çalışmak yerine kendi görüşlerini daha iyi uygulayacak kişiler göreve getirilmiş, eğitimin gelişmesinin önüne set çekilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren eğitimi destekleyecek yeteri kadar birey bulunamamıştır. Bu merkezîyetçi bir eğitim anlayışının ortaya çıkarmış, eğitimin hızını düşürmüştür. En ufak kararlar bile merkezden çıkmış, yerel birimler alacağı her karar için merkezden onay almıştır. Mahalli idareciler sorumluluk üstlenmekten kaçınmıştır. Bu eğilim merkezi yönetimin güçlenmesine yol açacağı gibi, alınan yanlış kararların bütün ülke çapında uygulanmasına neden olmuştur. Bakan İleri, her zaman yerinden yönetimi savunduğunu açıklayarak, "...Ben Milli Eğitim Bakanı olarak şu şöyle olsun, bu böyle olsun demek mevkiinde değilim. Zaten bu güne kadar hüsrânımız hep bakanlarımızın kendi kendilerine bu böyle olsun, şu şöyle olsun demesinden ileri gelmiştir. Dersi göreceğiz, derde el koyacağız, derdin tedavisi için bu dertten anlayan insanları bir araya getireceğiz, onların verdiği karar kesinleştikten sonra onu tatbik edeceğiz." sözleriyle konuya karşı hassasiyetini belirtmiştir. Türkiye Eğitim Milli Komisyonu raporunda bu konuya dikkat çekerek, millî birlik ve beraberliği bozmayacak şekilde mahalli idarelere yetki verilmesini istemiştir. Komisyon mahalli idarelere geniş yetkiler vererek görev alanlarında daha verimli ve yaratıcı olduklarını, ihtiyaca daha iyi cevap vererek daha iyi sonuçlar alındığını belirtmiştir³⁹⁶.

IV. DP'NİN EĞİTİM İLKELERİ

DP'nin eğitim politikasına yön veren Milli Eğitim Bakanlarının eğitimle ilgili demeçlerine göre dönemin eğitimin ilkeleri şunlardır.

A) MİLLİLİK VE MANEVİYATÇILIK

DP'nin eğitim politikasını incelediğimizde milliyetçiliğe özel bir önem verdiklerini görmekteyiz. DP daha iktidara gelir gelmez komünizm ile mücadele

³⁹⁶ Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, s.14-15.

edeceklerini açıklaması, milli bir politika uygulayacaklarının bir belirtisidir. DP iktidarında en uzun süre bakanlık yapmış olan Tevfik İleri, milli eğitim davasının, ülkenin en önemli sorunu olduğunu söylemiştir. Bu sorunun çözümünün bütün problemlere anahtar olacağını düşünmektedir.

“...Maarif davasını, memleketin bütün davalarının temeli saymaktayız. Maarif davasını ne kadar kısa sürede ve en güzel bir şekilde halledebilirsek, memleket davalarının halli yoluna girmiş olacağız.”³⁹⁷.

“...Maarifte bir korku vardır, herkes bilir, bu korku istikrarsızlıktır... Nakil talimatnamesi çok sık değişir, imtihan sistemleri çok sık değişir, terimler çok sık değişir. Hulasa, talebe de, öğretmen de, daimi bir şüphe ve istikrarsızlık içindedir.”³⁹⁸. Tevfik İleri, Milli Eğitim işlerine istikrar kazandırmanın kendi iktidarlarına düşen en önemli gören olduğunu düşünmektedir.

“...DP iktidarı zamanında maarife bir istikrar vermen Milli Eğitim Bakanı olarak bize düşen en önemli vazife olacaktır. ...Arkadaşlarımla her bakan değiştikçe usul değişmesinin dedik ve bütün tedbirlerimizi ve kararlarımızı buna göre aldık.”³⁹⁹.

Tevfik İleri, öğretmenlerin görevi sadece öğrenciye bilgi vermek değil, öğrencilerin milletini ve vatanını sevmesini sağlamak için ruh vermek olduğunu açıklamıştır. “... Öğretmen, yüreği vatan ve millet aşkıyla yanan ve yüreği bu ateşle memleket çocuklarının kalbine bilgi ve vatan sevgisinin kıvılcımlarını atan insandır.”⁴⁰⁰. “...Öğretmen bilgi verdiği kadar Türk çocuğuna şahsiyet verecek, karakter verecek bir mürebbidir.”⁴⁰¹.

³⁹⁷ TBMMZC, B:5, O:1, 13.11.1950, s.56.

³⁹⁸ TBMMZC, B:5, O:4, 25.2.1951, s.838.

³⁹⁹ TBMMZC, B:5, O:1, 13.11.1950, s.57.

⁴⁰⁰ Cahide AKSOY (İLERİ), *Babam Tevfik İleri, Konuşmaları ve Görüşleri*, Akyıldız Matbaası, Ankara, 1977, s. 93.

⁴⁰¹ TBMMZC, B:5, O:1, 13.11.1950, s.56.

Vatanperver, ahlaklı Türk gençleri yetiştirmeyi amaç edindiklerini bildiren İleri, önemli bir Türk milliyetçisi idi. Gerek kendi görüş, gerekse parti politikası olarak sürekli komünizm ile mücadele etmiş, bunu açıkça vurgulamıştır.

“...Türkiye’de bugün bilhassa hükümet olarak komünizm ile mücadeleye katı suretle karar verilmiştir. Ben de diğer arkadaşlarım gibi kendi branşım dahilinde komünizm ile mücadele etmeyi kendime vazife sayacağım.”⁴⁰².

İleri, okulda milli bir terbiye verilmesi gerektiğini belirterek, öğretmenin bu süreçte önemine dikkat çekmiştir. “...Öğretmenin vazifesi yol yapmak, şu veya bu vazife yapmak değildir. Onun vazifesi istenilen bir millet yaratmaktır. Türk milleti şüphesiz ki, ebediyen var olacaktır. Bu var oluşu Türk öğretmenlerinin eseri olacağı gibi, bu millete bir felaket nasip ise bu da öğretmenin elinde olacaktır.” “... Çocuklarımıza vereceğimiz terbiyenin milli bir terbiye olmasında hiçbir pazarlığa niyetimiz yoktur. Bunlara Türk terbiyesini, millet terbiyesini vermeye mecburuz.”⁴⁰³. “İstiklal Türkiye’sini ellerine tereddütsüz teslim edeceğimiz ahlaklı ve vatansever bir gençlik yetiştirmenin yolu üzerinde yürüyeceğiz. Vatan sevgimiz heyecan ve imanımız bu cami içinde mevcut binlerce idealist arkadaşımız muvaffak olmamız için en büyük amil olacaktır.”⁴⁰⁴.

İleri, bilim ve kültür hayatımızın gelişmesi için Türk diline sahip çıkılmasını, yabancı dillerin etkisinden kurtulmak gerektiğini, Türk Dil Kurumu’nun Türk dilini geliştirmekle görevli olduğunu düşünmektedir.

“... Dilimizin tam bir ilim dili olması ve bütün ilmi mefhumları karşılayacak terimlere malik bulunması meselesinin memleketimizin birinci derecede ehemmiyetli meselesidir.”⁴⁰⁵. “...Bence Türk Dil Kurumu’nun vazifesi Türk halk çoğunluğu

⁴⁰² *Zafer*, 13 Ağustos 1950.

⁴⁰³ AKSOY, *a.g.e.*, s.91

⁴⁰⁴ *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1950.

⁴⁰⁵ *TBMMZC*, B:6, O:1, 15.11.1950, s.106.

arasında yaşamakta, Türk fikir ve sanat adamları tarafından kullanılıp güzelleştirilmekte olan dilimizi, üzerinde yürüdüğü millileştirmek ve zenginleştirmek yolunda hızlandırmaktır. ...Dil bir milletin milli birliğini kuracak ve yaratacak olan bir kuvvettir. Bir milletin çocuklarını atalar yadigarı olan dil ve sanat eserlerinden soğutacak, milletin muhtelif nesillerini birbirinin dilinden anlamaz hale getirecek herhangi bir hareket, milli birliği bozabilir.”⁴⁰⁶.

DP'nin diğer bir Milli Eğitim Bakanı olan Rıfki Salim Burçak'a göre, eğitim milli niteliği ile birlikte ahlaki niteliği de kazandırmalıdır. Celal Yardımcı ise Türkçe'ye önem verilmesi gerektiğini düşünmektedir.

“... Maarif programının hepsinin içinde ahlak meselesini bir bütün olarak telakki ediyoruz.”⁴⁰⁷. “... Türkçe bilmeyen, alelumun bölgelerimize her şeyden evvel Türkçe'yi, Türk hasrını, Türk emaresini, Türk irfanını, Türk telakkisini ve terbiyesini götürmek ahdim ve imanım olsun.”⁴⁰⁸. “Türk milletinin bilgiye, ahlaka, irfana, hür ilme ve hür fikre verdiği değer, bu mukaddes mefhumlara gösterdiği bağlılık ve itibar, onun fikri ve cibilli hazinelerinden fıskırmakta, idrak ve anlayıştan doğmaktadır. En eski atasözümüz olan “Servetleri insan korur, insan ise bilgi ve irfanı korur” sözünden tutunuzda Türk'ün büyük evladı Atatürk'ün “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir” vecizesine kadar, millet olarak bütün anlayış ve felsefemizin türlü örneklerine her zaman ve her devirde kolayca tesadüf edebiliriz ve takdir buyurursunuz ki, atalar sözü ve bilhassa Türkiye Cumhuriyet'i banisi büyük adamın Ankara Üniversitesi'nin en güzel yerine, bir baştan bir başa hak edilmiş olan ve her Türk münevverinin dimağında nakışı teşkil eden bu vecizesi, bilginin yaratıcılığına, kurtarıcılığına ve koruyuculuğuna olan inanışlarımızın bir ifadesinden ve Türk milletinin okumuş nesillere muhtaç ve bu nesilleri yetiştirmekle vazifeli bulunduğu izahından başka bir şey değildir. Türk maarifinin sevk ve idaresinde bu vecizeler parolamız, ona vasıl olmak ahdimiz ve imanımızdır. Son nefesimize kadar bu parola için çalışacağız.”⁴⁰⁹.

⁴⁰⁶ *Zafer*, 9 Şubat 1951.

⁴⁰⁷ *TBMMZC*, İ:49, C:3, 24.2.1954, s.855.

⁴⁰⁸ *TBMMZC*, İ:47, C:2, 23.2.1955, s.614.

⁴⁰⁹ *Zafer*, 26 Eylül 1955.

DP'nin hükümet programlarında “milli ve manevi” değerlerin önemli bir yer tuttuğuna daha önce değinmiştik. Maneviyatçılık Milli Eğitim Bakanlarının ifadelerinde de yer almıştır. Bakan Tefvik İleri'ye göre okulların hedefleri şunlardır.

“Okul hiçbir vakit yalnız kuru bilgiyi vermekle iktifa eden bir teknik atölye, bir fabrika gibi telakki edilemez. Okul yetiştirmecilik fonksiyonu ile bir terbiye ve ideal ocağıdır. Bu ocakta çocuğa her şeyden evvel ahlaklı olmak ihtiyacını veren bu zarureti duyuran bir ideal verilmelidir. Okul çocuğu cemiyyetin müspet hayatına hazırlayan muvakkat bir terbiye istasyonudur.”⁴¹⁰ Bu görüş R. Salim Burçak'ın “...Maarif programının hapsinin içerisinde ahlak meselesini bir bütün olarak telakki ediyoruz.”⁴¹¹, Celal Yardımcı'nın “Ahlak noktasından öğretmen okullarına iyi vasıflı vatandaşların alınması hususunda dikkatli davranıyoruz.”⁴¹² sözleriyle desteklenmiştir.

Görüldüğü gibi DP'nin Milli Eğitim politikasında millilik ilkesine sıkıca bağlanılmıştır. DP ideolojisine ve programına tamamen uygun olan millilik ilkesi, vatanını sevme, yüceltme şeklinde algılanmalıdır. Öğrencilerin vatan sevgisiyle dolu yetişmesi hedeflenmiştir. Komünizm ile mücadele açık şekilde vurgulanmış, Türk dilinin gelişmesine önem verilmiştir.

B) EĞİTİMİN TEMELİ İLKÖĞRETİM

DP iktidarının en önem verdiği konulardan birisi de ilköğretimdir. İlköğretim konusu Beşinci Milli Eğitim Şurasında her yönüyle incelenmiş, ilköğretim davasına önemle yaklaşmıştır. DP iktidarlarının en uzun süre Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapan Tefvik İleri'ye göre ilköğretim milli eğitim sisteminin en önemli kademesidir ve sorunları bir an evvel çözülmelidir.

⁴¹⁰ *Tebliğler Dergisi*, C.14, 14.5.1951, s. 462.

⁴¹¹ *TBMMZC*, İ:49, O:3, 24.2.1954, s.855.

⁴¹² *TBMMZC*, İ:47, C:2, 23.2.1955, s.616.

“Maarif şurasında ilköğretim davasının ele alınması maarif meselelerinin bir kül halinde ele almadığımız anlamına gelmez. Bugün iki milyon Türk çocuğu ilköğretime tabi bulunmaktadır... Bu itibarla mutlak suretle maarifimizin temel taşını teşkil eden ilköğretim işini tezgaha koyduk.”⁴¹³ İleri ilkokulla başlama yaşını 6, ilkokulu bitirme üst yaşını 14 olarak belirlemiş, ilköğretimin 7 yıla çıkarılmasını savunmuştur. Beşinci Milli Eğitim Şurasında ilköğretime birinci derecede önem verdiklerini belirterek, ilköğretimi yurdun dört yanına yaymak zorunda olduklarını belirtmiştir. Atıf Benderlioğlu’da Tevfik İleri gibi ilköğretim meselelerine hassas yaklaşmıştır.

“...İlköğretimin en önemli sorunu çeşitli imkansızlıklardan kaynaklanan üçlü, hatta dördümlü öğretimdir. Bu durum öğrencilerin verimini düşürmektedir. DP iktidarı, bu durumu en kısa zamanda ortadan kaldırmalıdır.”⁴¹⁴

DP döneminin cumhurbaşkanı Celal Bayar, eğitimle ilgili işlere hız verilmesini istemiş, özellikle ilköğretimin yaygınlaştırılmasının gerektiğini belirtmiştir. C. Bayar bu konudaki görüşlerini “...İlköğretim maarif sistemimizin temelini teşkil eder... Herkesçe bilindiği gibi, aile ocağından sonra hayat ile temas ilkokullarda başlar. Genç yavrularımızın, her şeyi benimseyen taze zekalarıyla en iyiyi ve en doğruyu, milli ve insani bütün manevi kıymetlere istinat eden bir terbiye sistemi için burada bulunmaları iktiza eder.”⁴¹⁵ sözleriyle ifade etmiştir.

C) TEK KAYNAKTAN ÖĞRETMEN YETİŞTİRME

Bu dönemde DP’nin en önem verdiği ve hala tartışılan konulardan birisi de öğretmen yetiştirme meselesidir. DP komünizm ile mücadele edeceğini bildirmiş, komünizm iddialarıyla karşı karşıya kalan köy enstitülerine karşı cephe almıştır. Bunun yanında Wofford’un raporu ve Milli Eğitim Şurasında öğretmen yetiştirme işinin tek elden yapılmasının önerilmesi DP’nin politikalarında etkili olmuştur. DP döneminin ilk Milli Eğitim Bakanı Avni Başman, bu dönemde öğretmenler arasında rahatsızlık

⁴¹³ TBMMZC, B:53, O:2, 25.2.1953, s.967.

⁴¹⁴ TBMMZC, İ:47, C:3, 25.2.1960, s.590.

⁴¹⁵ ÖZTÜRK, a.g.e., s.7207.

yaratan kadrosuzluk nedeniyle terfi edilmeme sorununa çözüm bulunacağını vaat etmiştir. Tefvik İleri ise, öğretmenlere çok fazla önem verdiklerini her fırsatta belirtmiş, öğretmenlerin kendilerini ilgilendiren konularda söz sahibi kılınmaları gerektiğini savunmuştur.

“Müfredat programları üzerinde elbette durulacak, zaman ve ihtiyaca göre icap eden değişiklikler yapılacaktır. Bunun için ilmi heyetlerin ve bu arada ilgili öğretmenlerin teşekkülleri ve öğretmenlerin fikirleri alınacak ve zaman zaman icap eden tadilat yapılacaktır.”⁴¹⁶

Tefvik İleri'ye göre, öğretmen yetiştirme problemi ciddiye alınmalıdır. Farklı kaynaklardan öğretmen yetiştirme yerine, tek kaynaktan, aynı ruha sahip öğretmen yetiştirme yoluna gidilmelidir. Tefvik İleri, “Köy enstitülerini maddi ve manevi bütün hüviyetiyle öğretmen okullarına mutlak suretle kalb edip, önümüzdeki ders yılına gireceğiz. ...Bu mekteplerde sadece köy çocuklarını değil, muayyen bir nispeti mutlaka köyden almakla beraber, kasaba ve şehir çocuklarını da alacağız ve bilhassa bu memlekette köylü ve şehirli ikiliğini mutlaka kaldıracacağız.”⁴¹⁷ ve “Bu meyanda köy enstitülerinin ilkokullara dayanan ve tahsil süresi en az altı yıl olan ilkokulları haline getirilmesi derpiş edilmiştir.”⁴¹⁸ sözleriyle partisinin fikirlerini açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Bayar da öğretmenlerin aynı ruhla öğretmen yetiştirmeleri için öğretmen yetiştiren kurumların birleştirilmesi taraftarıdır. Bayar bu konudaki görüşlerini, “...Bugüne kadar, köy enstitüleriyle öğretmen okullarında, ayrı programlarla tahsil gören ilkokul öğretmenleri, bundan böyle tek bir programa göre yetiştirilecektir. Bu müesseselerin umumi adı öğretmen okulu olacaktır.” sözleriyle ifade etmiştir.

Tefvik İleri, öğretmenin yeterliliklerinin artırılması için hizmet içi çalışmalara önem verdiklerini belirtmiştir. Bakan, öğretmen, ülkemiz çocuklarını gözümüz

⁴¹⁶ TBMMZC, B:51, O:4, 25.2.1950, s.69.

⁴¹⁷ TBMMZC, B:51, O:4, 25.2.1951, s.837.

⁴¹⁸ TBMMZC, B:21, O:1, 24.12.1951, s.331.

kıpmadan emanet edeceğimiz mukaddes bir varlıktır. Onun manevi evsafı, dürüstlüğü, çalışkanlığı, bilgisi, görgüsü ve hatta giyinmesi, gezmesi, oturması, kalkması, yemesi, içmesi velhasıl her türlü evsafı mümeyyizisiyle çocuklarımıza hakiki bir örnek olması lazımdır. Bu itibarla öğretmeni sadece okuldan aldığı bilgi ile baş başa bırakma hakkımız yoktur. Onun yetişmesine, daima yetişmesine ve hayatı boyunca iyiye doğru yükselmesi için her türlü kolaylığı göstermeye mecburuz. Bunun için kurslar, seminerler, seyahatler ve görgü ve bilgilerini arttırmak maksadıyla yurt dışı seyahatlerine imkan sağlamaya çalıştıklarını ifade etmiştir ⁴¹⁹. Celal Bayar ise, öğretmen sorunlarının çözülmesi için öğretmenlere öncelikle kendilerini geliştirmeleri için özel imkanlar sağlanmasına ve öğretmenlerin, öğretim kademelerinin en üst derecelere kadar yükselme hakkı tanınmasını gerektiğini açıklamıştır.

DP öğretmen yetiştirmeyi eğitimin en önemli meselesi olarak görmüştür. Tevfik İleri, “...İlkokul davasının en mühim meselelerinden biri de hiç şüphe yoktur ki, öğretmen işidir. Sadece bina yapmakla okul açmanın mümkün olmadığı malumdur. Bu itibarla biz şimdiden ileriki yılların öğretmen ihtiyacını göz önünde tutarak yeni yeni müesseseler açma yoluna gittik ve beş öğretmen okulu açmaya karar verdik.” ⁴²⁰ sözleriyle çağdaş bir yaklaşımı dile getirmiştir.

D) ÜNİVERSİTELER

İktidarı boyunca üniversite alanında önemli atılımlar yapan DP, Atatürk, Ege, Karadeniz Teknik ve Orta Doğu Teknik üniversitelerinin temelini atmıştır. DP idarecileri, üniversite kurulmasını gerektiğini ve üniversitelerin özerkliğini her platformda dile getirilmiştir. DP'nin iktidara geldiğinde yükseköğretim kurumu sayısının az olması, hükümetleri hem nicelik hem de nitelik olarak üniversiteleri geliştirme mecburiyetine götürdü.

⁴¹⁹ TBMMZC, B:5, O:1, 13.11.1950, s.56.

⁴²⁰ TBMMZC, İ:49, C:3, 24.2.1953, s.963.

Tevfik İleri, yaptığı açıklamada yüksek öğrenim ile ilgili olarak konunun zorluğuna dikkat çekmiş, üniversitelerin memleket kalkınması konusunda işlerinin ağır olduğunu belirtmiştir⁴²¹. İleri, demeçlerinde üniversitelerin özerk olmasını savunan cümleler kullanmış, üniversitelerin muhtariyetinin DP programında yer aldığını ifade etmiştir. R. Salim Burçak'ta üniversite özerkliğinin taraftarı olduğunu, özerkliğin temelinde fikir hürriyetinin yattığını savunmuştur.

“Üniversite muhtariyeti deyince bir taraftan üniversite mensuplarının, profesörlerinin fikir hürriyetlerini, diğer taraftan üniversite organlarının kendi faaliyetlerini kendi mesailerini diledikleri gibi tanzim ve idare hürriyeti anlaşılır. ...Hususi veya idari her hangi bir makamın üniversite hocaları üzerinde veya üniversite organları üzerinde baskı ve tesir yapmaları tecviz edilemez.”⁴²².

Burçak, Doğu üniversitesi kurulmasının bölgeler arası eşitliğin sağlanmasında ve bölgenin kalkınmasına büyük faydalar getireceğini savunmuştur. Bakan bu konudaki görüşlerini, “...Doğu'da kurulacak olan üniversitemiz, Doğu'nun kalkınmasına amil olacaktır. Doğu'nun şartlarını tetkik edecek ve bu şartlar üzerinde müessir olacak ilim merkezi haline getirmek için tasavvur edilmiştir.”⁴²³ sözleriyle açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise mevcut üniversitelerin ihtiyaçlarının giderilmesi ile birlikte yeni üniversitelerin kurulmasını gerekli gördüklerini belirtmiştir. “...Yüksek öğretim sahasında, mevcut üniversitelerimizin esaslı şekilde genişletilmekte olduğu ve yeni üniversiteler kurulmakta bulunduğu malumdur. Geçen yıl sarfında İstanbul, İstanbul Teknik, Ankara üniversitelerimizin yanı başında Ege üniversitemizde muvaffakiyetler faaliyetlerine devam etmiştir. Erzurum Atatürk Üniversitesi ile Karadeniz Teknik Üniversitesinin hazırlıkları yapılmaktadır. Ankara'da bir Ankara Orta Doğu Teknik Üniversitesinin açılması için gayret gösterilmiştir. ...Bu müessese, sanayileşme ve imar devrimizde muhtaç olduğumuz yüksek vasıflı teknik elemanların çoğalmasına hizmet edecektir.” sözleriyle yeni üniversiteler konusuna ne kadar olumlu baktıklarını açıklamıştır.

⁴²¹ *Vatan*, 26 Ekim 1950.

⁴²² *TBMMZC*, B:113, O:2, 21.7.1953, s.963.

⁴²³ *TBMMZC*, B:49, C:3, 24.2.1954, s.835.

Celal Yardımcı, eğitim yoluyla kalkınmada dünyadaki bilimsel ve örgütsel gelişmelerden faydalanmak gerektiği düşüncesindedir. “Memleket irfan hayatına attığımız yeni kolejler, Almanca tedarikat yapan bir lisemizin ihdası. ...Ankara’da attığımız yeni kolejler Orta Doğu Teknik Üniversitemizin meydana getirilmesi, dünya milletleriyle yaptığımız kültür anlaşmaları, ICA, Ford Vakfı ve UNESCO ile yaptığımız kültür anlaşmaları dünya ilim metot sistemlerinden istifademizin en bariz örneklerindedir.” ifadeleriyle kendi iktidarları döneminde, eğitim alanında ülke dışındaki kaynaklardan istifade ettiklerini anlatmıştır.

E) DİN EĞİTİMİ VERİLMESİ

Din eğitimi DP döneminin en çok tartışılan konularından birisidir. Sürekli maneviyatçılık ve ahlaktan söz eden DP, seçmen kitlesinin isteklerini de göz önünde tutarak bu konuya önemle yaklaşmıştır. Tevfik İleri, din eğitiminin gerekli olduğunu her zaman savunmuş, ülkenin bilinçli yetişmiş, gerçek din adamlarına ihtiyacı olduğunu belirtmiştir⁴²⁴. Bu sebeple okullarda din dersinin konulmasını, imam hatip okullarının açılmasını ve Yüksek İslam Enstitüsünün kurulmasını istemini gittiği her platformda yüksek sesle dile getirmiştir. Bakan, gençlerin milli ve manevi değerlerle dolu olmasını istemiş ve din derslerini eğitim programına dahil etmiştir. Din eğitiminin okullarda verilmesinin bir politika olarak değil, bir millet hizmeti olarak görmüş, kültürlü din adamı yetiştirme vaatlerinde bulunmuştur. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünün açılışında bir konuşma yapan Bakan İleri, aydın din adamı kavramını şu şekilde açıklamıştır. “... Bu müessese Ankara İlahiyat Fakültemizin yanında milletimize İslamiyet’in her türlü hurafeden ari olarak ve bütün halisi yetiyle telkin edecek, edebilecek kıyafet ve liyakatte münevver din adamları yetiştirecektir.”⁴²⁵. İleri Beşinci Milli Eğitim Şurasında din eğitimi ile ilgili tartışmalara katılmıştır. İleri konuşmasında, laiklik ilkesinin hiç kimse tarafından zedelenemeyeceğini, buna kimsenin gücünün yetmeyeceğini, Medeni Kanunun bütün vatandaşların çocuklarına din eğitimi vermesine izin verdiğine, vatandaşların bu arzusunu yerine getirecek ortamı sağladıklarını, Türk çocuğunun yetişmesi için çok yönlü eğitime muhtaç olduğunu, bunun için Türk çocuğu öğretmenin eline teslim ettiklerini, asıl gayenin göz önünde bulundurularak çocukların

⁴²⁴ TBMMZC, B:6, O:1, 19.11.1951, s.219.

⁴²⁵ Zafer, 20 Kasım 1959.

hocalarının mahalle hocalarının eline düşmesinin engellenmesi olduğunu açıklayarak⁴²⁶, din eğitimi verilmesinde kararlı olduklarını göstermiştir.

F) HALK EĞİTİMİ VE MESLEKİ EĞİTİMİN YAYGINLAŞTIRILMASI

Halk eğitimi örgün eğitim hizmetlerinden yeterince faydalanmamış bireylerin eğitim alanına çekilmesini amaçlamaktadır. Tarih boyunca devletler, halkına çeşitli eğitim olanakları yaratarak, onları geliştirmeye çalışmışlardır. Türk Milli Mücadele döneminde de halk eğitimi önemli bir görev üstlenmiş, mücadelenin kazanılmasında halk eğitim kurumları önemli bir yer teşkil etmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra bu görevi halkevleri üstlenmiştir. Cumhuriyet yeniliklerini halka daha iyi anlatmak ve onları korumak için kurulan halkevleri, CHP alt organları gibi çalışması ve halkevleri için ayrılan maddi kaynakların CHP tarafından kullanıldığı iddiası, DP'yi halkevleri ile karşı karşıya getirmiştir. Daha sonra halkevlerini kapatan DP, halk eğitimi verecek yeni kaynak arayışına gitmiştir.

Celal Yardımcı, halk eğitimi kavramını bilinçli olarak savunmuş ve uygulamaya çalışmıştır. Yardımcı, kalkınmanın toplumun bütün bireylerinin eğitimleri ile gerçekleşebileceğini düşünerek, görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir. “Halk eğitimi ile ciddi suretle meşgulüz. Bir taraftan tahsil çağında bulunan çocuklarımızı okutmakla beraber diğer taraftan memleketin geçmiş zamanlardaki mahrumiyeti sebebi ile okuma imkanı bulamayan ve tahsil çağını geçen yaşlı vatandaşlarımızı halk eğitimi yoluyla hizmet etmekteyiz.”⁴²⁷. Beşinci Milli Eğitim Şurasında da tartışılan halk eğitimi alanında özellikle Ahmet Özel döneminde önemli çalışmalar yapılmıştır. DP, sürekli olarak halk eğitimini yaygınlaştırmak istemiştir.

DP iktidarı döneminde dünyada değişen dengeler ve hızlı sanayileşme beraberinde mesleki ve tenkil eğitime olan ihtiyacı yaratmıştır. DP de bu süreçte mesleki ve teknik eğitime önem vermiştir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Türkiye'nin

⁴²⁶ *Beşinci Maarif Şurası*, s.380-381.

⁴²⁷ *TBMMZC*, İ:47, C:22, 23.2.1955, s.611.

teknik alanda gelişmesini sağlayabilmek için kalifiye insan gücünün önemine vurgu yapmıştır.

“Memleketimiz her sahada hızla sanayileşmektedir. Bu medeni vasıtaları, hususiyetlerine göre kullanacak, icabında tamir edecek, yetişmiş elemanlara çok muhtacız. Bu mevzuda ehemmiyetle ele alınmıştır.”

DP, özel okulları da destekleyerek geliştirmek istemiştir. Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı, “Özel okullar, bir memleket maarifi için resmi okullar kadar vazife gören ve bir memleketin bünyesinde lüzumlu müesseselerdir. Özel okulları teşvik edeceğiz.”⁴²⁸ şeklindeki görüş belirterek partisinin fikirlerini özetlemiştir. Ancak bu açıklama DP'nin eğitim alanında yeterli olmadığını bir ifadesidir. Henüz ekonomik gelişmenin sağlanamadığı, pek çok öğrencinin ekonomik koşullarla okuyamadığı bir dönemde özel eğitimin teşvik edilmesi öncelikli sorun değildir. Pek çok köyde okulun olmadığı, sınıfların kalabalık olduğu bir dönemde devlet eliyle daha çok okulun yapılması daha gerçekçi bir yaklaşım olacağı kesindir.

DP iktidarı boyunca eğitimde temel aldığı bu görüşler çerçevesinde hareket etmiştir. 10 yıl süren iktidarları döneminde 10 kez Milli Eğitim Bakanı değişmesine rağmen, her gelen bakan genellikle kendinden önceki bakanın yolundan gitmiştir. Bakanlar konulara bireysel yaklaşmamış, icraatları birbiriyle süreklilik göstermiştir. DP hükümetlerinin programlarına, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in görüşlerine bağlı kalınmış, parti ilkelerine uyulmuştur. Demokrat, bilimsel, faydacı ve ilerleyici bir eğitim anlayışı benimsenmiştir. Genel olarak Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in görüşleri doğrultusunda çalışılmıştır.

⁴²⁸ *TBMMZC*, İ:9, C:3, 25.2.1959, s.798.

SONUÇ

DP iktidarda bulunduğu 10 yıllık süreçte eğitim alanında önemli gelişmelere imza atmıştır. Eğitimde sistem belirlemenin gereğine inanan DP, eğitimin evrensel olduğu gerçeğine inanarak yabancı eğitimcilerin fikirlerine başvurmuştur. DP döneminde ABD ile kurulan sıkı ilişkiler eğitim alanına da yansımış, ülkeye çağırılan eğitimciler ABD’den seçilmiştir. Bir ülkenin eğitiminde tek bir ülkeyi hedef belirlemesi kabul edilebilir bir durum değildir. Ülke eğitiminin kültür, tarih, gelenekler, ülke hedefleri göz önüne alınarak planlanması gerekmektedir. Bu nedenle ülkeyi tanıyan uzmanlar ülkeye çağrılmalı ve ülke içindeki uzmanlarca değerlendirilmelidir. DP’nin başka ülke eğitimcilerinde de destek almaması dönemin dış politikası ile yakından ilgilidir. Rusya’dan gelen komünizm tehlikesine karşı sadece ABD ile ilişki içine girilmiştir. Ancak yabancı eğitimcilerin önerilerine harfiyen uyulduğunu söylemek imkânsızdır. DP yabancı eğitimcilerin görüşlerini öneri şeklinde almış, ülke gerçekleri içinde değerlendirmeye çalışmıştır. Ancak bazı yanlışlara da düşülmüş, birçok eğitim sorunu içinde önceliği olmayan, derslerin film ile işlenmesi gibi daha sonra düşünülmesi gereken işlere imza atılmıştır.

Eğitimin ne kadar önemli olduğunun farkında olan DP idarecileri, CHP döneminin izlerini taşıyan ve CHP’nin yönetiminde olduğunu düşündükleri yapılara son vermişler, kendi öğretilerini uygulamaya çalışmışlardır. CHP’nin büyük bir kültür hareketi olarak gördükleri ve halkın eğitiminde nemli rolü olduğunu inandıkları halkevleri DP iktidarının henüz ilk yılında son bulmuştur. DP tarafından CHP fikirlerini yaymakla suçlanan halkevleri ile birlikte, bu döneme ait kültür birikimi yok olmuştur. Halkevlerini kapatılmasıyla CHP’ne önemli bir darbe vurduklarına inanan DP yöneticileri halkevlerinden sonra, köy enstitülerine yönelik hareket içine girmişleridir. Henüz iktidara gelmeden “*öğretmen yetiştirmede birlik*” sloganını ilke edinen DP iktidarında enstitüler son bulmuştur. İsmet İnönü ve Hasan Ali Yücel’in gururla bahsettikleri ve köy çocuklarının eğitiminde önemli rol oynayan enstitüler önemli suçlamalarla karşı karşıya kalmıştır. İlk olarak CHP yönetiminin son yıllarında örselenmeye başlanan ve yapısı bozulan enstitüler DP döneminde suçlamalara karşı

yalnız bırakılmıştır. Komünizm propagandası yapmakla, CHP fikirlerini yaymakla, köylü – kentli ayrımı yapmakla, din düşmanlığı yapmakla, öğrencileri kötü ve ağır şartlarla eğitim yaptırmakla suçlanan enstitülere karşı DP idarecileri ilk olarak öğrenci azaltmak yoluna gitmişlerdir. Daha sonra kız ve erkek öğrencileri birbirinden ayrılmış ve enstitülerin sonu hazırlanmıştır. Öğretmen yetiştirmekte birliği başından beri savuna DP nihayet köy enstitülerin 1954 yılında kapatılarak bir CHP yapısına daha son vermiştir.

Bütün bu olanlar karşısında belki de en ilginç duruşu CHP sergilemiştir. Kendi döneminin icraatları olan halkevlerinin ve köy enstitülerinin kapatılmasına karşı dik bir duruş sergileyememişlerdir. Birkaç milletvekilinin halkevlerini muhalefeti yeterli olmamış ve DP önemli hiçbir muhalefet olmadan halkevlerini kapatmışlardır. Halkevlerinin kapatılmasına kanununun görüşüldüğü genel kurula katılmayan CHP milletvekilleri kendi kurduğu sisteme sahip çıkamamıştır. Köy enstitülerinin kapatılmasına neredeyse hiçbir ses çıkarılmamış, enstitüler adeta yalnız bırakılmıştır. Ancak DP'nin bu iki girişimi dönemin özellikle sol görüşlü aydınlar tarafından eleştirilmiştir. DP'yi demokratik olmamakla ve Türkiye'nin sahip olduğu kendine has sistemi yıkmakla eleştirerek âdete CHP'nin muhalefet görevini üstlenmişlerdir.

Halkevlerini ve enstitüleri kapatılarak CHP sistemini örseleyen DP için önemli olan konulardan birisi de kendi seçmenine verdiği sözleri tutarak onları mutlu etmektir. Bunun için halkın beklentilerine cevap vermek, din eğitimini yeniden sistemli bir şekilde sürdürmek gerekliydi. Mustafa Kemal döneminde kurulan İmam Hatip Okullarının 1929 yılında kapatılmasıyla halka din hizmeti verecek görevlileri ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ancak bu durum çok partili hayata kadar aynen devam etmiştir. Çok partili hayatın getirdiği özgürlük ortamı ve CHP'nin iktidarı kaybedeceği düşüncesi din eğitimini tekrar gündeme getirmiştir. CHP, halkın taleplerine cevap vererek iktidarda kalmak düşüncesiyle İmam Hatip Kursları açmış, din eğitimini tekrar yasal zemine taşımıştır. İlkokullara seçmeli din dersi konulmuş, din bilgisi öğretmeni yetiştirmek amacıyla Ankara'da İlahiyat Fakültesi açılmıştır. CHP döneminde başlatılan bu hareket DP döneminde daha sistemli bir hale getirilmiştir. İmam Hatip okulları tekrar kurumuş, sayıları yıldan yıla arttırılarak 1950 yılına geldiğimizde sayısı 19'a çıkarılmıştır. İlk ve

ortaokullara seçmeli, ilk öğretmen okullarına zorunlu din dersi programa alınmış ve din eğitimi tabana yayılmıştır.

Din eğitiminin ilk ve ortaokullara verilerek artırılması beraberinde bu dersi verecek öğretim görevlisi ihtiyacını doğurmuştur. Bunu göz önüne alan DP yöneticileri 1959 yılında Yüksek İslam Enstitüsünü açmıştır. Bu okulun amacını imam hatip okullarına din eğitimi verecek öğretmen yetiştirmek ve ilmi araştırmalar yapmak olarak belirleyen DP'nin, aynı görevi yapacak İlahiyat Fakültesi yerine Yüksek İslam Enstitüsünü seçmesi dikkate değer bir gelişmedir. Baştan beri öğretmen yetiştirmede birliği savunarak köy enstitülerini kapatan DP, bu sefer ikiliği kendisi yaratmış, İlahiyat Fakültesinin yanında aynı işi görecektir bu okulu açmıştır. Böylece din eğitimi için öğretmen iki kanaldan yetiştirilmeye başlamıştır. DP'nin böyle bir karar almasında tabii ki üniversiteler ile olan çekişmesi neden olmuştur. Özellikle 1954 seçimlerinden sonra üniversite hocaları ve öğrencileri ile geçinemeyen iktidar partisi, kendi eliyle kendisine rakip bir oluşuma izin vermemiştir. Kendisine muhalefet etmesi muhtemel olan İlahiyat Fakültesi yerine Yüksek İslam Enstitüsü kurarak iktidarını güçlendirme çabası içine girmiştir. Yüksek İslam Enstitüsünün kurulması bu yönüyle köy enstitüleri ve halkevleri ile birlikte değerlendirmesi gereken bir girişimdir. 27 yıllık CHP idaresinin izlerini silmeye çalışan DP, halkevleri ve enstitülerin kapatılmasıyla önemli bir yol almış, Yüksek İslam Enstitüsünün kurulmasıyla bu hareketi tamamlamıştır.

DP iktidarının eğitim alanındaki en önemli hedefi, eğitimi yaygınlaştırmak olmuştur. II. Dünya Savaşının buhranlı döneminden sonra iktidara gelen ve okul, öğretmen sıkıntısı yaşayan bir ülkede bunu gerçekleştirmek oldukça zordu. Okul öncesi eğitim DP idarecilerinin neredeyse hiç aklına gelmeyen bir eğitim basamağı olmuştur. Daha önceki dönemde tamamen özel girişimin eline bırakılan okul öncesi eğitim bu dönemde de yine tamamıyla özel okullara terk edilmiştir. Devlet eliyle bir okulun dahi açılmadığı bu dönemde öğrenci sayıları yeterli düzeye hiçbir zaman ulaşamamıştır.

İlköğretim DP'nin en fazla önem verdiği eğitim basamağıdır. Başbakan Menderes, Cumhurbaşkanı Bayar ve dönemin Milli Eğitim Bakanları sürekli olarak

ilköğretimin önemi hakkında demeçler vermişlerdir. İlköğretimin her konusunun görüşüldüğü Beşinci Milli Eğitim Şurası ilköğretimde atılacak adımlar belirlenmiştir. DP, eğitimin temelinde ilköğretim olarak görüyordu. DP iktidara geldiğinde ilköğretimde okullaşma oranı, öğretmen ve öğrenci sayıları yeterli değildi. Özellikle köylerde, ilköğretim yeteri kadar yaygınlaşmış değildi. DP döneminde köy enstitülerinin kapatılması köylerde ilköğretimin durumunu daha da zor duruma sokmuştur. CHP döneminde uygulanmaya başlanan ve DP'nin kuruluşundan beri sert şekilde eleştirdiği okul binalarını köylüye yaptırma zorunluluğunun da DP iktidarında son bulması köylerde derslik sorununu arttırmıştır. DP özellikle büyük köylere devlet eliyle okullar yapmasına rağmen köylerdeki okul sorunu bitmemiştir. DP yatılı okullar kurarak öğrencilerin bir merkeze toplama çalışmaları okullaşma oranını arttırsa da, çocuklarını özellikle de kızları uzak yerlere göndermek istemeyen veliler okullaşma oranının istenilen seviyelere ulaşmasını engellemiştir. Buna rağmen DP iktidarı ilköğretimdeki öğrenci sayılarını iki katına çıkarmayı başarmıştır. Öğretmen sayıları da buna paralel şekilde artmıştır. DP'nin ilköğretimde öğrenci ve öğretmen sayılarını arttırmadaki başarısını ilkokuldan ortaokula geçen öğrenci sayılarında gösterememiştir. İlkokuldan mezun olan öğrencilerin yarısından fazlası okul eksikliği veya kendilerinden kaynaklanan sebeplerle ortaokula devam etmemişlerdir⁴²⁹. Bu durum ülke içinde eğitimin istenilen seviyeleri çıkarılmasını engellemiştir. CHP, DP'yi ilköğretimi yeteri kadar yaygınlaştıramadığı ve köylerde eğitimin geliştirilemediği gerekçeleriyle eleştirmiştir. Buna rağmen ilköğretim alanında iktidar partisine çözüm önerileri sunacak fikirler geliştirememiştir.

CHP, iktidarının son döneminde ortaöğretimde önemli adımlar atmıştır. Yeni okullar açılmış, öğrenci ve öğretmen sayılarında gelişmeler sağlanmıştır. DP döneminde ortaöğretimde gelişme devam etmiştir. Günümüzde özellikle il merkezlerinden uzak yerleşim birimlerinde kurulan “Çok Programlı Lise” uygulaması DP döneminde başlamıştır. Çok programlı liseler küçük merkezlerde genel, ticaret ve meslek liselerinin görevini üstelendiği düşünülürse, bu okullar ortaöğretimdeki fırsat eşitliği sağlama yolunda atılan önemli bir adımdır. Uluslar arası ilişkilerin artmasıyla yabancı dille

⁴²⁹ DP Döneminde İlkokuldan Ortaokula Geçiş Oranı için bkz. Tablo 30.

öğrenimini zorunlu kılmış, DP bu duruma kayıtsız kalmayarak yabancı dil derslerini programa almıştır. Ancak yabancı dil öğreniminde önemli bir gelişme sağlanamamıştır. DP döneminde ilköğretimde olduğu gibi ortaöğretim kurumlarında da okul, öğrenci ve öğretmen sayılarında gelişmeler sağlanmıştır. DP iktidarının ilk yılında 364 olan ortaöğretim kurumlarının sayısı 1960'da 611'e, 61847 olan öğrenci sayısı 237951'e, 4528 olan öğretmen sayısı 10977'ye yükselmiştir⁴³⁰. Bu durum okul, öğretmen ve öğrenci sayılarındaki niceliksel gelişmeleri ortaya koymaktadır. Ancak ortaokul ve liselerdeki başarı oranları yeterli düzeyde olmamıştır. 1956 yılında ortaokula kayıt olan öğrencilerin %56'sı, 1957 ve 1958'de %50'si, 1959'da %52'si, 1960'da %48'i başarılı olarak mezun olmuştur⁴³¹. Mezun olanlar öğrencilerdeki sayıların azlığı öğrencilerin ara sınıflarda okulu bırakmaları, yatılı okulların istenilen öğrenci beklentilerini karşılamaması ve eğitim sisteminin rehberliğe dayalı olmamasıyla yakından ilgilidir.

DP iktidarı liselerin süresi için yaptığı çalışma dikkat çekicidir. DP öğrencileri lise eğitiminin içinde bir yıl fazla tutarak eğitim yoluyla kazanımları artacağını planlamıştır. Bu amaçla 1952–1953 öğretim yılından başlayarak liseler 4 yıla çıkarılmış, üç yıllık lise programı dört yıla çıkarılmıştır. Bu uygulama iki yıl devam etmiştir. Ancak değişen Bakanla beraber fikirler de değişmiş, Bakan Celal Yardımcı liselerin dört yıla çıkarılmasını zarardan dönüş olarak değerlendirmiştir. 1954–1955 öğretim yılında liselerin süresi tekrar üç yıla indirilmiştir. Eğitim programının iki yılda değiştirilmesi eğitimde istikrar bakımından olumsuz bir durumdur. Alınan yanlış bir karardan erdem olsa da eğitim süresinin indirilmesinin öğrenciler açısından faydalı değildir. Öğretim süresinin dört yıla çıkarılması maddi bir külfet oluştursa da alınan karardan iki yılda vazgeçilmesi bir sabırsızlık örneğidir. DP döneminde dört yıla çıkarılan liseler DP, iktidarının sona ermesinden yıllar sonra 2005–2006 öğretim yılında tekrar dört yıla çıkarılmıştır.

DP dönemi sanayileşmenin yoğun olarak yaşandığı, her alanda makine kullanımının arttığı bir zaman dilimidir. Bunun farkında olan ve sanayileşmeye önem

⁴³⁰ Sadece resmi ortaöğretim kurumlarındaki sayısal bilgiler dikkate alınmıştır.

⁴³¹ DİE, *Milli Eğitim Hareketleri*, s.23.

veren DP, mesleki ve teknik eğitime oldukça fazla önem vermiştir. Mesleki ve teknik eğitiminin geliştirilmesi için yeni okullar açılmış, öğrenciler bu okullar için teşvik edilmiştir. Altıncı Milli Eğitim Şurasında Mesleki ve Teknik Eğitim'in geliştirilmesi için planlar yapılmış, atılacak adımlar hesaplanmıştır. Mesleki eğitimin her alanında faaliyet gösteren okullar açılarak her alanda eleman yetiştirilmek istenmiştir. Çalışan ve örgün eğitimden faydalanamayan bireyler için akşam sanat okulları açılarak ara eleman ihtiyacına cevap verilmek amaçlanmıştır. Mesleki eğitimde öğrenci ve öğretmen sayılarında önemli artışlar görülmüş, DP sanayileşme için eleman yetiştirmede önemli adımlar atmıştır. Günümüzde mesleki ve teknik eğitime yeteri kadar önem verilmediği eğitimin en önemli sorunlarından biridir. DP, mesleki eğitimi dönemin şartları içinde değer vererek gelişmesini sağlamıştır.

DP döneminin en tartışmalı konularından birisi de üniversite meselesidir. DP eğitimde en önem verdiği konulardan birisi yeni üniversiteler açmaktır. Mustafa Kemal'in bizzat istediği, Doğu'nun kalkınmasında önemli rol oynayacak Doğu Üniversitesi Erzurum'da "*Atatürk Üniversitesi*" adıyla DP döneminde açılmıştır. Ülkenin her tarafına eğitim hizmetlerinin götürmek isteyen DP yöneticileri İzmir'de Ege Üniversitesini, Ankara'da ODTÜ'yü açmış, Trabzon'da kurulması planlanan üniversitenin temelini atmıştır. Böylece DP dönemine kadar sadece Ankara ve İstanbul'da bulunan üniversiteler ülkenin doğusu, batısı ve kuzeyine yayılmış, üç olan üniversite sayısı 6'ya yükselmiştir. Yeni üniversiteler kurulmasıyla beraber üniversitelerdeki öğrenci ve öğretim görevlisi sayılarında önemli artışlar görülmüştür. 1950 yılında 1407 olan öğretim görevlisi sayısı 1960 yılında 2779'a, 19871 olan öğrenci sayısı 38890'a yükselmiştir. Üniversite gibi eğitim basamağının en üst basamağını oluşturan, ülke kalkınmasında önemli rol oynayan ve ilmi araştırmalar yapmakla görevli kurumlardaki niceliksel artış göz ardı edilemeyen bir gelişmedir. Günümüz Türkiye'sinde üniversite giriş şartlarının ağırlığı göz önüne alındığında DP'nin üniversite kurma çalışmaları dönemin eğitim alanındaki en önemli atılımlardan biridir.

Üniversiteli aydınlar demokrasilerde ülke yönetimine karşı eleştiriler yapan, alternatif çözüm önerileri getiren en önemli unsurlardan birisidir. DP kurulduğu

dönemde ve iktidara gelmesinde en önemli desteklerden birisi üniversiteli aydınlardan gelmiştir. Aydınlar DP'nin kurulmasıyla çok partili hayatı ve demokrasiyi savunmuşlar, DP'nin en önemli destekçileri olmuştur. DP'nin 1950 seçimleriyle ülke yönetimini ele geçmesinin ilk yıllarında devam eden iyi ilişkiler daha sonra bozulmuş, 1954 seçimlerinden sonra tamamen DP'nin karşısına geçmişlerdir. DP'ye karşı sert eleştiriler getiren aydınlar gazete köşelerinde ve toplantılarında tepkilerini açıkça ortaya koymuşlardır. Bu durumdan rahatsız olan DP, aydınlarla mücadele içine girmesi belki de DP'nin sonunu hazırlayan en önemli gelişmelerdendir. Aydınları kontrol altına almak için yapılan çalışmalar aydınların muhalefet dozunu arttırmasına hatta DP'nin en büyük rakibi olan CHP'ye katılmalarına sebep olmuştur. Daha önceki siyasi hayatını iktidarda geçiren ve muhalefet deneyimi olmayan CHP'nin 1950 – 1960 yılları arasındaki yumuşak muhalefeti sebebiyle aydınların eleştirileri çok sert bulunmuştur. Bu dönemde bir nevi CHP'nin muhalefet görevini aydınlar üstlenmiştir.

DP iktidarı döneminde üniversite öğrencileriyle de iyi geçinememiştir. Öğrencileri kontrol altında tutmaya çalışan DP, bunda çok başarılı olamamıştır. Bu dönemde öğrenci birliklerini CHP ile DP arasında çekişme konusu olmuştur. Öğrenciler ilk defa bu dönemde siyasi çekişme konusu haline getirilmiş, öğrenciler arasındaki bölünmelerin temel atılmıştır. Özellikle 1956 sonrası öğrenciler DP'ye karşı oluşumlar içine girmişler, iktidara karşı pek çok gösteriler düzenlemişlerdir. DP, ihtilalin ilk belirtilerini aldığı öğrenci olaylarını göz ardı ederek kendi sonunu hazırlamıştır.

DP döneminde okullaşma oranındaki önemli artışlara rağmen, eğitim ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. 10 yıllık iktidarında 8 farklı Milli Eğitim Bakanının görev alması eğitim işlerinde istikrarsızlığı beraberinde getirmiştir. Her bakanla değişen kadrolar ve fikirler eğitimin hızını aşağılara çekmiştir. Lise eğitimini süresi, din eğitiminin ne kadar olması gerektiği, köy enstitülerinin durumu, köylerde eğitimin nasıl sağlanacağı, öğretmen yetiştirme sorunu, öğrencileri yönlendirmedeki başarısızlıklar, derslerin öğrencilere ne şekilde verileceği DP döneminde sürekli tartışılmış, ancak her kesimi memnun edecek çözümler üretilenmemiştir. Eğitimin ekonomi ile yakından ilgili olduğu gerçeği göz önüne alındığında DP'nin bu konudaki başarısızlığı ortadadır.

Eğitim hizmeti alan ve veren kişi sayısının artması beraberinde eğitime ayrılan ödeneğin fazlalaşması gereğini doğurmuştur. MEB'e ayrılan ödenek olarak artmasına rağmen bütçe içindeki oranda önemli değişiklikler görülmemiştir. Hızla artan nüfusa okul ihtiyacı daha önceki döneme göre daha iyi karşılansa da, özellikle enstitülerin kapatılmasıyla köylerde beklenen hedeflere ulaşılamamıştır. CHP döneminde de var olan bu sorunlara, 1950 – 1960 yılları arasında iktidarda olan DP yöneticileri de çare olamamıştır. Günümüzde bu sorunlar aynı şekilde devam etmesi dikkate değer bir konudur. Adeta miras şeklinde 2008 Türkiye'sine kadar ulaşan bu sorunlara karşı iktidar ve muhalefetin işbirliği ile çözüm bulunacağı açıktır. Ancak bu birliktelik DP ile CHP arasında 1950'li yıllarda sağlanamadığı gibi, parti yöneticileri ve isimleri farklılaşsa da hala sağlanamamıştır.

DP iktidarı Türk eğitiminin Amerika etkisine girerek, yabancılaşmaya başladığı dönemin başlangıcı olmuştur. DP'nin eğitim alanındaki ABD ile sıkı ilişkileri, kapitalist dünya düzenine Türkiye'nin ayak uydurma çalışmalarına sahne olmuş, kendi kültüründen, örfünden, geleneklerinden yabancı bir toplum yaratmıştır. Demokrasi söylemi ile iktidarı eline geçiren DP, iktidarının ilk gününden başlayarak eğitimi kendi iktidarını sağlamlaştıracak yol olarak görmüş, aykırı hareketleri hemen baskı altına almaya çalışmıştır. Üniversiteli aydınlar ve öğrencileriyle mücadelesinde çoğu kez demokrasi dışı hareketlere girişmiş, muhaliflerini bu yolla susturmaya çalışmıştır. Bu yol daha sonra diğer iktidarlara da etkilemiş, Türkiye'yi idare eden hükümetlerin çoğu üniversitelerle mücadele halinde olmuşlardır. Günümüzde bu mücadelenin sürmesinin temelinde DP döneminin yattığı bir gerçektir. Tamamen siyasi nedenlerle Köy Enstitülerini ve halkevlerini kapatarak Türkiye'ye özgü bir eğitim sistemini yıkmış, din derslerini tekrar programa dahil etmiştir. Gününüzde hala bu sorunun devam etmesi, eğitimde dinin etkisinin tartışılması DP'nin Türkiye'ye mirasıdır. DP'nin demokrasi dışı hareketleri, iktidarlarının sonunu getirse de, etkisini sürmüş ve Türkiye'yi etkisi altına almıştır. Eğitimde verim almanın uzun bir süreç olduğu düşünülürse, iktidarların günlük politikalar yerine sistemli çalışmalar yapması gereği kaçınılmazdır. Türkiye'yi idare eden iktidarlara bu gerçeği göz önüne almalı, kendi iktidarlarını değil, eğitimi sağlamlaştıracak çözüm yolları bulmalıdır. Eğitimde M. Kemal'in çizdiği yol temel alınarak, milli, laik, bilimsel, bağımsız eğitimden taviz verilmemelidir. Eğitimde istikrar

sağlanmalı, kendi iktidarının çıkarları değil, ülke eğitimine fayda sağlayacak işlere imza atılmalı, eğitime siyaset karıştırılmamalıdır. Unutulmamalıdır ki, eğitimi kendi iktidarlara için kullananlar ülkeye sadece zarar vermektedir. Burada muhalefete de önemli görevler düşmekte, eğitimi siyaset alanı olarak görmeyerek, yapısal fikirler geliştirmelidir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya Adı : A6, Fon Kodu : 30.1.0.0, Yer No : 13.76.4.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya Adı : A6, Fon Kodu : 30.1.0.0, Yer No : 13.76.2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya Adı : E17, Fon Kodu : 30.1.0.0, Yer No :
90.562.6.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya Adı : E17, Fon Kodu : 30.1.0.0, Yer No :
90.567.6.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya Adı : E17, Fon Kodu : 30.1.0.0, Yer No :
90.562.5.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya Adı : E17, Fon Kodu : 30.1.0.0, Yer No :
90.567.13.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya Adı : E17, Fon Kodu : 30.1.0.0, Yer No :
90.561.9.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya Adı : E17, Fon Kodu : 51.0.0.0, Yer No : 3.27.2.

TBMM Zabıt Cerideleri, B:58, O:1, 13.11.1950.

TBMM Zabıt Cerideleri, B:5, O:1, 13.11.1950.

TBMM Zabıt Cerideleri, B:113, O:2, 21.7.1953.

TBMM Zabıt Cerideleri, B:49, C:3, 24.2.1954.

TBMM Zabıt Cerideleri, B:6, O:1, 19.11.1951.

TBMM Zabıt Cerideleri, B:51, O:4, 25.2.1950.

TBMM Zabıt Cerideleri, B:51, O:4, 25.2.1951.

TBMM Zabıt Cerideleri, B:21, O:1, 24.12.1951.

TBMM Zabıt Cerideleri, B:5, O:1, 13.11.1950.

TBMM Zabıt Cerideleri, B:22, O:1, 26.12.1952.

- TBMM Zabıt Cerideleri*, B:53, O:2, 25.2.1953.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, B:51, O:4, 25.2.1951.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, B:53, O:2, 25.2.1953.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, B:11, O:4, 25.2.1951.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, B:5, O:1, 13.11.1950.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, B:14, O:2, 28.6.1950.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, B:20, O:1, 21.12.1951.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, B:5, O:1, 13.11.1950.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, B:5, O:1, 13.11.1950.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, B:5, O:4, 25.2.1951.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, B:5, O:1, 13.11.1950.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, B:5, O:1, 13.11.1950.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, B:6, O:1, 15.11.1950.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, İ:49, C:3, 24.02.1954.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, İ:49, C:3, 24.2.1954.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, İ:47, C:2, 23.2.1955.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, İ:49, O:3, 24.2.1954.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, İ:47, C:2, 23.2.1955, .
- TBMM Zabıt Cerideleri*, B:53, O:2, 25.2.1953.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, İ:47, C:3, 25.2.1960.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, İ:49, C:3, 24.2.1953.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, İ:47, C:22, 23.2.1955.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, İ:9, C:3, 25.2.1959.

B. Gazeteler

Cumhuriyet, 17 Haziran 1950.

Cumhuriyet, 12 Ağustos 1950.

Cumhuriyet, 16 Ağustos 1950.

Cumhuriyet, 6 Eylül 1950.

Cumhuriyet, 3 Ocak 1951.

Cumhuriyet, 1 Şubat 1954.

Cumhuriyet, 18 Nisan 1954.

Cumhuriyet, 9 Kasım 1954.

Cumhuriyet, 2 Aralık 1955.

Cumhuriyet, 17 Ocak 1956.

Cumhuriyet, 20 Ocak 1956.

Milliyet, 13 Haziran 1980.

Ulus, 21 Mayıs 1948.

Ulus, 21 Ağustos 1950.

Ulus, 27 Ekim 1950.

Ulus, 19 Şubat 1951.

Ulus, 27 Temmuz 1951.

Ulus, 29 Temmuz 1951.

Ulus, 12 Ağustos 1952.

Ulus 4 Kasım 1952.

Ulus, 18 Kasım 1952.

Ulus, 18 Temmuz 1953.

Ulus, 19 Temmuz 1953.

Ulus, 9 Şubat 1954.

Ulus, 28 Aralık 1954.

Ulus, 25 Ocak 1956.

Ulus, 20 Mayıs 1957.

Ulus, 25 Ağustos 1959.

Ulus, 25 Ağustos 1959.

Vatan, 15 Haziran 1950.

Vatan, 17 Haziran 1950.

Vatan, 24 Haziran 1950.

Vatan, 25 Haziran 1950.

Vatan, 3 Temmuz 1950.

Vatan, 13 Ağustos 1950.

Vatan, 15 Ağustos 1950.

Vatan, 17 Ağustos 1950.

Vatan, 7 Ekim 1950.

Vatan, 26 Ekim 1950.

Vatan, 19 Kasım 1950.

Vatan, 22 Ocak 1951.

Vatan, 8 Şubat 1951.

Vatan, 26 Şubat 1951.

Vatan, 4 Mayıs 1951.

Vatan, 1 Temmuz 1951.

Vatan, 9 Aralık 1951.

Vatan, 9 Şubat 1952.

Vatan, 10 Şubat 1952.

Vatan, 3 Mayıs 1952.

Vatan, 27 Kasım 1952.

Vatan, 22 Ocak 1953.

Vatan, 21 Şubat 1953.

Vatan, 14 Mayıs 1953.

Vatan, 3 Ağustos 1954.

Vatan, 27 Eylül 1954.

Vatan, 8 Ocak 1956.

Vatan, 29 Mart 1956.

Vatan, 24 Ağustos 1958.

Vatan, 6 Eylül 1958.

Vatan, 3 Ağustos 1959.

Zafer, 2 Şubat 1950.

Zafer, 4 Şubat 1950.

Zafer, 22 Mayıs 1950.

Zafer, 17 Haziran 1950.

Zafer, 4 Eylül 1950.

Zafer, 30 Eylül 1950.

Zafer, 7 Ekim 1950.

Zafer, 30 Ekim 1950.

Zafer, 9 Şubat 1951.

Zafer, 10 Mart 1951.

Zafer, 19 Temmuz 1951.

Zafer, 27 Temmuz 1951.

Zafer, 29 Temmuz 1951.

Zafer, 31 Temmuz 1951.

Zafer, 12 Ağustos 1951.

Zafer, 9 Eylül 1951.

Zafer, 5 Ocak 1952.

Zafer, 23 Eylül 1952.

Zafer, 18 Kasım 1952.

Zafer, 9 Ocak 1953.

Zafer, 22 Temmuz 1953.

Zafer, 16 Mayıs 1954.

Zafer, 18 Temmuz 1954.

Zafer, 13 Eylül 1954.

Zafer, 4 Kasım 1954.

Zafer, 13 Mart 1955.

Zafer, 20 Mart 1955.

Zafer, 26 Eylül 1955.

Zafer, 10 Aralık 1955.

Zafer, 25 Ocak 1956.

Zafer, 3 Ekim 1957.

Zafer, 18 Kasım 1958.

Zafer, 15 Eylül 1959.

Zafer, 20 Kasım 1959.

C. Kitaplar

AHMAD Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, B.2, İstanbul, 1992.

AKSOY (İLERİ) Cahide, *Babam Tevfik İleri, Konuşmaları ve Görüşleri*, Akyıldız Matbaası, Ankara, 1997.

- AKYÜZ Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, B.8, İstanbul, 2001.
- ALBAYRAK Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, Phoenix Yayınları, Ankara, 1998.
- Altıncı Maarif Şurası*, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, Ankara, 1957.
- ALTUNKAYA Niyazi, *Köy Enstitüleri Sistemine Toplu Bir Bakış*, Başarı Yayınları, İstanbul, 2005.
- ARAR İsmail, *Hükümetler ve Programları (1920-1960)*, C.I, TBMM Basımevi, Ankara, 1988.
- AYAS Nevzat, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçiler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1948.
- AYDEMİR Şevket Süreyya, *İkinci Adam*, C.2, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1967.
- _____, *Menderes'in Dramı*, B.2, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1979.
- AYDOĞAN Mustafa, *Köy Enstitüleri Amaçlar İlkeler Uygulamalar*, Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.
- BAŞAR Erdoğan, *Demokrat Parti Dönemi Eğitim Hareketleri*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1992.
- BAŞGÖZ İlhan, *Türkiye'nin Eğitim Çıkması ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- BARUTÇU Faik Ahmet, *Siyasi Hatıralar*, C.2, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001.
- BEALS Lester, *Rehberliğin Lüzumu Hakkında Rapor*, Maarif Basımevi, Ankara, 1956.
- Beşinci Maarif Şurası*, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, Ankara, 1954.
- BİLGİN Beyza, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Emel Matbaacılık, Ankara, 1980.
- BİNBAŞIOĞLU Cavit, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*, Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezi Yayınları, Ankara, 1995.

- CİCİOĞLU Hasan, *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Orta Öğretim*, Ankara Üniversitesi Dil - Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları No : 334, Ankara, 1982.
- Cumhuriyetin 50 Yılında Milli Eğitimimiz*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.
- Cumhuriyetin 50 Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.
- ÇAVDAR Tevfik, *Türk Demokrasi Tarihi (1839 – 1950)*, İmge Kitapevi, Ankara, 1999.
- ÇEÇEN Anıl, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.
- DAĞCI Gül Tuba, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ordu Siyaset İlişkisi*, İlgı Yayınları, İstanbul, 2006.
- DEWY John, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, Milli Eğitim Basımevi, B.2, İstanbul, 1952.
- DICKERMAN Watson, *Türkiye'de Halk Eğitimi Hakkında Rapor*, Maarif Vekâleti, Ankara, 1951.
- DİKEÇLİĞİL Hüsni, *Milli Eğitim Davamız*, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1965.
- EKİNCİ Yusuf, *Hükümet ve Siyasi Parti Programlarında Milli Eğitim(1920-1994)*, Web Ofset Tesisleri, Ankara, 1999.
- ERDEMİR Sabahat, *Muhalefette İsmet İnönü*, Ekicigil Matbaası, İstanbul, 1959.
- EROĞUL Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.
- GEDİKLİOĞLU Şevket, *Kemalist Eğitim İlkeleri Uygulamaları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978.
- GÖKAÇTI M. Ali, *Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam Hatipler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- GÜNEŞ Muharrem GÜNEŞ Hasan, *Türkiye'de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005.
- GÜRKAN Nilgün, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

- İNAN M. Rauf, *Orta Avrupa'da Gelişmenin ve Demokrasinin Temeli Eğitim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1971.
- KABACALI Alpay, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1992.
- KAPLAN İsmail, *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.
- KARADENİZ Harun, *Eğitim Üretim İçindir*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1978.
- KARPAT Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967.
- KAYA Yahya Kemal, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, B.3, Erk Basımevi, Ankara, 1981.
- KAYA Yalçın, *Bozkırdan Doğan Uygarlık Köy Enstitüleri*, C.1, Tıglat Matbaacılık, İstanbul, 2001.
- KOÇER Hasan Ali, *Eğitim Sorunlarımız Üzerine İncelemeler ve Düşünceler*, Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları No : 3, Ankara, 1975.
- _____, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.
- _____, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848-1967)*, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara, 1967.
- KODAMAN Bayram, *Cumhuriyet'in Tarihi – Fikri Temelleri ve Atatürk*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta, 1999.
- KODAMANOĞLU M. Nuri, *Türkiye'de Eğitim*, B.2, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1964.
- KONYAR Hürriyet, *Ulus Gazetesi CHP ve Kemalist İlkeler*, Bağlam Yayınları, Ankara, 1999.
- KORKUT Hüseyin, *Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No : 134, Ankara, 1984.
- KÖSTÜKLÜ Nuri, *Kazım Karabekir ve Eğitim*, Çizgi Kitapevi, Konya, 2002.
- Kuruluşunun 50. yılında Köy Enstitüleri*, Eğit-Der Yayınları, Ankara, 1990.
- KÜHNE, *Mesleki Terbiye'nin İnkişafına Dair Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.

- MAASKE Roben J. *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor*, Maarif Basımevi, Ankara, 1956.
- MAKAL Mahmut, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Piramit Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Milli Eğitim Bakanlığı Faaliyet Raporu*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1951.
- Milli Eğitim Şuraları (1939 – 1996)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1998.
- Milli Eğitim Şuraları (1921 – 2006)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2006.
- MİNKARİ Ali Esen, *1950-1960 Yıllarında İktisadi Kalkınma ve Gelişme*, Demokratlar Kulübü Yayınları : 6, Ankara, 1992.
- OKURER Cahit, *Ana Hatlarıyla Milli Eğitim Politikamız*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.
- ÖYMEN Hıfzırrahman Raşit, *Türkiye’nin Ana Eğitim Problemleri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 2001.
- ÖZEL Mehmet, *Köy Enstitüleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- ÖZODAŞIK Mustafa, *Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çabaları (1923-1950)*, Çizgi Kitapevi, Konya, 1999.
- ÖZTÜRK Kazım, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*, Ak Yayınları, İstanbul, 1968.
- _____, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1992.
- PARMAKSIZOĞLU İsmet, *Türkiye’de Din Eğitimi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1996.
- RUFİ John , *Türkiye’de Ortaöğretim Müşahedeler Problemler ve Tavsiyeler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1953.
- SARIHAN Zeki, *Unutulmayan Öğretmenler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- SEZER Ayten, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.
- SONGUÇ Bahir, *1920’den 1980’e Milli Eğitim Bakanlığı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982.

- ŞİMŞEK Sefa, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri (1932-1951)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002.
- TAYLAK Muammer, *Türkiye’de Öğrenci Hareketleri*, Hamle Yayınevi, İstanbul, 1997.
- TOKER Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991.
- TOMPKINS Ellsworth, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Orta Dereceli Okullarda Organizasyon, İdare ve Teftiş*”, Maarif Vekâleti Yayınları, Ankara, 1956.
- TONGUÇ Engin, *Devrim Tarihi Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, Ant Yayınları, İstanbul, 1970.
- TUNAYA Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler (1859-1952)*, B.2, Arba Yayınları : 69, İstanbul, 1995.
- TURAN Kemal, *Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları No : 129, İstanbul, 1996.
- TURAN Şerafettin, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, B.2, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2000.
- _____, *Türk Devrim Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
- TURHAN Mümtaz, *Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri*, İstanbul, 1954.
- Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1973.
- Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.
- TÜRKOĞLU Pakize, *Tonguç ve Enstitüleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.
- ÜNSÜR Ahmet, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, Önder Yayınları, İstanbul, 1998.
- WEIKER Walter F., *1960 Türk İhtilali*, (Çeviren : Mete ERGİN), Cem Yayınevi Kültür Dizisi : 3, İstanbul, 1967.
- WOFFORD Kate, *Köy Okullarında Eğitim*, Maarif Vekaleti, İstanbul, 1952.
- YAVUZ Fehmi, *Din Eğitimi ve Toplumumuz*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969.

YAZICI Mustafa, *Atatürk'ün İzinde Milli Eğitim Kültür ve Turizm Bakanlıkları Tarihi*, Emel Matbaacılık, Ankara, 1984.

YILMAZ Tanzer Sülker, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997.

YİĞİT Ali Ata, *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992.

D. Makaleler

ALBAYRAK Mustafa, “Demokrat Parti Hükümetlerinin Politikaları (1950 – 1960)”, *Türkler*, C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.885-877.

ARIKAN Zeki, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Atatürk Yolu*, C.23, s.23, s.261-281.

ASLANGİL Halit Cevri, “Köy Enstitüleri Bilinçsizce Kaybettiğimiz Değerler”, *Çağdaş Eğitim*, s.264, s.3-7.

AYDIN M. Şevki, “Cumhuriyet Döneminde Örgün Eğitim Kurumlarındaki Din Eğitimi”, *Türkler*, C.17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.451-466.

AYDOĞAN Mustafa, “Köy Enstitüleri Eğitiminden Çıkan Sonuçlar”, *Devrimci Cumhuriyet'in Eğitim Politikaları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998, s.162-176.

AYSAL Necdet, “Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu : Köy Enstitüleri”, *Atatürk Yolu*, C. 9, s.35-36, s.267-282.

BÜLBÜL Sudi, “Eğitim Planlaması ve Harcamaları”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.623-654.

CAN Gürhan, “Atatürk'ün Eğitim Kişiliği”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.1, Ocak 1990, C.111, s.105-130.

CIRITLI Hüsnü, “İlköğretim”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.261-280.

CUMBUR Müjgan, “Kütüphaneler”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, 545-568.

- ÇAVDAR Tefrik, “Halkevleri”, *Cumhuriyet Dönemi, Türkiye Ansiklopedisi, C.4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.878-884.*
- DOĞAN Hıfzı, “Mesleki ve Teknik Eğitim”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.357-382.*
- GERAY Cevat, “Halk Eğitimi”, *Devrimci Eğitim Şurası, Tös Yayınları No : 4, Ankara, 1969, s.205-212.*
- KARDAŞ Rıza, “Atatürk’ün Eğitim Politikasının Yönü”, *Türk Kültürü, s.217, s.28-33.*
- KILIÇ Eşref, “Yaygın Eğitim”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.469-565.*
- KOÇER Hasan Ali, “İlkokul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.569-592.*
- OĞUZ Orhan, “Akademiler”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.339-355.*
- OGUZKAN Ferhan, “Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.593-622.*
- OGUZKAN Turan, “Orta Dereceli Kurumların Gelişmesi”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.281-310.*
- OKÇABOL Rıfat, “Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Kuruluş Mantığı ve Temelleri”, *Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı, İnönü Üniversitesi Matbaası, Malatya, 2005, s.16-30.*
- OKUTAN Ömer, “Din Eğitimi”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.409-426.*
- ÖYMEN Hıfzırahman Raşit, “Köy Enstitüleri Gelişimindeki Düşünce Birikimleri”, *Eğitim Hareketleri Dergisi, C.23, s.278-279, s.27-32.*
- ÖZ Feyzi, “Okul Öncesi Eğitim”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.235-260.*
- ÖZALP Orhun, “Cumhuriyetin İlk Yıllarından Beri Kimler Öğretmen Olmuştur”, *Çağdaş Eğitim, s.263, s.14-19.*

- ÖZALP Reşat, ATAÜNAL Aydoğan, “Milli Eğitimde Kongreler ve Şuralar”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.105-140.
- ÖZSOY Yahya, “Özel Eğitim”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.383-408.
- SARIKAYA M. Saffet, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Dini Tarikat ve Cemaatlerin Toplumdaki Yeri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 1998,s.3, s.93-102.
- TAŞKIRAN Cemalettin, “Atatürk İlke ve İnkılapları”, *Türkler*, C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.394-410.
- TONGUL Neriman, “Türk Harf İnkılâbı”, *Atatürk Yolu*, C.9, s.23, s.33-34. s.103-130.
- UZUNEMİNOĞLU Hamza, “Cumhuriyetin Yetmiş Beşinci Yılında Türkiye Nüfusu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 1998,s.3, s.81-91.
- YAVUZ Fehmi, “Din Eğitimi, *Devrimci Eğitim Şurası*, Tös Yayınları No : 4, Ankara, 1969, s.219-242.
- YİĞİT Ali Efe, “İnönü Döneminde Köye Özel Öğretmen Yetiştirme Projesi : Köy Enstitüleri”, *Türkler*, C.17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.446-454.

EKLER

EK-1: Tablo 32. Tek Parti Döneminde Milli Eğitim Bakanları

Vekilin/Bakanın Adı SOYADI	Göreve Başlama Tarihi	Görevden Ayrılma Tarihi
Rıza NUR	04.05.1920	13.12.1920
Hamdullah Suphi TANRIÖVER	14.12.1920	20.11.1921
Mehmet Vehbi BULAK	06.11.1922	07.03.1924
Vasfi ÇINAR	08.03.1924	21.11.1924
Şükrü SARAÇOĞLU	22.11.1924	03.03.1925
Hamdullah Suphi TANRIÖVER	04.03.1925	19.12.1924
Mustafa NECATİ	20.12.1925	01.01.1929
İsmet İNÖNÜ (vekil)	01.01.1929	08.01.1929
İsmet İNÖNÜ	09.01.1929	27.02.1929
Vasfi ÇINAR	28.02.1929	07.04.1929
Recep PEKER (vekil)	09.04.1929	10.04.1929
Cemal Hüsnü TOGAY	10.04.1929	15.09.1930
Refik SAYDAM (vekil)	17.09.1930	26.09.1930
Esat TOGAY	27.09.1930	18.09.1932
Reşat GALİP	19.09.1932	13.08.1933
Refik SAYDAM (vekil)	14.08.1933	26.10.1933
Hikmet BAYUR	27.10.1933	08.07.1934
Abidin ÖZMEN	09.07.1934	09.06.1935
Saffet ARIKAN	10.06.1935	28.12.1938
Hasan Ali YÜCEL	28.12.1938	05.08.1946
Reşat Şemsettin SİRER	05.08.1946	09.06.1948
Tahsin BANGUOĞLU	10.06.1948	22.05.1950

(Kaynak : Cumhuriyet'in 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle..., s.LV-LVI.)